

Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

Khuddakanikāye

Vimānavatthu-aṭṭhakathā

Ganthārambhakathā

Mahākāruṇikaṃ (..0001) **nāthaṃ**, ñeyyasāgarapāraguṃ.
vande nipuṇagambhīra-vicitranayadesanaṃ.
Vijjācaraṇasampannā, yena niyyanti lokato;
vande tamuttamaṃ **dhammaṃ**, sammāsambuddhapūjitaṃ.
Sīlādiguṇasampanno, ṭhito maggaphalesu yo;
vande **ariyaśaṅghaṃ** taṃ, puññakkhettaṃ anuttaraṃ.
Vandanājanitaṃ puññaṃ, iti yaṃ ratanattaye;
hatantarāyo sabbattha, hutvāhaṃ tassa tejasā.
Devatāhi kataṃ puññaṃ, yaṃ yaṃ purimajātisu;
tassa tassa vimānādi-phalasanghātibhedato.
Pucchāvasena yā tāsamaṃ, vissajjanavasena ca;
pavattā desanā kamma-phalapaccakkhārinī.
Vimānavatthu icceva, nāmena vasino pure;
yaṃ khuddakanikāyasmimṃ, saṅgāyimsu mahesayo.
Tassāhamavalambitvā, porāṇaṭṭhakathānayaṃ;
tattha tattha nidānāni, vibhāvento visesato.
Suvisuddhaṃ (..0002) asaṃkiṇṇaṃ, nipuṇatthavinicchayaṃ;
mahāvihāravāsīnaṃ, samayaṃ avilomayaṃ.
Yathābalaṃ karissāmi, atthasaṃvaṇṇanaṃ subhaṃ;
sakkaccaṃ bhāsato taṃ me, nisāmayatha sādhavoti.

Tattha **vimānānī**ti viṣiṭṭhamānāni devatānaṃ kiḷānivāsaṭṭhānāni. Tāni hi tāsamaṃ sucaritakammānubhāvanibbattāni yojanikadvijojanikādipamāṇavisesayuttatāya, nānāratanasamujjalāni vicittavaṇṇasaṅgānāni sobhātisayayogena visesato māna-niyatāya ca “vimānānī”ti vuccanti. Vimānānaṃ vatthu kāraṇaṃ etissāti **vimānavatthu**, “pīṭhaṃ te sovaṇṇamayan”ti-ādinayappavattā desanā. Nidassanamatta-ñcetaṃ tāsamaṃ devatānaṃ rūpabhogaparivārādisampattiyo taṃnibbattakakammañca nissāya imissā desanāya pavattattā. Vipākamukhena vā kammantaramānassa kāraṇabhāvato **vimānavatthū**ti veditabbaṃ.

Tayidaṃ kena bhāsitaṃ, kattha bhāsitaṃ, kadā bhāsitaṃ, kasmā ca bhāsitanti?

Vuccate- idañhi vimānavatthu duvidhena pavattaṃ- pucchāvasena vissajjanavasena ca. Tattha vissajjanagāthā tāhi tāhi devatāhi bhāsītā, pucchāgāthā pana kāci bhagavatā bhāsītā, kāci sakkādīhi, kāci sāvakehi therehi. Tatthāpi yebhuyyena yo so kappānaṃ satasahassādhikaṃ ekaṃ asaṅkhyeyaṃ buddhassa bhagavato aggasāvakaabhāvāya puññañāṇasambhāre sambharanto anukkamena sāvakaaparāmiyo pūretvā, chaḷabhiññācatupaṭisambhidādiguṇavisesaparivārassa, sakalassa sāvakaaparāmiñāṇassa matthakaṃ patto dutiye aggasāvakaṭṭhāne ṭhito iddhimantesu ca bhagavatā etadagge ṭhapito āyasmā mahāmoggallāno, tena bhāsītā.

Bhāsantena ca paṭhamaṃ tāva lokahitāya devacārikaṃ carantena devaloke devatānaṃ pucchāvasena puna tato manussalokaṃ āgantvā manussānaṃ puññaphalassa paccakkhakaṇṭhaṃ pucchānaṃ vissajjanañca ekajjhaṃ (..0003) katvā bhagavato pavedetvā bhikkhūnaṃ bhāsītā, sakkena pucchāvasena, devatāhi tassa vissajjanavasena bhāsītāpi mahāmoggallānattherassa bhāsītā eva. Evaṃ bhagavatā therehi ca devatāhi ca pucchāvasena, devatāhi tassā vissajjanavasena ca tattha tattha bhāsītā pacchā dhammavinayaṃ saṅgāyantehi dhammasaṅgāhakehi ekato katvā “vimānavatthu” icceva saṅgahaṃ āropitā. Ayaṃ tāvettha “kena bhāsitan” ti-ādīnaṃ padānaṃ saṅkhepato sādharmaṇato ca vissajjanā.

Vitthārato pana “kena bhāsitan” ti padassa anomadassissa bhagavato pādamūle katapaṇidhānato paṭṭhāya mahātherassa āgamanīyapaṭipadā kathetabbā, sā pana āgamaṭṭhakathāsu tattha tattha vitthāritāti tattha āgatanayeneva veditabbā. Asādhāraṇato “kattha bhāsitan” ti-ādīnaṃ padānaṃ vissajjanā tassa tassa vimānassa atthavaṇṇanāyeneva āgamissati.

Apare pana bhaṇanti- ekadivasāya āyasmato mahāmoggallānassa rahogataṃ paṭisallīnaṃ evaṃ cetaso parivittakko udapādi “etarahi kho manussā asatipi vatthusampattiyā khettasampattiyā attano ca cittapasādasampattiyā tāni tāni puññāni katvā devaloke nibbattā uḷārasampattiṃ paccanubhonti, yaṃnūnāhaṃ devacārikaṃ caranto tā devatā kāyasakkiṃ katvā tāhi yathūpacitaṃ puññaṃ yathādhigatañca puññaphalaṃ kathāpetvā tamatthaṃ bhagavato āroceyyaṃ. Evaṃ me satthā gaganatale puṇṇacandaṃ utthāpento viya manussānaṃ kamma-phalaṃ paccakkhato dassento appakānampi kārānaṃ āyatanagatāya saddhāya vasena uḷāraphalataṃ vibhāvento taṃ taṃ vimānavatthūṃ atthupattiṃ katvā mahatiṃ dhammadesanaṃ pavattessati, sā hoti bahujanassa atthāya hitāya sukhāya devamanussānaṃ” ti. So āsanā vuṭṭhahitvā rattadupaṭṭhaṃ nivāsetvā aparaṃ rattadupaṭṭhaṃ ekaṃsaṃ katvā samantato jātihiṅgulikadhārā vijjulatā viya sañjhāpabhānurañjito viya ca jaṅgamo añjanagirisikharo, bhagavantaṃ upasaṅkhamitvā abhivādetvā ekamantaṃ nisinnaṃ attano adhippāyaṃ ārocetvā bhagavatā anuññāto utthāyāsanaṃ bhagavantaṃ abhivādetvā padakkhiṇaṃ katvā abhiññāpā-dakaṃ catutthajjhānaṃ (..0004) samāpajjitvā, tato vuṭṭhāya iddhibalena taṅkhaṇa-ññeva tāvatimsabhavanaṃ gantvā tattha tattha tāhi tāhi devatāhi yathūpacitaṃ puññakammaṃ pucchi, tassa tā kathesuṃ. Tato manussalokaṃ āgantvā taṃ sabbaṃ tattha pavattitaniyāmeneva bhagavato ārocesi, taṃ samanūñño satthā

ahosi. Icchetam aṭṭhuppattiṃ katvā sampattaparisāya vitthārena dhammaṃ dese-
sīti.

Taṃ panetaṃ vimānavatthu vinayapiṭakaṃ suttantapiṭakaṃ abhidhammapiṭa-
kanti tīsu piṭakesu suttantapiṭakapariyāpannaṃ, dīghanikāyo majjhimanikāyo
saṃyuttanikāyo aṅguttaranikāyo khuddakanikāyoti pañcasu nikāyesu khuddaka-
nikāyapariyāpannaṃ, suttaṃ geyyaṃ veyyākaraṇaṃ gāthā udānaṃ itivuttakaṃ
jātaṃ abbhutadhammaṃ vedallanti navasu sāsanaṅgesu gāthāsaṅgahaṃ.

“Dvāsīti buddhato gaṇhiṃ, dve sahasāni bhikkhuto;

caturāsīti sahasāni, ye me dhammā pavattino”ti. (theragā. 1027)-

Evaṃ dhammaṃ dāgārikaṃ paṭiññātesu caturāsītiyā dhammakhandhasaha-
ssesu katipayadhammakhandhasaṅgahaṃ. Vaggato piṭhavaggo cittalatāvaggo
pāricchattakavaggo mañjiṭṭhakavaggo mahārathavaggo pāyāsivaggo sunikkhitta-
vaggoti satta vaggā. Vatthuto paṭhame vagge sattarasa vatthūni, dutiye ekādasa,
tatiye dasa, catutthe dvādasa, pañcame catuddasa, chaṭṭhe dasa, sattame ekāda-
sāti antaravimānānaṃ aggahaṇe pañcāsīti, gahaṇe pana tevīsasataṃ vatthūni,
gāthāto pana diyaḍḍhasahasagāthā. Tassa vaggesu piṭhavaggo ādi, vatthūsu
sovaṇṇapīṭhavatthu ādi, tassāpi “**piṭhaṃ te sovaṇṇamayan**”ti gāthā ādi.

1. Itthivimānaṃ

1. Piṭhavaggo

1. Paṭhamapiṭhavimānavavaṇṇanā

Tattha (..0005) paṭhamavatthussa ayaṃ aṭṭhuppatti- bhagavati sāvattiyaṃ
vihārante jetavane anāthapiṇḍikassa ārāme raññā pasenadinā kosalena buddha-
ppamukhassa bhikkhusaṅghassa sattāhaṃ asadisadāne pavattite tadanurūpena
anāthapiṇḍikena mahāsetṭhinā tayo divase, tathā visākhāya mahā-upāsikāya
mahādāne dinne asadisadānassa pavatti sakalajambudīpe pākaṭā ahosi. Atha
mahājano tattha tattha kathaṃ samuṭṭhāpesi “kiṃ nu kho evaṃ uḷāravibhava-
pariccāgeneva dānaṃ mahapphalataraṃ bhavissati, udāhu attano vibhavānurūpa-
pariccāgenāpi”ti. Bhikkhū taṃ kathaṃ sutvā bhagavato ārocesuṃ. Bhagavā “na,
bhikkhave, deyyadhammasampattiyāva dānaṃ mahapphalataraṃ bhavissati,
atha kho cittapasādasampattiyā ca khettsampattiyā ca, tasmā kuṇḍakamuṭṭhi-
mattampi pilotikāmmattampi tiṇapaṇṇasanthāramattampi pūtimuttaharītakamattampi
vippasannena cetasā dakkhiṇeyyapuggale patiṭṭhāpitaṃ, tampi mahapphalataraṃ
bhavissati mahājutikaṃ mahāvippahāraṃ”ti āha. Tathā hi vuttaṃ sakkena devāna-
mindena-

“Natthi citte pasannamhi, appikā nāma dakkhiṇā;

tathāgate vā sambuddhe, atha vā tassa sāvake”ti. (vi. va. 804);

Sā panesā kathā sakalajambudīpe vitthārikā ahosi. Manussā samaṇabrāhmaṇa-kapaṇaddhikavaṇṇibbakayācakānaṃ yathāvibhavaṃ dānāni denti, gehaṅgaṇe pānīyaṃ upaṭṭhapenti, dvārakoṭṭhakesu āsanāni ṭhapenti. Tena ca samayena aññataro piṇḍapātacāriko thero pāsādikena abhikkantena paṭikkantena ālokitena vilokitena samiñjitena pasāritena okkhittacakkhu iriyāpathasampanno piṇḍāya caranto upakaṭṭhe kāle aññataraṃ gehaṃ sampāpuṇi. Tatthekā kuladhītā saddhā pasannā therāṃ (..0006) passitvā sañjātagāravabahumānā uḷārapītisomanassaṃ uppādetvā gehaṃ pavesetvā pañcapatiṭṭhitena vanditvā attano piṭhaṃ paññāpetvā tassa upari pītakaṃ maṭṭhavatthaṃ attharivā adāsi. Atha there tattha nisinne “idaṃ mayhaṃ uttamaṃ puññakkhettaṃ upaṭṭhitaṃ”ti pasannacittā yathāvibhavaṃ āhārena parivisi, bijaniñca gahetvā bīji. So thero katabhattakicco āsana-dānabhojanadānādipaṭisaṃyuttaṃ dhammiṃ kathaṃ kathetvā pakkāmi. Sā itthi taṃ attano dānaṃ tañca dhammakathaṃ paccavekkhantī pītiyā nirantaraṃ phuṭṭhasarīrā hutvā taṃ piṭhampi therassa adāsi.

Tato aparena samayena aññatarena rogena phuṭṭhā kālaṃ katvā tāvatimsabhavane dvādasayojanike kanakavimāne nibbatti. Accharāsahassaṃ cassā parivāro ahosi, piṭhadānānubhāvena cassā yojaniko kanakapallaṅko nibbatti ākāsacāri sīghajavo upari kūṭāgārasaṅṭhāno, tena taṃ “piṭhavimānaṃ”ti vuccati. Tañhi suvaṇṇavaṇṇaṃ vatthaṃ attharivā dinnattā kamma sarikkhataṃ vibhāventaṃ suvaṇṇamayāṃ ahosi, pītivegassa balavabhāvena sīghajavaṃ, dakkhiṇeyyassa cittarucivasena dinnattā yathārucigāmī, pasādasampattiyā uḷāratāya sabbasova pāsādikaṃ sobhātisaṃyuttañca ahosi.

Athekasmiṃ ussavadvase devatāsu yathāsakaṃ dibbānubhāvena uyyānakīḷanattaṃ nandanavanaṃ gacchantīsu sā devatā dibbavatthanivatthā dibbābharaṇavibhūsitā accharāsahassaparivārā sakabhavanā nikkhamitvā taṃ piṭhavimānaṃ abhiruyha mahatiyā deviddhiyā mahantena sirisobhaggena samantato cando viya sūriyo viya ca obhāsenti uyyānaṃ gacchati. Tena ca samayena āyasmā mahāmo-ggallāno heṭṭhā vuttanayeneva devacārikaṃ caranto tāvatimsabhavanaṃ upagato tassā devatāya avidūre attānaṃ dassesi. Atha sā devatā taṃ disvā

samuppannabalavapasādagāravā sahasā pallaṅkato oruyha theram upasaṅka-mitvā pañcapatiṭṭhitena vanditvā dasanakhasamodhānasamujjalam añjalim paggayha namassamānā aṭṭhāsi. Thero kiñcāpi tāya aññehi ca sattehi yathūpa-citaṃ kusalākusalam attano yathākammūpagaññānubhāvena hatthatale ṭhapi-ta-āmalakam (..0007) viya paññābalabhedena paccakkhato passati, tathāpi yasmā devatānaṃ upapattisamanantameva “kuto nu kho ahaṃ cavitvā idhūpa-pannā, kiṃ nu kho kusalakammaṃ katvā imaṃ sampattiṃ paṭilabhāmī”ti atīta-bhavaṃ yathūpacitañca kammaṃ uddissa yebhuyyena dhammatāsiddhā upadhā-raṇā, tassā ca yāthāvato ñāṇaṃ uppajjati, tasmā tāya devatāya katakammaṃ kathāpetvā sadevakassa lokassa kammaphalam paccakkham kātukāmo-

1. “Piṭhaṃ te sovaṇṇamayaṃ uḷāraṃ, manojavaṃ gacchati yenakāmaṃ;
alaṅkate malyadhare suvatthe, obhāsasi vijjurivabbha kūṭaṃ.
2. “Kena tetādiso vaṇṇo, kena te idha mijjhati;
uppajjanti ca te bhogā, ye keci manaso piyā.
3. “Pucchāmi taṃ devi mahānubhāve,
manussabhūtā kimakāsi puññaṃ;
kenāsi evaṃ jalitānubhāvā,
vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati”ti. āha-
4. “Sā devatā attamanā, moggallānena pucchitā;
pañhaṃ puṭṭhā viyākāsi, yassa kammassidaṃ phalaṃ”.
5. “Ahaṃ manussesu manussabhūtā, abbhāgatānāsanakaṃ adāsiṃ;
abhivādayiṃ añjalikaṃ akāsiṃ, yathānubhāvāñca adāsi dānaṃ.
6. “Tena metādiso vaṇṇo, tena me idha mijjhati;
uppajjanti ca me bhogā, ye keci manaso piyā.
7. “Akkhāmi (..0008) te bhikkhu mahānubhāva, manussabhūtā yamakāsi
puññaṃ;

tenamhi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”ti.

1. Tattha **pīṭhanti** yaṃkiñci tādisaṃ dārukkhandhampi āpaṇampi balikaraṇapī-ṭhampi vettāsanampi masārakādivisesanāmaṃ dārumayādi-āsanampi vuccati. Tathā hi “pādapiṭhaṃ pādakathalikan”ti (mahāva. 209; cūḷava. 75) ettha pādaṭha-panayoggaṃ piṭhādikaṃ dārukkhandhaṃ vuccati, “piṭhasappī”ti (mi. pa. 5.3.1) ettha hatthena gahaṇayoggaṃ. “Piṭhikā”ti pana ekaccesu janapadesu desavohā-rena āpaṇaṃ. “Bhūtapīṭhikā devakulapīṭhikā”ti ettha devatānaṃ balikaraṇaṭṭhāna-bhūtaṃ piṭhaṃ. “Bhaddapīṭhan”ti ettha vettalatādīhi upari vītaṃ āsanaṃ, yaṃ sandhāya vuttaṃ “bhaddapīṭhaṃ upānaya”ti. “Supaññattaṃ mañcapīṭhaṃ. Mañcaṃ vā piṭhaṃ vā kārayamānenā”ti (pāci. 522) ca ādisu masārakādibhedam dārumayādi-āsanaṃ. Idha pana pallaṅkākārasaṅṭhitaṃ devatāya puññānubhāvā-bhinibbattaṃ yojanikaṃ kanakavimānaṃ veditabbaṃ.

Teti te-saddo “na te sukhaṃ pajānanti, ye na passanti nandanā”ti-ādīsu (saṃ. ni. 1.11, 226) ta-saddassa vasena paccatabahuvacane āgato. “Namo te purisā-jañña, namo te purisuttama (dī. ni. 3.278; su. ni. 549). Namo te buddha vīratthū”ti (saṃ. ni. 1.90) ca ādisu tumha-saddassa vasena sampadāne, tuyhanti attho. “Kiṃ

te diṭṭhaṃ kinti te suttaṃ. Upadhī te samatikkantā, āsavā te padālitā”ti (ma. ni. 2.400; su. ni. 551) ca ādīsu karaṇe. “Kiṃ te vataṃ kiṃ pana brahmacariyaṃ”ti-ādīsu (vi. va. 1251; jā. 1.10.92) sāmi-atthe. Idhāpi sāmi-atthe daṭṭhabbo. Tavāti hi attho.

Sovaṇṇamayanti (..0009) ettha suvaṇṇa-saddo “suvaṇṇe dubbaṇṇe sugate duggate”ti (ma. ni. 1.148) ca “suvaṇṇatā susaratā”ti (khu. pā. 8.11) ca evamādīsu chavisampattiyaṃ āgato. “Kākaṃ suvaṇṇā parivārayanti”ti-ādīsu (jā. 1.1.77) garuḷe. “Suvaṇṇavaṇṇo kañcanasannibhattaco”ti-ādīsu (dī. ni. 3.200) jātarūpe. Idhāpi jātarūpe eva daṭṭhabbo. Tañhi buddhānaṃ samānavaṇṇatāya sobhano vaṇṇo etassāti suvaṇṇanti vuccati. Suvaṇṇameva sovaṇṇaṃ yathā “vekataṃ vesamaṇ”ti ca. Maya-saddo ca “anuññātapatiññātā, tevijjā mayamasmubho”ti-ādīsu (su. ni. 599; ma. ni. 2.455) asmadatthe āgato. “Mayaṃ nissāya hemāya, jāta- maṇḍo darī subhā”ti ettha paññattiyaṃ. “Manomayā pītibhakkhā sayampabhā”ti-ādīsu (dī. ni. 1.39; 3.38) nibbatti-atthe, bāhirena paccayena vinā manasāva nibbattāti manomayāti vuttā. “Yaṃnūnāhaṃ sāmaṃ cikkhallaṃ madditvā sabbamattikā- mayam kuṭikaṃ kareyyaṃ”ti-ādīsu (pārā. 84) vikāratthe. “Dānamayaṃ sīlamayaṃ”- ti-ādīsu (dī. ni. 3.305) padapūraṇamatte. Idhāpi vikāratthe, padapūraṇamatte vā daṭṭhabbo. Yadā hi suvaṇṇena nibbattaṃ sovaṇṇamayanti ayamattho, tadā suva- ṇṇassa vikāro sovaṇṇamayanti vikāratthe maya-saddo daṭṭhabbo, “nibbatti-atthe”- tipi vattum vaṭṭatiyeva. Yadā pana suvaṇṇena nibbattaṃ sovaṇṇanti ayamattho, tadā sovaṇṇameva sovaṇṇamayanti padapūraṇamatte maya-saddo daṭṭhabbo.

Uḷāranti paṇītampi seṭṭhampi mahantampi. Uḷāra-saddo hi “pubbenāparaṃ uḷāraṃ viśesaṃ adhigacchatī”ti-ādīsu (saṃ. ni. 5.376) paṇīte āgato. “Uḷārāya khalu bhavaṃ vacchāyano samaṇaṃ gotamaṃ paśamsāya paśamsatī”ti-ādīsu (ma. ni. 1.288) seṭṭhe. “Uḷārabhogā uḷārayasā oḷārikan”ti ca ādīsu (dha. sa. 894, 896; ma. ni. 1.244) mahante. Tampi ca vimānaṃ manuññabhāvena upabhuñja- ntānaṃ atittikaraṇatthena paṇītaṃ, samantapāsādikatādinā paśamsitatāya seṭṭhaṃ, pamāṇamahantatāya ca mahagghatāya ca mahantaṃ, tīhipi atthehi uḷā- ramevāti vuttaṃ uḷāranti.

Manojavanti (..0010) ettha **manoti** cittaṃ. Yadipi mano-saddo sabbesampi kusa- lākusalābyākatacittānaṃ sādharmaṇavācī, “manojavaṃ”ti pana vuttatā yattha katthaci ārammaṇe pavattanakassa kiriyamayacittassa vasena veditabbaṃ. Tasmā manaso viya javo etassāti manojavaṃ yathā oṭṭhamukhoti, ativiya sīghaga- mananti attho. Mano hi lahuparivattitāya atidūrepi visaye khaṇeneva nipatati, tenāha bhagavā- “nāhaṃ, bhikkhave, aññaṃ ekadhammampi samanupassāmi yaṃ evaṃ lahuparivattaṃ, yathayidaṃ, bhikkhave, cittaṃ”ti (a. ni. 1.48) “dūra- ṅgamaṃ ekacaran”ti (dha. pa. 37) ca. **Gacchatī** tassā devatāya vasanavimānato uyyānaṃ uddissa ākāseṇa gacchati.

Yenakāmanti ettha kāma-saddo “kāmā hi citrā madhurā manoramā, virūparū- pena mathenti cittaṃ”ti-ādīsu (su. ni. 50; theragā. 787) manāpiye rūpādivisaye āgato. “Chando kāmo rāgo kāmo”ti-ādīsu (vibha. 564; mahāni. 1; cūḷani. 8 ajitamā- ṇavapucchāniddeṣa) chandarāge. “Kilesakāmo kāmupādānaṃ”ti-ādīsu (dha. sa.

1219; mahāni. 2) sabbasmim lobhe. “Attakāmapāricariyāya vaṇṇaṃ bhāseyyā”-ti-ādīsu (pārā. 291) gāmadhamme. “Santettha tayo kulaputtā attakāmarūpā viharaṇṭi”ti-ādīsu (ma. ni. 1.325; mahāva. 466) hitacchande. “Attādhīno aparādhīno bhujisso yena kāmaṃgamo”ti-ādīsu (dī. ni. 1.221; ma. ni. 1.426) seribhāve. Idhāpi seribhāve eva daṭṭhabbo, tasmā **yena kāmaṃ**anti yathārucci, devatāya icchānurūpanti attho.

Alaṅkateti alaṅkatagatte, nānāvidharaṃsijālasamujjalavividharatanavijjotitehi hatthūpagapādūpagādibhedehi saṭṭhisakaṭabhāraparimāṇehi dibbālaṅkārehi vibhūsitasarīreti attho. Sambodhane cetam ekavacanaṃ. **Malyadhareti** kapparu-kkhapāricchattakasantānakalatādisambhavehi, suvisuddhacāmīkaravividharatanamayapattakiñjakkhakesarehi, samantato vijjotamānavipphurantakiraṇanikararuci-rehi dibbakusumehi sumaṇḍitakesahatthāditāya mālābhārinī. **Suvattheti** kappalatā-nibbattānaṃ, nānāviraḅgavaṇṇavisesānaṃ suparisuddhabhāsurappabhānaṃ nivāsanuttariyapaṭicchadādīnaṃ dibbavattānaṃ vasena (..0011) sundaravatthe. **Obhāsasīti** vijjotasi. **Vijjurivāti** vijjulatā viya. **Abbhakūṭanti** valāhakasikhare. Bhummatthe hi etaṃ upayogavacanaṃ. **Obhāsasīti** vā antogadhahetu-atthavacanaṃ, obhāsesīti attho. Imasmim pakkhe “abbhakūṭan”ti upayogatthe eva upayogavacanaṃ daṭṭhabbaṃ.

Ayañhettha attho- yathā nāma sañjhāpabhānurañjitaṃ rattavalāhakasikharaṃ pakatiyāpi obhāsamānaṃ samantato vijjotamānā vijjulatā niccharantī visesato obhāseti, evamevaṃ suparisuddhatapanīyamayaṃ nānāratanasamujjalaṃ pakatipabhassaraṃ imaṃ vimānaṃ tvaṃ sabbālaṅkārehi vibhūsitā sabbaso vijjotaya-ntīhi attano sarīrappabhāhi vattābharaṇobhāsehi ca visesato obhāsesīti.

Ettha hi “pīṭhan”ti nidassetabbavacanametam, “abbhakūṭan”ti nidassanavacanaṃ. Tathā “te”ti nidassetabbavacanaṃ. Tañhi “pīṭhan”ti idaṃ apekkhitvā sāmivacanena vuttampi “alaṅkate malyadhare suvatthe obhāsasī”ti imāni padāni apekkhitvā paccattavasena pariṇamati, tasmā “tvan”ti vuttaṃ hoti. “Vijjurivā”ti nidassanavacanaṃ. “Obhāsasī”ti idaṃ dvinnampi upameyyupamānānaṃ sambandhadassanaṃ. “Obhāsasī”ti hi idaṃ “tvan”ti padaṃ apekkhitvā majjhimapurisa-vasena vuttaṃ, “pīṭhan”ti idaṃ apekkhitvā paṭhamapurisavasena pariṇamati. Cassaddo cettha luttaniddiṭṭho daṭṭhabbo. “Gacchati yena kāmaṃ obhāsasī”ti ca “vijjulato bhāsitaṃ abbhakūṭaṃ viyā”ti paccattavasena cetam upayogavacanaṃ pariṇamati. Tathā “pīṭhan”ti visesitabbavacanametam, “te sovaṇṇamayaṃ uḷāran”ti-ādī tassa visesanaṃ.

Nanu ca “sovaṇṇamayan”ti vatvā suvaṇṇassa aggalohatāya seṭṭhabhāvato dibbassa ca idhādhīpetattā “uḷāran”ti na vattabbanti? Na, kiñci visesasabbhāvato. Yatheva hi manussaparibhogasuvaṇṇavikatito rasaviddham seṭṭham suvisuddham, tato ākaruppanaṃ, tato yaṃkiñci dibbaṃ seṭṭham, evaṃ dibbasuvaṇṇepi cāmīkaraṃ, cāmīkarato sātakumbhaṃ, sātakumbhato jambunadaṃ, jambunadato siṅḅisuvaṇṇaṃ. Tañhi sabbaseṭṭham. Tenāha sakko devānamindo-

“Mutto (..0012) muttehi saha purāṇajaṭilehi, vippamutto vippamuttehi; siṅḅinikkhasavaṇṇo, rājagahaṃ pāvīsi bhagavā”ti. (mahāva. 58);

Tasmā “sovaṇṇamayan”ti vatvāpi “uḷāran”ti vuttaṃ. Atha vā “uḷāran”ti idaṃ na tassa seṭṭhapaṇītabhāvameva sandhāya vuttaṃ, atha kho mahantabhāvampīti vuttovāyamattho. Ettha ca “pīṭhan”ti-ādi phalassa kamma sarikkhatādassanaṃ. Tatthāpi “sovaṇṇamayan”ti iminā tassa vimānassa vatthusampadaṃ dasseti, “uḷāran”ti iminā sobhātisayasampadaṃ, “manojavan”ti iminā gamanasampadaṃ. “Gacchati yena kāman”ti iminā sīghajavatāya pīṭhasampattibhāvasampadaṃ dasseti.

Atha vā “sovaṇṇamayan”ti iminā tassa paṇītabhāvaṃ dasseti, “uḷāran”ti iminā vepullamahattaṃ. “Manojavan”ti iminā ānubhāvamahattaṃ. “Gacchati yena kāman”ti iminā vihārasukhattaṃ dasseti. “Sovaṇṇamayan”ti vā iminā tassa abhirūpaṃ vaṇṇapokkharatañca dasseti, “uḷāran”ti iminā

dassaniyataṃ pāsādikatañca dasseti, “manojavan”ti iminā sīghasampadaṃ, “gacchati yenakāman”ti iminā katthaci appaṭihatacārataṃ dasseti.

Atha vā taṃ vimānaṃ yassa puññakamma nissandaphalaṃ, tassa alobhani-ssandatāya sovaṇṇamayaṃ, adosanissandatāya uḷāraṃ, amohanissandatāya manojavaṃ gacchati yenakāmaṃ. Tathā tassa kamma saddhānissandabhāvena sovaṇṇamayaṃ, paññānissandabhāvena uḷāraṃ, vīriyanissandabhāvena manojavaṃ, samādhinissandabhāvena gacchati yenakāmaṃ. Saddhāsamādhini-ssandabhāvena vā sovaṇṇamayaṃ, samādhipaññānissandabhāvena uḷāraṃ, samādhivīriyanissandabhāvena manojavaṃ, samādhisatinissandabhāvena gacchati yenakāmani veditabbaṃ.

Tattha (..0013) yathā “pīṭhan”ti-ādi vimānasampattidassanavasena tassā devatāya puññaphalavibhavasampattikittanaṃ, evaṃ “alaṅkate”ti-ādi attabhāvasampattidassanavasena puññaphalavibhavasampattikittanaṃ. Yathā hi susikkhitasippācariyaviracitopi rattasuvaṇṇālaṅkāro vividharaṃsijālasamujjalamaṇiratanakhacito eva sobhati, na kevalo, evaṃ sabbaṅgasampanno caturassasobhanopi attabhāvo sumaṇḍitapasādhitova sobhati, na kevalo. Tenassā “alaṅkate”ti-ādinā āharimaṃ sobhāvisesaṃ dasseti, “obhāsasi”ti iminā anāharimaṃ. Tathā purimena vattamānapaccayanimittaṃ sobhātisayaṃ dasseti, pacchimena atītapaccayanimittaṃ. Purimena vā tassā upabhogavatthusampadaṃ dasseti, pacchimena upabhuñjanakavatthusampadaṃ.

Etthāha “kiṃ pana taṃ vimānaṃ yuttavāhaṃ, udāhu ayuttavāhan”ti? Yadi pi devaloke rathavimānāni yuttavāhānipi honti “sahassayuttaṃ ājaññarathan”ti (saṃ. ni. 1.264) ādivacanato, te pana devaputtā eva kiccakaraṇakāle vāharūpena attānaṃ dassenti yathā erāvaṇo devaputto kīlanakāle hatthirūpena. Idaṃ pana aññañca edisaṃ ayuttavāhaṃ daṭṭhabbaṃ.

Yadi evaṃ kiṃ tassa vimānassa abbhantarā vāyodhātu gamane visesapaccayo, udāhu bāhirāti? Abbhantarāti gahetabbaṃ. Yathā hi candavimānasūriyavimānādīnaṃ desantaragamane tadupajīvīnaṃ sattānaṃ sādharmaṇakammanibbattaṃ atīviya sīghajavaṃ mahantaṃ vāyumaṇḍalaṃ tāni pelentaṃ pavatteti, na evaṃ taṃ peletvā pavattenti bāhirā vāyodhātu atthi. Yathā ca pana cakkaratanaṃ antosamuṭṭhitāya vāyodhātuyā vasena pavattati. Na hi tassa candavimānādīnaṃ viya bāhirā vāyodhātu peletvā pavattikā atthi rañño cakkavattissa cittavasena “pavattatu bhavaṃ cakkaratanaṃ”ti-ādivacanasamananantarameva pavattanato, evaṃ tassā devatāya cittavasena attasannissitāya vāyodhātuyā gacchatīti veditabbaṃ. Tena vuttaṃ “manojavaṃ gacchati yenakāman”ti.

2. Evaṃ (..0014) paṭhamagāthāya tassā devatāya puññaphalāsampattiṃ kittetvā idāni tassā kāraṇabhūtaṃ puññasampadaṃ vibhāvetuṃ “**kena tetādiso vaṇṇo**”ti-ādi gāthādvayaṃ vuttaṃ. Tattha **kenā**ti kiṃ-saddo “kiṃ rājā yo lokaṃ na rakkhati, kiṃ nu kho nāma tumhe maṃ vattabbaṃ maññathā”ti-ādīsu (pārā. 424) garahaṇe āgato. “Yaṃkiñci rūpaṃ atītānāgatapaccuppannaṃ”ti-ādīsu (ma. ni. 1.244; saṃ. ni. 3.59) aniyame. “Kiṃ sūdhā vittaṃ purisassa seṭṭhan”ti-ādīsu (su. ni. 183; saṃ. ni. 1.73) pucchāyaṃ. Idhāpi pucchāyameva daṭṭhabbo. “Kenā”ti ca

hetu-atthe karaṇavacanaṃ, kena hetunāti attho. **Teti** tava. **Etādisoti** ediso, etarahi yathādissamānoti attho. **Vaṇṇoti** vaṇṇa-saddo “kadā saññūḷhā pana te, gahapati, ime samaṇassa gotamassa vaṇṇā”ti-ādīsu (ma. ni. 2.77) guṇe āgato. “Anekapariyāyena buddhassa vaṇṇaṃ bhāsati, dhammassa vaṇṇaṃ bhāsati, saṅghassa vaṇṇaṃ bhāsati”ti-ādīsu (dī. ni. 1.4) thutiyaṃ. “Atha kena nu vaṇṇena, gandhathe-
noti vuccati”ti-ādīsu (saṃ. ni. 1.234; jā. 1.6.116) kāraṇe. “Tayo pattassa vaṇṇā”ti-ādīsu (pārā. 602) pamāṇe. “Cattārome, bho gotama, vaṇṇā”ti-ādīsu (dī. ni. 3.115; ma. ni. 2.379-380) jātiyaṃ. “Mahantaṃ hatthirājavanṇaṃ abhinimminivā”ti-ādīsu saṅghāne. “Suvaṇṇavaṇṇosi bhagavā, susukkadāṭhosi vīriyavā”ti-ādīsu (ma. ni. 2.399; su. ni. 553) chavivaṇṇe. Idhāpi chavivaṇṇe eva daṭṭhabbo. Ayañhettha attho-
kena kīdisena puññavisesena hetubhūtena devate, tava etādiso evaṃvidho dvāda-
sajojanāni pharaṇakappabho sarīravaṇṇo jātoti?

Kena te idha mijjhatīti kena puññātisayena te idha imasmim̃ ṭhāne idāni tayi labbhamānaṃ uḷāraṃ sucaritaphalaṃ ijhati nipphajati. **Uppajantī**ti nibbattanti, avicchedavasena uparūpari vattantīti attho. **Bhogā**ti paribhuñjitabbaṭṭhena “bhogā”-
ti laddhanāmā vatthābharaṇādivittūpakaraṇavisesā. **Yeti** sāmāññena aniyamanid-
deso, **kecī**ti pakārabhedam̃ āmasitvā aniyamaniddeso, ubhayenāpi paṇitapaṇita-
tarādibhede tattha labbhamāne tādise bhoge anavasesato byāpetvā saṅgaṇhāti. Anavasesabyāpako hi ayaṃ niddeso yathā “ye (..0015) keci saṅkhārā”ti. **Manaso piyā**ti manasā piyāyitabbā, manāpiyāti attho.

Ettha ca “etādiso vaṇṇo”ti iminā heṭṭhā vuttavisesā tassā devatāya attabhāvapa-
riyāpannā vaṇṇasampadā dassitā. “Bhogā”ti iminā upabhogaparibhogavatthu-
bhūtā dibbarūpasaddagandharasaphoṭṭhabbhedā kāmaguṇasampadā. “Manaso piyā”ti iminā tesam̃ rūpādīnaṃ iṭṭhakantamanāpatā. “Idha mijjhatī”ti iminā pana dibba-āyuvaṇṇayayasukha-ādhipateyyasampadā dassitā. “Ye keci manaso piyā”ti iminā yāni “so aññe deve dasahi ṭhānehi adhiggaṇhāti dibbena āyunā dibbena vaṇṇena dibbena sukkena dibbena yasena dibbena ādhipateyyena dibbehi rūpehi dibbehi saddehi dibbehi gandhehi dibbehi rasehi dibbehi phoṭṭhabbehi”ti (saṃ. ni. 4.341) sutte āgatāni dasa ṭhānāni. Tesam̃ idha anavase-
sato saṅgaho dassitoti veditabbo.

3. Pucchāmīti pañhaṃ karomi, ñātumicchāmīti attho. Kāmañcetaṃ “kena tetā-
diso vaṇṇo, kena te idha mijjhati. Kimakāsi puññaṃ, kenāsi evaṃ jalitānubhāvā”ti
ca kiṃ-saddaggaṇeneva atthantarassa asambhavato pucchāvasena gāthā-
ttayaṃ vuttanti viññāyati. Pucchāvisesabhāvañāpanatthaṃ pana “pucchāmī”ti
vuttaṃ. Ayañhi pucchā adiṭṭhajotanā tāva na hoti edisassa atthassa mahāthe-
rassa adiṭṭhabhāvābhāvato, vimaticchedanāpi na hoti sabbaso samugghātitaṃ-
sayattā, anumati-pucchāpi na hoti “taṃ kiṃ maññasi rājaññā”ti-ādīsu (dī. ni. 2.413)
viya anumati-gaṇā-kārena appavattattā, kathetukamyatā-pucchāpi na hoti tassā
devatāya kathetukamyatāvasena therena apucchitattā. Visesaṃ pana diṭṭhasaṃ-
sandanāti veditabbā. Svāyamattho heṭṭhā aṭṭhuppattikathāyaṃ “thero kiñcāpī”ti-ā-
dinā vibhāvito eva. **Tanti** tvam̃. Tayidaṃ pubbāparāpekkhaṃ, pubbāpekkhatāya
upayogekavacanaṃ, parāpekkhatāya pana paccattekavacanaṃ daṭṭhabbaṃ.

Devīti ettha deva-saddo “imāni te deva caturāsīti nagarasahassāni kusavatīrāja-dhānipamukhāni, ettha, deva, chandaṃ karohi jīvite (..0016) apekkhan”ti ca ādīsu (dī. ni. 2.266) sammutidevavasena āgato, “tassa devātidevassa, sāsanaṃ sabba-dassino”ti-ādīsu visuddhidevavasena. Visuddhidevānañhi bhagavato atideva-bhāve vutte itaresaṃ vutto eva hotīti. “Cātumahārājikā devā dīghāyukā vaṇṇavanto sukhabahulā”ti-ādīsu (dī. ni. 3.337) upapattidevavasena. Idhāpi upapattidevavaseneva veditabbo. Padatthato pana- dibbati attano puññiddhiyā kiḷati laḷati pañcahi kāmagaṇehi ramati, atha vā heṭṭhā vuttanayena jotati obhāsati, ākāsenā vimānena ca gacchatīti devī. “Tvaṃ devī”ti sambodhane cetaṃ ekavacanaṃ. **Mahā-nubhāveti** uḷārapabhāve, so panassānubhāvo heṭṭhā dvīhi gāthāhi dassitoyeva.

Manussabhūtāti ettha manassa ussannatāya manussā, satisūrabhāvabrahmacariyayogyatādiguṇavasena upacitamānasā ukkaṭṭhaguṇacittā. Ke pana te? Jambudīpavāsino sattavisesā. Tenāha bhagavā-

“Tīhi, bhikkhave, ṭhānehi jambudīpakā manussā uttarakuruke manusse adhi-ggaṇhanti deve ca tāvatimse. Katamehi tīhi? Sūrā, satimanto, idha brahmacariyavāso”ti (a. ni. 9.21).

Tathā hi buddhā bhagavanto paccekabuddhā aggasāvaka mahāsāvaka cakkavattino aññe ca mahānubhāvā sattā ettheva uppajjanti. Tehi samānarūpādītāya pana saddhiṃ parittadīpavāsīhi itaramahādīpavāsīnopi “manussā”tveva paññāyimsūti eke.

Apare pana bhaṇanti- lobhādīhi alobhādīhi ca sahitassa manassa ussannatāya manussā. Ye hi sattā manussajātikā, tesu visesato lobhādayo alobhādayo ca ussannā, te lobhādi-ussannatāya apāyamaggaṃ, alobhādi-ussannatāya sugatimaggaṃ nibbānagāmimaggañca pūrenti, tasmā lobhādīhi alobhādīhi ca sahitassa manassa ussannatāya parittadīpavāsīhi saddhiṃ cātumahādīpavāsino sattavisesā “manussā”ti vuccantīti.

Lokiyā (..0017) pana “manuno apaccabhāvena manussā”ti vadanti. Manu nāma paṭhamakappiko lokamariyādāya ādibhūto hitāhitavidhāyako sattānaṃ pituṭṭhāniyo, yo sāsane “mahāsammato”ti vuccati. Paccakkhato paramparāya ca tassa ovādānusāsaniyaṃ ṭhitā sattā puttasadisatāya “manussā”ti vuccanti. Tato eva hi te māṇavā “manujā”ti ca vohariyanti. Manussesu bhūtā jātā, manussabhāvaṃ vā pattāti manussabhūtā.

Kimakāsi puññanti kiṃ dānasīlādippabhedesu kīdisaṃ pujjabhāvaphalanibbattanato, yattha sayaṃ uppannaṃ, taṃ santānaṃ punāti visodhetīti ca “puññan”ti laddhanāmaṃ sucariṭaṃ kusalakammaṃ akāsi, upacini nibbattesīti attho. **Jalitānubhāvā**ti sabbaso vijjotamānapuññiddhikā.

Kasmā panettha “manussabhūtā kimakāsi puññan”ti vuttaṃ, kiṃ aññāsu gatīsu puññakiriyā natthīti? No natthi. Yasmā nirayepi nāma kāmāvacarakusalacittapavatti kadāci labbhateva, kimaṅgaṃ panaññattha, nanu avocumhā “diṭṭhasaṃsandanā pucchā”ti. Tasmā mahāthero manussattabhāve ṭhatvā puññakammaṃ katvā uppannaṃ taṃ disvā bhūtattavasena pucchanto “manussabhūtā kimakāsi puññan”ti avoca.

Atha vā aññāsu gatīsu ekantasukhatāya ekantadukkhatāya dukkhabahulatāya ca puññakiriyāya okāso na sulabharūpo sappurisūpanissayādipaccayasamavāyassa sudullabhabhāvato. Kadāci uppajjamānopi yathāvuttakāraṇena uḷāro vipulo na ca hoti, manussagatiyaṃ pana sukhabahulatāya puññakiriyāya okāso sulabharūpo sappurisūpanissayādipaccayasamavāyassa yebhuyyena sulabhabhāvato. Yañca tattha dukkhaṃ uppajjati, tampi visesato puññakiriyāya upanissayo hoti. Dukkhūpanissayā hi saddhāti. Yathā hi ayoghanena satthake nipphādiyamāne tassa ekantato na aggimhi tāpanaṃ udakena vā temanaṃ chedanakiriyāsamattatāya visesapaccayo, tāpetvā pana pamāṇayogato udakatemanaṃ tassā visesapaccayo, evameva sattasantānassa ekantadukkhasamaṅgitā dukkhabahulatā ekantasukhasamaṅgitā ca puññakiriyāya (..0018) na visesapaccayo hoti. Sati pana dukkhasantāpane pamāṇayogato sukhūpabrūhane ca laddhūpanissayā puññakiriyā uppajjati, uppajjamānā ca mahājutikā mahāvippahārā paṭipakkhachedanasamattā ca hoti, tasmā manussabhāvo puññakiriyāya visesapaccayo. Tena vuttaṃ “manussabhūtā kimakāsi puññan”ti. Sesam suviññeyyameva.

4. Evaṃ pana therena pucchitā sā devatā pañhaṃ vissajjesi. Tamatthaṃ dassetuṃ “**sā devatā attamanā**”ti gāthā vuttā. Kena panāyaṃ gāthā vuttā? Dhammasaṅgāhakehi. Tattha **sāti** yā pubbe “pucchāmi taṃ devi mahānubhāve”ti vuttā, sā. **Devatāti** devaputtopi brahmāpi devadhītāpi vuccati. “Atha kho aññatarā devatā abhikkantāya rattiyā abhikkantavaṇṇā”ti-ādīsu (saṃ. ni. 1.1; khu. pā. 5.1) hi devaputto “devatā”ti vutto devoyeva devatāti katvā. Tathā “tā devatā sattasatā uḷārā, brahmavimānā abhinikkhamitvā”ti-ādīsu brahmāno.

“Abhikkantena vaṇṇena, yā tvaṃ tiṭṭhasi devate;
obhāsentī disā sabbā, osadhī viya tārakā”ti. (vi. va. 75)-

Ādisu devadhītā. Idhāpi devadhītā eva daṭṭhabbā. **Attamanāti** tuṭṭhamanā pītisoma-
nassehi gahitamanā. Pītisomanassasahagatañhi cittaṃ domanassassa anokā-
sato tehi taṃ sakaṃ katvā gahitaṃ viya hoti. **Attamanāti** vā sakamanā. Anavajja-
pītisomanassasampayuttañhi cittaṃ sampati āyatiñca taṃsamaṅgino hitasukhāva-
hato “sakan”ti vattabbataṃ labhati, na itaraṃ.

Moggallānenāti moggallānagottassa brāhmaṇamahāsālassa puttabhāvato so
mahāthero gottavasena “moggallāno”ti paññāto, tena moggallānena. **Pucchitāti**
diṭṭhasaṃsandanavasena pucchitā, attamanā sā devatā pañhaṃ byākāsīti yojanā.
Attamanatā cassā “tampi nāma parittakampi kammaṃ evaṃ mahatiyā dibbasa-
mpattiyā kāraṇaṃ aho”ti pubbepe sā attano puññaphalaṃ paṭicca antarantarā
somanassaṃ paṭisaṃvedeti, idāni pana “aññatarassa therassa katopi nāma kāro
evaṃ uḷāraphalo, ayaṃ pana buddhānaṃ aggasāvako uḷāraguṇo mahānubhāvo (..0
imampi passituṃ nipaccakārañca kātuṃ labhāmi, mama puññaphalapaṭisaṃyutta-
meva ca pucchaṃ karoti”ti dvīhi kāraṇehi uppannā. Evaṃ sañjātabalavapītisoma-
nassā sā therassa vacanaṃ sirasā sampaṭicchitvā pañhaṃ puṭṭhā byākāsīti.

Pañhanti ñātuṃ icchitaṃ taṃ atthaṃ **viyākāsī** kathesi vissajjesi. Kathaṃ pana
byākāsī? **Puṭṭhāti** puṭṭhākārato, pucchitākārenevāti attho. Ettha hi “pucchitā”ti
vatvā puna “puṭṭhā”ti vacanaṃ visesatthaniyamaṃ daṭṭhabbaṃ. Siddhe hi sati
ārambho visesatthañāpakova hoti. Ko paneso visesattho? Byākaraṇassa pucchā-
nurūpatā. Yañhi kammaphalaṃ dassetvā tassa kāraṇabhūtaṃ kammaṃ
pucchitaṃ, tadubhayassa aññamaññānurūpabhāvavivibhāvanā. Yena ca ākārena
pucchā pavattā atthato ca byañjanato ca, tadākārassa byākaraṇassa pucchānurū-
patā, tathā ceva vissajjanaṃ pavattaṃ. Iti imassa visesassa ñāpanatthaṃ
“pucchitā”ti vatvā puna “puṭṭhā”ti vuttaṃ.

“Pucchitā”ti vā tāya devatāya visesanamukhena puṭṭhabhāvassa pañhabyākara-
ṇassa ca kāraṇakittanaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti- “kena tetādiso vaṇṇo”ti-ādinā
therena pucchīyatīti pucchā, tāya devatāya katakammaṃ, tassā pucchāya kāritā
ācikkhitā vāti sā devatā “pucchitā”ti vuttā. Yasmā pucchitā pucchiyamānassa
kammaṃ kāritā, tasmā pañhaṃ puṭṭhā. Yasmā ca pucchitā pucchiyamānassa
kammaṃ ācikkhanasabhāvā, tasmā pañhaṃ byākāsīti. **Yassa kammassidaṃ
phalanti** idaṃ “pañhan”ti vuttassa atthassa sarūpadassanaṃ. Ayaṃ cettha attho-
idaṃ pucchantassa pucchiyamānāya ca paccakkhabhūtaṃ anantaraṃ vuttappa-
kāraṃ puññaphalaṃ, yassa kammaṃ taṃ ñātuṃ icchitattā pañhanti vuttaṃ
puññakammaṃ byākāsīti.

5. Ahaṃ manussesūti-ādi pañhassa byākaraṇākāro. Tattha **ahanti** devatā
attānaṃ niddisati. “Manussesū”ti vatvā puna “manussabhūtā”ti vacanaṃ tadā
attani manussaguṇānaṃ vijjamānatādassanatthaṃ. Yo hi manussajātikova
samāno pāṇātipātādiṃ akattabbaṃ katvā daṇḍāraho tattha tattha rājādito hattha-
cchedādikammakāraṇaṃ pāpuṇanto (..0020) mahādukkhaṃ anubhavati, ayaṃ
manusserayiko nāma. Aparo manussajātikova samāno pubbekatakammunā

ghāsacchādanampi na labhati, khuppipāsābhibhūto dukkhabahulo katthaci patiṭṭhaṃ alabhamāno vicarati, ayaṃ **manussapeto** nāma. Aparo manussajātikova samāno parādhiṇavutti paresaṃ bhāraṃ vahanto bhinnamariyādo vā anācāraṃ ācaritvā parehi santajjito maraṇabhayaabhūto gahananissito dukkhabahulo vicarati hitāhitaṃ ajānanto niddājighacchādukkhaṇodanādiparo, ayaṃ **manussatira-cchāno** nāma. Yo pana attano hitāhitaṃ jānanto kammaphalaṃ saddahanto hiro-ttappasampanno dayāpanno sabbasattesu saṃvegabahulo akusalakammapathe parivajjento kusalakammapathe samācaranto puññakiriyavatthūni paripūreti, ayaṃ manussadhamme patiṭṭhito **paramatthato manusso** nāma. Ayampi tādisā ahoṣi. Tena vuttaṃ “manussesu manussabhūtā”ti. Manusse sattanikāye manussa-bhāvaṃ pattā manussadhammañca appahāya ṭhitāti attho.

Abbhāgatānanti abhi-āgatānaṃ, sampatta-āgantukānanti attho. Duvidhā hi āgantukā atithi abbhāgatoti. Tesu kataparicayo āgantuko atithi, akataparicayo abbhāgato. Kataparicayo akataparicayopi vā puretaraṃ āgato atithi, bhojanavelāyaṃ upaṭṭhito sampati āgato abbhāgato. Nimantito vā bhattena atithi, animantito abbhāgato. Ayaṃ pana akataparicayo animantito sampati āgato ca, taṃ sandhāyāha “abbhāgatānan”ti, garukārena panettha bahuvacanaṃ vuttaṃ. Āsati nisīdati etthāti āsanaṃ. Yaṃkiñci nisīdanayoggaṃ, idha pana piṭhaṃ adhippettaṃ, tassa ca appakattā anuḷārattā ca “**āsanakan**”ti āha. **Adāsinti** “idamassa therassa dinnaṃ mayhaṃ mahapphalaṃ bhavissati mahānisaṃsan”ti sañjātasomanassā kammaṃ kammaphalañca saddahitvā tassa therassa paribhogatthāya adāsiṃ, nirapekkha-pariccāgavasena pariccajinti attho.

Abhivādayinti abhivādanamakāsiṃ, pañcapatiṭṭhitena dakkhiṇeyyapuggale vandinti anto. Vandamānā hi taṃ tāyeva vandanakiriyāya vandiyamānaṃ “sukhinī hohi, arogā hohi”ti-ādinā āsivādaṃ atthato vadāpesi (..0021) nāma. **Añjalikaṃ akāsinti** dasanakhasamodhānasamujjalaṃ añjaliṃ sirasi paggaṇhanti guṇa-visiṭṭhānaṃ apacāyanaṃ akāsinti attho. **Yathānubhāvanti** yathābalaṃ, tadā mama vijjamānavibhavānurūpanti attho. **Adāsi dānanti** annapānādideyyadhammapariccāgena dakkhiṇeyyaṃ bhojenti dānamayaṃ puññaṃ pasaviṃ.

Ettha ca “ahan”ti idaṃ kammaṃ phalassa ca ekasantatipatitātādassanena sambandhabhāvadassanaṃ, “manussesu manussabhūtā”ti idaṃ tassā puññakiriyāya adhiṭṭhānabhūtasantānavisesadassanaṃ, “abbhāgatānan”ti idaṃ cittasampattidassanañceva khettasampattidassanañca dānassa viya paṭiggahaṇassa ca kiñci anapekkhitvā pavattitabhāvadīpanato. “Āsanakaṃ adāsiṃ yathānubhāvañca adāsi dānan”ti idaṃ bhogasārādānadassanaṃ, “abhivādayiṃ añjalikaṃ akāsin”ti idaṃ kāyasārādānadassanaṃ.

6. Tenāti tena yathāvuttena puññena hetubhūtena. **Meti** ayaṃ me-saddo “kicchena me adhigataṃ, halaṃ dāni pakāsitun”ti-ādīsu (dī. ni. 2.65; ma. ni. 1.281; saṃ. ni. 1.172) karaṇe āgato, mayāti attho. “Sādhu me, bhante, bhagavā saṃkhitteṇa dhammaṃ desetū”ti-ādīsu (saṃ. ni. 3.182; a. ni. 4.257) sampadāne, mayhanti attho. “Pubbeva me, bhikkhave, sambodhā anabhisambuddhassa bodhisattasseva sato”ti-ādīsu (ma. ni. 1.206; saṃ. ni. 4.14; a. ni. 3.104) sāmi-atthe

āgato, idhāpi sāmi-atthe eva, mamāti attho. Svāyaṃ me-saddo tena me puññe-
nāti ca me etādisoti ca ubhayattha sambandhitabbo. Sesam vuttanayameva.

Evaṃ tāya devatāya pañhe byākate āyasmā mahāmogallāno vitthārena
dhammaṃ desesi. Sā desanā saporivārāya tassā devatāya sātthikā ahosi. Thero
tato manussalokaṃ āgantvā sabbaṃ taṃ pavattiṃ bhagavato ārocesi. Bhagavā
taṃ aṭṭhuppattiṃ katvā sampattaparisāya dhammaṃ desesi. Gāthā eva pana
saṅghaṃ āruḥhāti.

Paṭhamapīṭhavimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Dutiyapīṭhavimānavaṇṇanā

Pīṭham (..0022) **te veḷuriyamayanti** dutiyapīṭhavimānaṃ. Tassa aṭṭhuppatti ca
atthavaṇṇanā ca paṭhame vuttanayeneva veditabbā. Ayaṃ pana viseso- sāvatti-
vāsini kira ekā itthi attano gehaṃ piṇḍāya pavittṭhaṃ ekaṃ theram passitvā pasa-
nnacittā tassa āsanaṃ denti attano pīṭhaṃ upari nīlavatthena attharitvā adāsi.
Tena tassā devaloke nibbattāya veḷuriyamayaṃ pallaṅkavimānaṃ nibbattaṃ.
Tena vuttaṃ-

8. “Pīṭhaṃ te veḷuriyamayaṃ uḷāraṃ, manojavaṃ gacchati yenakāmaṃ;
alaṅkate malyadhare suvatthe, obhāsasi vijjurivabbha kūṭaṃ.
9. “Kena tetādiso vaṇṇo, kena te idha mijjhati;
uppajjanti ca te bhogā, ye keci manaso piyā.
10. “Pucchāmi taṃ devi mahānubhāve, manussabhūtā kimakāsi puññaṃ;
kenāsi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati” ti.
11. “Sā devatā attamanā, moggallānena pucchitā;
pañhaṃ puṭṭhā viyākāsi, yassa kammassidaṃ phalaṃ”.
12. “Ahaṃ manussesu manussabhūtā, abbhāgatānāsanakaṃ adāsiṃ;
abhivādayiṃ añjalikaṃ akāsiṃ, yathānubhāvañca adāsi dānaṃ.
13. “Tena metādiso vaṇṇo, tena me idha mijjhati;
uppajjanti ca me bhogā, ye keci manaso piyā.
14. “Akkhāmi (..0023) te bhikkhu mahānubhāva, manussabhūtā yamakāsi
puññaṃ;
tenamhi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati” ti.

8. Tattha **veḷuriyamayanti** veḷuriyamaṇimayaṃ. Veḷuriyamaṇi nāma viḷurapabba-
tassa viḷuragāmassa ca avidūre uppajjanakamaṇi. Tassa kira viḷuragāmaṭṭhāne
ākaro, viḷūrassa pana avidūre bhavattā veḷuriyanteva paññāyittha. Taṃsadisava-
ṇṇanibhatāya devalokepissa tatheva nāmaṃ jātaṃ yathā taṃ manussaloke
laddhanāmaseneva devaloke devaputtānaṃ. Taṃ pana mayūragivavaṇṇaṃ vā
hoti, vāyasapattavaṇṇaṃ vā, siniddhaveṇupattavaṇṇaṃ vā. Idha pana mayūragi-
vavaṇṇaṃ veditabbam. Sesam sabbaṃ paṭhamapīṭhavimāne vuttasadisamevāti.

Dutiyapīṭhavimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Tatiyapīṭhavimānavaṇṇanā

Pīṭhaṃ te sovaṇṇamayanti tatiyapīṭhavimānaṃ. Tassa vatthu rājagahe samu-
ṭṭhitam. Aññataro kira khīṇāsavatthero rājagahe piṇḍāya caritvā bhattaṃ gahetvā
upakaṭṭhe kāle bhattakiccaṃ kātukāmo ekaṃ vivaṭadvāragehaṃ upasaṅkami.
Tasmiṃ pana gehe gehasāminī itthī saddhā pasannā therassa ākāraṃ salla-
kkhetvā “etha, bhante, idha nisīditvā bhattakiccaṃ karothā”ti attano bhaddapīṭhaṃ
paññāpetvā upari pītavatthaṃ attharivā nirapekkhapariccāgavasena adāsi, “idaṃ
me puññaṃ āyatim sovaṇṇapīṭhapaṭilābhāya hotū”ti patthanañca paṭṭhapesi. Atha
there tattha nisīditvā bhattakiccaṃ katvā pattaṃ dhovivā uṭṭhāya gacchante
“bhante, idamāsaṃ tumhākaṃyeva pariccattaṃ, mayhaṃ anuggahattaṃ pari-
bhuñjathā”ti āha. Thero tassā anukampāya taṃ pīṭhaṃ

sampaṭicchitvā saṅghassa dāpesi. Sā aparena samayena aññatarena rogena puṭṭhā kālaṃ katvā tāvatimsabhavane (..0024) nibbattīti-ādi sabbam paṭhamavi-mānavaññanāyaṃ vuttanayeneva veditabbaṃ. Tena vuttaṃ-

15. “Pīṭhaṃ te sovaṇṇamayam uḷāraṃ, manojavaṃ gacchati yenakāmaṃ;
alaṅkate malyadhare suvatthe, obhāsasi vijjurivabbhakūṭaṃ.
16. “Kena tetādiso vaṇṇo, kena te idha mijjhati;
uppajjanti ca te bhogā, ye keci manaso piyā.
17. “Pucchāmi taṃ devi mahānubhāve, manussabhūtā kimakāsi puññaṃ;
kenāsi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati” ti.
18. “Sā devatā attamanā, moggallānena pucchitā;
pañhaṃ puṭṭhā viyākāsi, yassa kammassidaṃ phalaṃ”.
19. “Appassa kammaṃ phalaṃ mamedam, yenamhi evaṃ jalitānubhāvā;
ahaṃ manussesu manussabhūtā, purimāya jātiyā manussaloke.
20. “Addasaṃ virajaṃ bhikkhuṃ, vippasannamanāvilaṃ;
tassa adāsahaṃ pīṭhaṃ, pasannā sehi pāṇibhi.
21. “Tena metādiso vaṇṇo, tena me idha mijjhati;
uppajjanti ca me bhogā, ye keci manaso piyā.
22. “Akkhāmi te bhikkhu mahānubhāva, manussabhūtā yamakāsi puññaṃ;
tenamhi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati” ti.

19. Yañca (..0025) pana pañcamagāthāyaṃ **purimāya jātiyā manussaloketi**-ādi, ettha jāti-saddo attheva saṅkhatalakkhaṇe “jāti dvīhi khandhehi saṅgahitā” ti-ādīsu (dhātu. 71). Atthi nikāye “nigaṇṭhā nāma samaṇajāti” ti-ādīsu (a. ni. 3.71). Atthi paṭisandhiyaṃ “yaṃ mātukucchismiṃ paṭhamam cittaṃ uppannaṃ, paṭhamam viññāṇam pātubhūtaṃ, tadupādāya sāvassa jāti” ti-ādīsu (mahāva. 124). Atthi kule “akkhitto anupakuṭṭho jātivādenā” ti-ādīsu (dī. ni. 1.303). Atthi pasutiyaṃ “sampaṭi-jāto, ānanda, bodhisatto” ti-ādīsu (dī. ni. 2.31; ma. ni. 3.207). Atthi bhava “ekampi jātiṃ dvepi jātiyo” ti-ādīsu (dī. ni. 1.244; ma. ni. 1.53). Idhāpi bhava eva daṭṭhabbo. Tasmā purimāya jātiyā purimasmim bhava anantarāṭite purime attabhāveti attho. Bhummatthe hidaṃ karaṇavacanaṃ. **Manussaloketi** manussalokabhava, rājagahaṃ sandhāya vadati. Okāsaloko hi idha adhippeto, sattaloko pana “manusse-sū” ti iminā vuttoyeva.

20. **Addasanti** addakkhiṃ. **Virajanti** vigatarāgādirajattā virajaṃ. **Bhikkhanti** bhinnakilesattā bhikkhuṃ, sabbaso kilesakālussiyābhāvena vippasannacittatāya **vippasannaṃ**, anāvilasaṅkappatāya **anāvilaṃ**. Purimaṃ purimañcetha padaṃ pacchimassa pacchimassa kāraṇavacanaṃ, vigatarāgādirajattā bhinnakilesatāya bhikkhuṃ, bhinnakilesattā kilesakālussiyābhāvena vippasannaṃ, vippasannama-nattā anāvilanti. Pacchimaṃ pacchimaṃ vā padaṃ purimassa purimassa kāraṇavacanaṃ, virajaṃ bhikkhuguṇayogato. Bhinnakilesa hi bhikkhu. Bhikkhuṃ vippasannabhāvato. Kilesakālussiyābhāvena vippasannamānaso hi bhikkhu. Vippasannaṃ anāvilasaṅkappabhāvatoti. Rāgarajābhāvena vā “virajan” ti vuttaṃ, dosa-kālussiyābhāvena “vippasanna” ti, mohabyākulābhāvena “anāvilan” ti. Evaṃ bhūto paramatthato bhikkhu nāma hotīti “bhikkhun” ti vuttaṃ. **Adāsahanti** adāsīṃ

ahaṃ. **Pīṭhanti** tadā mama santike vijjamānaṃ bhaddapīṭhaṃ. **Pasannā**ti kamma-phalasaddhāya ratanattayasaddhāya ca pasannacittā. **Sehi pāṇibhī**ti aññaṃ anā-ṇāpetvā attano hatthehi upanīya pīṭhaṃ paññāpetvā adāsinti attho.

Ettha ca “virajaṃ bhikkhuṃ vipprasannamanāvilan”ti iminā khettsampattiṃ dasseti, “pasannā”ti iminā cittasampattiṃ, “sehi pāṇibhī”ti iminā payogasampattiṃ. Tathā (..0026) “pasannā”ti iminā sakkaccadānaṃ anupahaccadānanti ca ime dve dānaguṇā dassitā, “sehi pāṇibhī”ti iminā sahatthena dānaṃ anupavidhdadānanti ime dve dānaguṇā dassitā, pītavatthassa attharaṇena nisīdanakālaññutāya cittiṃ katvā dānaṃ kālena dānanti ime dve dānaguṇā dassitāti veditabbā. Sesam heṭṭhā vuttanayameva.

Tatiyapīṭhavimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Catutthapīṭhavimānavaṇṇanā

Pīṭhaṃ te veḷuriyamayanti catutthapīṭhavimānaṃ. Imassāpi vatthu rājagahe samuṭṭhitam, taṃ dutiyavimāne vuttanayeneva veditabbaṃ. Nīlavatthena hi attharivā pīṭhassa dinnattā imissāpi vimānaṃ veḷuriyamayaṃ nibbattaṃ. Sesam paṭhamavimāne vuttasadisam. Tena vuttaṃ-

23. “Pīṭhaṃ te veḷuriyamayaṃ uḷāraṃ, manojavaṃ gacchati yenakāmaṃ;
alaṅkate malyadhare suvatthe, obhāsasi vijjurivabbhakūṭaṃ.
 24. “Kena tetādiso vaṇṇo, kena te idha mijjhāti;
uppajjanti ca te bhogā, ye keci manaso piyā.
 25. “Pucchāmi taṃ devi mahānubhāve, manussabhūtā kimakāsi puññaṃ;
kenāsi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati”ti.
 26. “Sā devatā attamanā, moggallānena pucchitā;
pañhaṃ puṭṭhā viyākāsi, yassa kammassidaṃ phalaṃ”.
 27. “Appassa (..0027) kamma phalaṃ mamedam, yenamhi evaṃ jalitānubhāvā;
ahaṃ manussesu manussabhūtā, purimāya jātiyā manussaloke.
 28. “Addasaṃ virajaṃ bhikkhuṃ, vipprasannamanāvilam;
tassa adāsahaṃ pīṭhaṃ, pasannā sehi pāṇibhi.
 29. “Tena metādiso vaṇṇo, tena me idha mijjhāti;
uppajjanti ca me bhogā, ye keci manaso piyā.
 30. “Akkhāmi te bhikkhu mahānubhāva, manussabhūtā yamakāsi puññaṃ;
tenamhi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”ti.
- Etthāpi hi nīlavatthena attharivā pīṭhassa dinnattā imissāpi vimānaṃ veḷuriyamayaṃ nibbattaṃ. Tenevettha “pīṭhaṃ te veḷuriyamayan”ti ādito āgataṃ. Sesam tatiyasadisamevāti tattha vuttanayeneva attho veditabbo.

Catutthapīṭhavimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Kuñjaravimānavañṇanā

Kuñjaro te varārohoti kuñjaravimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā rājagahe viharati veļuvane kalandakanivāpe. Atheadivasam rājagahanagare nakkhattaṃ ghositaṃ. Nāgarā vīthiyo sodhetvā vālukaṃ okiritvā lājapañcamakāni pupphāni vippariṃsu, gehadvāre gehadvāre kadaliyo ca puñṇaghaṭe ca ṭhapesuṃ, yathā-vibhavaṃ nānāviraḡavañṇavicittā dhajapaṭākādayo (..0028) ussāpesuṃ, sabbo jano attano attano vibhavanurūpaṃ sumaṇḡitapasādhito nakkhattakīlaṃ kīli, sakalanagaraṃ devanagaraṃ viya alaṅkatapaṭiyattaṃ ahosi. Atha bimbisāramahārājā pubbacārittavasena mahājanassa cittānurakkhaṇatthañca attano rājabhavanato nikkhamitvā mahantena parivārena mahatā rājānubhāvena uļārena sirisobhaggena nagaraṃ padakkhiṇaṃ karoti.

Tena ca samayena rājagahavāsini ekā kuladhītā rañño taṃ vibhavasampattiṃ sirisobhaggaṃ rājānubhāvañca passitvā acchariyabbhutacittajātā “ayaṃ deviddhisadisā vibhavasampatti kīdisena nu kho kammaṇā labbhati”ti paṇḡitasaṃmate pucchi. Te tassā kathesuṃ “bhaddo, puñṇakammaṃ nāma cintāmaṇisaḡisaṃ kapparuḡkhasadisam, khettsampattiyā cittasampattiyā ca sati yaṃ yaṃ patthetvā karoti, taṃ taṃ nipphādetiyeva. Apica āsanadānena uccākulīnatā hoti, annadānena balasampattiṭaṭilābho, vatthadānena vañṇasampattiṭaṭilābho, yānadānena sukhavisesapaṭilābho, dīpadānena cakkhusampattiṭaṭilābho, āvasadānena sabbasampattiṭaṭilābho hoti”ti. Sā taṃ sutvā “devasampatti ito uļārā hoti mañṇe”ti tattha cittaṃ ṭhapetvā puñṇakiriyāya ativiya ussāhajātā ahosi.

Mātāpitaro cassā ahataṃ vatthayugaṃ navapīṭhaṃ ekaṃ padumakalāpaṃ sappimadhusakkharā taṇḡulakhīrāni ca paribhogatthāya pesesuṃ. Sā tāni disvā “ahañca dānaṃ dātukāmā, ayañca me deyyadhammo laddho”ti tuṭṭhamānasā dutiyadivase dānaṃ sajjenti appodakamadhupāyāsaṃ sampādetvā, tassa parivārabhāvena añṇampi bahuṃ khādaniyabhojanīyaṃ paṭiyādetvā dānagge gandhaparibhaṇḡaṃ katvā vikasitapadumapattakiñjakkhakesaropasobhitesu padumesu āsanaṃ pañṇāpetvā, ahatena setavatthena attharitvā āsanassa catunnaṃ pādānaṃ upari cattāri padumāni mālāguļañca ṭhapetvā, āsanassa upari vitānaṃ bandhitvā mālādāma-olambakadāmāni olambitvā, āsanassa samantato bhūmiṃ sakesarehi padumapattehi sabbasantharaṃ (..0029) santharitvā “dakkhiṇeyye āgate pūjessāmī”ti pupphapūritaṃ caṅkoṭakaṃ ekamante ṭhapesi.

Athevaṃ katadānūpakaraṇasaṃvidhānā sīsaṃnhātā suddhavatthanivatthā suddhuttarāsaṅgā velaṃ sallakkhetvā ekaṃ dāsīṃ āṇāpesi “gaccha je, amhākaṃ tādisaṃ dakkhiṇeyyaṃ pariyesāhī”ti. Tena ca samayena āyasmā sārīputto sahasathavikaṃ nikkhipanto viya rājagahe piṇḡāya caranto antaravīthiṃ paṭipanno hoti. Atha sā dāsī theram vanditvā āha “bhante, tumhākaṃ pattaṃ me dethā”ti. “Ekissā upāsikāya anuggahatthaṃ ito ethā”ti ca āha. Thero tassā pattaṃ adāsī. Sā theram geham pavesesi. Atha sā itthī therassa paccuggamaṃ katvā āsanaṃ

dassetvā “nisīdatha, bhante, idamāsanam paññattan”ti vatvā there tattha nisinne sakesarehi padumapattehi theram pūjayamānā āsanassa samantato okiritvā pañcapatiṭṭhitena vanditvā sappimadhusakkharāsammissena appodakamadhupāyāsena parivisi. Parivisanti ca “imassa me puññassānubhāvena

dibbagajakūṭāgārapallaṅkasobhitā dibbasampattiyo hontu, sabbāsu pavattīsu padumā nāma mā vigatā hontū”ti patthanam akāsi. Puna there katabhattakicce pattam dhovivā sappimadhusakkharāhi pūretvā pallaṅke atthataṃ sātakaṃ cumbaṭakaṃ katvā therassa hatthe ṭhapetvā there ca anumodanaṃ katvā pakka- mante dve purise āṇāpesi “therassa hatthe pattam imaṅca pallaṅkaṃ vihāraṃ netvā therassa niyyātetvā āgacchathā”ti. Te tathā akamsu.

Sā aparabhāge kālam katvā tāvatimsabhavane yojanasatubbedhe kanakavi- māne nibbatti accharāsahassaparivārā. Patthanāvasena cassā pañcayojanu- bbedho padumamālāṅkato samantato padumapattakiṅjakhakesaropasobhito manuññadassano sukhasamphasso vividharatanaraṃsijālasamujjalahe mābhara- ṇavibhūsito gajavaro nibbatti. Tassūpari yathāvuttasobhātisayayutto yojaniko kanakapallaṅko nibbatti. Sā dibbasampattiṃ anubhavanti antarantarā taṃ kuñjara- vimānassa upari ratanaviccittam pallaṅkaṃ abhiruyha mahatā devatānubhāvena nandanavanaṃ gacchati. Athekasmiṃ ussavadvise devatāsu yathāsakaṃ dibbā- nubhāvena uyyānakīḷanattam (..0030) nandanavanaṃ gacchantīsūti-ādinā sabbam paṭhamapīṭhavimānavaṇṇanāyaṃ āgatasadisam, tasmā tattha vuttanaye- neva veditabbaṃ. Idha pana thero-

31. “Kuñjaro te varāroho, nānāratanakappano;
ruciro thāmavā javasampanno, ākāsamhi samīhati.
32. “Padumi padmapattakkhi, padmuppalajutindharo;
padmacuṇṇābhikiṇṇaṅgo, soṇṇapokkharamāladhā.
33. “Padumānusaṭam maggaṃ, padmapattavibhūsitam;
ṭhitam vaggu manugghāti, mitam gacchati vāraṇo.
34. “Tassa pakkamamānassa, soṇṇakamsā ratissarā;
tesam suyyati nigghoso, tūriye pañcaṅgike yathā.
35. “Tassa nāgassa khandhamhi, sucivatthā alaṅkatā;
mahantaṃ accharāsaṅgham, vaṇṇena atirocasi.
36. “Dānassa te idaṃ phalaṃ, atho sīlassa vā pana;
atho añjalikammassa, taṃ me akkhāhi pucchitā”ti.- āha;

31. Tattha **kuñjaro te varārohoti** kuñje giritaṭe ramati abhiramati, tattha vā ravati koñcanādam nadanto vicarati. Kuṃ vā pathaviṃ tadabhighātena jarayatīti kuñjaro, giricarādibhedo manussaloke hatthī, ayam pana kīḷanakāle kuñjarasadisatāya evaṃ vutto. Āruyhatīti āroho, ārohanīyoti attho. Varo aggo seṭṭho ārohoti (..0031) varāroho, uttamayānanti vuttam hoti. **Nānāratanakappanoti** nānāvidhāni ratanāni etesanti nānāratana, kumbhālaṅkāradihatthālaṅkāra. Tehi vihito kappanno sannāho yassa so nānāratanakappano. Ruciṃ abhiratiṃ detīti **ruciro**, manuññoti attho. **Thāmavāti** thiro, balavāti attho. **Javasampannoti** sampannajo, sīghajavoti vuttam hoti. **Ākāsamhi samīhatīti** ākāse antalikkhe sammā īhati, āruḷhānam khobham akaronto carati gacchatīti attho.

32. **Padumīti** padumasamānavaṇṇatāya “paduman”ti laddhanāmena kumbhava- ṇṇena samannāgatattā padumī. **Padmapattakkhīti** kamaladalasadisana yane, āla- panametam tassā devatāya. **Padmuppalajutindharoti** dibbapadumuppalamālā-

ñkatasarīratāya taḥaṃ taḥaṃ vipphurantaṃ vijjotamānaṃ padumuppalajutiṃ dhāretīti padumuppalajutinidharo. **Padmacuṇṇābhikiṇṇaṅgoti** padumapattakiṇṇa-
kkhakesarehi samantato okiṇṇagatto. **Soṇṇapokkharamāladhāti** hemamayakama-
lamālābhārī.

33. Padumānusaṭṭaṃ maggaṃ padmapattavibhūsitanti hatthino padanikkhepe padanikkhepe tassa pādaṃ sandhārentehi mahantehi padumehi anusaṭṭaṃ vip-
kiṇṇaṃ, nānāviraḡavaṇṇehi tesameva ca pattehi ito cito ca paribbhamantehi vise-
sato maṇḍitatāya vibhūsitāṃ maggaṃ gacchatīti yojanā. **Ṭhitanti** idaṃ maggavise-
sanaṃ, padumapattavibhūsitāṃ hutvā ṭhitaṃ magganti attho. **Vaggūti** cāru, kiriyā-
visesanañcetaṃ, ma-kāro padasandhikaro. **Anuggāhātīti** na ugghāti, attano upari-
nisinnānaṃ īsakampi khobhaṃ akarontoti attho. **Mitanti** nimmitāṃ, nikkhepa-
padaṃ vītikkamanti attho. Ayañhettha attho “vaggu cāru padanikkhepaṃ katvā
gacchatī”ti. **Mitanti** vā parimitāṃ pamāṇayuttaṃ, nātisīghaṃ, nātisaṇḡikanti vuttaṃ
hoti. **Vāraṇoti** hatthī. So hi paccatthikavāraṇato gamanaparikkilesavāraṇato ca
“vāraṇo”ti vuccati.

34. Tassa (..0032) **pakkamamānassa, soṇṇasaṃkā ratissarāti** tassa yathāvu-
ttassa kuṇḡarassa gacchantassa soṇṇakaṃsā suvaṇṇamayā ghaṇṭā ratissarā
ramaṇīyasaddā manuñṇanigghosā olambantīti adhippāyo. Tassa hi kuṇḡarassa
ubhosu passesu mahākolambappamāṇā maṇimuttādikhacitā hemamayā aneka-
satā mahantiyo ghaṇṭā taḥaṃ taḥaṃ olambamānā pacalanti, yato chekena
gandhabbakena payuttavāditato ativiya manoharasaddo niccharati. Tenāha **“tesaṃ
suyyati nigghoso, tūriye pañcaṅgike yathā”**ti. Tassattho- yathā nāma ātataṃ
vitataṃ ātatavitataṃ ghaṇaṃ susiranti evaṃ pañcaṅgike tūriye kusalehi vādiya-
māne ṭhānuppattiyā mandatāravibhāgaṃ dassentena gāyantena samīrito vādita-
saro vaggu rajanīyo nigghoso suyayati, evaṃ tesaṃ sovaṇṇakaṃsānaṃ tapanīya-
ghaṇṭānaṃ nigghoso suyayati.

35. Nāgassāti hatthināgassa. **Mahantanti** sampattimahattenāpi saṅkhyāma-
hattenāpi mahantaṃ. **Accharāsaṅghanti** devakañṇāsamaṃhaṃ. **Vaṇṇenāti** rūpena.

36. Dānassāti dānamayapuñṇassa. **Silassāti** kāyikasaṃvarādisaṃvarasilassa.
Vā-saddo avuttavikappanatto. Tena abhivādanādiṃ avuttaṃ cārittasilāṃ saṅga-
ṇhāti.

Evaṃ therena pucchitā sā devatā pañhaṃ vissajjesi, tamatthaṃ dassetuṃ-

37. “Sā devatā attamaṇā, moggallānena pucchitā;

pañhaṃ puṭṭhā viyākāsi, yassa kammassidaṃ phalaṃ”ti.-

Ayaṃ gāthā dhammasaṅgāhakehi vuttā, tassā attho heṭṭhā vutto eva.

38. “Disvāna guṇasampannaṃ, jhāyimaṃ jhānarataṃ sataṃ;
adāsimaṃ pupphābhikiṇṇaṃ, āsanaṃ dussasanthataṃ.

39. “Upaḍḍhaṃ padmamālāhaṃ, āsanassa samantato;
abbhokirissaṃ pattehi, pasannā sehi pāṇibhi.

40. “Tassa kammakusalassa, idaṃ me īdisaṃ phalaṃ;
sakkāro garukāro ca, devānaṃ apacitā ahaṃ.

41. “Yo (..0033) ve sammāvimuttānaṃ, santānaṃ brahmacāriṇaṃ;

pasanno āsanaṃ dajjā, evaṃ nande yathā ahaṃ.

42. “Tasmā hi attakāmena, mahattamabhikaṅkhatā;

āsanaṃ dātabbaṃ hoti, sarīrantimadhārinan” ti.- devatāya vuttagāthā;

38. Tattha **guṇasampannanti** sabbehi sāvakaḡuṇehi samannāgataṃ, tehi vā paripuṇṇaṃ. Etena sāvakaḡpāramiṅṅāṇassa matthakappattiṃ dasseti. **Jhāyinti** āra-
mmaṇūpaniḡjhānaṃ lakkhaṇūpaniḡjhānanti duvidhenāpi jhānena jhāyanasīlaṃ,
tena vā jhāpetabbaṃ sabbasaṃkilesapakkhaṃ jhāpetvā ṡhitaṃ. Tato eva jhāne
ratanti **jhānarataṃ**. **Satanti** samānaṃ, santaṃ vā, sappurisanti attho. **Pupphābhiki-
ṅṅanti** pupphehi abhikiṅṅaṃ, kamaladalehi abhippakiṅṅanti attho. **Dussasanthā-
tanti** vatthena upari atthataṃ.

39. **Upaḡḡhaṃ padmamālāhanti** upaḡḡhaṃ padumapupphaṃ ahaṃ. **Āsanassa
samantatoti** therena nisinnassa āsanassa samantā bhūmiyaṃ. **Abbhokirissanti**
abhi-okiriṃ abhippakiriṃ. Kathaṃ? **Pattehīti**, tassa upaḡḡhapadumassa visuṃ
visuṃ katehi pattehi pupphavassābhivassanakaniyāmena okirinti attho.

40. **Idaṃ me īdisaṃ phalanti** iminā “kuṅjaro te varāroho” ti-ādinā therena
gahitaṃ aggahitaṅca āyuyasasukharūpāḡibhedaṃ attano dibbasampattiṃ ekato
dassetvā punapi therena aggahitameva attano ānubhāvasampattiṃ dassetuṃ
“**sakkāro garukāro**” ti-ādimāha. Tena “na kevalaṃ bhante tumhehi yathāvutta-
meva idha mayhaṃ puṅṅaphalaṃ, apica kho idaṃ dibbaṃ ādhipateyyampi” ti
dasseti. Tattha **sakkāro**ti ādarakiriya, devehi attano sakkātabbatāti attho. Tathā
garukāroti garukātabbatā. **Devānanti** devehi. **Apacitāti** pūjitā.

41. **Sammāvimuttānanti** suṡṡhu vimuttānaṃ sabbasaṃkilesappahāyīnaṃ. **Santā-
nanti** santakāyavacīmanokammānaṃ sādḡhūnaṃ. Maggabrahmacariyassa ca
sāsanabrahmacariyassa ca ciṅṅattā **brahmacāriṇaṃ**. **Pasanno āsanaṃ dajjāti** (..003
kammaphalasaddhāya ratanattayasaddhāya ca pasannamānaso hutvā yadi āsa-
namattampi dadeyya. **Evaṃ nande yathā ahanti** yathā ahaṃ tena āsanadānena
etarahi nandāmi modāmi, evameva añṅopi nandeyya modeyya.

42. **Tasmāti** tena kāraṇena. **Hi-saddo** nipātamattaṃ. **Attakāmenāti** attano hitakā-
mena. Yo hi attano hitāvahaṃ kammaṃ karoti, na ahitāvahaṃ, so attakāmo. **Maha-
ttanti** vipākamahattaṃ. **Sarīrantimadhārinanti** antimaṃ dehaṃ dhārentānaṃ,
khīṅāsavānanti attho. Ayaṅhettha attho- yasmā arahataṃ āsanadānena ahaṃ
evaṃ dibbasampattiyā modāmi, tasmā añṅenāpi attano abhivuddhiṃ patthayamā-
nena antimasamussaye ṡhitānaṃ āsanaṃ dātabbaṃ, natthi tādisaṃ puṅṅanti
dasseti. Tesaṃ vuttasadisamevāti.

Kuṅjaravimānavaṅṅanā niṡṡhitā.

6. Paṡṡhamanāvāvimānavaṅṅanā

Suvaṅṅacchadanaṃ nāvanti nāvāvimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavati sāva-
tthiyaṃ viharante soḡasamattā bhikkhū añṅatarasmiṃ ḡamakāvāse vasitvā vuttha-

vassā “bhagavantam passissāma, dhammañca suṇissāmā”ti sāvattiṃ uddissa gimhasamaye addhānamaggaṃ paṭipannā, antarāmagge ca nirudako kantāro, te ca tattha ghammābhitattā kilantā tasitā pānīyaṃ alabhamānā aññatarassa gāmassa avidūrena gacchanti. Tattha aññatarā itthi udakabhājanaṃ gahetvā udakatthāya udapānābhimukhī gacchati. Atha te bhikkhū taṃ disvā “yatthāyaṃ itthi gacchati, tattha gate pānīyaṃ laddhuṃ sakkā”ti pipāsāparetā taṃdisābhimukhā gantvā udapānaṃ disvā tassā avidūre aṭṭhaṃsu. Sā itthi tato udakaṃ gahetvā nivattitukāmā te bhikkhū disvā “ime ayyā udakena atthikā pipāsitā”ti ñatvā

garucittikāraṃ upaṭṭhapetvā udakena nimantesi. Te pattathavikato parissāvanaṃ nīharitvā parissāvetvā yāvadatthaṃ pāṇiyaṃ pivitvā hatthapāde sītale katvā tassā itthiyā pāṇiyadāne anumodanaṃ vatvā agamaṃsu.

Sā (..0035) taṃ puññaṃ hadaye ṭhapetvā antarantarā anussarantī aparabhāge kālaṃ katvā tāvatiṃsabhavane nibbatti. Tassā puññānubhāvena kapparukkhopasobhitaṃ mahantaṃ vimānaṃ uppajji. Taṃ vimānaṃ parikkhipitvā muttajālarajata-vibhūsitā viya sikatāvakiṇṇapaṇḍarapulinataṭā maṇikkhandhanimmalasalilavāhinī saritā. Tassā ubhosu tīresu uyyānavimānadvāre ca mahatī pokkharaṇī pañcavaṇṇapadumasaṇḍamaṇḍitā saha suvaṇṇanāvāya nibbatti. Sā tattha dibbasampattiṃ anubhavanti nāvāya kiḷanti laḷanti vicarati. Athekadivasā āyasmā mahā-moggallāno devacārikaṃ caranto taṃ devadhītaṃ nāvāya kiḷantiṃ disvā tāya katapuññakammaṃ pucchanto-

43. “Suvaṇṇacchadanaṃ nāvamaṃ, nāri āruyha tiṭṭhasi;
ogāhasi pokkharaṇiṃ, padmaṃ chindasi pāṇinā.

44. “Kena tetādiso vaṇṇo, kena te idha mijjhati;
uppajjanti ca te bhogā, ye keci manaso piyā.

45. “Pucchāmi taṃ devi mahānubhāve,
manussabhūtā kimakāsi puññaṃ;
kenāsi evaṃ jalitānubhāvā,
vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati” ti.- āha;

Tato therena puṭṭhāya devatāya vissajjitākāraṃ dassetuṃ saṅgītikārehi-

46. “Sā devatā attamaṇā, moggallānena pucchitā;
pañhaṃ puṭṭhā viyākāsi, yassa kammassidaṃ phalaṃ” ti.-

Ayaṃ gāthā vuttā.

47. “Ahaṃ manussesu manussabhūtā, purimāya jātiyā manussaloke;
disvāna bhikkhū tasite kilante, uṭṭhāya pātuṃ udakaṃ adāsiṃ.

48. “Yo (..0036) ve kilantāna pipāsitānaṃ, uṭṭhāya pātuṃ udakaṃ dadāti;
sītodakā tassa bhavanti najjo, pahūtamaḷyā bahupuṇḍarīkā.

49. “Taṃ āpagā anupariyanti sabbadā, sītodakā vālukasanthatā nadī;
ambā ca sālā tilakā ca jambuyo, uddālakā pāṭaliyo ca phullā.

50. “Taṃbhūmibhāgehi upetarūpaṃ, vimānaseṭṭhaṃ bhusa sobhamānaṃ;
tassīdha kammaṃ ayaṃ vipāko, etādisaṃ puññakatā labhanti.

51. “Tena metādiso vaṇṇo, tena me idha mijjhati;
uppajjanti ca me bhogā, ye keci manaso piyā.

52. “Akkhāmi te bhikkhu mahānubhāva, manussabhūtā yamakāsi puññaṃ;
tenamhi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati” ti.-

Ayaṃ devatāya vissajjitākāro.

43. Tattha **suvaṇṇacchadanaṃ** vicittabhittiviracanehi rattasuvaṇṇamayehi ubhohi passehi paṭicchāditabbhantarātāya ceva nānāratanasamujjalitena kanakamayālaṅkārena upari chāditatāya ca suvaṇṇacchadanaṃ. **Nāvanti** potaṃ. So hi orato pāraṃ pavati gacchatīti poto, satte netīti nāvāti ca vuccati. **Nārīti** tassā devadhītāya ālapanāṃ. Narati netīti naro, puriso. Yathā hi paṭhamapakatibhūto satto ita-

rāya pakatiyā seṭṭhatthena puri setīti “puriso”ti vuccati, evaṃ nayanaṭṭhena (..0037) “naro”ti. Puttabhātubhūtopi hi puggalo mātujeṭṭhabhaginīnaṃ pituṭṭhāne tiṭṭhati, pageva bhattubhūto. Narassa esāti nārī, ayañca samaññā manussitthīsu pavattā ruḷhivasena itarāsupi tathā vuccati. **Ogāhasi pokkharāṇinti** satipi rattuppalanīluppālādike bahuvīdhe ratanamaye jalajakusume pokkharasaṅkhātānaṃ dibbapadumānaṃ tattha yebhuyyena atthitāya “pokkharāṇi”ti laddhanāmaṃ dibbasaraṃ jalavihāraratiyā anupavisasi. **Padmaṃ chindasi pāṇināti** rajatamayanaḷaṃ padumarāgaratanamayapattasaṅghātaṃ kanakamayakaṇṇikākiñjakkhakesaraṃ dibbakamalaṃ līlāravindaṃ kattukāmatāya tava hatthena bhañjasi.

47. Tasiteti pipāsīte. **Kilanteti** tāya pipāsāya addhānaparissamena ca kilanta-kāye. **Uṭṭhāyāti** uṭṭhānavīriyaṃ katvā, ālasiyaṃ anāpajjitvāti attho.

48. Yo veti-ādinā yathā ahaṃ, evaṃ aññepi āyatanagatena udakadānapuññena etādisaṃ phalaṃ paṭilabhantīti diṭṭhena adiṭṭhassa anumānavidhiṃ dassenti therena puṭṭhamatthaṃ sādharmaṇato vissajjeti. Tattha **tassāti tanti** ca yathāvuttapuññakāriṇaṃ paccāmasati.

49. Anupariyantīti anurūpavasena parikkhipanti. Tassa vasanaṭṭhānaparikkhipanena sopi parikkhitto nāma hoti. **Tilakāti** bandhujīvakapupphasadisapupphā ekā rukkhajāti. **Uddālakāti** vātaghātakā, ye “rājarukkhā”tipi vuccanti.

50. Taṃbhūmibhāgehīti tādisehi bhūmibhāgehi, yathāvuttapokkharāṇinādī-uyyānavantehi bhūmipadesehīti attho. **Upetarūpanti** pāsamsiyabhāvena upetaṃ, tesāṃ pokkharāṇi-ādīnaṃ vasena ramaṇīyasannivesanti vuttaṃ hoti. **Bhusa sobhamānanti** bhusaṃ ativiya virocamaṇaṃ vimānaseṭṭhaṃ labhantīti yojanā. Sesāṃ vuttanayamevāti.

Paṭhamanāvāvimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Dutīyanāvāvimānavaṇṇanā

Suvaṇṇacchadanaṃ (..0038) **nāvanti** dutīyanāvāvimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavati sāvattiyāṃ viharante aññataro khīṇāsavatthero upakaṭṭhāya vassūpanāyikāya gāmakāvāse vassaṃ upagantukāmo sāvattitho taṃ gāmaṃ uddissa pacchābhattaṃ addhānamaggapaṭipanno, maggaparissamena kilanto tasito antarāmagge aññataraṃ gāmaṃ sampatto, bahigāme tādīsaṃ chāyūdakasampannaṭṭhānaṃ apassanto parissamena ca abhibhuyyamāno cīvaraṃ pārūpitvā gāmaṃ pavisitvā dhuragehasseva dvāre aṭṭhāsi. Tattha aññatarā itthī therāṃ passitvā “kuto, bhante, āgatatthā”ti pucchitvā maggaparissamaṃ pipāsītabhāvañca ñatvā “etha, bhante”ti gehaṃ pavesetvā “idha nisīdathā”ti āsanaṃ paññāpetvā adāsi. Tattha nisinne pādodakaṃ pādabbhañjanatelañca datvā tālavaṇṇaṃ gahetvā bījī. Pariḷāhe vūpasante madhuraṃ sītaḷaṃ sugandhaṃ pānakaṃ yojetvā adāsi. Thero taṃ pivitvā paṭippassaddhakilamatho anumodanaṃ katvā pakkāmi. Sā aparabhāge kālaṃ katvā tāvatīmsabhavane nibbattīti sabbaṃ anantaravimānasadi-

santi veditabbaṃ. Gāthāsupi apubbaṃ natthi. Tena vuttaṃ-

53. “Suvaṇṇacchadanaṃ nāvaṃ, nāri āruyha tiṭṭhasi;
ogāhasi pokkharāṇiṃ, padmaṃ chindasi pāṇinā.
54. “Kena tetādiso vaṇṇo, kena te idha mijjhati;
uppajjanti ca te bhogā, ye keci manaso piyā.
55. “Pucchāmi taṃ devi mahānubhāve, manussabhūtā kimakāsi puññaṃ;
kenāsi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsatī” ti.
56. “Sā devatā attamanā, moggallānena pucchitā;
pañhaṃ puṭṭhā viyākāsi, yassa kammassidaṃ phalaṃ”.
57. “Ahaṃ (..0039) manussesu manussabhūtā, purimāya jātiyā manussaloke;
disvāna bhikkhuṃ tasitaṃ kilantaṃ, uṭṭhāya pātuṃ udakaṃ adāsiṃ.
58. “Yo ve kilantassa pipāsitassa, ṭṭhāya pātuṃ udakaṃ dadāti;
sītodakā tassa bhavanti najjo, pahūtamalyā bahupuṇḍarīkā.
59. “Taṃ āpagā anupariyanti sabbadā, sītodakā vālukasanthatā nadī;
ambā ca sālā tilakā ca jambuyo, uddālakā pāṭaliyo ca phullā.
60. “Taṃbhūmibhāgehi upetarūpaṃ, vimānaseṭṭhaṃ bhusa sobhamānaṃ;
tassīdha kammaṃ ayaṃ vipāko, etādisaṃ puññakatā labhanti.
61. “Tena metādiso vaṇṇo, tena me idha mijjhati;
uppajjanti ca me bhogā, ye keci manaso piyā.
62. “Akkhāmi te bhikkhu mahānubhāva, manussabhūtā yamakāsi puññaṃ;
tenamhi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsatī” ti.
- Atthavaṇṇanāsupi idha ekova theroti apubbaṃ natthi.

Dutiyanāvāvimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Tatiyanāvāvimānavaṇṇanā

Suvaṇṇacchadanaṃ (..0040) **nāvanti** tatiyanāvāvimānaṃ. Tassa kā uppatti?
Bhagavā janapadacārikaṃ caranto mahatā bhikkhusaṅghena saddhiṃ

kosalajanapade yena thūṇaṃ nāma brāhmaṇagāmo tadavasari. Assosum kho thūṇeyyakā brāhmaṇagahapatikā “samaṇo kira gotamo amhākaṃ gāmakhettaṃ anuppatto”ti. Atha thūṇeyyakā brāhmaṇagahapatikā appasannā micchādiṭṭhikā maccherapakatā “sace samaṇo gotamo imaṃ gāmaṃ pavisitvā dvīhatīhaṃ vaseyya, sabbaṃ imaṃ janaṃ attano vacane paṭiṭṭhapeyya, tato brāhmaṇa-dhammo paṭiṭṭhaṃ na labheyyā”ti tatha bhagavato avāsāya parisakkantā nadī-tthesu ṭhapitanāvāyo apanesum, setusaṅkamanāni ca avalaṅhe akamsu, tathā papāmaṇḍapādīni, ekaṃ udapānaṃ ṭhapetvā itarāni udapānāni tiṇādīhi pūretvā pidahiṃsu. Tena vuttaṃ udāne (udā. 69) “atha kho thūṇeyyakā brāhmaṇagahapatikā udapānaṃ tiṇassa ca bhusassa ca yāva mukhato pūresum ‘mā te muṇḍakā samaṇakā pāṇiyaṃ apaṃsū”ti.

Bhagavā tesam taṃ vipakāraṃ ṇatvā te anukampanto saddhiṃ bhikkhusaṅghena ākāseṇa nadiṃ atikkamitvā gantvā anukkamena thūṇaṃ brāhmaṇagāmaṃ patvā maggā okkamma aññatarasmīṃ rukkhamaṇe paññatte āsane nisīdi. Tena ca samayena sambahulā udakahāriṇiyo bhagavato avidūreṇa atikkamanti. Tasmiṅca gāme “sace samaṇo gotamo idhāgamissati, na tassa paccuggamaṇā-dikaṃ kātabbaṃ, gehaṃ āgatassa cassa sāvakaṇaṅca bhikkhāpi na dātabbā”ti katikā katā hoti.

Tatha aññatarassa brāhmaṇassa dāsī ghaṭena pāṇiyaṃ gahetvā gacchantī bhagavantaṃ bhikkhusaṅghaparivutaṃ nisinnaṃ disvā bhikkhū ca maggaparissamena kilante tasite ṇatvā pasannacittā pāṇiyaṃ dātukāmā hutvā “yadipi me gāma-vāsino ‘samaṇassa gotamassa na kiñci dātabbaṃ, sāmīcīkammampi na kātabban’-ti katikaṃ katvā ṭhitā, evaṃ santepi yadi ahaṃ īdise puññakkhette dakkhiṇeyye labhitvā pāṇiyadānamattenāpi attano paṭiṭṭhaṃ na kareyyaṃ, kadāhaṃ ito dukkha-jīvitato muccissāmi, kāmaṃ me (..0041) ayyako sabbepe me gāma-vāsino maṃ hanantu vā bandhantu vā, īdise puññakkhette pāṇiyadānaṃ dassāmi evā”ti sannī-ṭṭhānaṃ katvā aññāhi udakahāriṇi vāriyamānāpi jīvite nirapekkhā sīsato pāṇiya-ghaṭaṃ otāretvā ubho hi hatthehi pariggahetvā ekamante ṭhapetvā sañjātapīti-so-manassā bhagavantaṃ upasaṅkamtvā pañcapaṭiṭṭhitena vanditvā pāṇiyena nima-ntesi. Bhagavā tassā cittappasādaṃ oloketvā taṃ anuggaṇhanto pāṇiyaṃ parissā-vetvā hatthapāde dhovitvā pāṇiyaṃ pivi, ghaṭe udakaṃ parikkhayaṃ na gacchati. Sā taṃ disvā puna pasannacittā ekassa bhikkhusa adāsī, tathā aparassa aparassāti sabbesampi adāsī, udakaṃ na khīyateva. Sā haṭṭhatuṭṭhā yathāpuṇṇena ghaṭena gehābhīmukhī agamāsī. Tassā sāmīko brāhmaṇo pāṇiyassa dinna-bhāvaṃ sutvā “imāya gāma-vattaṃ bhinnaṃ, ahaṅca gārayho kato”ti kodhena pajjalanto taṭataṭāyamāno taṃ bhūmiyaṃ pātetvā hatthehi ca pādehi ca pahari. Sā tena upakkamena jīvitakkhayaṃ patvā tāvatīṃsabhavane nibbati, vimānaṃ cassā paṭhamanāvāvimāne vuttasadisam uppajji.

Atha kho bhagavā āyasmantaṃ ānandaṃ āmantesi “iṅgha me tvam, ānanda, udapānato pāṇiyaṃ āharā”ti. Thero “idāni, bhante, udapāno thūṇeyyakehi dūsito, na sakkā pāṇiyaṃ āharitun”ti āha. Bhagavā dutiyampi tatiyampi āṇāpesi. Tatiya-vāre thero bhagavato pattaṃ ādāya udapānābhīmukho agamāsī. Gacchante there

udapāne udakaṃ paripuṇṇaṃ hutvā uttaritvā samantato sandati, sabbaṃ tiṇa-
bhusaṃ upalavitvā sayameva apagacchati. Tena sandamānena salilena uparū-
pari vaḍḍhantena aññe jalāsaye pūretvā taṃ gāmaṃ parikkhipantena gāmappa-
deso ajjhotthariyati. Taṃ pāṭihāriyaṃ disvā brāhmaṇā acchariyabbhutacittajātā
bhagavantaṃ khamāpesuṃ, taṅkhaṇaññeva udakogho antaradhāyi. Te bhaga-
vato ca bhikkhusaṅghassa ca nivāsaṭṭhānaṃ saṃvidhāya svātanāya nimantevā
dutiya divase mahādānaṃ sajjetvā buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ paṇitena
khādaniyena bhojaniyena parivisitvā sabbe thūṇeyyakā brāhmaṇagahapatikā
bhagavantaṃ bhuttāviṃ onitapattapāṇiṃ payirupāsantā nisīdiṃsu.

Tena (..0042) ca samayena sā devatā attano sampattiṃ paccavekkhitvā tassā
kāraṇaṃ upadhārentī taṃ “pāṇiyadānaṃ”ti ṅatvā pītisomanassajātā “handāhaṃ
idāneva bhagavantaṃ vandissāmi, sammāpaṭipannesu katānaṃ appakānampi
kāraṇaṃ uḷāraphalatañca manussaloke pākaṭaṃ karissāmi”ti ussāhajātā accharā-
sahassaparivārā uyyānādisahitena vimānena saddhiṃyeva mahatiyā deviddhiyā
mahantena devānubhāvena mahājanakāyassa passantasseva āgantvā vimānato
oruyha bhagavantaṃ upasaṅkamtivā abhivādetvā añjaliṃ paggayha aṭṭhāsi. Atha
naṃ bhagavā tassā parisāya kammaphalaṃ paccakkhato vibhāvetukāmo-

63. “Suvaṇṇacchadanaṃ nāvaṃ, nāri āruyha tiṭṭhasi;
ogāhasi pokkharāṇiṃ, padmaṃ chindasi pāṇinā.

64. “Kūṭāgārā nivesā te, vibhattā bhāgaso mitā;
daddallamānā ābhanti, samantā caturo disā.

65. “Kena tetādiso vaṇṇo, kena te idha mijjhati;
uppajjanti ca te bhogā, ye keci manaso piyā.

66. “Pucchāmi taṃ devī mahānubhāve, manussabhūtā kimakāsi puññaṃ,
kenāsi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsatī”ti.-

Catūhi gāthāhi pucchi.

67. “Sā devatā attamanā, sambuddheneva pucchitā;
pañhaṃ puṭṭhā viyākāsi, yassa kammassidaṃ phalaṃ”ti.-

Saṅgītikārā āhaṃsu.

68. “Ahaṃ manussesu manussabhūtā, purimāya jātiyā manussaloke;
disvāna bhikkhū tasite kilante, uṭṭhāya pātuṃ udakaṃ adāsiṃ.

69. “Yo (..0043) ve kilantāna pipāsītānaṃ, uṭṭhāya pātuṃ udakaṃ dadāti;
sītodakā tassa bhavanti najjo, pahūtamalyā bahupuṇḍarīkā.

70. “Taṃ āpagā anupariyanti sabbadā, sītodakā vālukasanthatā nadī;
ambā ca sālā tilakā ca jambuyo, uddālakā pāṭaliyo ca phullā.

71. “Taṃbhūmibhāgehi upetarūpaṃ, vimānaseṭṭhaṃ bhusa sobhamānaṃ;
tassīdha kammaṃ ayaṃ vipāko, etādisaṃ puññakatā labhanti.

72. “Kūṭāgārā nivesā me, vibhattā bhāgaso mitā;
daddallamānā ābhanti, samantā caturo disā.

73. “Tena metādiso vaṇṇo, tena me idha mijjhati;
tappajjanti ca me bhogā, ye keci manaso piyā.

74. “Akkhāmi te buddha mahānubhāva, manussabhūtā yamakāsi puññaṃ;

tenamhi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati;
etassa kamma phalaṃ mamedam, atthāya buddho udakaṃ apāyī”ti.-

Vissajjanagāthāyo.

63. Tattha kiñcāpi sā devatā yadā bhagavā pucchi, tadā taṃ nāvaṃ āruyha na ṭhitā, na pokkharāṇiṃ ogāhati, nāpi padumaṃ chindati, kammānubhāvācoditā pana abhiṇhaṃ jalavīhārapasutā tathā karotīti taṃ kiriyāvicchedaṃ dassanavase-
nevaṃ vuttaṃ. Ayañca attho na kevalamidheva, atha kho heṭṭhimesupi evameva daṭṭhabbo.

72. Kūṭāgārāti (..0044) suvaṇṇamayakaṇṇikābaddhagehavanto. **Nivesāti** nivesa-
nāni, kaccharānīti attho. Tenāha “vibhattā bhāgasō mitā”ti. Tāni hi catusālabbhū-
tāni aññamaññassa paṭibimbabhūtāni viya paṭivibhattarūpāni samappamāṇatāya
bhāgasō mitāni viya honti. **Daddallamānāti** ativiya vijjotamānā. **Ābhantīti** maṇirata-
nakanakaraṃsijālehi obhāsenti.

74. Mamāti idaṃ pubbāparāpekkhaṃ, mama kamma mama atthāyāti aya-
ñhettha yojanā. **Udakaṃ apāyīti** yadetaṃ udakadānaṃ vuttaṃ, etassa puññaka-
mma idam phalaṃ yāyaṃ dibbasampatti, yasmā mamatthāya sadevake loke
aggadakkhiṇeyyo buddho bhagavā mayā dinnaṃ udakaṃ apāyīti. Sesam vuttana-
yameva.

Evaṃ pasannamānasāya devatāya bhagavā sāmukkaṃsikaṃ dhammade-
sanaṃ karonto saccāni pakāsesi. Sā desanāpariyosāne sotāpattiphale patiṭṭhahi,
sappattaparīsāyapi dhammadeśanā sātthikā ahoṣi.

Tatiyanāvāvimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Dīpavimānavaṇṇanā

Abhikkantena vaṇṇenāti dīpavimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavati sāva-
tthiyaṃ viharante uposathādivase sambahulā upāsakā uposathikā hutvā pure-
bhattaṃ yathāvibhavaṃ dānaṃ datvā kālasseva bhuñjitvā suddhavatthanivatthā
suddhuttarāsaṅgā gandhamālādihatthā pacchābhattaṃ vihāraṃ gantvā manobhā-
vaniye bhikkhū payirupāsivā sāyanhe dhammaṃ suṇanti. Vihāreyeva vasitukā-
mānaṃ tesam dhammaṃ suṇantānaṃyeva sūriyo atthaṅgato, andhakāro jāto.
Tatthekā aññatarā itthi “idāni dīpālokaṃ kātuṃ yuttan”ti cintevā attano gehato
padīpeyyaṃ āharāpetvā padīpaṃ ujjāletvā dhammāsanassa purato ṭhapetvā
dhammaṃ suṇi. Sā tena padīpadānena attamanā pītisomanassajātā hutvā
vanditvā attano gehaṃ gatā. Sā aparabhāge kālaṃ katvā tāvatimsabhavane (..0045)
jotirasavimāne nibbatti. Sarīrasobhā panassā ativiya pabhassarā aññe deve abhi-
bhavitvā dasa disā obhāsayamānā tiṭṭhati. Athekadivasaṃ āyasmā mahāmogga-
llāno devacārikaṃ carantoti sabbaṃ heṭṭhā āgatanayeneva veditabbaṃ. Idha
pana-

75. “Abhikkantena vaṇṇena, yā tvaṃ tiṭṭhasi devate;

obhāsentī disā sabbā, osadhī viya tārakā.

76. “Kena tetādiso vaṇṇo, kena te idha mijjhati;
uppajjanti ca te bhogā, ye keci manaso piyā.

77. “Kena tvaṃ vimalobhāsā, atirocasi devatā;

kena te sabbagattehi, sabbā obhāsate disā.

78. “Pucchāmi taṃ devi mahānubhāve, manussabhūtā kimakāsi puññaṃ;
kenāsi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati” ti.-

Catūhi gāthāhi pucchi.

79. “Sā devatā attamanā, moggallānena pucchitā;

pañhaṃ puṭṭhā viyākāsi, yassa kammassidaṃ phalaṃ”.

80. “Ahaṃ manussesu manussabhūtā, purimāya jātiyā manussaloke;
tamandhakāramhi timīsikāyaṃ, padīpakālamhi adāsi dīpaṃ.

81. “Yo andhakāramhi timīsikāyaṃ, padīpakālamhi dadāti dīpaṃ;
uppajjati jotirasaṃ vimānaṃ, pahūtamaḷyaṃ bahupuṇḍarikaṃ.

82. “Tena metādiso vaṇṇo, tena me idha mijjhati;
uppajjanti ca me bhogā, ye keci manaso piyā.

83. “Tenāhaṃ (..0046) vimalobhāsā, atirocāmi devatā;
tena me sabbagattehi, sabbā obhāsate disā.

84. “Akkhāmi te bhikkhu mahānubhāva, manussabhūtā yamakāsi puññaṃ;
tenamhi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati” ti.-

Vissajjesi.

75. Tattha **abhikkantena vaṇṇenā**ti ettha abhikkanta-saddo “abhikkantā, bhante, ratti, nikkhanto paṭhamo yāmo” ti-ādīsu (a. ni. 8.20; udā. 45; cūḷava. 383) khaye āgato. “Ayaṃ imesaṃ catunnaṃ puggalānaṃ abhikkantataro ca paṇītataro cā” ti-ādīsu (a. ni. 4.100) sundare. “Abhikkantaṃ, bhante, abhikkantaṃ, bhante” ti-ādīsu (dī. ni. 1.250; pārā. 15) abbhanumodane. “Abhikkantena vaṇṇena, sabbā obhāsayāṃ disā” ti-ādīsu (vi. va. 857) abhirūpe. Idhāpi abhirūpe eva daṭṭhabbo. Tasmā **abhikkantenā**ti atikantena atimanāpena, abhirūpenāti attho. **Vaṇṇenā**ti chavivaṇṇena. **Obhāsenti disā sabbā**ti sabbāpi dasa disā jotenti ekālokaṃ karonti. Kiṃ viyāti āha “**osadhī viya tārakā**” ti. Ussannā pabhā etāya dhīyati, osadhīnaṃ vā anubalappadāyikāti katvā “osadhī” ti laddhanāmā tārakā yathā samantato ālokaṃ kurumānā tiṭṭhati, evameva tvaṃ sabbā disā obhāsayanti tiṭṭhasīti.

77. **Sabbagattehī**ti sabbehi sarīrāvayavehi, sakalehi aṅgapaccaṅgehi obhāsati ti adhippāyo, hetumhi cetāṃ karaṇavacanaṃ. **Sabbā obhāsate disā**ti sabbāpi dasa-disā vijjotati. “Obhāsare” tipi paṭhanti, tesāṃ sabbā disāti bahuvacanameva daṭṭhabbaṃ.

81. **Padīpakālamhī**ti padīpakaraṇakāle, padīpujjalanayogge andhakāreti attho. Tenāha “yo andhakāramhi timīsikāyan” ti, bahale (..0047) mahandhakāreti attho. **Dadāti dīpanti** padīpaṃ ujjālento vā anujjālento vā padīpadānaṃ dadāti, padīpopakaraṇāni dakkhiṇeyye uddissa pariccajati. **Upapajjati jotirasaṃ vimānanti** paṭisa-ndhiggahaṇavasena jotirasaṃ vimānaṃ upagacchatīti. Sesāṃ vuttanayameva.

Atha yathāpucchite atthe devatāya kathite thero tameva kathaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā dānādīkathāya tassā kallacittādibhāvaṃ ṇatvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne saparivārā sā devatā sotāpattiphale patiṭṭhahi. Thero tato āgantvā taṃ pavattiṃ bhagavato ārocesi, bhagavā tasmīṃ vatthusmiṃ sampattaparīsāya vitthārena dhammaṃ desesi. Sā desanā mahājanassa sātthikā jātā, mahājano visesato

dīpadāne sakkaccakārī ahoṣīti.

Dīpavimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Tiladakkhiṇavimānavaṇṇanā

Abhikkantena vaṇṇenāti tiladakkhiṇavimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā sāvattiyā viharati jetavane anāthapiṇḍikassa ārāme. Tena ca samayena rājagahe aññatarā itthī gabbhinī tile dhovitvā ātape sukkhāpeti telaṃ kātukāmā. Sā ca parikkhīṇāyukā taṃ divasameva cavanadhammā, nirayasamvattanikaṃ cassā kammaṃ okāsaṃ katvā ṭhitaṃ. Atha naṃ bhagavā paccūsavelāyaṃ lokaṃ volokento dibbacakkhunā disvā cintesi “ayaṃ itthī ajja kālaṃ katvā niraye nibbatti-ssati, yaṃnūnāhaṃ tilabhikkhāpaṭiggahaṇena taṃ saggūpagaṃ kareyyan”ti. So sāvattithito taṅkhaṇeneva rājagaḥaṃ gantvā pubbaṅhasamayaṃ nivāsetvā patta-civaramādāya rājagahe piṇḍāya caranto anupubbena tassā gehadvāraṃ pāpuṇi. Sā itthī bhagavantaṃ passitvā sañjātapītisomanassā sahasā uṭṭhahitvā katañjali aññaṃ dātabbayuttakaṃ apassantī hatthapāde dhovitvā tile rāsiṃ katvā ubhoḥi hatthehi pariggahetvā añjalipūraṃ tilaṃ bhagavato patte ākiritvā bhagavantaṃ vandi. Taṃ bhagavā anukampamāno (..0048) “sukhinī hoḥi”ti vatvā pakkāmi. Sā tassā rattiyā paccūsasamaye kālaṃ katvā tāvatimsabhavane dvādasayojanike kanakavimāne suttapabuddhā viya nibbatti.

Athāyasmā mahāmogallāno devacārikaṃ caranto taṃ accharāsahassapari-vutaṃ mahatīyā deviddhiyā virocāmānamupagantvā-

85. “Abhikkantena vaṇṇena, yā tvaṃ tiṭṭhasi devate;
obhāsentī disā sabbā, osadhī viya tārakā.
86. “Kena tetādiso vaṇṇo, kena te idha mijjhati;
uppajjanti ca te bhogā, ye keci manaso piyā.
87. “Pucchāmi taṃ devi mahānubhāve,
manussabhūtā kimakāsi puññaṃ;
kenāsi evaṃ jalitānubhāvā,
vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati”ti.- pucchi;
88. “Sā devatā attamanā, mogallānena pucchitā;
pañhaṃ puṭṭhā viyākāsi, yassa kammassidaṃ phalaṃ”.
89. “Ahaṃ manussesu manussabhūtā, purimāya jātiyā manussaloke.
90. “Addasaṃ virajaṃ buddhaṃ, vippasannamanāvilaṃ;
āsajja dānaṃ adāsiṃ, akāmā tiladakkhiṇaṃ;
dakkhiṇeyyassa buddhassa, pasannā sehi pāṇibhi.
91. “Tena metādiso vaṇṇo, tena me idha mijjhati;
uppajjanti ca me bhogā, ye keci manaso piyā.
92. “Akkhāmi te bhikkhu mahānubhāva, manussabhūtā yamakāsi puññaṃ;
tenamhi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”ti.-

Sā vissajjesi.

90. Tattha (..0049) **āsajjāti** ayam āsajja-saddo “āsajja naṃ tathāgatan” ti-ādīsu (cūḷava. 350) ghaṭṭena āgato. “Āsajja dānaṃ deti” ti-ādīsu (dī. ni. 3.336; a. ni. 8.31) samāgame. Idhāpi samāgameyeva daṭṭhabbo. Tasmā **āsajjāti** samāgantvā, samavāyena sampatvāti attho. Tenāha “**akāmā**” ti. Sā hi deyyadhammasaṃvidhānapubbakam purimasiddham dānasaṅkappaṃ vinā sahasā sampatte bhagavati pavattitaṃ tiladānaṃ sandhāyāha “āsajja dānaṃ adāsiṃ, akāmā tiladakkhiṇaṃ” ti. Sesam vuttanayameva.

Tiladakkhiṇavimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

11. Paṭhamapatibbatāvimānavaṇṇanā

Koñcā mayūrā diviyā ca haṃsāti patibbatāvimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā sāvattiyam viharati jetavane anāthapiṇḍikassa ārāme. Tattha aññatarā itthi patibbatā ahosi bhattu anukūlavattinī khamā padakkhiṇaggāhinī, na kuddhāpi paṭippharati, aphaṃsavācā saccavādinī saddhā pasannā yathāvibhavaṃ dānāni ca adāsi. Sā kenacideva rogena phuṭṭhā kālaṃ katvā tāvatimsabhavane nibbatti. Athāyasmā mahāmogallāno purimanayeneva devacārikaṃ caranto taṃ devadhī-taraṃ mahatiṃ sampattiṃ anubhavantiṃ disvā tassā samīpamupagato. Sā accharāsahassaparivutā saṭṭhisakaṭabhārālaṅkārapaṭimaṇḍitattabhāvā therassa pādesu sirasā vanditvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Theropi tāya katapuññakammaṃ pucchanto-

- 93.** “Koñcā mayūrā diviyā ca haṃsā, vaggussarā kokilā sampatanti;
pupphābhikiṇṇaṃ rammamidaṃ vimānaṃ, anekacittaṃ naranārisevitaṃ.
- 94.** “Tatthacchasi devi mahānubhāve, iddhī vikubbanti anekarūpā;
imā ca te accharāyo samantato, naccanti gāyanti pamodayanti ca.
- 95.** “Deviddhipattāsi (..0050) mahānubhāve,
manussabhūtā kimakāsi puññaṃ;
kenāsi evaṃ jalitānubhāvā,
vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati” ti.- āha;
- 96.** “Sā devatā attamanā, mogallānena pucchitā;
pañhaṃ puṭṭhā viyākāsi, yassa kammassidaṃ phalaṃ”.
- 97.** “Ahaṃ manussesu manussabhūtā, patibbatānaññamanā

ahosiṃ;

mātāva puttam anurakkhamānā, kuddhāpiham nappharusam avocam.

98. “Sacce t̥hitā mosavajjam pahāya, dāne ratā saṅgahitattabhāvā;
annañca pānañca pasannacittā, sakkacca dānam vipulam adāsiṃ.

99. “Tena metādiso vaṇṇo, tena me idha mijjhati;
uppajjanti ca me bhogā, ye keci manaso piyā.

100. “Akkhāmi te bhikkhu mahānubhāva, manussabhūtā yamakāsi puññam;
tenamhi evam jalitānubhāvā, vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati” ti.-

Sā devatā vissajjesi.

93. Tattha koñcāti koñcasakuṇā, ye “sārasā” tipi vuccanti. **Mayūrāti** morā. **Diviyāti** dibbānubhāvā. Idañhi padaṃ “diviyā koñcā, diviyā mayūrā” ti-ādinā catūhipi padehi yojetabbaṃ. **Haṃsāti** suvaṇṇahaṃsādihaṃsā. **Vaggussarāti** madhurasarā. **Kokilāti** kālakokilā ceva sukkakokilā ca. **Sampatantīti** devatāya abhiramaṇattham kiḷantā (..0051) laḷantā samantato patanti vicaranti. Koñcādirūpena hi devatāya ratijananattham parivārabhūtā devatā kiḷantā laḷantā “koñcā” ti-ādinā vuttā. **Pupphābhikiṇṇanti** ganthitāganthitehi nānāvidharatanakusumehi okiṇṇam. **Rammanti** ramaṇiyam, manoramanti attho. **Anekacittanti** anekehi uyyānakapparukkhapokkharāṇi-ādīhi vimānesu ca anekehi bhittivisesādīhi cittam. **Naranārisevanti** parivārabhūtehi devaputtehi devadhītāhi ca upasevitam.

94. **Iddhī vikubbanti anekarūpāti** nānārūpānam vidamṣanena anekarūpā kammānubhāvasiddhā iddhī vikubbantī vikubbaniddhiyo valañjentī acchasīti yojanā.

97. **Anaññamanāti** patibbatā, patito aññasmiṃ mano etissāti aññamanā, na aññamanāti anaññamanā, mayham sāmikato aññasmiṃ purise pāpakaṃ cittam na uppādesinti attho. **Mātāva puttam anurakkhamānāti** yathā mātā puttam, evam mayham sāmikam, sabbepi vā satte hitesitāya ahitāpanayanakāmatāya ca anuddayamānā. **Kuddhāpiham nappharusam avocanti** parena kataṃ aphāsukaṃ paṭicca kuddhāpi samānā aham pharusavacanam na kathesiṃ, aññadatthu piyavacanameva abhāsinti adhippāyo.

98. **Sacce t̥hitāti** sacce patiṭṭhitā. Yasmā musāvādā veramaṇiyā sacce patiṭṭhitā nāma hoti, na kadāci saccavacanamattenāti āha- **mosavajjam pahāyāti** musāvādam pahāya. **Dāne ratāti** dāne abhiratā, yuttappayuttāti attho. **Saṅgahitattabhāvāti** saṅgahavatthūhi attānam viya sabhāveneva paresam saṅgaṇhanasīlā annañca pānañca kammaphalasaddhāya pasannacittā sakkaccaṃ cittikārena adāsiṃ, aññañca vatthādidānam vipulam uḷāram adāsinti yojanā. Sesam vuttanayameva.

Patibbatāvimānavañṇanā niṭṭhitā.

12. Dutiyapatibbatāvimānavañṇanā

Veļuriyathambhanti (..0052) dutiyapatibbatāvimānaṃ. Tassa kā uppatti? Sāvatthiyaṃ kira aññatarā upāsikā patibbatā hutvā saddhā pasannā pañca sīlāni suvisuddhāni katvā rakkhi, yathāvihavañca dānāni adāsi, sā kālaṃ katvā tāvatimsabhavane uppajji. Sesam heṭṭhā vuttanayameva.

101. “Veļuriyathambhaṃ ruciraṃ pabhassaraṃ, vimānamāruyha anekacittaṃ; tatthacchasi devi mahānubhāve, uccāvacā iddhi vikubbamānā; imā ca te accharāyo samantato, naccanti gāyanti pamodayanti ca.

102. “Deviddhipattāsi mahānubhāve, manussabhūtā kimakāsi puññaṃ; kenāsi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati” ti.- pucchi;

103. “Sā devatā attamanā, moggallānena pucchitā; pañhaṃ puṭṭhā viyākāsi, yassa kammassidaṃ phalaṃ”.

104. “Ahaṃ manussesu manussabhūtā, upāsikā cakkhumato ahosiṃ; pāṇātipātā viratā ahosiṃ, loke adinnaṃ parivajjayissaṃ.

105. “Amajjapā no ca musā abhāṇiṃ, sakena sāminā ahosiṃ tuṭṭhā; annaṅca pānaṅca pasannacittā, sakkacca dānaṃ vipulaṃ adāsiṃ.

106. “Tena metādiso vaṇṇo, tena me idha mijjhati; uppajjanti ca me bhogā, ye keci manaso piyā.

107. “Akkhāmi (..0053) te bhikkhu mahānubhāva, manussabhūtā yamakāsi puññaṃ; tenamhi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati” ti.- vissajjesi;

101. Tattha **veļuriyathambhanti** veļuriyamaṇimayathambhaṃ. **Ruciranti** ramaṇiyaṃ. **Pabhassaranti** ativiya bhāsuram. **Uccāvacāti** uccā ca avacā ca, vividhāti attho.

104-5. Upāsikāti saraṇagamanena upāsikālakkhane ṭhitā. Vuttañhi-

“Yato kho, mahānāma, ariyasāvako buddhaṃ saraṇaṃ gato hoti, dhammaṃ saraṇaṃ gato hoti, saṅghaṃ saraṇaṃ gato hoti, ettāvatā kho, mahānāma, ariyasāvako upāsako hoti” ti (saṃ. ni. 5.1033).

Cakkhumatoti pañcahi cakkhūhi cakkhumato buddhassa bhagavato. Evaṃ upāsikābhāvakittanena āsayasuddhiṃ dassetvā payogasuddhiṃ dassetuṃ “**pāṇātipātā viratā**” ti-ādi vuttaṃ. Tattha **sakena sāminā ahosiṃ tuṭṭhāti** micchācārāveraṃ maṇimāha. Sesam heṭṭhā vuttasadisameva.

Dutiyapatibbatāvimānavāṇṇanā niṭṭhitā.

13. Paṭhamasuṇisāvimānavāṇṇanā

Abhikkantena vaṇṇenāti suṇisāvimānaṃ. Tassa kā uppatti? Sāvatthiyaṃ aññatarasmim gehe ekā kulasuṇhā gehaṃ piṇḍāya pavitṭhaṃ khīṇāsavattheraṃ disvā

sañjātapītisomanassā “idaṃ mayhaṃ uttamaṃ puññakkhettaṃ upaṭṭhitaṃ” ti attanā laddhaṃ pūvabhāgaṃ ādāya ādarena therassa upanesi, thero taṃ paṭigga-hetvā anumodanaṃ katvā gato. Sā aparabhāge kālaṃ (..0054) katvā tāvatimsa-bhavane uppajji. Sesā sabbā heṭṭhā vuttasadisameva. Tena vuttaṃ-

108. “Abhikkantena vaṇṇena, yā tvaṃ tiṭṭhasi devate;
obhāsentī disā sabbā, osadhī viya tārakā.

109. “Kena tetādiso vaṇṇo, kena te idha mijjhati;
uppajjanti ca te bhogā, ye keci manaso piyā.

110. “Pucchāmi taṃ devi mahānubhāve, manussabhūtā kimakāsi puññaṃ;
kenāsi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati” ti.

111. “Sā devatā attamanā, moggallānena pucchitā;
pañhaṃ puṭṭhā viyākāsi, yassa kammassidaṃ phalaṃ”.

112. “Ahaṃ manussesu manussabhūtā, suṇisā ahoṣiṃ sasurassa gehe.

113. “Addasaṃ virajaṃ bhikkhuṃ, vipprasannamanāvilaṃ;
tassa adāsahaṃ pūvaṃ, pasannā sehi pāṇibhi;
bhāgaḍḍhabhāgaṃ datvāna, modāmi nandane vane.

114. “Tena metādiso vaṇṇo, tena me idha mijjhati;
uppajjanti ca me bhogā, ye keci manaso piyā.

115. “Akkhāmi te bhikkhu mahānubhāva, manussabhūtā yamakāsi puññaṃ;
tenamhi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati” ti.

112. Tattha **suṇisā**ti puttassa bhariyā. Itthiyā hi sāmikassa pitā “sasuro” ti vuccati, tassa ca sā “suṇisā” ti. Taṃ sandhāya “suṇisā ahoṣiṃ sasurassa gehe” ti.

113. **Bhāgaḍḍhabhāganti** (..0055) attanā laddhapaṭivīsato upaḍḍhabhāgaṃ. **Modāmi nandane vaneti** therena nandanavane diṭṭhatāya āha. Sesā vuttanayameva.

Suṇisāvīmānavāṇṇanā niṭṭhitā.

14. Dutiyasuṇisāvīmānavāṇṇanā

Abhikkantena vaṇṇenāti

dutiyasuṇisāvimānaṃ. Ettha pana apubbaṃ natthi, aṭṭhuppattiyaṃ kummāsadāna-
meva viseso. Tena vuttaṃ-

116. “Abhikkantena vaṇṇena, yā tvaṃ tiṭṭhasi devate;
obhāsenti disā sabbā, osadhī viya tārakā.

117. “Kena tetādiso vaṇṇo, kena te idha mijjhati;
uppajjanti ca te bhogā, ye keci manaso piyā.

118. “Pucchāmi taṃ devi mahānubhāve, manussabhūtā kimakāsi puññaṃ;
kenāsi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati” ti.

119. “Sā devatā attamanā, moggallānena pucchitā;
pañhaṃ puṭṭhā viyākāsi, yassa kammassidaṃ phalaṃ”.

120. “Ahaṃ manussesu manussabhūtā, suṇisā ahosiṃ sasurassa gehe.

121. “Addasaṃ virajaṃ bhikkhuṃ, vippasannamanāvilaṃ;
tassa adāsahaṃ bhāgaṃ, pasannā sehi pāṇibhi;
kummāsapiṇḍaṃ datvāna, modāmi nandane vane.

122. “Tena metādiso vaṇṇo, tena me idha mijjhati;
uppajjanti ca me bhogā, ye keci manaso piyā.

123. “Akkhāmi (..0056) te bhikkhu mahānubhāva, manussabhūtā yamakāsi
puññaṃ;
tenamhi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati” ti.

121. Tattha **bhāganti** kummāsakoṭṭhāsaṃ. Tenāha “**kummāsapiṇḍaṃ datvā-
nā**” ti. Kummāsoti ca yavakummāso vutto. Sesam vuttanayameva.

Dutiyasuṇisāvimānavāṇṇanā niṭṭhitā.

15. Uttarāvimānavāṇṇanā

Abhikkantena vaṇṇenāti uttarāvimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā rājagahe viharati veḷuvane kalandakanivāpe. Tena ca samayena puṇṇo nāma duggatapu-
riso rājagahaseṭṭhiṃ upanissāya jīvati, tassa bhariyā uttarā, uttarā ca nāma dhītāti
dve eva gehamānusakā. Athekadivasam rājagahe “mahājanena sattāhaṃ
nakkhattaṃ kīlittabban” ti ghosanaṃ kariṃsu. Taṃ sutvā seṭṭhi pātova āgataṃ
puṇṇaṃ “tāta, amhākaṃ parijano nakkhattaṃ kīlittukāmo, tvaṃ kiṃ nakkhattaṃ
kīlissasi, udāhu bhatim karissasi” ti āha. “Sāmi, nakkhattaṃ nāma sadhanānaṃ
hoti, mama pana gehe svātanāya yāgutaṇḍulānipi natthi, kiṃ me nakkhattena?
Goṇe labhanto kasituṃ gamissāmi” ti. “Tena hi goṇe gaṇhassū” ti. So balavagoṇe
ca bhaddanaṅgalañca gahetvā “bhadde, nāgarā nakkhattaṃ kīlanti, ahaṃ dalidda-
tāya bhatim kātuṃ gamissāmi, mayhampi tāva ajja diguṇaṃ nivāpaṃ pacitvā
bhattaṃ āhareyyāsī” ti bhariyaṃ vatvā khettaṃ agamāsi.

Sāriputtattheropi sattāhaṃ nirodhasamāpanno tato vuṭṭhāya “kassa nu kho ajja
mayā saṅgahaṃ kātuṃ vaṭṭati” ti olokeno puṇṇaṃ attano ñāṇajālassa anto
paviṭṭhaṃ disvā “saddho nu kho esa, sakkhissati (..0057) vā me saṅgahaṃ kātun”-

ti olokento tassa saddhabhāvañca saṅgahaṃ kātuṃ samatthabhāvañca tappa-
ccayā ca tassa mahāsampattiṭṭhānaṃ ṅatvā pattacivaraṃ ādāya tassa kasana-
ṭṭhānaṃ gantvā āvāṭatire ekaṃ gumbaṃ olokento aṭṭhāsi. Puṇṇo therāṃ disvā
kasim̐ ṭṭhapetvā pañcapattiṭṭhitena therāṃ vanditvā “dantakaṭṭhena attho bhavissa-
ti”ti dantakaṭṭhaṃ kappiyaṃ katvā adāsi. Athassa thero pattañca parissāvanañca
nīharitvā adāsi. So “pāṇiyena attho bhavissati”ti taṃ ādāya pāṇiyaṃ parissāvetvā
adāsi.

Thero cintesi “ayaṃ paresaṃ pacchimagehe vasati, sacassa gehadvāraṃ
gamissāmi, imassa bhariyā maṃ daṭṭhuṃ na sakkhissati, yāvassa bhariyā bhattaṃ
ādāya maggaṃ paṭipajjati, tāva idheva bhavissāmi”ti. So tattheva thokaṃ vītina-
metvā tassā maggāruḥhabhāvaṃ ṅatvā antonagarābhimukho pāyāsi. Sā antarā-
magge therāṃ disvā cintesi “appekadāhaṃ deyyadhamme sati ayyaṃ na
passāmi, appekadā me ayyaṃ passantiyā deyyadhammo na hoti, ajja pana me
ayyo ca diṭṭho, deyyadhammo cāyaṃ atthi, karissati nu kho me saṅgahan”ti. Sā
bhattabhājanaṃ otāretvā therāṃ pañcapattiṭṭhitena vanditvā “bhante, idaṃ lūkhaṃ
vā paṇītaṃ vāti acintetvā dāsassa vo saṅgahaṃ karoṭhā”ti āha. Atha thero pattaṃ
upanāmetvā tāya ekena hatthena bhājanaṃ dhāretvā ekena hatthena tato bhattaṃ
dadamānāya upaḍḍhabhatte dinne “alan”ti hatthena pattaṃ pidahi. Sā “bhante,
ekova paṭivīso, na sakkā dvidhā kātuṃ, tumhākaṃ dāsassa idhalokasaṅgahaṃ
akativā paralokasaṅgahaṃ karoṭha, niravasesameva dātukāmāmi”ti vatvā sabba-
mevassa patte patiṭṭhāpetvā “tumhehi diṭṭhadhammassa bhāginī assan”ti
patthanaṃ akāsi. Thero “evaṃ hotū”ti vatvā ṭṭhitakova anumodanaṃ katvā
ekasmim̐ udakaphāsukaṭṭhāne nisīditvā bhattakiccaṃ akāsi. Sāpi paṭinivattitvā
taṇḍule pariyesitvā bhattaṃ paci.

Puṇṇopi aḍḍhakarīsamattaṃ ṭṭhānaṃ kasitvā jighacchaṃ sahituṃ asakkonto
goṇe vissajjetvā ekaṃ rukkhachāyaṃ pavisitvā maggaṃ olokento nisīdi. Athassa
bhariyā bhattamādāya gacchamānā taṃ disvā “esa jighacchāpīḷito (..0058) maṃ
olokento nisinno, sace maṃ ‘ativiya cirāyī’ti tajjetvā patodalatṭhiyā paharissati,
mayā katakammaṃ niratthakaṃ bhavissati, paṭikaccevassa āroccassāmi”ti
cintetvā evamāha “sāmi, ajjekadivasāṃ cittaṃ pasādehi, mā mayā katakammaṃ
niratthakaṃ kari, ahaṃ pātova te bhattaṃ āharanti antarāmagge dhammasenā-
patim̐ disvā tava bhattaṃ tassa datvā puna gehaṃ gantvā bhattaṃ pacitvā āgatā,
pasādehi, sāmi, cittaṃ”ti. So “kiṃ vadesi, bhadde”ti pucchitvā puna tamatthaṃ
sutvā “bhadde, sādhu vata te kataṃ mama bhattaṃ ayyassa dadamānāya, mayā-
pissa ajja pātova dantakaṭṭhañca mukhodakañca dinnan”ti pasannamānaso taṃ
vacanaṃ abhinanditvā ussūre laddhabhattatāya kilantakāyo tassā aṅke sīsaṃ
katvā niddaṃ okkami.

Athassa pātova kasitaṭṭhānaṃ paṃsucuṇṇaṃ upādāya sabbaṃ rattasuvaṇṇaṃ
hutvā kaṇikārapuppharāsi viya sobhamānaṃ aṭṭhāsi. So pabuddho oloketvā
bhariyaṃ āha “bhadde, etaṃ mayā kasitaṭṭhānaṃ sabbaṃ mama suvaṇṇaṃ
hutvā paññāyati, kiṃ nu kho me ati-ussūre laddhabhattatāya akkhīni bhāmantī”ti.
“Sāmi, mayhampi evameva paññāyati”ti. So uṭṭhāya tattha gantvā ekaṃ piṇḍaṃ

gahetvā naṅgalasīse paharivā suvaṇṇabhāvaṃ ṅatvā “aho ayyassa dhammasenāpatissa dinnadāne ajeva vipāko dassito, na kho pana sakkā ettakaṃ dhanaṃ paṭicchādetvā paribhuñjitun”ti bhariyāya ābhaṭaṃ bhattapātiṃ suvaṇṇassa pūretvā rājakulaṃ gantvā raññā katokāso pavisitvā rājānaṃ abhivādetvā “kiṃ tātā”-ti vutte “deva, ajja mayā kasitaṭṭhānaṃ sabbaṃ suvaṇṇarāsimeva hutvā ṭhitaṃ, suvaṇṇaṃ āharāpetuṃ vaṭṭati”ti āha. “Kosi tvan”ti? “Puṇṇo nāmāhan”ti. “Kiṃ pana te ajja katan”ti? “Dhammasenāpatissa me pātova dantakaṭṭhañca mukhoda-kañca dinnaṃ, bhariyāyapi me mayhaṃ āhaṭabhattaṃ tasseva dinnan”ti.

Taṃ sutvā rājā “ajeva kira bho dhammasenāpatissa dinnadāne vipāko dassito”-ti vatvā “tāta, kiṃ karomī”ti pucchi. “Bahūni sakaṭasahassāni paḥiṇitvā suvaṇṇaṃ āharāpethā”ti. Rājā sakaṭāni paḥiṇi. Rājapurisesu “rañño santakan”ti gaṇhantesu gahitaṃ gahitaṃ mattikāva hoti. Tehi (..0059) gantvā rañño ārocite “tātā, tumhehi kinti vatvā gahitan”ti pu-ā “tumhākaṃ santakan”ti āhaṃsu. Tena hi, tātā, puna gacchatha, “puṇṇassa santakan”ti vatvā gaṇhathāti. Te tathā karimṃsu gahitaṃ gahitaṃ suvaṇṇameva ahosi. Taṃ sabbaṃ āharitvā rājaṅgaṇe rāsimaṃ akaṃsu, asī-tihatthubbedho rāsi ahosi. Rājā nāgare sannipātāpetvā āha “imasmimaṃ nagare atthi kassaci ettakaṃ suvaṇṇan”ti? “Natthi, devā”ti. “Kiṃ panassa dātuṃ vaṭṭati”ti? “Seṭṭhicchattaṃ, devā”ti. Rājā “bahudhanasetṭhi nāma hotū”ti mahantena bhogena saddhimaṃ tassa seṭṭhicchattaṃ adāsi.

Atha naṃ so āha “mayhaṃ, deva, ettakaṃ kālaṃ parakule vasimhā, vasanaṭṭhānaṃ no dethā”ti. Tena hi passa, esa gumbo paññāyati, etaṃ harāpetvā gehaṃ kārehīti purānasetṭhissa gehaṭṭhānaṃ ācikkhi. So tasmimaṃ ṭhāne katipāheneva gehaṃ kārāpetvā gehapavesanaṃgalañca chattamaṅgalañca ekatova karonto sattāhaṃ buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa dānaṃ adāsi. Athassa satthā dānānumodanaṃ karonto anupubbiṃ kathaṃ kathesi. Dhammakathāvasāne puṇṇasetṭhi ca bhariyā cassa dhītā ca uttarāti tayopi janā sotāpannā ahesuṃ.

Aparabhāge rājagahasetṭhi puṇṇasetṭhino dhītaraṃ attano puttassa vāresi. So “nāhaṃ dassāmi”ti vutto “mā evaṃ karotu, ettakaṃ kālaṃ amhe nissāya vasante-neva te sampatti laddhā, detu me puttassa te dhītaran”ti āha. So “micchādiṭṭhikā tumhe, mama dhītā tīhi ratanehi vinā vasituṃ na sakkoti, nevassa dhītaraṃ dassāmi”ti āha. Atha naṃ bahū seṭṭhigahapatikādayo kulaputtā “mā tena saddhimaṃ vissāsaṃ bhindi, dehissa dhītaran”ti yāciṃsu. So tesamaṃ vacanaṃ sampaṭicchitvā āsāḥhipuṇṇamāya dhītaraṃ adāsi. Sā patikulaṃ gatakālato paṭṭhāya bhikkhuṃ vā bhikkhuniṃ vā upasaṅkamuṃ dānaṃ vā dātuṃ dhammaṃ vā sotuṃ nālattha, evaṃ aḍḍhatiyesu māsesu vītivattesu attano santike ṭhite paricārike pucchi “idāni kittakaṃ antovassaṃ avasiṭṭhan”ti? “Aḍḍhamāso, ayye”ti. Sā mātāpitūnaṃ sāsanaṃ paḥiṇi “kasmā maṃ evarūpe bandhanāgāre pakkipiṃsu, vamaṃ tumhehi maṃ lakkhaṇāhataṃ katvā paresaṃ dāsiṃ sāvetuṃ, na evarūpassa micchādiṭṭhikassa kulassa dātuṃ, āgatakālato paṭṭhāya bhikkhudassanādīsū (..0060) ekampi puññaṃ kātuṃ na labhāmi”ti. Athassā pitā “dukkhitā vata me dhītā”ti anattamanataṃ pavedetvā pañcadasa kahāpaṇasahassāni pesesi, “imasmimaṃ nagare sirimā nāma gaṇikā atthi, devasikaṃ sahassaṃ gaṇhāti, imehi kahāpaṇehi taṃ

ānetvā sāmikassa niyyādetvā sayam yathārucci puññāni karotū”ti sāsanañca pahīni. Uttarā tathā katvā sāmikena sirimaṃ disvā “kimidan”ti vutte “sāmi, imaṃ aḍḍhamāsaṃ mama sahāyikā tumhe paricaratu, ahaṃ pana imaṃ aḍḍhamāsaṃ dānañceva dātukāmā dhammañca sotukāmā”ti āha. So taṃ abhirūpaṃ itthiṃ disvā uppannasineho “sādhū”ti sampaṭicchi.

Uttarāpi kho buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nimantetvā “bhante, imaṃ aḍḍhamāsaṃ aññattha agantvā idheva bhikkhā gahetabbā”ti satthu paṭiññaṃ gahetvā “ito dāni paṭṭhāya yāva mahāpavāraṇā, tāva sathāraṃ upaṭṭhātuṃ dhammañca sotuṃ labhissāmi”ti tuṭṭhamānasā “evaṃ yāguṃ pacatha, evaṃ bhattaṃ pacatha, evaṃ pūvaṃ pacathā”ti mahānase sabbakiccāni saṃvidahantī vicarati. Athassā sāmiko “sve mahāpavāraṇā bhavissati”ti mahānasābhimukho vātapāne ṭhatvā “kiṃ nu kho karontī sā andhabālā vicarati”ti oloketvā taṃ sedaki-
linnaṃ chārikāya okiṇṇaṃ aṅgāramasimakkhitaṃ tathā saṃvidahitvā vicara-
mānaṃ disvā “aho andhabālā evarūpe ṭhāne imaṃ sirisampattiṃ nānubhavati,
“muṇḍakasamaṇe upaṭṭhahissāmi”ti tuṭṭhacittā vicarati”ti hasitvā apagañchi.

Tasmiṃ apagate tassa santike ṭhitā sirimā “kiṃ nu kho oloketvā esa hasati”ti teneva vātapānena oloketī uttaraṃ disvā “imaṃ oloketvā iminā hasitaṃ, addhā imassa etāya saddhiṃ santhavo atthi”ti cintesi. Sā kira aḍḍhamāsaṃ tasmiṃ gehe bāhiraka-itthī hutvā vasamānāpi taṃ sampattiṃ anubhavamānā attano bāhi-
raka-itthibhāvaṃ ajānitvā “ahaṃ gharasāminī”ti saññamakāsi. Sā uttarāya āghātaṃ bandhitvā “dukkhamassā uppādessāmi”ti pāsādā oruyha mahānasaṃ pavisitvā pūvapacanaṭṭhāne pakkuthitaṃ sappiṃ kaṭacchunā ādāya uttarābhi-
mukhaṃ (..0061) pāyāsi. Uttarā taṃ

āgacchantiṃ disvā “mama sahāyikāya mayhaṃ upakāro kato, cakkavāḷaṃ atisa-
mbādhaṃ, brahmaloko atinīcako, mama pana sahāyikāya guṇova mahanto,
ahampi etaṃ nissāya dānañca dātuṃ dhammañca sotuṃ labhiṃ, sace mama eti-
ssāya upari kodho atthi, idaṃ sappi maṃ dahatu, sace natthi, mā maṃ dahatū”ti
taṃ mettāya phari. Tāya tassā matthake āsiñcitampi pakkuthitasappi sītodakaṃ
viya ahosi. Atha naṃ “idaṃ sītalaṃ bhavissati”ti puna kaṭacchukaṃ pūretvā
ādāya āgacchantiṃ uttarāya dāsiyo disvā “are dubbinīte na tvaṃ amhākaṃ
ayyāya upari pakkasappiṃ āsiñcituṃ anucchavikā”ti santajjentiyo ito cito ca
uṭṭhāya hatthehi ca pādehi ca pothetvā bhūmiyaṃ pātesuṃ, uttarā vārentīpi
vāretuṃ nāsakkhi. Atha sā upari ṭhatvā sabbā dāsiyo paṭibāhitvā “kissa te eva-
rūpaṃ bhāriyaṃ kammaṃ katan”ti sirimaṃ ovaditvā uṇhodakena nhāpetvā sata-
pākatelena abbhañji.

Tasmiṃ khaṇe sā attano bāhirakitthibhāvaṃ ṇatvā cintesi “mayā bhāriyaṃ
kammaṃ kataṃ sāmikassa hasitamattakāraṇā imissā upari pakkasappiṃ āsiñca-
ntiyā, ayaṃ ‘gaṇhatha nan’ti dāsiyo na āṇāpetvā maṃ viheṭhanakālepi sabbā
dāsiyo paṭibāhitvā mayhaṃ kattabbameva akāsi. Sacāhaṃ imaṃ na khamāpe-
ssāmi, muddhā me sattadhā phaleyyā”ti tassā pādamūle nipajjitvā “ayye,
khamāhi me dosan”ti āha. “Ahaṃ sappitikā dhītā, pitari me khamāpite khamissā-
mī”ti. “Hotu, ayye, pitarampi te puṇṇaseṭṭhiṃ khamāpessāmi”ti. “Puṇṇo mama
vaṭṭe janakapitā, vivaṭṭe janakapitari khamāpite pana ahaṃ khamissāmi”ti. “Ko
pana te vivaṭṭe janakapitā”ti? “Sammāsambuddho”ti. “Mayhaṃ tena saddhiṃ
vissāso natthi, ahaṃ kiṃ karissāmi”ti? “Satthā sve bhikkhusaṅghaṃ ādāya idhā-
gamissati, tvaṃ yathāladdhaṃ sakkāraṃ gahetvā idheva āgantvā taṃ khamāpe-
hī”ti. Sā “sādhu, ayye”ti uṭṭhāya attano gehaṃ gantvā pañcasataparicārikitthiyo
āṇāpetvā nānāvidhāni khādaniyabhojanīyāni ceva sūpeyyāni ca sampādetvā
punadivase taṃ sakkāraṃ ādāya uttarāya gehaṃ āgantvā buddhappamukhassa
bhikkhusaṅghassa patte patiṭṭhāpetuṃ avisahantī aṭṭhāsi, taṃ sabbaṃ gahetvā
uttarāva saṃvidahi.

Sirimāpi (..0062) satthu bhattakiccāvasāne saddhiṃ parivārena satthu pāda-
mūle nipajji. Atha naṃ satthā pucchi “ko te aparādhō”ti. “Bhante mayā hiyyo idaṃ
nāma kataṃ, atha me sahāyikā maṃ viheṭhayamānā dāsiyo nivāretvā mayhaṃ
upakārameva akāsi. Sāhaṃ imissā guṇaṃ jānitvā imaṃ khamāpesiṃ, atha maṃ
esā ‘tumhesu khamāpitesu khamissāmi’ti āhā”ti. “Evaṃ kira uttare”ti. “Āma,
bhante, sīse me sahāyikāya pakkasappi āsittan”ti. “Atha tayā kiṃ cintitan”ti?
“Cakkavāḷaṃ atisambādhaṃ, brahmaloko atinīcako, mama sahāyikāya guṇova
mahanto, ahañhi etaṃ nissāya dānañca dātuṃ dhammañca sotuṃ alatthaṃ, sace
me imissā upari kodho atthi, idaṃ maṃ dahatu, no ce, mā dahatū”ti evaṃ cintetvā
imaṃ mettāya phariṃ, bhanteti. Satthā “sādhu sādhu, uttare, evaṃ kodhaṃ jinituṃ
vaṭṭati. Kodhano hi nāma akkodhena, akkosako anakkosantena, paribhāsako apa-
ribhāsantena, thaddhamaccharī attano santakassa dānena, musāvādī saccavaca-
nena jinitabbo”ti imamattaṃ dassento-

“Akkodhena jine kodhaṃ, asādhūṃ sādhunā jine;

jine kadariyaṃ dānena, saccenālikavādinan”ti. (dha. pa. 223)-

Imaṃ gāthaṃ vatvā gāthāpariyosāne catusaccakathaṃ abhāsi. Saccapariyosāne uttarā sakadāgāmiphale patiṭṭhahi, sāmiko ca sasuro ca sassu ca sotāpattiphalaṃ sacchikariṃsu, sirimāpi pañcasataparivārā sotāpannā ahoṣi. Aparabhāge uttarā kālaṃ katvā tāvatiṃsabhavane uppajji. Athāyasmā mahāmogallāno heṭṭhā vuttanayeneva devacārikaṃ caranto uttaraṃ devadhītaraṃ disvā-

124. “Abhikkantena vaṇṇena, yā tvaṃ tiṭṭhasi devate;
obhāsentī disā sabbā, osadhī viya tārakā.

125. “Kena tetādiso vaṇṇo, kena te idha mijjhati;
uppajjanti ca te bhogā, ye keci manaso piyā.

126. “Pucchāmi (..0063) taṃ devi mahānubhāve,
manussabhūtā kimakāsi puññaṃ;
kenāsi evaṃ jalitānubhāvā,

vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsatī”ti.- paṭipucchi;

127. “Sā devatā attamanā, moggallānena pucchitā;
pañhaṃ puṭṭhā viyākāsi, yassa kammassaḍaṃ phalaṃ”.

128. “Issā ca maccheramatho paḷāso, nāhoṣi mayhaṃ gharamāvasantiyā;
akkodhanā bhattu vasānuvattinī, uposathe niccahamappamattā.

129. “Cātuddasiṃ pañcadasiṃ, yā ca pakkhassa aṭṭhamī;
pāṭihāriyapakkhañca, aṭṭhaṅgasusamāgataṃ.

130. “Uposathaṃ upavasissaṃ, sadā sīlesu saṃvutā;
saññaṃ saṃvibhāgā ca, vimānaṃ āvasāmahaṃ.

131. “Pāṇātipātā viratā, musāvādā ca saññatā;
theyyā ca aticārā ca, majjapānā ca ārakā.

132. “Pañcasikkhāpade ratā, ariyasaccāna kovidā;
upāsikā cakkhumato, gotamassa yasassino.

133. “Sāhaṃ sakena sīlena, yasasā ca yasassinī;
anubhomi sakaṃ puññaṃ, sukhitā camhināmayā.

134. “Tena metādiso vaṇṇo, tena me idha mijjhati;
uppajjanti ca me bhogā, ye keci manaso piyā.

135. “Akkhāmi (..0064) te bhikkhu mahānubhāva, manussabhūtā yamaṃ
akāsiṃ;

tenamhi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsatī”ti.-

Devatāpissa vissajjesi.

126. Mama ca, bhante, vacanena bhagavato pāde sirasā vandeyyāsi “uttarā nāma bhante, upāsikā bhagavato pāde sirasā vandatī”ti. Anacchariyaṃ kho panetaṃ, bhante, yaṃ maṃ bhagavā aññatarasmiṃ sāmāññaphale byākareyya, taṃ bhagavā sakadāgāmiphale byākāsīti.

128. Tattha issā ca maccheramatho paḷāso, nāhoṣi mayhaṃ gharamāvasantiyāti yā ca agāramajjhe vasantīnaṃ aññasaṃ itthīnaṃ sampatti-ādivisayā parasampatti-usūyanalakkhaṇā issā, yañca tāvakālikādivasenāpi kiñci yācantānaṃ adātukāmatāya attasampattinigūhanalakkhaṇaṃ macchariyaṃ, yo ca kulapadesā-

dinā parehi yugaggāhalakkhaṇo paḷāso uppajjati, so tividhopi pāpadhammo gehe
ṭhitāya mayhaṃ satipi paccayasamavāye nāhosi na uppajji. **Akkodhanā**ti khanti-
mettānuddayasampannatāya akujjhanasabhāvā. **Bhattu vasānuvattinī**ti pubbuṭṭhā-
napacchānipātanādinā sāmikassa anukūlabhāvena vase vattanasilā, manāpacāri-
nīti attho. **Uposathe niccahamappamattā**ti ahaṃ uposathasīlarakkhaṇe niccaṃ
appamattā appamādavihārini.

129. Tameva uposathe appamādaṃ dassenti yesu divasesu taṃ rakkhitabbaṃ,
yādisaṃ yathā ca rakkhitabbaṃ, taṃ dassetuṃ “**cātuddasin**”ti-ādimāha. Tattha
cātuddasiṃ pañcadasinti pakkhassāti sambandho, accantasamyoge cetaṃ upayo-
gavacanaṃ. **Yā ca pakkhassa aṭṭhamī**ti ettha **cā**ti vacanaseso. **Pāṭihāriyapakkha-**
ñcāti paṭiharaṇakapakkhañca, cātuddasipañcadasī-aṭṭhamīnaṃ yathākkamaṃ
ādito antato cāti pavesananikkhamanavasena uposathasīlassa paṭiharitabbaṃ
pakkhañca, terasī pāṭipadā sattamī navamī (..0065) cāti attho. **Aṭṭhaṅgasusamāga-**
tanti pāṇātipātāveramaṇi-ādīhi aṭṭhahaṅgehi eva suṭṭhu samāgataṃ samannā-
gataṃ.

130. **Upavasissanti** upavasim. Atitathe hi idaṃ anāgatavacanaṃ. Keci pana
“upavasim”icceva paṭhanti. **Sadā**ti sappāṭihārikesu sabbesu uposathadivasesu.
Sīlesūti uposathasīlesu sādhetabbesu. Nipphādetabbe hi idaṃ bhummaṃ. **Samvu-**
tāti kāyavācācettehi samvutā. **Sadā**ti vā sabbakālaṃ. **Sīlesū**ti niccasīlesu. **Samvu-**
tāti kāyavācāhi samvutā.

131. Idāni taṃ niccasīlaṃ dassetuṃ “**pāṇātipātā viratā**”ti-ādi vuttaṃ. Tattha
pāṇoti vohārato satto, paramatthato jīvitindriyaṃ. Pāṇassa atipāto pāṇavadho
pāṇaghāto pāṇātipāto, atthato pāṇe pāṇasaññino jīvitindriyupacchedaka-upakka-
masamuṭṭhāpikā kāyavacīdvārānaṃ aññataradvārapavattā vadhakacetanā. Tato
pāṇātipātā. Viratāti oratā, nivattāti attho.

Musāvādāti **musā** nāma viṣaṃvādanapurekkhārassa atthabhañjanako vacīpa-
yogo vā kāyapayogo vā, viṣaṃvādanādhippāyena parassa viṣaṃvādakakāyavacī-
payogasamuṭṭhāpikā cetanā musāvādo. Atha vā **musā**ti abhūtaṃ atacchaṃ vatthu,
vādoti tassa bhūtato tacchato viññāpetukāmassa tathā viññattisamuṭṭhāpikā
cetanā. Tato **musāvādā saññatā** oratā, viratāti attho. Ca-saddo sampiṇḍanatto.

Theyyāti theyyaṃ vuccati thenabhāvo, corikāya parassaharaṇanti attho. Atthato
parapariggahite parapariggahitasaññino tadādāyaka-upakkamasamuṭṭhāpikā
theyyacetanā theyyaṃ. Tato **theyyā** saññatā, ārakāti vā sambandho.

Aticārāti aticca cāro aticāro, lokamariyādaṃ atikkamitvā agamanīyaṭṭhāne kāma-
vasena cāro micchācāroti attho. Agamanīyaṭṭhānaṃ nāma- purisānaṃ mātura-
kkhitā piturakkhitā mātāpiturakkhitā bhāturakkhitā bhaginirakkhitā ñātirakkhitā
gottarakkhitā dhammarakkhitā (..0066) sārakkhā saporidaṇḍāti dasa, dhanakkītā
chandavāsini bhogavāsini paṭavāsini odapattakinī obhaṭacumbaṭā dāsī ca bhariyā
kammakārī ca bhariyā dhajāhaṭā muhuttikāti dasāti vīsati itthiyo. Itthīsu pana
dvinnaṃ sārakkhasaporidaṇḍānaṃ dasannañca dhanakkītādīnanti dvādasannaṃ
aññapurisā agamanīyaṭṭhānaṃ, idameva idha adhippetā. Lakkhaṇato pana asa-
ddhammādhippāyena kāyadvārapavattā agamanīyaṭṭhānavitikkamacetanā aticāro.

Tasmā **aticārā**.

Majjapānāti majjaṃ vuccatimadaniyaṭṭhena surā ca merayañca, pivanti tenāti pānaṃ, majjassa pānaṃ majjapānaṃ. Yāya dussīlyacetanāya majjasankhātaṃ piṭṭhasurā, pūvasurā, odaniasurā,

kiṇṇapakkhittā, sambhārasaṃyuttāti pañcabhedamaṃ suramaṃ vā, pupphāsavo, phalā-savo, madhvāsavo, guḷāsavo, sambhārasaṃyuttoti pañcabhedamaṃ merayamaṃ vā bijato paṭṭhāya kusaggenāpi pivati, sā cetanā majjapānaṃ. Tasmā **majjapānā ārakā** viratā.

132. Evaṃ “pāṇātipātā viratā”ti-ādinā pahātabbadhammavasena vibhajitvā dassitaṃ niccasīlaṃ puna samādātabbatāvasena ekato katvā dassenti “**pañcasikkhāpade ratā**”ti āha. Tattha **sikkhāpadanti** sikkhitabbapadaṃ, sikkhākoṭṭhāseti attho. Atha vā jhānādayo sabbepi kusalā dhammā sikkhitabbato sikkhā, pañcasu pana sīlaṅgesu yaṃkiñci aṅgaṃ tāsamaṃ sikkhānaṃ paṭiṭṭhānaṭṭhena padanti sikkhānaṃ padattā sikkhāpadaṃ, pañca sīlaṅgāni. Tasmīṃ pañcavidhe sikkhāpade ratā abhiraṭṭāti **pañcasikkhāpade ratā. Ariyasaccāna kovidā**ti pariññāpahāna-sacchikiriyābhāvanābhisamayavasena dukkhasamudayanirodhamaggasaṅkhātesu catūsu ariyasaccesu kusalā nipuṇā, paṭividdhacatusaccāti attho. **Gotama-ssāti** bhagavantaṃ gottena kitteti. **Yasassinoti** kittimato, parivāravato vā.

133. Sāhanti sā yathāvuttagaṇā ahaṃ. **Sakena sīlenāti** anussukitādinā attano sabhāvasīlena ca uposathasīlādisamādānasīlena ca kāraṇabhūtena. Tañhi sattānaṃ kammassakatāya hitasukhāvahatāya ca visesato “sakan”ti vuccati. Tenevāha-

“Tañhi (..0067) tassa sakaṃ hoti, tañca ādāya gacchati;

tañcassa anugaṃ hoti, chāyāva anapāyini”ti. (saṃ. ni. 1.115);

Yasasā ca yasassinīti “uttarā upāsikā silācārasampannā anussukī amaccharī akkodhanā”ti-ādinā “āgataphalā viññātasāsanā”ti-ādinā ca yathābhūtaguṇādhi-gatena jalatale telena viya samantato patthaṭṭena kittisaddena yasassinī kittimatī, tena vā sīlagaṇena idha adhi-gatena yasaparivārena yasassinī sampannaparivārā.

Anubhomi sakaṃ puññanti yathūpacitaṃ attano puññaṃ paccanubhomi. Yassa hi puññaphalaṃ anubhūyati, phalūpacārena taṃ puññaṃ anubhūyatīti vuccati. Atha vā puthujjanabhāvato sucaritaphalampi “puññaṃ”ti vuccati. Yathāha “kusalānaṃ, bhikkhave, dhammānaṃ samādānāhetu evamidaṃ puññaṃ pavaḍḍhati”ti. **Sukhitā camhināmayāti** dibbasukhena ca phalasukhena ca sukhitā camhi bhavāmi, kāyikacetasikadukkhābhāvato anāmayā arogā.

136. Mama cāti ca-saddo samuccayattho. Tena “mama vacanena ca vande-yyāsi, na tava sabhāvenevā”ti vandanaṃ samuccinoti. **Anacchariyanti-ādinā** attano ariyasāvīkābhāvassa pākaṭabhāvaṃ dasseti. **Taṃ bhagavāti-ādi** saṅgītikā-ravacanaṃ. Sesamaṃ vuttanayamevāti.

Uttarāvimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

16. Sirimāvimānavaṇṇanā

Yuttā ca te parama-alaṅkatā hayāti sirimāvimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā rājagahe viharati veḷuvane kalandakanivāpe. Tena ca samayena heṭṭhā anantara-

vatthumhi vuttā sirimā gaṇikā sotāpattiphalassa adhigatattā vissajjitakiliṭṭhaka-
mmantā hutvā saṅghassa aṭṭha salākabhaddhāni paṭṭhapesi. Ādito paṭṭhāya
nibaddham aṭṭha bhikkhū gehaṃ āgacchanti. Sā “sappiṃ gaṇhatha khīraṃ gaṇha-
thā”ti-ādīni vatvā tesam patte pūreti, ekena laddham tiṇṇampi catunnampi pahoti,
devasikaṃ soḷasakahāpaṇaparibbayena piṇḍapāto dīyati. Athekadivasam eko
bhikkhu tassā gehe (..0068) aṭṭhakabhaddham bhuñjivā tiyojanamatthake ekaṃ
vihāraṃ agamāsi. Atha naṃ sāyaṃ therupaṭṭhāne nisinnaṃ pucchimsu, “āvuso,
kahaṃ bhikkham gahetvā idhāgatosī”ti? “Sirimāya aṭṭhakabhaddham me bhuttan”ti.
“Taṃ manāpaṃ katvā deti, āvuso”ti. “Na sakkā tassā bhaddham vaṇṇetuṃ, atipa-
ṇītaṃ katvā deti, ekena laddham tiṇṇampi catunnampi pahoti, tassā pana deyya-
dhammatopi dassanameva uttaritaraṃ”. Sā hi itthī evarūpā ca evarūpā cāti tassā
guṇe kathesi.

Atheko bhikkhu tassā guṇakathaṃ sutvā adisvāpi savaneneva sinehaṃ uppā-
detvā “mayā tattha gantvā taṃ daṭṭhuṃ vaṭṭati”ti attano vassaggaṃ kathetvā taṃ
bhikkhuṃ ṭhitikaṃ pucchitvā “sve, āvuso, tasmim gehe tvaṃ saṅghatthero hutvā
aṭṭhakabhaddham labhissasi”ti sutvā taṅkhaṇaṅṅeva pattacivaramādāya pakkanto
pātova aruṇe uggacchante salākaggaṃ pavisitvā ṭhito saṅghatthero hutvā tassā
gehe aṭṭhakabhaddham labhi. Yo pana so bhikkhu hiyyo bhuñjivā pakkāmi, tassa
gatavelāyamevassā sarīre rogo uppajji. Tasmā ābharaṇāni omuñcitvā nipajji.
Athassā dāsiyo aṭṭhakabhaddham labhituṃ āgate bhikkhū disvā ārocesuṃ. Sā
gantvā sahatthā patte gahetuṃ vā nisīdāpetuṃ vā asakkonti dāsiyo āṇāpesi
“ammā patte gahetvā ayye nisīdāpetvā yāguṃ pāyetvā khajjakaṃ datvā bhaddave-
lāya patte pūretvā dethā”ti. Tā “sādhu, ayye”ti bhikkhū pavesetvā yāguṃ pāyetvā
khajjakaṃ datvā bhaddavelāya bhaddassa patte pūretvā tassā ārocayimsu. Sā “maṃ
pariggahetvā netha, ayye vandissāmi”ti vatvā tāhi pariggahetvā bhikkhūnaṃ
santikaṃ nītaṃ vedhamānena sarīrena bhikkhū vandi. So bhikkhu taṃ oloketvā
cintesi “gilānāya tāva ayaṃ etissā rūpasobhā, arogakāle pana sabbābharaṇapaṭi-
maṇḍitāya imissā kīdisī rūpasampatti”ti. Athassa anekavassakoṭisannicito kilesa
samudācari. So aññāṇī hutvā bhaddam bhuñjituṃ asakkonto pattam ādāya vihāraṃ
gantvā pattam pidhāya ekamante ṭhapetvā civaraṇaṇaṃ pattharivā nipajji. Atha
naṃ eko saḥāyako bhikkhu yācantopi bhojetuṃ nāsakkhi, so chinnabhatta ahoṣi.

Taṃ (..0069) divasameva sāyanhasamaye sirimā kālamakāsi. Rājā satthu
sāsanam pesesi “bhante, jīvakassa kaniṭṭhabhaginī sirimā kālamakāsi”ti. Satthā
taṃ sutvā raṅṅo sāsanam paṇiṇi “sirimāya sarīrajhāpanakiccaṃ natthi, āmakasu-
sāne taṃ yathā kākādayo na khādanti, tathā nipajjāpetvā rakkhāpethā”ti. Rājā
tathā akāsi. Paṭipāṭiyā tayo divasā atikkantā, catutthe divase sarīraṃ uddhumāyi,
navahi vaṇamukhehi puḷavakā paggharimsu, sakalasarīraṃ bhinnasālibhattacāṭi
viya ahoṣi. Rājā nagare bherim carāpesi “ṭhapetvā geharakkhaṇakadārake siri-
māya dassanattham anāgacchantānaṃ aṭṭha kahāpaṇā daṇḍo”ti. Satthu santi-
kaṅca pesesi “buddhappamukho kira saṅgho sirimāya dassanattham āgacchatū”-
ti. Satthā bhikkhūnaṃ ārocāpesi “sirimāya dassanattham gamissāmā”ti.

Sopi daharabhikkhu cattāro divase kassaci vacanaṃ aggahetvā chinnabhattova

nipajji. Patte bhattaṃ pūtikaṃ jātaṃ, patte malampi uṭṭhahi. Atha so sahāyakabhikkhunā upasaṅkamtivā “āvuso satthā sirimāya dassanattamaṃ gacchati”ti vuccamāno tathā chātajjhatoṇi “sirimā”ti vuttapadeyeva sahasā uṭṭhahitvā “satthā sirimaṃ datṭhumaṃ gacchati, tvampi gamissasi”ti? “Āma gamissāmi”ti bhattaṃ chaḍḍetvā pattaṃ dhovitvā thavikāya pakkipitvā bhikkhusaṅghena saddhiṃ agamāsi. Satthā bhikkhusaṅghaparivuto ekapasse aṭṭhāsi, bhikkhunisaṅghoṇi rājaparisāpi upāsakaparisāpi upāsikāparisāpi ekekapasse aṭṭhaṃsu.

Satthā rājānaṃ pucchi “kā esā, mahārājā”ti? “Bhante, jīvakkassa kaniṭṭhabhaginī sirimā nāmā”ti. “Sirimā esā”ti? “Āma, bhante”ti. Tena hi nagare bheriṃ carāpehi “sahassaṃ datvā sirimaṃ gaṇhantū”ti. Rājā tathā kāresi, ekopi “han”ti vā “hun”ti vā vadanto nāma nāhosi. Rājā satthu ārocesi “na gaṇhanti bhante”ti, tena hi mahārāja aggaṃ ohāpehīti. Rājā “pañcasatāni datvā gaṇhantū”ti bheriṃ carāpetvā kañci gaṇhanakaṃ adisvā “aḍḍhateyyasatāni, dvesatāni, sataṃ, paññāsaṃ, pañcavīsati, vīsati kahāpaṇe, dasa kahāpaṇe, pañca kahāpaṇe, ekaṃ kahāpaṇaṃ, aḍḍhaṃ, pādaṃ, māsaṃ, kākaṇikaṃ (..0070) datvā sirimaṃ gaṇhantū”ti bheriṃ carāpetvā “mudhāpi gaṇhantū”ti bheriṃ carāpesi, tathāpi “han”ti vā “hun”ti vā vadanto nāma nāhosi. Rājā “mudhāpi, bhante, gaṇhanto natthi”ti āha. Satthā “passatha, bhikkhave, mahājanassa piyamātugāmaṃ, imasmimyeva nagare sahasaṃ datvā pubbe ekadivasaṃ labhiṃsu, idāni mudhāpi gaṇhanto natthi eva rūpaṃ nāma rūpaṃ khayavayappattaṃ āharimehi alaṅkārehi vicittakataṃ navannaṃ vaṇṇamukhānaṃ vasena arubhūtaṃ tīhi aṭṭhisatehi samussitaṃ niccaturaṃ kevalaṃ bālamahājanena bahudhā saṅkappitatāya bahusaṅkappaṃ addhumaṃ attabhāvan”ti dassento-

“Passa cittakataṃ bimbaṃ, arukāyaṃ samussitaṃ;

āturaṃ bahusaṅkappaṃ, yassa natthi dhumaṃ ṭhiti”ti. (theragā. 1160)-

Gāthamāha. Desanāpariyosāne sirimāya paṭibaddhacitto bhikkhu vigatachanda-rāgo hutvā vipassanaṃ vadḍhetvā arahattaṃ pāpuṇi, caturāsītiyā pānasaha-ssānaṃ dhammābhisamayo ahosi.

Tena ca samayena sirimā devakaññā attano vibhavasamiddhiṃ oloketvā āgata-ṭṭhānaṃ oloketi purimattabhāve attano sarīrasamīpe bhikkhusaṅghaparivutaṃ bhagavantaṃ ṭhitaṃ mahājanakāyañca sannipatitaṃ disvā pañcahi devakaññāsatehi parivutā pañcahi rathasatehi dissamānakāyā āgantvā rathato otarivā saparivārā bhagavantaṃ vanditvā katañjalī aṭṭhāsi. Tena ca samayena āyasmā vaṅgīso bhagavato avidūre ṭhito hoti. So bhagavantaṃ etadavoca “paṭibhāti maṃ bhagavā ekaṃ pañhaṃ pucchitun”ti. “Paṭibhātu taṃ vaṅgīsā”ti bhagavā avoca. Āyasmā vaṅgīso taṃ sirimaṃ devadhītaṃ-

137. “Yuttā ca te parama-alaṅkatā hayā, adhomukhā aghasigamā balī javā;
abhinimmitā pañcarathāsātā ca te, anventi taṃ sārathicoditā hayā.

138. “Sā (..0071) tiṭṭhasi rathavare alaṅkatā,
obhāsayaṃ jalamiva joti povako;
pucchāmi taṃ varatanu anomadassane,
kasmā nu kāyā anadhivaraṃ upāgami”ti.- paṭipucchi;

137. Tattha **yuttā ca te parama-alaṅkatā hayā**ti paramaṃ ativiya visesato alaṅkatā, paramehi vā uttamehi dibbehi assālaṅkārehi alaṅkatā, paramā vā aggā seṭṭhā ājānīyā sabbālaṅkārehi alaṅkatā hayā assā te tava rathe yojitā, yuttā vā te rathassa ca anucchavikā, aññamaññaṃ vā sadisatāya yuttā saṃsaṭṭhāti attho. Ettha ca “parama-alaṅkatā”ti purimasmimṃ pakkhe sandhiṃ akatvā dutiyasmimṃ pakkhe avibhattikaniddeso daṭṭhabbo. **Adhomukhā**ti heṭṭhāmukhā. Yadi pi te tadā pakatiyāva ṭhitā, devalokato orohaṇavasena “adhomukhā”ti vuttā. **Aghasigamā**ti vehāsaṃgamā. **Balī**ti balavanto. **Javā**ti javanakā, balavanto ceva vegavanto cāti attho. **Abhinimmitā**ti tava puññakammaena nimmitā nibbattā. Sayamṃ nimmitameva vā sandhāya “abhinimmitā”ti vuttaṃ nimmānaratibhāvato sirimāya devadhītāya. **Pañcarathāsātā**ti gāthāsukhatthaṃ thakārassa dīghaṃ liṅgavipallāsañca katvā vuttaṃ, vibhatti-alopo vā daṭṭhabbo, pañca rathasātānīti attho. **Anventi taṃ sārathicoditā hayā**ti sārathīhi coditā viya rathesu yuttā ime hayā bhadde, devate, taṃ anugacchanti. “Sārathi-acoditā”ti keci paṭhanti, sārathīhi acoditā eva anugacchantīti attho. “Sārathicoditā hayā”ti ekaṃyeva vā padaṃ gāthāsukhatthaṃ dīghaṃ katvā vuttaṃ, sārathicoditahayā pañca rathasātāti yojanā.

138. **Sā tiṭṭhasī**ti sā tvaṃ tiṭṭhasi. **Rathavareti** rathuttame. **Alaṅkatā**ti saṭṭhisakaṭa-bhārehi dibbālaṅkārehi alaṅkatasarīrā. **Obhāsayaṃ jalamiva joti pāvakoti** obhāsenti jotiriva jalantī pāvako viya ca tiṭṭhasi,

samantato obhāsentī jalantī tiṭṭhasīti vuttaṃ hoti. “Jotī”ti ca candimasūriyanakkhattatārakarūpānaṃ sādharmaṇānaṃ. **Varatanūti** uttamarūpadhare sabbaṅgasobhane. Tato eva **anomadassane** (..0072) alāmakadassane, dassaniye pāsādiketi attho. **Kasmā nu kāyā anadhivaraṃ upāgamīti** kuto nāma devakāyato anuttaraṃ sammāsambuddhaṃ payirupāsanāya upagañchi upagatāsi.

Evaṃ therena pucchitā sā devatā attānaṃ āvikarontī-

139. “Kāmaggapattānaṃ yamāhunuttaraṃ, nimmāya nimmāya ramanti devatā; tasmā kāyā accharā kāmavaṇṇinī, idhāgatā anadhivaraṃ namassitun”ti.-

Gāthamāha.

139. Tattha **kāmaggapattānaṃ yamāhunuttaranti** kāmūpabhogehi aggabhāvaṃ pattānaṃ paranimmitavasavattīnaṃ devānaṃ yaṃ devakāyaṃ yasena bhogādivasena ca anuttaranti vadanti, tato kāyā. **Nimmāya nimmāya ramanti devatāti** nimmānaratidevatā attanā yathārucite kāme sayamaṃ nimminivā nimminivā ramanti kiḷanti laḷantā abhiramanti. **Tasmā kāyāti** tasmā nimmānaratidevanikāyā. **Kāmavaṇṇinīti** kāmārūpadharā yathicchitarūpadhārinī. **Idhāgatāti** idha imasmiṃ manussaloke, imaṃ vā manussalokaṃ āgatā.

Evaṃ devatāya attano nimmānaratidevatābhāve kathite puna thero tassā purimabhavaṃ tattha katapuññakammaṃ laddhiṃca kathāpetukāmo-

140. “Kiṃ tvaṃ pure sucaritamācarīdha, kenacchasi tvaṃ amitayasā sukhedhitā;

iddhī ca te anadhivarā vihaṅgamā, vaṇṇo ca te dasa disā virocāti.

141. “Devehi tvaṃ parivutā sakkatā casi,

kuto cutā sugatigatāsi devate;

kassa vā tvaṃ vacanakarānusāsaniṃ,

ācikkha me tvaṃ yadi buddhasāvikā”ti.- dve gāthā abhāsi;

140. Tattha (..0073) **ācarīti** dīghaṃ katvā vuttaṃ, upacinīti attho. **Idhāti** nipātamattaṃ, idha vā imasmiṃ devattabhāve. **Kenacchasi** kena puññakammaena assatthā acchasi. “Kenāsi tvan”ti keci paṭhanti. **Amitayasāti** na mitayasā anappakaparivārā. **Sukhedhitāti** sukkena vaḍḍhitā, suparibrūhitadibbasukhāti attho. **Iddhīti** dibbānubhāvo. **Anadhivarāti** adhikā visiṭṭhā aññā etissā natthīti anadhivarā, ati-uttamāti attho. **Vihaṅgamāti** vehāsagāminī. **Dasa disāti** dasapi disā. **Virocatīti** obhāseti.

141. **Parivutā sakkatā casīti** samantato parivāritā sambhāvitā ca asi. **Kuto cutā sugatigatāsīti** pañcasu gatīsu kataragatito cutā hutvā sugatiṃ imaṃ devagatiṃ paṭisandhivasena upagatā asi. **Kassa vā tvaṃ vacanakarānusāsaniṃ**ti kassa nu vā satthu sāsane pāvācane ovādānusāsaniṃsampaṭicchanaena tvaṃ vacanakarā asīti yojanā. Kassa vā tvaṃ satthu vacanakarā anusāsakassa anusīṭṭhiyaṃ patiṭṭhānenāti evaṃ vā ettha attho daṭṭhabbo. Evaṃ anuddesikavasena tassā laddhiṃ pucchitvā puna uddesikavasena “**ācikkha me tvaṃ yadi buddhasāvikā**”ti pucchati. Tattha **buddhasāvikāti** sabbampi ñeyyadhammaṃ sayambhuññaṇena hatthatale āmalakaṃ viya paccakkhato buddhattā buddhassa bhagavato dhamma-ssavanante jātāti buddhasāvikā.

Evaṃ therena pucchitamatthaṃ kathenti devatā imā gāthā abhāsi-

142. “Nagantare nagaravare sumāpīte, paricārikā rājavarassa sirimato;
nacce gīte paramasusikkhitā ahuṃ, sirimāti maṃ rājagahe avedim̐su.

143. “Buddho ca me isinisabho vināyako, adesayī samudayadukkhaniccatam̐;
asaṅkhatam̐ dukkhanirodha sassatam̐, maggañcīmam̐ akuṭīlamanājasam̐
sivam̐.

144. “Sutvānaṃ (.0074) amatapadam̐ asaṅkhatam̐, tathāgatassanadhivara-
ssa sāsanaṃ;

sīlesvahaṃ paramasusamvutā ahuṃ, dhamme t̐hitā naravarabuddhadesite.

145. “Ñatvānaṃ virajapadam̐ asaṅkhatam̐, tathāgatenanadhivarena desitam̐.
tatthevahaṃ samathasamādhimāphusim̐, sāyeva me paramaniyāmatā ahu.

146. “Laddhānaṃ amatavaram̐ visesanaṃ, ekaṃsīkā abhisamaye visesiya;
asaṃsayā bahujanapūjitā ahaṃ, khīḍḍāratim̐ paccanubhomanappakam̐.

147. “Evaṃ ahaṃ amatadasamhi devatā, tathāgatassanadhivarassa sāvīkā;
dhammaddasā paṭhamaphale patiṭṭhitā, sotāpannā na ca pana matthi
duggati.

148. “Sā vanditum̐ anadhivaram̐ upāgamim̐, pāsādike kusalarate ca bhikkhavo;
namassitum̐ samaṇasamāgamaṃ sivam̐, sagāravā sirimato dhammarājino.

149. “Disvā munim̐ muditamanamhi pīṇitā, tathāgataṃ naravaradammasārathim̐.
taṇhacchidaṃ kusalarataṃ vināyakaṃ, vandāmahaṃ paramahitānukampa-
kan”ti.

142. Tattha **nagantareti** isigilivepullavebhārapaṇḍavagijjhakūṭasaṅkhātānaṃ
pañcannaṃ pabbatānaṃ antare vemajjhe, yato taṃ nagaraṃ “giribbajan”ti
vuccati (.0075). **Nagaravareti** uttamanagare, rājagahaṃ sandhāyāha. **Sumāpīte**
mahāgovindapaṇḍitena vatthuvijjāvidhinā sammadeva nivesite. **Paricārikā**
saṃgītaparicariyāya upaṭṭhāyikā. **Rājavarassā**ti bimbisāramahārājassa. **Sirima-**
toti ettha “sirīti buddhipuññānaṃ adhivacanan”ti vadanti. Atha vā puññanibbattā
sarīrasobhaggādisampatti katapuññaṃ nissayati, katapuññehi vā nissīyatīti
“sirī”ti vuccati, sā etassa atthīti sirimā, tassa sirimato. **Paramasusikkhitā**ti ativiya
sammadeva ca sikkhitā. **Ahunti** ahoṣim̐. **Avedim̐sū**ti aññāsuṃ.

143. **Isinisabhoti** gavasatajett̐hako usabho, gavasahassajett̐hako vasabho, vaja-
satajett̐hako vā usabho, vajasahassajett̐hako vasabho, sabbagavaset̐tho sabbapa-
rissayasaho seto pāsādiko mahābhāravaho asanisatasaddehipi asampakampiyo
nisabho. Rathā so attano nisabhabalena samannāgato catūhi pādehi pathaviṃ
uppīletvā kenaci parissayena akampiyo acalaṭṭhānena tiṭṭhati, evaṃ bhagavā
dasahi tathāgatabalehi samannāgato catūhi vesārajapādehi aṭṭhāparisapathaviṃ
uppīletvā sadevake loke kenaci paccatthikena paccāmittena akampiyo acalaṭṭhā-
nena tiṭṭhati, tasmā nisabho viyāti nisabho. Sīlādīnaṃ dhammakkhandhānaṃ esa-
naṭṭhena “isī”ti laddhavohāresu sekkhāsekkha-isīsu nisabho, isīnaṃ vā nisabho,
isī ca so nisabho cāti vā isinisabho. Veneyyasatte vinetīti **vināyako**, nāyakavirahi-
toti vā **vināyako**, sayambhūti attho.

Adesayī samudayadukkhaniccatanti samudayasaccassa ca dukkhasaccassa

ca aniccataṃ vayadhammataṃ abhāsi. Tena “yaṃkiñci samudayadhammaṃ, sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti attano abhisamayañāṇassa pavatti-ākāraṃ dasseti. **Samudayadukkhaniccatanti** vā samudayasaccañca dukkhasaccañca aniccatañca. Tattha samudayasaccadukkhasaccaggahaṇena vipassanāya bhūmiṃ dasseti, aniccatāgahaṇena tassā pavatti-ākāraṃ dasseti. Saṅkhārānañhi aniccā-kāre vibhāvite dukkhākāro anattākāropi vibhāvitoyeva hoti taṃnibandhanattā (..0076) tesam. Tenāha “yadaniccaṃ, taṃ dukkhaṃ, yaṃ dukkhaṃ, tadanattā”ti (saṃ. ni. 3.15). **Asaṅkhatam dukkhanirodhasassatanti** kenaci paccayena na saṅkhatanti asaṅkhatam, sabbakālam tathabhāvena sassatam, sakalavaṭṭadukkhanirodhabhāvato dukkhanirodham ariyasaccañca me adesayīti yojanā. **Maggañcimapuṭṭa-akuṭṭa-amañjasam sivantī** antadvayaparivajjanena kuṭṭilabhāvakarānam māyādīnam kāyavañkādīnañca pahānena akuṭṭam, tato eva añjasam, asivabhāvakarānam kāmarāgādīnam samucchindanena sivaṃ nibbānam. **Magganti** nibbānatthikehi maggīyati, kilese vā mārento gacchatīti “maggo”ti laddhanāmaṃ idaṃ tumhākañca mamañca paccakkhabhūtam dukkhanirodhagāminipaṭipadāsaṅkhātam ariyasaccañca me adesayīti yojanā.

144. Sutvānaṃ amatapadaṃ asaṅkhatam, tathāgatassanadhivarassa sāsānanti ettha ayaṃ saṅkhepattho- tathā āgamanādi-atthēna **tathāgatassa**, sadevake loke aggabhāvato **anadhivarassa**, sammāsambuddhassa amatapadaṃ **asaṅkhatam** nibbānam uddissa desitattā, amatassa vā nibbānassa paṭipajjanupāyattā kenacipi asaṅkharaṇīyattā ca amatapadaṃ asaṅkhatam **sāsanaṃ** saddhammaṃ **ahaṃ sutvānāti**. **Sīlesvahananti** sīlesu nipphādetabbesu ahaṃ. **Paramasusamvutāti** ativiya sammadeva samvutā. **Ahanti** ahosiṃ. **Dhamme tthitāti** paṭipattidhamme patiṭṭhitā.

145. Nātvānāti sacchikiriyābhisamayavasena jānitvā. **Tatthevāti** tasmimyeva khaṇe, tasmimyeva vā attabhāve. **Samathasamādhimāphusinti** paccanīkadhammānam samucchēdavasena samanato vūpasamanato paramatthasamathabhūtam lokuttarasamādhim āphusiṃ adhigacchiṃ. Yāpī yasmim khaṇe nirodhassa sacchikiriyābhisamayo, tasmimyeva khaṇe maggassa bhāvanābhisamayo, ārammaṇapaṭivedham pana bhāvanāpaṭivedhasseva purimasiddhikāraṇam viya katvā dassetuṃ-

“nātvānaṃ virajapadaṃ asaṅkhatam, tathāgatenanadhivarena desitam”.

Tatthevaṃ ‘samathasamādhimāphusin’ti vuttaṃ yathā “cakkhuñca paṭicca rūpe ca uppajjati cakkhuvīññāṇan”ti (ma. ni. 1.400; 3.421; saṃ. ni. 4.60). **Nātvānāti** vā samānakālavasena vuttanti veditabbaṃ (..0077) yathā “nihantvāna tamaṃ sabbaṃ, ādicco nabhamuggato”ti. **Sāyevāti** yā lokuttarasamādhiphusanā laddhā, sāyeva. **Paramaniyāmatāti** paramā uttamā magganīyāmatā.

146. Visesananti puthujjanehi visesakam visittḥabhāvasādhakam. **Ekamsikāti** “sammāsambuddho bhagavā, svākkhāto dhammo, suppaṭipanno saṅgho”ti ekaṃ-sagāhavatī ratanattaye nibbicikicchā. **Abhisamaye visesiyāti** saccapaṭivedhava-sena visesaṃ patvā. “Visesini”tipi paṭhanti, abhisamayahetu visesavatīti attho. **Asaṃsayāti** soḷasavatthukāya aṭṭhavatthukāya ca vicikicchāya pahīnattā apagata-saṃsayā. “Asaṃsiyā”ti keci paṭhanti. **Bahujanapūjitāti** sugatīhi parehi patthanīya-guṇāti attho. **Khiḍḍāratinti** khiḍḍābhūtaṃ ratim, atha vā khiḍḍaṅca ratiṅca khiḍḍā-vihāraṅca ratisukhaṅca.

147. Amatadasamhīti amatadasā nibbānadassāvinī amhi. **Dhammaddasāti** catu-saccadhammaṃ diṭṭhavatī. **Sotāpannāti** ariyamaggasotaṃ ādito pattā. **Na ca pana matthi duggatīti** na ca pana me atthi duggatī avinipātadhammattā.

148. Pāsādiketi pasādāvahe. **Kusalarateti** kusale anavajjadhamme nibbāne rate. **Bhikkhavoti** bhikkhū namassituṃ upāgaminti yojanā. **Samaṇasamāgamaṃ sivanti** samaṇānaṃ samitapāpānaṃ buddhabuddhasāvakaṇaṃ sivaṅca dhammaṃ khemaṃ samāgamaṃ saṅgamaṃ payirupāsituṃ upāgaminti sambandho. **Sirimato dhammarājinoti** bhummatthe sāmivacanaṃ. Sirimati dhammarājinīti attho. Evameva ca keci paṭhanti.

149. Muditamanamhīti moditamanā amhi. **Pīṇitāti** tuṭṭhā, pīrasavasena vā tittā. **Naravaradammasārathinti** naravaro ca so aggapuggalattā, dammānaṃ dameta-bbānaṃ veneyyānaṃ nibbānābhikumhaṃ sāraṇato dammasārathi cāti naravara-dammasārathi, taṃ. **Paramahitānukampakanti** paramena uttarena hitena sabba-sattānaṃ anukampakaṃ.

Evam (..0078) sirimā devadhītā attano laddhipavedanamukhena ratanattaye pasādaṃ pavedetvā bhagavantaṃ bhikkhusaṅghaṅca vanditvā padakkhiṇaṃ katvā devalokameva gatā. Bhagavā tameva otiṇṇavatthum aṭṭhuppattim katvā dhammaṃ desesi, desanāpariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu arahattaṃ pāpuṇi, sampattaparisāyapi sā dhammadesanā sātthikā jātāti.

Sirimāvimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

17. Kesakārīvimānavaṇṇanā

Idaṃ vimānaṃ ruciraṃ pabhassaranti kesakārīvimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā bārāṇasiyaṃ viharati isipatane migadāye. Tena kho pana samayena sambahulā bhikkhū pubbaṇhasamayaṃ nivāsetvā pattacīvaramādāya bārāṇasiṃ piṇḍāya pavisiṃsu. Te aññatarassa brāhmaṇassa gehadvārasamīpena gacchanti. Tasmiṅca gehe brāhmaṇassa dhītā kesakārī nāma gehadvārasamīpe mātu sīsato ūkā gaṇhanti te bhikkhū gacchante disvā mātaraṃ āha “amma, ime pabbajitā paṭhamena yobbanena samannāgatā abhirūpā dassaniyā pāsādikā sukhumālā kenaci pārijuṅṅhena anabhibhūtā maññe, kasmā nu kho ime imasmiṃ-yeva vaye pabbajanti”ti? Taṃ mātā āha “atthi, amma, sakyaputto sakyakulā

pabbajito buddho loke uppanno, so dhammaṃ deseti ādikalyāṇaṃ majjheka-lyāṇaṃ pariyosānakalyāṇaṃ sātthaṃ sabyañjanaṃ kevalaparipuṇṇaṃ, parisuddhaṃ brahmacariyaṃ pakāseti, tassa ime dhammaṃ sutvā pabbajanti”ti.

Tena ca samayena āgataphalo viññātasāsano aññataro upāsako tāya vīthiyā gacchanto taṃ kathaṃ sutvā tāsāṃ santikaṃ upasaṅkami. Atha naṃ brāhmaṇī āha “etarahi kho upāsaka bahū kulaputtā mahantaṃ bhogakkhandhaṃ mahantaṃ ñātiparivaṭṭaṃ pahāya sakyasamaye pabbajanti, te kiṃ nu kho atthavaṣaṃ sampassantā pabbajanti”ti? Taṃ sutvā upāsako “kāmesu ādīnaṃ, nekkhamme ca āniṣaṃsaṃ sampassantā”ti vatvā attano ñāṇabalānurūpaṃ (..0079) tamatthaṃ vitthārato kathesi, tiṇṇaṅca ratanānaṃ guṇe pakāsesi, pañcannaṃ sīlānaṃ diṭṭhadhammikaṃ samparāyikaṅca guṇāniṣaṃsaṃ pavedesi. Atha brāhmaṇadhītā taṃ “kiṃ amhehipi saraṇesu ca sīlesu ca paṭiṭṭhāya tayā vutte guṇāniṣaṃse adhi-gantuṃ sakkā”ti pucchi. So “sabbasādhāraṇā ime dhammā bhagavatā bhāsītā, kasmā na sakkā”ti vatvā tassā saraṇāni ca sīlāni ca adāsi. Sā gahitasaraṇā samā-dinnasīlā ca hutvā puna āha “kiṃ ito uttari aññampi karaṇīyaṃ atthī”ti. So tassā viññubhāvaṃ sallakkhento “upanissayasampannā bhavissati”ti ñatvā sarīrasa-bhāvaṃ vibhāvento dvattiṃsākārakammaṭṭhānaṃ kathetvā kāye virāgaṃ uppādetvā upari aniccatādiṭṭhisaṃyuttāya dhammiyā kathāya saṃvejetvā vipassanā-maggaṃ ācikkhitvā gato. Sā tena vuttanayaṃ sabbaṃ manasi katvā paṭikūlamanasikāre samāhitacittā vipassanaṃ paṭṭhapetvā upanissayasampattiyā na cira-sseva sotāpattiphale paṭiṭṭhahi. Athāparena samayena kālaṃ katvā sakkassa devaraṅṅo paricārikā hutvā nibbatti, satahassaṅcassā accharāparivāro ahosi. Taṃ sakko devarājā disvā acchariyabbhutacittajāto pamuditahadayo-

150. “Idaṃ vimānaṃ ruciraṃ pabhassaraṃ, veḷuriyathambhaṃ satataṃ sunimmitaṃ;

suvaṇṇarukkhehi samantamoṭṭhataṃ, ṭhānaṃ mamaṃ kammavipākasambhavaṃ.

151. “Tatrūpapannā purimaccharā imā, sataṃ sahasāni sakena kammunā;
tvaṃsi ajjhupagatā yasassinī, obhāsayaṃ tiṭṭhasi pubbadevatā.

152. “Sasī adhiggayha yathā virocati, nakkhattarājāriva tārakāgaṇaṃ;
tatheva tvaṃ accharāsaṅgaṇaṃ imaṃ, daddallamānā yasasā virocasi.

153. “Kuto (..0080) nu āgamma anomadassane, upapannā tvaṃ bhavanaṃ mamaṃ idaṃ;

brahmaṃva devā tidasā sahindakā, sabbe na tappāmasse dassanena tan”ti.-
Catūhi gāthāhi tāya katakammaṃ pucchi.

150. Tattha **idaṃ vimānanti** yasmimṃ vimāne sā devatā uppannā, taṃ attano vimānaṃ sandhāyāha. **Satatanti** sabbakālaṃ ruciraṃ pabhassaranti yojanā. **Satatanti** vā sammātataṃ, ativiya vitthiṇṇanti attho. **Samantamoṭṭhantanti** samantato avatthataṃ chāditaṃ. **Ṭhānanti** vimānameva sandhāya vadati. Tañhi tiṭṭhanti ettha katapuññāti ṭhānanti vuccati. **Kammavipākasambhavanti** kammavipākabhāvena sambhūtaṃ, kammavipākena vā saha sambhūtaṃ. **Mamanti** idaṃ mama ṭhānaṃ mama kammavipākasambhavanti dvīhipi padehi yojetabbaṃ.

151. Tatrūpapannāti gāthāya ayaṃ saṅkhepattho- **tatra** tasmim̐ yathāvutte vimāne **upapannāti** nibbattā pageva uppannattā pubbadevatā **imā purimā accharāyo** parimāṇato sataṃ saḥassāni. **Tuvaṃsīti** tvaṃ asi sakena kammunā ajjhupagatā upapannā. **Yasassinīti** parivārasampannā, teneva sakena kammunā kammā-nubhāvena obhāsayanti virocāmānā tiṭṭhasīti.

152. Idāni tameva obhāsanam̐ upamāya vibhāvento “**sasī**”ti gāthamāha. Tassattho- **yathā** sasalañchanayogena “**sasī**”ti, nakkhattehi adhikaguṇatāya “nakkhattarājā”ti ca laddhanāmo cando sabbaṃ **tārakāgaṇam̐ adhiggayha** abhibhavitvā **virocati** virājati, **tatheva tvaṃ imaṃ accharānam̐** devakaññānam̐ **gaṇam̐** samūham̐ attano **yasasā daddallamānā** ativiya vijjotamānā **virocasīti**. Ettha ca “imā”ti “iman”ti ca nipātamattaṃ. Keci pana “nakkhattarājāriva tārāgaṇam̐ tatheva tvan”ti paṭhanti.

153. Idāni tassā devatāya purimabhavaṃ tattha katapuññañca pucchanto “**kuto nu āgammā**”ti gāthamāha. Tattha **kuto nu āgammāti** kuto (..0081) nu bhavato kuto nu puññakammato kāraṇabhūtato idaṃ mama bhavanam̐ āgamma bhadde **anomadassane** sabbaṅgasobhane **tvaṃ upapannā** uppattigahaṇavasena upagatā. “Anomadassane”ti vuttamevatthaṃ upamāya pakāsentō “**brahmaṃva devā tidasā sahindakā, sabbe na tappāmase dassanena tan**”ti āha. Tattha yathā brahmānam̐ saḥampatiṃ sanaṅkumāram̐ vā upagataṃ saha indenāti sahindakā tāvatimsā devā passantā dassanena na tappanti, evaṃ tava dassanena mayaṃ sabbe devā na tappāmeti attho.

Evaṃ pana sakkena devānamindena pucchitā sā devatā tamatthaṃ pakāsentī-

154. “Yametaṃ sakka anupucchase mamaṃ, kuto cutā tvaṃ idha āgatāti;
bārāṇasī nāma puratthi kāsinam̐, tattha ahosiṃ pure kesakārikā.

155. “Buddhe ca dhamme ca pasannamānasā, saṅghe ca ekantagatā asaṃsayā;

akhaṇḍasikkhāpadā āgatapphalā, sambodhidhamme niyatā anāmayā”ti.-

Gāthadvayamāha.

154-5. Tattha **yametanti** yaṃ etaṃ pañhanti attho. **Anupucchaseti** anukūlabhāvena pucchasi. **Mamanti** maṃ. **Puratthīti** puraṃ atthi. **Kāsinanti** kāsiraṭṭhassa. **Kesakārikāti** purimattabhāve attano nāmaṃ vadati. **Buddhe ca dhamme cāti-ādinā** attano puññaṃ vibhāveti.

Puna sakko tassā taṃ puññasampattiñca dibbasampattiñca anumodamāno-

156. “Tantyābhinandāmase (..0082) svāgatañca te,
dhammena ca tvaṃ yasasā virocasi;
buddhe ca dhamme ca pasannamānase,
saṅghe ca ekantagate asaṃsaye;
akhaṇḍasikkhāpade āgatapphale,
sambodhidhamme niyate anāmaye”ti.- āha;

156. Tattha **tantyābhinandāmaseti** taṃ te duvidhampi sampattiṃ abhinandāma anumodāma. **Svāgatañca teti** tuyhañca idhāgamanam̐ svāgataṃ, amhākaṃ pītiso-manassasaṃvaddhanameva. Sesam̐ vuttanayamevāti.

Taṃ pana pavattiṃ sakko devarājā āyasmato mahāmogallānattherassa
kathesi, thero bhagavato nivedesi. Bhagavā tamatthaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā sampa-
ttaparisāya dhammaṃ desesi. Sā desanā sadevakassa lokassa sātthikā jātāti.

Kesakārīvimānavañṇanā niṭṭhitā.

Iti paramatthadīpaniyā khuddaka-aṭṭhakathāya vimānavatthusmiṃ

Sattarasavatthupaṭimaṇḍitassa paṭhamassa piṭhavaggassa

Atthavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Cittalatāvaggo

1. Dāsivimānavaṇṇanā

Dutiyavagge **api sakkova devindoti** dāsivimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavati jetavane viharante sāvattvivāsī aññataro upāsako sambahulehi upāsakehi saddhiṃ sāyanhasamayaṃ vihāraṃ gantvā dhammaṃ sutvā parisāya vuṭṭhitāya bhagavantaṃ upasaṅkamtivā “ito paṭṭhāya ahaṃ, bhante, saṅghassa cattāri niccabbhattāni dassāmi”ti āha. Atha naṃ bhagavā tadanucchavikaṃ (..0083) dhammakathaṃ kathetvā vissajjesi. So “mayā, bhante, saṅghassa cattāri niccabbhattāni paññattāni. Sve paṭṭhāya ayyā mama gehaṃ āgacchantū”ti bhattuddesakassa ārocetvā attano gehaṃ gantvā dāsiyā tamatthaṃ ācikkhitvā “tattha tayā niccakālaṃ appamattāya bhavitabban”ti āha. Sā “sādhū”ti sampañcchi. Pakatiyāva sā saddhāsampannā puññakāmā sīlavatī, tasmā divase divase kālasseva uṭṭhāya paṇītaṃ annapānaṃ paṭiyādetvā bhikkhūnaṃ nisīdanaṭṭhānaṃ susammaṭṭhaṃ suparibhaṇḍakaṃ katvā āsanāni paññāpetvā bhikkhū upagate tattha nisīdāpetvā vanditvā gandhapupphadhūpadīpehi pūjetvā sakkaccaṃ parivisati.

Athekadivasam bhikkhū katabhattakicce upasaṅkamtivā vanditvā evamāha “kathaṃ nu kho, bhante, ito jāti-ādidukkhato parimutti hoti”ti. Bhikkhū tassā saraṇāni ca pañca sīlāni ca datvā kāyasabhāvaṃ pakāsetvā paṭikūlamanasikāre niyojesuṃ, apare aniccatāpaṭisaṃyuttaṃ dhammakathaṃ kathesuṃ. Sā soḷasa vassāni sīlaṃ rakkhantī antarantarā yoniso manasikarontī ekadivasam dhammassavanasappāyaṃ labhitvā ñāṇassa ca paripakkattā vipassanaṃ vaḍḍhetvā sotāpattiphalaṃ sacchākāsi. Sā aparena samayena kālaṃ katvā sakkassa devaraṇṇo vallabhā paricārikā hutvā nibbatti. Sā saṭṭhitūriyasahashehi paricariyamānā accharāsatasahassaparivutā mahantaṃ dibbasampattiṃ anubhavanti pamudā modamānā saparivārā uyyānādīsu vicarati. Taṃ āyasmā mahāmogallāno heṭṭhā vuttanayeneva disvā-

157. “Api sakkova devindo, ramme cittalatāvane;

samantā anupariyāsi, nārīgaṇapurakkhatā;
obhāsentī disā sabbā, osadhī viya tārakā.

158. “Kena tetādiso vaṇṇo, kena te idha mijjhati;
uppajjanti ca te bhogā, ye keci manaso piyā.

159. “Pucchāmi (..0084) taṃ devi mahānubhāve,
manussabhūtā kimakāsi puññaṃ;

kenāsi evaṃ jalitānubhāvā,
vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati”ti.- pucchi;

160. “Sā devatā attamanā, moggallānena pucchitā;
pañhaṃ puṭṭhā viyākāsi, yassa kammassidaṃ phalaṃ”.

161. “Ahaṃ manussesu manussabhūtā, dāsī ahosiṃ parapessiyā kule.

162. “Upāsikā cakkhumato, gotamassa yasassino;
tassā me nikkamo āsi, sāsane tassa tādino.

163. “Kāmaṃ bhijjatuyaṃ kāyo, neva atthettha saṅghanam;
sikkhāpadānaṃ pañcannaṃ, maggo sovattthiko sivo.

164. “Akaṅṭako agahano, uju sabbhi pavedito;
nikkamassa phalaṃ passa, yathidaṃ pāpuṇitthikā.

165. “Āmantanikā raññomhi, sakkassa vasavattino;
saṅghi tūriyasahassāni, paṭibodhaṃ karonti me.

166. “Ālambo gaggaro bhīmo, sādhuvadī ca saṃsayo;
pokkharo ca suphasso ca, vīṇāmokkhā ca nāriyo.

167. “Nandā ceva sunandā ca, soṇadinnā sucimhitā;
alambusā missakesī ca, puṇḍarīkāti dāruṇī.

168. “Eṇiḥassā suphassā ca, subhaddā muduvādinī;
etā caññā ca seyyāse, accharānaṃ pabodhikā.

169. “Tā maṃ kālenupāgantvā, abhibhāsanti devatā;
handa naccāma gāyāma, handa taṃ ramayāma.

170. “Nayidaṃ (..0085) akatapuññānaṃ, katapuññānamevidaṃ;
asokaṃ nandanaṃ rammaṃ, tidasānaṃ mahāvanaṃ.

171. “Sukhaṃ akatapuññānaṃ, idha natthi parattha ca;
sukhañca katapuññānaṃ, idha ceva parattha ca.

172. “Tesaṃ saḥabyakāmānaṃ, kattabbaṃ kusalaṃ bahuṃ;
katapuññā hi modanti, sagge bhogasamaṅgino”ti.– devatā vissajjesi;

157. Tattha **api sakkova devindoti** apisaddo sambhāvanāyaṃ, ivasaddo ikāra-
lopam katvā vutto upamāyaṃ, tasmā yathā nāma sakko devānamindoti attho.
Sakkasamabhāvo tissā devatāya parivārasampattidassanattamaṃ vutto. Keci
“apīti nipātamattan”ti vadanti. **Cittalatāvaneti** cittāya nāma devadhītāya puññānu-
bhāvena nibbatte, cittānaṃ vā vicittapupphaphalādivisesayuttānaṃ santānakava-
lli-ādīnaṃ tattha yebhuyyatāya cittalatāvananti laddhanāme devuyyāne.

161. **Parapessiyāti** paresaṃ kule tasmim tasmim kicce pesaniyā, paresaṃ
veyyāvaccakārīti attho.

162. **Tassā me nikkamo āsi, sāsane tassa tādino**ti tassā dāsiyāpi samānāya
pañcahi cakkhūhi cakkhumato buddhassa bhagavato upāsikā hutvā soḷasa
vassāni sīlaṃ rakkhantiyā kammaṅghānañca manasi karontiyā manasikārānubhā-
vena me mayhaṃ uppajjamāne sattatiṃsabodhipakkhiyadhammasaṅkhāte iṅghā-
dīsu tādilakkhaṇasampattiyā tādino satthu sāsane tappariyāpannoyeva saṃkilesa-
pakkhato nikkamanena “nikkamo”ti laddhanāmo sammāvāyāmo āsi ahosi uppajji.

163-4. Tassa pana nikkamassa pubbhāgassa pavattākāraṃ dassetuṃ
“**kāmaṃ bhijjatuyaṃ kāyo, neva atthettha saṅghananti** vuttaṃ. Tassattho (..0086)-
yadipe me **ayaṃ kāyo bhijjatu** vinassatu, tattha kiñcimattampi apekkhaṃ akarontī
ettha etasmim kammaṅghānānuyoge **neva atthi**, me vīriyassa **saṅghanam** sithilīkara-
nanti vīriyaṃ samuttejenti vipassanaṃ ussukkāpesinti.

Idāni tathā vipassanaṃ ussukkāpetvā paṭiladdhagaṇaṃ dassenti-
“Sikkhāpadānaṃ pañcannaṃ, maggo sovathhiko sivo;
akaṇṭako agahano, uju sabbhi pavedito;
nikkamassa phalaṃ passa, yathidaṃ pāpuṇitthikā”ti.- āha;

Tatrāyaṃ saṅkhepattho- yo niccasīlavasena samādinnaṃ pañcannaṃ sikkhā-
padānaṃ sikkhākoṭṭhāsānaṃ upanissayabhāvena laddhattā tesam paripūritattā
ca **sikkhāpadānaṃ pañcannaṃ** sambandhībhūto, yasmiṃ santāne uppanno,
tassa sabbākārena sotthibhāvasampādanato sundaratthabhāvato ca **sovathhiko**
sotthiko, saṃkilesadhammehi anupaddutattā khemappattihetutāya ca **sivo**, rāga-
kaṇṭakādīnaṃ abhāvena **akaṇṭako**, kilesadiṭṭhiduccaritagahanasamucchedanato
agahano, sabbajimhavaṅkakuṭilabhāvāpagamahetutāya **uju**, buddhādīhi sappuri-
sehi pakāsītattā **sabbhi pavedito** ariyamaggo, taṃ **yathā** yena upāyabhūtena **itthikā**
dvaṅgulabahalabuddhikāpi samānā **pāpuṇiṃ**, tassa **nikkamassa** yathāvuttavīri-
yassa idaṃ **phalaṃ passāti** sakkaṃ ālapati.

165. Āmantanikā rañño mhi, sakkassa vasavattinoti sayamvasībhāvena vatta-
nato, dvīsu devalokesu attano vasaṃ issariyaṃ vattetīti vā vasavattī, tassa vasava-
ttino sakkassa devarañño āmantanikā ālāpasallāpayoggā, kiṇanakāle vā tena āma-
ntetabbā amhi, nikkamassa vīriyassa phalaṃ passāti yojanā. Ātatavitatādibhe-
dena pañca tūriyaṅgāni dvādasahi pañibhāgehi ekato pavajjamānāni saṭṭhi honti,
tāni pana sahasamattāni payirupāsanavasena upaṭṭhitāni sandhāyāha “**saṭṭhi tūri-
yasahassāni, paṭibodhaṃ karonti me**”ti. Tattha **paṭibodhanti** pītisomanassānaṃ
pabodhanaṃ.

166-8. Ālamboti-ādi (..0087) tūriyavādakānaṃ devaputtānaṃ ekadesato nāma-
ggahaṇanti vadanti, tūriyānaṃ panetaṃ nāmaggaṇaṃ. **Viṇā mokkhādikā** deva-
dhitā. **Sucimhitāti** suddhamihitā, nāmameva vā etaṃ. **Muduvādinīti** mudunāva
vadatīti muduvādinī, mudukaṃ ativiya vādanasīlā, nāmameva vā. **Seyyāseti** seyya-
tarā. **Accharānanti** accharāsu saṅgīte pāsaṃsatarā. **Pabodhikāti** pabodhanakarā.

169. Kālenāti yuttappattakālena. **Abhibhāsantīti** abhimukhā, abhiratā vā hutvā
bhāsanti. Yathā ca bhāsanti, taṃ dassetuṃ “**handa naccāma gāyāma, handa taṃ
ramayāmase**”ti vuttaṃ.

170. Idanti idaṃ mayā laddhaṭṭhānaṃ. **Asokanti** iṭṭhakantapiyamanāpānaṃyeva
rūpādīnaṃ sambhavato visokaṃ. Tato eva sabbakālaṃ pamodasaṃvaddhanato
nandanaṃ. Tidasānaṃ mahāvananti tāvatimsadevānaṃ mahantaṃ mahaniyāñca
uyyānaṃ.

171. Evarūpā dibbasampatti nāma puññakammavasenevāti odissakanayena
vatvā panu anodissakanayena dassenti “**sukhaṃ akatapuññānaṃ**”ti gāthamāha.

172. Puna attanā laddhassa dibbaṭṭhānassa parehi sādharmaṇakāmatāvasena
dhammaṃ kathenti “**tesaṃ sahabyakāmānaṃ**”ti osānagāthamāha. **Tesanti** tāvatim-
sadevānaṃ. **Sahabyakāmānanti** sahabhāvaṃ icchantehi, kattu-atthe hi idaṃ
sānivacanaṃ. Saha vāti pavattatīti sahavo, tassa bhāvo sahabyaṃ yathā vīrassa
bhāvo vīriyanti.

Evam thero devatāya attano puññakamme āvikate tassā saporivārāya dhammaṃ desetvā devalokato āgantvā taṃ pavattiṃ bhagavato ārocesi. Bhagavā tamatthaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā sampattaparisāya dhammaṃ desesi. Sā desanā sadevakassa lokassa sātthikā ahoṣīti.

Dāsivimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Lakhumāvimānavaṇṇanā

Abhikkantena (..0088) **vaṇṇenā**ti lakhumāvimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavati bārāṇasiyaṃ viharante kevaṭṭadvāraṃ nāma bārāṇasinagarassa ekaṃ dvāraṃ, tassa avidūre nivīṭṭhagāmopi “kevaṭṭadvāraṃ” tveva paññāyittha. Tattha lakhumā nāma ekā itthī saddhā pasannā buddhisampannā tena dvārena pavisante bhikkhū disvā vanditvā attano gehaṃ netvā kaṭacchubhikkhaṃ datvā teneva paricayena saddhāya vaḍḍhamānāya āsanasālaṃ kāretvā tattha pavīṭṭhānaṃ bhikkhūnaṃ āsanaṃ upaneti, pāṇiyaṃ paribhojanīyaṃ upaṭṭhapeti. Yañca odanakummāsaḍḍākādi attano gehe vijjati, taṃ bhikkhūnaṃ deti. Sā bhikkhūnaṃ santike dhammaṃ sutvā saraṇesu ca sīlesu ca paṭiṭṭhāya samāhitā hutvā vipassanākammatṭhānaṃ uggahetvā vipassanaṃ ussukkāpentī upanissaya-sampannatāya na cirasseva sotāpattiṃ phale paṭiṭṭhahi. Sā aparabhāge kālaṃ katvā tāvatimsabhavane mahati vimāne nibbatti, accharāsahassañcassā parivāro ahoṣīti. Sā tattha dibbasampattiṃ anubhavanti pamodamānā vicarati. Taṃ āyasmā mahāmoggallāno devacārikaṃ caranto “**abhikkantena vaṇṇenā**” ti-ādigāthāhi pucchīti sabbaṃ vuttanayameva. Tena vuttaṃ-

173. “Abhikkantena vaṇṇena, yā tvaṃ tiṭṭhasi devate;
obhāsentī disā sabbā, osadhī viya tārakā.

174. “Kena tetādiso vaṇṇo, kena te idha mijjhati;
uppajjanti ca te bhogā, ye keci manaso piyā.

175. “Pucchāmi taṃ devi mahānubhāve, manussabhūtā kimakāsi puññaṃ;
kenāsi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsatī” ti.

176. “Sā devatā attamanā, moggallānena pucchitā;
pañhaṃ puṭṭhā viyākāsi, yassa kammassidaṃ phalaṃ”.

177. “Kevaṭṭadvārā (..0089) nikkhamma, ahu mayhaṃ nivesanaṃ;
tattha sañcaramānānaṃ, sāvakānaṃ mahesinaṃ.

178. “Odanaṃ kummāsaṃ ḍākaṃ, loṇasovīrakañcahaṃ;
adāsiṃ ujubhūtesu, vippasannena cetasā.

179. “Cātuddasiṃ pañcadasiṃ, yā ca pakkhassa aṭṭhamī;
pāṭihāriyapakkhañca, aṭṭhaṅgasusamāgataṃ.

180. “Uposathaṃ upavasissaṃ, sadā sīlesu saṃvutā;
saññaṃ saṃvibhāgā ca, vimānaṃ āvasāmahaṃ.

181. “Pāṇātipātā viratā, musāvādā ca saññatā;

theyyā ca aticārā ca, majjapānā ca ārakā.

182. “Pañcasikkhāpade ratā, ariyasaccāna kovidā;
upāsikā cakkhumato, gotamassa yasassino.

183. “Tena metādiso vaṇṇo ...pe... vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”ti.

Mama ca, bhante, vacanena bhagavato pāde sirasā vandeyyāsi “lakhumā
nāma, bhante, upāsikā bhagavato pāde sirasā vandati”ti. Anacchariyaṃ kho
panetaṃ, bhante, yaṃ maṃ bhagavā aññatarasmiṃ sāmāññaphale byākareyya.
Taṃ bhagavā sakadāgāmiphale byākāsīti.

177. Tattha **kevaṭṭadvārā nikkhammā**ti kevaṭṭadvārato nikkhamanaṭṭhāne.

178. **Dākanti** taṇḍuleyyakādisākabyañjanaṃ. **Loṇasovīrakanti** dhaññarasādihi
bahūhi sambhārehi sampādetabbaṃ ekaṃ pānakaṃ. “Ācāmakañjikaloṇūdakan”-
tipi vadanti.

Pucchāvissajjanāvasāne sā therassa dhammadesanāya sakadāgāmiphalaṃ
pāpuṇi. Sesamaṃ uttarāvidhāne vuttanayānusārena eva veditabbaṃ.

Lakhumāvimānavāṇṇanā niṭṭhitā.

3. Ācāmadāyikāvimānavāṇṇanā

Piṇḍāya (..0090) **te carantassā**ti ācāmadāyikāvimānaṃ. Tassa kā uppatti?
Bhagavā rājagahe viharati veḷuvane kalandakanivāpe. Tena kho pana samayena
rājagahe aññataraṃ kulaṃ ahivātarogena upaddutaṃ ahosi. Tattha sabbe janā
matā ṭhapetvā ekaṃ itthiṃ. Sā gehaṃ gehagatañca sabbaṃ dhanadhaññaṃ
chaḍḍetvā maraṇabhayaabhītā bhittichiddena palātā anāthā hutvā paragehaṃ
gantvā tassa piṭṭhipasse vasati. Tasmīṃ gehe manussā karuṇāyantā ukkhali-ā-
dīsu avasiṭṭhaṃ yāgubhatta-ācāmādiṃ tassā denti. Sā taṃ bhuñjitvā jīvikaṃ
kappeti.

Tena ca samayena āyasmā mahākassapo sattāhaṃ nirodhasamāpattiṃ samā-
pajjitvā tato vuṭṭhito “kaṃ nu kho ahaṃ ajja āhārapaṭiggahaṇena anuggahessāmi,
duggatito ca dukkhato ca mocessāmi”ti cinto taṃ itthiṃ āsannamaraṇaṃ nira-
yasaṃvattanikañcassā kammaṃ katokāsaṃ disvā “ayaṃ mayi gate attanā
laddhaṃ ācāmaṃ dassati, teneva nimmānaratidevaloke uppajjissati, evaṃ nirayū-
papattito mocetvā handāhaṃ imissā saggasampattiṃ nipphādessāmi”ti pubbaṇha-
samayaṃ nivāsetvā pattacīvaraṃ ādāya tassā nivesanaṭṭhānābhimukho gacchati.
Atha sakko devānamindo aññātakavesena anekaraṃ anekasūpabyañjanaṃ
dibbāhāraṃ upanesi. Taṃ ñatvā thero “kosiya, tvaṃ katakusalo, kasmā evaṃ
karosi, mā duggatānaṃ kapaṇānaṃ sampattiṃ vilumpī”ti paṭikkhipitvā tassā
itthiyā purato aṭṭhāsi.

Sā theramaṃ disvā “ayaṃ mahānubhāvo thero, imassa dātabbayuttakaṃ khāda-
nīyaṃ vā bhojanīyaṃ vā idha natthi, idañca kiliṭṭhabhājanagataṃ tiṇacuṇṇarajānu-
kiṇṇaṃ aloṇaṃ sītalaṃ apparasaṃ ācāmakañjiyamattaṃ edisassa dātuṃ na ussa-

hāmi”ti cintetvā “aticchathā”ti āha. Thero ekapadanikkhepamattaṃ apasakkitvā aṭṭhāsi. Gehavāsino manussā bhikkhaṃ upanesuṃ, thero na sampaṭicchati. Sā duggatitthī “mameva anuggahatthāya idhāgato, mama santakameva paṭiggahetukāmo”ti ñatvā pasannamānasā ādarajātā taṃ ācāmaṃ therassa patte ākiri. Thero tassā pasādasamvaddhanatthaṃ (..0091) bhuñjanākāraṃ dassesi, manussā āsanaṃ paññāpesuṃ. Thero tattha nisīditvā taṃ ācāmaṃ bhuñjitvā pivitvā onīta-pattapāṇī anumodanaṃ katvā taṃ duggatitthiṃ “tvaṃ ito tatiye attabhāve mama mātā aho”ti vatvā gato. Sā tena there atipasādañca uppādetvā tassā rattiyā paṭhamayāme kālaṃ katvā nimmānaratīnaṃ devānaṃ saḥabyataṃ upapajji. Atha sakko devarājā tassā kālakatabhāvaṃ ñatvā “kattha nu kho uppānā”ti āvajjento tāvatimsesu adisvā rattiyā majjhimayāme āyasmantaṃ mahākassapaṃ upasaṅkamitvā tassā nibbattaṭṭhānaṃ pucchanto-

185. “Piṇḍāya te carantassa, tuṇhībhūtassa tiṭṭhato;
daliddā kapaṇā nārī, parāgāraṃ apassitā.

186. “Yā te adāsi ācāmaṃ, pasannā sehi pāṇibhi;
sā hitvā mānusaṃ dehaṃ, kaṃ nu sā disataṃ gatā”ti.-

Dve gāthā abhāsi.

185. Tattha **piṇḍāyāti** piṇḍapātattāya. **Tuṇhībhūtassa tiṭṭhatoti** idaṃ piṇḍāya caraṇākāradassanaṃ, uddissa tiṭṭhatoti attho. **Daliddāti** duggatā. **Kapaṇāti** varākī. “Daliddā”ti iminā tassā bhogapārijuññaṃ dasseti, “kapaṇā”ti iminā ñātipārijuññaṃ. **Parāgāraṃ apassitāti** paragehaṃ nissitā, paresaṃ ghare bahipitṭhichadanaṃ nissāya vasantī.

186. **Kaṃ nu sā disataṃ gatāti** chasu kāmadevalokesu uppajjanavasena kaṃ nāma disaṃ gatā. Iti sakko “therena tathā katānuggahā uḷārāya dibbasampattiyā bhāginī, na ca dissati”ti heṭṭhā dvīsu devalokesu apassanto saṃsayāpanno pucchati.

Athassa thero-

187. “Piṇḍāya me carantassa, tuṇhībhūtassa tiṭṭhato;
daliddā kapaṇā nārī, parāgāraṃ apassitā.

188. “Yā (..0092) me adāsi ācāmaṃ, pasannā sehi pāṇibhi;
sā hitvā mānusaṃ dehaṃ, vippamuttā ito cutā.

189. “Nimmānaratino nāma, santi devā mahiddhikā;
tattha sā sukhitā nārī, modatācāmadāyikā”ti.-

Pucchitaniyāmeneva paṭivacanaṃ dento tassā nibbattaṭṭhānaṃ kathesi.

188. Tattha **vippamuttāti** tato manussadobhaggiyato paramakāruññavuttito vippamuttā apagatā.

189. **Modatācāmadāyikāti** ācāmamattadāyikā, sāpi nāma pañcame kāmasagge dibbasampattiyā modati, passa tāva khetasampattiphalanti dasseti.

Puna sakko tassā dānassa mahapphalataṃ mahānisamsatañca sutvā taṃ thomento-

190. “Aho dānaṃ varākiyā, kassape suppatitṭhitā;
parābhatena dānena, ijhittha vata dakkhiṇā.

191. “Yā mahesittam kāreyya, cakkavattissa rājino;
nārī sabbaṅgakalyāṇī, bhattu cānomadassikā;
etassācāmadānassa, kalam nāgghati soḷasiṃ.

192. “Sutam nikkhā satam assā, satam assatarīrathā;

sataṃ kaññāsahassāni, āmuttamaṇikuṇḍalā;
etassācāmadānassa, kamaṃ nāgghanti soḷasiṃ.

193. “Sataṃ hemavatā nāgā, īsādantā urūḷhavā;
suvaṇṇakacchā mitaṅgā, hemakappanavāsasā;
etassācāmadānassa, kamaṃ nāgacchanti soḷasiṃ.

194. “Catunnamapi dīpānaṃ, issaraṃ yodha kāraye;
etassācāmadānassa, kamaṃ nāgghati soḷasin”ti.- āha;

190. Tattha (..0093) **ahoti** acchariyatthe nipāto. **Varākiyāti** kapaṇiyā. **Parābhate-**
nāti parato ānītena, paresaṃ gharato ucchācariyāya laddhenāti attho. **Dānenāti**
dātabbena ācāmamattena deyyadhammena. **Ijhittha vata dakkhiṇāti** dakkhiṇā
dānaṃ aho nipphajjittha, aho mahapphalā mahājutikā mahāvippahārā ahuvatthāti
attho.

191. Idāni “itthiratanādīnipi tassa dānassa satabhāgampi sahasabhāgampi na
upenti”ti dassetuṃ “**yā mahesittam kāreyyā**”ti-ādi vuttaṃ. Tattha **sabbaṅgakalyā-**
ṇīti “nātidīghā nātirassā nātikisā nātitthulā nātikāḷī nāccodātā atikkantā mānusa-
vaṇṇaṃ appattā dibbavaṇṇaṃ”ti evaṃ vuttehi sabbehi aṅgehi kāraṇehi, sabbehi
vā aṅgapaccaṅgehi kalyāṇi sobhanā sundarā. **Bhattu cānomadassikāti** sāmikassa
alāmakadassanā sātisayaṃ dassaniyā pāsādikā. **Etassācāmadānassa, kamaṃ**
nāgghati soḷasinti etassa etāya dinnassa ācāmadānassa phalaṃ soḷasabhāgaṃ
katvā tato ekaṃ bhāgaṃ puna soḷasabhāgaṃ katvā gahitabhāgasāṅkhātaṃ
soḷasiṃ kamaṃ cakkavattiraṅgo itthiratanabhāvopi nāgghati nānubhoti na pāpu-
ṇāti. “Suvaṇṇassa pañcadasadharaṇaṃ nikkhan”ti vadanti, “satadharaṇaṃ”ti
apare.

193. Hemavatāti himavati jātā, hemavatajātikā vā. Te hi mahantā thāmajavasa-
mpannā ca honti. **Īsādantāti** rathīsāsadisadantā, thokaṃyeva avanatadantāti attho.
Tena visālakadāṭhībhāvaṃ nivāreti. **Urūḷhavāti** thāmajavaparakkamehi brūhanto,
mahantaṃ yuddhakiccaṃ vahituṃ samatthāti attho. **Suvaṇṇakacchāti** hemamaya-
gīveyyakapaṭimukkā. Kacchāsīsenā hi sabbaṃ hatthiyoggaṃ vadati. **Hemakappa-**
navāsasāti suvaṇṇakhacitagajatharaṇakaṅkanādihatthālaṅkārasampannā.

194. Catunnamapi dīpānaṃ issaranti dvisahassaparittadīpaparivārānaṃ jambu-
dīpādīnaṃ catunnaṃ mahādīpānaṃ issariyaṃ. Tena sattaratanasamujjalaṃ
sakalaṃ cakkavattisiriṃ vadati. Yaṃ panettha, taṃ heṭṭhā vuttanayameva.

Idha (..0094) sakkena devarājena attanā ca vuttaṃ sabbaṃ āyasmā mahāka-
ssapatthero bhagavato ārocesi. Bhagavā taṃ aṭṭhuppattiṃ katvā sampattapari-
sāya vitthārena dhammaṃ desesi. Sā desanā mahājanassa sāthhikā ahoṣiti.

Ācāmadāyikāvimānavāṇṇanā niṭṭhitā.

4. Caṇḍālivimānavāṇṇanā

Caṇḍāli vanda pādānīti caṇḍālivimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā rājagahe

viharanto paccūsavelāyaṃ buddhāciṇṇaṃ mahākaruṇāsamāpattiṃ samāpajjitvā uṭṭhāya lokaṃ olokeno addasa tasmimyeva nagare caṇḍālāvasathe vasantiṃ ekaṃ mahallikaṃ caṇḍāliṃ khīṇāyukaṃ, nirayasamvattanikañcassā kammaṃ upaṭṭhitaṃ. So mahākaruṇāya samussāhitamānaso “saggasamvattanikaṃ kammaṃ kāretvā tenassā nirayūpapattiṃ nisedhetvā sagge patiṭṭhāpessāmi”ti cintetvā mahatā bhikkhusaṅghena saddhiṃ rājagahaṃ piṇḍāya pavisati. Tena ca samayena sā caṇḍālī daṇḍaṃ olubbha nagarato nikkhamantī bhagavantaṃ āgacchantāṃ disvā abhimukhī hutvā aṭṭhāsi. Bhagavāpi tassā gamanaṃ nivārento viya purato aṭṭhāsi. Athāyasmā mahāmoggallāno satthu cittaṃ ñatvā tassā ca āyuparikkhayaṃ bhagavato vandanāya taṃ niyojento-

195. “Caṇḍālī vanda pādāni, gotamassa yasassino;
tameva anukampāya, aṭṭhāsi isisattamo.

196. “Abhippasādehi manaṃ, arahantamhi tādini;
khippaṃ pañjalikā vanda, parittaṃ tava jīvitā”ti.- gāthādvayamāha;

195. Tattha **caṇḍālī**ti jāti-āgatena nāmena taṃ ālapati. **Vandā**ti abhivādaya. **Pādā-**
nīti sadevakassa lokassa saraṇāni caraṇāni (..0095). **Tameva anukampāyā**ti
tameva anuggaṇhanatthaṃ, apāyūpapattito nisedhetvā sagge nibbattāpana-
tthanti adhippāyo. **Aṭṭhāsī**ti nagarampi apavisitvā ṭhito. **Isisattamoti** lokiyasekkhā-
sekkhapaccekabuddha-isīhi uttamo ukkaṭṭhatamo, atha vā buddha-isīnaṃ vipa-
ssi-ādīnaṃ sattamoti isisattamo.

196. Abhippasādehi mananti “sammāsambuddho bhagavā”ti tava cittaṃ pasā-
dehi. **Arahantamhi tādini**ti ārakattā kilesānaṃ, tesamyeva arīnaṃ hatattā, saṃsā-
racakkassa arānaṃ hatattā, paccayānaṃ arahattā, pāpakaraṇe rahābhāvā ca ara-
hante, iṭṭhādīsu tādibhāvappattiyā tādīmhi. **Khippaṃ pañjalikā vandā**ti sīghamyeva
paggahita-añjalikā hutvā vandassu. Kasmāti ce? **Parittaṃ tava jīvitanti**, idāneva
bhijjanasabhāvattā parittaṃ ati-ittaraṃ.

Iti thero gāthādvayena bhagavato guṇe pakittento attano ānubhāve ṭhatvā tassā
ca khīṇāyukatāvibhāvanena samvejento satthu vandanāya niyojesi. Sā ca taṃ
suttvā samvegajātā satthari pasannamānasāva hutvā pañcapatiṭṭhitena vanditvā
añjaliṃ katvā namassamānā buddhagatāya pītiyā ekaggacittā hutvā aṭṭhāsi.
Bhagavā “alamettakametissā saggūpapattiyā”ti nagaraṃ pāvīsi saddhiṃ bhikkhu-
saṅghena. Atha naṃ ekā bhantā gāvī taruṇavacchā tato eva abhidhāvanti siṅgena
paharitvā jīvitā voropesi. Taṃ sabbaṃ dassetuṃ saṅgītikārā-

197. “Coditā bhāvitattena, sarīrantimadhārinā;
caṇḍālī vandi pādāni, gotamassa yasassino.

198. “Tameṇaṃ avadhī gāvī, caṇḍālīṃ pañjaliṃ ṭhitaṃ;
namassamānaṃ sambuddhaṃ, andhakāre pabhaṅkaraṇa”ti.- gāthādvayamā-
haṃsu;

198. Tattha **pañjaliṃ ṭhitaṃ namassamānaṃ sambuddhanti** gatepi bhagavati
buddhārammaṇāya pītiyā samāhitā hutvā sammukhā viya añjaliṃ paggayha
namassamānaṃ (..0096) ṭhitaṃ. **Andhakāreti** avijjandhakārena sakalena kilesa-
ndhakārena ca andhakāre loke. **Pabhaṅkaranti** ñāṇobhāsakaraṃ.

Sā ca tato cutā tāvatim̐sesu nibbatti, accharānaṃ sataṣaḥassaṃ cassā parivāro ahoṣi. Tadaheva ca sā saha vimānena āgantvā vimānato otarivā āyasmantaṃ mahāmoggaḷānaṃ upasaṅkamtivā vandi. Tamatthaṃ dassetuṃ-

199. “Khīṇāsavaṃ vigatarajaṃ anejaṃ, ekaṃ araṇṇamhi raho nisinnaṃ;
deviddhipattā upasaṅkamtivā, vandāmi taṃ vīra mahānubhāvan”ti.-

Devatā āha. Taṃ thero pucchi-

200. “Suvaṇṇavaṇṇā jalitā mahāyasā, vimānamoruyha anekacittā;
parivāritā accharāsaṅgaṇena, kā tvaṃ subhe devate vandase maman”ti.

200. Tattha **jalitā**ti attano sarīrappabhāya vatthābharaṇādīnaṃ obhāsenā ca jalantī jotenti. **Mahāyasā**ti mahāparivārā. **Vimānamoruyhā**ti vimānato oruyha. **Anekacittā**ti anekavidhacittatāyuttā. **Subheti** subhagaṇe. **Mamanti** maṃ.

Evaṃ therena pucchitā puna sā-

201. “Ahaṃ bhaddante caṇḍālī, tayā vīrena pesitā;
vandiṃ arahato pāde, gotamassa yasassino.

202. “Sāhaṃ vanditvā pādāni, cutā caṇḍālayoniyā;
vimānaṃ sabbato bhaddaṃ, upapannaṃhi nandane.

203. “Accharānaṃ sataṣaḥassaṃ, purakkhatvāna tiṭṭhati;
tāsāhaṃ pavarā seṭṭhā, vaṇṇena yasasāyunā.

204. “Pahūtakatakalyāṇā (..0097), sampajānā paṭissatā;
muniṃ kāruṇikaṃ loke, taṃ bhante vanditumāgatā”ti.-

Catasso gāthāyo āha.

201-4. Tattha **pesitā**ti “caṇḍālī, vanda pādāni”ti-ādinā vandanāya uyyojitā. Yadipi taṃ vandanāmayam puññaṃ pavattikkhaṇavasena parittaṃ, khattamahanatāya pana phalamahantatāya ca ativiya mahantamevāti āha “**pahūtakatakalyāṇā**”ti. Tathā buddhārammaṇāya pītiyā pavattikkhaṇe paññāya satiyā ca visada-bhāvaṃ sandhāyāha “**sampajānā paṭissatā**”ti. Puna-

205. “Idaṃ vatvāna caṇḍālī, kataññū katavedinī;
vanditvā arahato pāde, tatthevantaradhāyathā”ti.-

Gāthā saṅgītikārehi ṭhapitā.

205. Tattha **caṇḍālī**ti caṇḍālībhūtapubbāti katvā vuttaṃ, devaloke ca idamā-ciṇṇaṃ, yaṃ manussaloke niruḷhasamaññāya vohāro. Sesam vuttanayameva.

Āyasmā pana mahāmoggaḷāno imaṃ pavattiṃ bhagavato ārocesi. Bhagavā tamatthaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā sampattaparisāya dhammaṃ desesi, sā desanā mahājanassa sātthikā ahoṣīti.

Caṇḍālivimānavāṇṇanā niṭṭhitā.

5. Bhadditthivimānavāṇṇanā

Nilā pītā ca kāḷā cāti bhadditthivimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā sāva-tthiyaṃ viharati jetavane anāthapiṇḍikassa ārāme. Tena ca samayena kimilana-

gare rohako nāma gahapatiputto ahosi saddho pasanno sīlācārasampanno.

Tasmimyeva ca nagare tena samānamahābhoge kule ekā dārikā ahosi saddhā pasannā (..0098) pakatīyāpi bhaddatāya bhaddāti nāmena. Atha rohakassa mātā-pitaro taṃ kumāriṃ vāretvā tādise kāle taṃ ānetvā āvāhavivāhaṃ akaṃsu. Te ubhopi samaggavāsaṃ vasanti. Sā attano ācārasampattiyā “bhadditthī”ti tasmim nagare pākaṭā paññātā ahosi.

Tena ca samayena dve aggasāvaka pañcasatapañcasatabhikkhuparivārā janapadacārikaṃ carantā kimilanagaraṃ pāpuṇṇiṃsu. Rohako tesam tatha gatabhāvaṃ ñatvā somanassajāto there upasaṅkamtīvā vanditvā svātanāya nimañtetvā dutiyadivase paṇītena khādanīyena bhojanīyena saparivāre te santappetvā saputtadāro tehi desitaṃ dhammadesanaṃ sutvā tesam ovāde patiṭṭhahanto saraṇāni gaṇhi, pañca silāni samādiyi. Bhariyā panassa aṭṭhamicātuddasīpannārasīpā-ṭihāriyapakkhesu uposathaṃ upavasi, visesato silācārasampannā ahosi devatāhi ca anukampitā. Tāya eva ca devatānukampāya attano upari patitaṃ micchāpavādaṃ niraṃkatvā suvisuddhasīlācāratāya ativiya loke patthaṭayasā ahosi.

Sā hi sayam kimilanagare ṭhitā attano sāmikassa vaṇijjāvasena takkasīlāyaṃ vasantassa, ussavadivase sahāyehi ussāhitassa nakkhattakīlācette uppanne gharadevatāya attano dibbānubhāvena taṃ tatha netvā sāmikena saha yojitā teneva samāgamena patiṭṭhitagabbhā hutvā devatāya kimilanagaraṃ paṇinītā, anukkamena gabbhinibhāve pākaṭe jāte sassu-ādīhi “aticārinī”ti āsaṅkitā, tāya eva devatāya attano ānubhāvena gaṅgāmahoghe kimilanagaraṃ ottharante viya upaṭṭhāpīte attano patibbatābhāvasaṃsūcakena saccādhīṭṭhānapubbakena sapaṭhena vātavegasamuṭṭhitavīcijālaṃ gaṅgāmahoghaṃ attano upari āpatitaṃ āyassañca nivattetvā, sāmikena samāgatāpi tena pubbe sassu-ādīhi viya āsaṅkitā takkasīlāyaṃ tena dinnaṃ nāmamudditaṃ saññāṇaṃca appenti, taṃ āsaṅkaṃ niraṃkatvā bhuttano ñātījanassa (..0099) ca mahājanassa ca sambhāvanīyā jātā. Tena vuttaṃ “suvisuddhasīlācāratāya ativiya loke patthaṭayasā ahosī”ti.

Sā aparena samayena kālaṃ katvā tāvatīmsabhavane uppannā. Atha bhagavati sāvattthito tāvatīmsabhavanaṃ gantvā pārīcchattakamūle paṇḍukambalāsīlāyaṃ nisinne, devaparisāya ca bhagavantaṃ upasaṅkamtīvā vanditvā ekamantaṃ nisinnāya bhadditthīpi upasaṅkamtīvā vanditvā ekamantaṃ aṭṭhāsī. Atha bhagavā dasasahasilokadhātūsu sannipatīyā devabrahmaparisāya majjhe tāya devatāya katapuññakammaṃ pucchanto-

206. “Nīlā pītā ca kāḷā ca, mañjīṭṭhā atha lohitā;
uccāvacānaṃ vaṇṇānaṃ, kiñjakkhaparivāritā.

207. “Mandāravānaṃ pupphānaṃ, mālaṃ dhāresi muddhani;
nayime aññesu kāyesa, rukkhā santi sumedhase.

208. “Kena kāyaṃ upapannā, tāvatīmsaṃ yasassinī;
devate pucchitācikkha, kissa kammassaḍaṃ phalaṃ”ti.- āha;

206-7. Tattha nīlā pītā ca kāḷā ca, mañjīṭṭhā atha lohitāti ettha ca-saddo vuttattha-samuccayo, so nīlā ca pītā cāti-ādinā paccekam yojetabbo. Athāti aññatthe nipāto. Tena odātādike avuttavaṇṇe saṅgaṇhāti. Iti-saddo luttaniddiṭṭho veditabbo. **saddo vā avuttatthasamuccayo. Athāti** iti-saddatthe nipāto. **Uccāvacānaṃ vaṇṇā-**

nanti ettha **uccāvacānanti** vibhattiyā alopo daṭṭhabbo, uccāvacavaṇṇānaṃ nānāvīdhavaṇṇānanti attho. **Vaṇṇānanti** vā vaṇṇavantānaṃ. **Kiñjakkhaparivāritā**ti kiñjakkhehi parivāritānaṃ. Sāmi-atthe hi etaṃ paccattavacanaṃ. Idaṃ vuttaṃ hotinīlā ca pītā ca kāḷā ca mañjiṭṭhā ca lohitā ca atha aññe odātādayo cāti imesaṃ vasena uccāvacavaṇṇānaṃ tathābhūtehiyeva kiñjakkhehi kesarehi parivāritānaṃ vicittasaṅghānādītāya vā uccāvacānaṃ yathāvuttavaṇṇavantānaṃ mandāravaru-kkhasambhūtatāya mandāravānaṃ pupphānaṃ mālaṃ tehi kataṃ mālāguṇaṃ tvaṃ devate attano sīse dhāresi piḷandhasīti.

Yato (..0100) rukkhato tāni pupphāni, tesam visesavaṇṇatāya anaññasādhāraṇataṃ dassetuṃ “**nayime aññesu kāyesu, rukkhā santi sumedhase**”ti vuttaṃ. Tattha **imeti** yathāvuttavaṇṇasaṅghānādiyuttā pupphavanto rukkhā na santīti yojanā. **Kāyesū**ti devanikāyesu. **Sumedhaseti** sundarapaññe.

Tattha **nīlā**ti indanīlamahānīlādimaṇṇiratanānaṃ vasena nīlobhāsā. **Pītā**ti puppharāgakakketanapulakādimaṇṇiratanānañceva siṅgīsuvaṇṇassa ca vasena pītobhāsā. **Kāḷā**ti asmaka-upalakādimaṇṇiratanānaṃ vasena kaṇhobhāsā. **Mañjiṭṭhā**ti jotirasa-gomuttakagomedakādimaṇṇiratanānaṃ vasena mañjiṭṭhobhāsā. **Lohitā**ti padumarāgalohitaṅkapavāḷaratanādīnaṃ vasena lohitobhāsā. Keci pana nīlādīpadāni “rukkhā”ti iminā “nīlā rukkhā”ti-ādinā yojetvā vadanti. Rukkhāpi hi nīlādivaṇṇehi pupphehi sañchannattā nīlādiyogato nīlādivohāraṃ labhantīti tehi “nīlā ...pe... lohitā ...pe... nayime aññesu kāyesu rukkhā santi sumedhaseti, yato tvaṃ uccāvacānaṃ vaṇṇānaṃ kiñjakkhaparivāritānaṃ mandāravānaṃ pupphānaṃ mālaṃ dhāresi”ti yojanā kātabbā. Tattha yathādiṭṭhe vaṇṇavisesayutte pupphe kittetvā tesam asādhāraṇabhāvadassanena rukkhānaṃ āvenikabhāvadassanaṃ paṭhamanayo, rukkhānaṃ asādhāraṇabhāvadassanena pupphānaṃ āvenikabhāvada-ssanaṃ dutiyanayo. Paṭhamanaye vaṇṇādayo sarūpena gahitā, dutiyanaye nissayamukhenāti ayametesam viseso.

208. Kenāti kena puññakammena, kāyaṃ tāvatimsanti yojanā. **Pucchitāci-kkhā**ti pucchitā tvaṃ ācikkha kathehi.

Evaṃ bhagavatā pucchitā sā devatā imāhi gāthāhi byākāsi-

209. “Bhadditthikāti maṃ aññaṃsu, kimilāyaṃ upāsikā;
saddhā sīlena sampannā, saṃvibhāgaratā sadā.

210. “Acchādanañca bhattañca, senāsanam padīpiyaṃ;
adāsīṃ ujubhūtesu, vippasannena cetasā.

211. “Cātuddasiṃ (..0101) pañcadasīṃ, yā ca pakkhassa aṭṭhamī;
pāṭihāriyapakkhañca, aṭṭhaṅgasusamāgataṃ.

212. “Uposatham upavasissaṃ, sadā sīlesu saṃvutā;
saññamā saṃvibhāgā ca, vimānaṃ āvasāmahaṃ.

213. “Pāṇātipātā viratā, musāvādā ca saññatā;
theyyā ca aticārā ca, majjapānā ca ārakā.

214. “Pañcasikkhāpade ratā, ariyasaccāna kovidā;
upāsikā cakkhumato, appamādavihārīni;

katāvāsā katakusalā tato cutā, sayampabhā anuvicarāmi nandanaṃ.

215. “Bhikkhū cāhaṃ paramahitānukampake, abhojayiṃ tapassiyugaṃ mahāmunīṃ;

katāvāsā katakusalā tato cutā, sayaṃpabhā anuvicarāmi nandaṇaṃ.

216. “Aṭṭhaṅgikaṃ aparimitaṃ sukhāvahaṃ, uposathaṃ satatamupāvasiṃ ahaṃ;

katāvāsā katakusalā tato cutā, sayaṃpabhā anuvicarāmi nandaṇaṃ”ti.

209-214. Tattha **bhadditthikāti maṃ aṅṅaṃsu, kimilāyaṃ upāsikāti** ācārasampattiyaṃ saccakiriyaṃ ubbattamānamahoghanivattanena akhaṇḍasīlāti saṅjātanicchayaṃ bhaddā sundarā ayaṃ itthī, tasmā “bhadditthikā upāsikā”ti ca maṃ kimilānagaravāsino jāniṃsu. **Saddhā sīlena sampannāti**-ādi heṭṭhā vuttanayattā uttānattameva.

Apica “saddhā”ti iminā saddhādhaṇaṃ, “saṃvibhāgaratā, acchādanañca bhattañca, senāsaṇaṃ padīpiyaṃ. Adāsiṃ ujubhūtesu, vippasanna cetasā”ti iminā cāgadhaṇaṃ (..0102), “sīlena sampannā, catuddasiṃ pañcadasiṃ ...pe... pañcasikkhāpade ratā”ti iminā sīladhaṇaṃ hiridhaṇaṃ ottappadhanañca, “ariyasaccāna kovida”ti iminā sutadhaṇaṃ paññādhaṇañca dassitanti sā attano sattavidha-ariyadhaṇapaṭilābhaṃ. “Upāsikā cakkhumato ...pe... anuvicarāmi nandaṇaṃ”-ti iminā tassa diṭṭhadhammikaṃ samparāyikañca ānisaṃsaṃ vibhāveti. Tattha **katāvāsāti** nipphāditaṃ sucaritāvāsā. Sucaritakammañhi tadatte āyatiñca sukhāvāsaheṭṭhā “sukhavihārassa āvāso”ti vuccati. Tenāha “katakusalā”ti.

215. Pubbe anāmasitakhettaṃ attano dānaṃ puññaṃ vatvā idāni tassa āyatanagataṃ dassetuṃ “**bhikkhū cā**”ti-ādi vuttaṃ. Tattha **bhikkhūti** anavaśesabhinnakilesatāya bhikkhū. **Paramahitānukampaketi** paramaṃ ativiya diṭṭhadhammikādinaṃ hitena anuggāhake. **Abhojayinti** paṇitena bhojanena bhojesiṃ. **Tapassiyuganti** uttamaṇa tapasā sabbakilesamaṇaṃ tāpetvā samucchinditvā ṭhitattā tapassibhūtaṃ yugaṃ. **Mahāmuninti** tato eva mahā-isibhūtaṃ, mahato vā attano visayassa mahanteneva ñāṇeṇa munanato paricchindanato mahāmunīṃ. Sabbamaṇaṃ dve aggaśāvake sandhāya vadati.

216. **Aparimitaṃ sukhāvahanti** anuñāsikalopaṃ akatvā vuttaṃ. “Yāvañcidaṃ, bhikkhave, na sukaraṃ akkhānena pāpuṇituṃ yāva sukhā saggā”ti (ma. ni. 3.255) vacanato bhagavatopi vacanapathātiparimāṇarahitasukhanibbattaṃ attano vā ānubhāveṇa aparimitasukhāvahaṃ sukhasā āvahaṇaṃ. **Satatanti** sabbakālaṃ. Taṃ taṃ uposatharakkhaṇadivaṇaṃ ahāpetvā, taṃ taṃ vā uposatharakkhaṇadivaṇaṃ akhaṇḍaṃ katvā paripuṇṇaṃ katvā satataṃ vā sabbakālaṃ sukhāvahanti yojanā. Sesamaṃ heṭṭhā vuttanayameva.

Atha bhagavā mātudevaputtappamukhānaṃ dasasahassilokadhātuvāsīnaṃ devabrahmasaṅghānaṃ tayo māse abhidhammapiṭakaṃ desetvā manussalokaṃ āgantvā bhadditthivimānaṃ bhikkhūnaṃ desesi. Sā desanā sampattaparisaṃyā sātthikā ahoṣīti.

Bhadditthivimānavañṇanā niṭṭhitā.

6. Soṇadinnāvimānavaṇṇanā

Abhikkantena (..0103) **vaṇṇenāti** soṇadinnāvimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā sāvattiyāṃ viharati jetavane. Tena ca samayena nāḷandāyaṃ soṇadinnā nāma ekā upāsikā saddhā pasannā bhikkhūnaṃ catūhi paccayehi sakkaccaṃ upaṭṭhahantī suvisuddhaniccasīlā aṭṭhaṅgasamannāgataṃ uposathampi upavasati. Sā dhammasavanasappāyaṃ paṭilabhitvā upanissayasampannatāya catusaccakammaṭṭhānaṃ paribrūhantī sotāpannā ahosi. Atha aññatarena rogena phuṭṭhā kālaṃ katvā tāvatimṣesu uppajji. Taṃ āyasmā mahāmoggaḷlāno-

217. “Abhikkantena vaṇṇena, yā tvaṃ tiṭṭhasi devate;
obhāsentī disā sabbā, osadhī viya tārakā.

218. “Kena tetādiso vaṇṇo, kena te idha mijjhati;
uppajjanti ca te bhogā, ye keci manaso piyā.

219. “Pucchāmi taṃ devi mahānubhāve, manussabhūtā kimakāsi puññaṃ;
kenāsi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsatī” ti.-

Imāhi tīhi gāthāhi paṭipucchi.

220. “Sā devatā attamanā, moggallānena pucchitā;
pañhaṃ puṭṭhā viyākāsi, yassa kammassidaṃ phalaṃ”.

221-226. “Soṇadinnāti maṃ aññaṃsu ...pe... gotamassa yasassino.

227. “Tena metādiso vaṇṇo ...pe... vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsatī” ti.-

Devatā byākāsi. Taṃ sabbaṃ heṭṭhā vuttanayameva.

Soṇadinnāvimānavāṇṇanā niṭṭhitā.

7.Uposathāvimānavāṇṇanā

Abhikkantena (..0104) **vaṇṇenāti** uposathāvimānaṃ. Idha aṭṭhuppattiyāṃ sākete uposathā nāma ekā upāsikāti ayameva viseso, sesaṃ anantaravimānasa-disaṃ. Tena vuttaṃ-

229-231. “Abhikkantena vaṇṇena ...pe...
vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsatī” ti.

232. “Sā devatā attamanā ...pe... yassa kammassidaṃ phalaṃ”.

233-238. “Uposathāti maṃ aññaṃsu, sāketāyaṃ upāsikā ...pe...
upāsikā cakkhumato, gotamassa yasassino.

239. “Tena metādiso vaṇṇo ...pe...
vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsatī” ti.-

Devatā byākāsi. Puna attano ekaṃ dosaṃ dassentī-

241. “Abhikkhaṇaṃ nandanaṃ sutvā, chando me udapajjatha;
tattha cittaṃ paṇidhāya, upapannāmhī nandanaṃ.

242. “Nākāsiṃ satthu vacanaṃ, buddhassādiccabandhuno;
hīne cittaṃ paṇidhāya, sāmhi pacchānutāpinī” ti.- dve gāthā abhāsi;

233. Tattha **uposathāti maṃ aññaṃsūti** “uposathā” ti iminā nāmena maṃ manussā jāniṃsu. **Sāketāyanti** sāketanagare.

241. **Abhikkhaṇanti** abhiṇhaṃ. **Nandanaṃ sutvāti** “tāvatiṃsabhavane nandana-vanaṃ nāma edisañca edisañcā” ti tattha nānāvidhaṃ dibbasampattiṃ sutvā. **Chandoti** tannibbattakapuññakammassa kāraṇabhūto kusalacchando, tatrūpapa-ttiyā patthanābhūto taṇhāchando vā. **Udapajjathāti** uppajjittha. **Tatthāti** tāvatīṃsa-bhavane, nandanāpadesenapi hi taṃ devalokaṃ vadati. **Upapannāmhīti** uppannā nibbattā amhi.

242. **Nākāsiṃ** (..0105) **satthu vacananti** “nāhaṃ, bhikkhave, appamattakampi

bhavaṃ vaṇṇemī”ti-ādinā (a. ni. 1.320-321) satthārā vuttavacanaṃ na karim, bhavesu chandarāgaṃ na pajahinti attho. Ādicco gotamagotto, bhagavāpi gotamagottoti sagottatāya vuttaṃ “**buddhassādiccabandhu**”ti. Atha vā ādiccassa bandhu ādiccabandhu, bhagavā. Taṃ paṭicca tassa ariyāya jātiyā jātatā ādicco vā bandhu etassa orasaputtabhāvatoti ādiccabandhu, bhagavā. Tathā hi vuttaṃ-
“Yo andhakāre tamasī pabhaṅkaro, verocano maṇḍalī uggatejo;
mā rāhu gilī caramantalikkhe, pajaṃ mamaṃ rāhu pamañca sūriyan”ti. (saṃ. ni. 1.91);

Hīneti lāmake. Attano bhavābhiratiṃ sandhāya vadati. **Sāmhīti** sā amhi.

Evaṃ tāya devatāya bhavābhiratinimutte uppannavippaṭṭisāre pavedite thero bhavassa paricchinnāyubhāvavibhāvanamukhena āyatim manussattabhāve ṭhatvā vaṭṭadukkhassa samatikkamo kātuṃ sukaro, sabbaso khīṇāsavabhāvo nāma mahānisaṃsoti ca samassāsetuṃ-

243. “Kīva ciraṃ vimānamhi, idha vacchasuposathe;
devate pucchitācikkha, yadi jānāsi āyuno”ti.-

Gāthamāha. Puna sā-

244. “Saṭṭhi vassasahassāni, tisso ca vassakoṭṭiyo;
idha ṭhatvā mahāmuni, ito cutā gamissāmi;
manussānaṃ saḥabyatan”ti.- āha;

Puna thero-

245. “Mā tvaṃ uposathe bhāyi, sambuddhenāsi byākatā;
sotāpannā visesayi, pahīnā tava duggatī”ti.-

Imāya gāthāya samuttejesi.

243-4. Tattha (.0106) **kīva ciranti** kittakaṃ addhānaṃ. **Idhāti** imasmiṃ devaloke, idha vā vimānasmim. **Āyu noti** āyu, **noti** nipātamattaṃ. Āyuno vā cirācirabhāvaṃ, atha vā yadi jānāsi āyunoti attho. **Mahāmunīti** theram ālapati.

245. **Mā tvaṃ uposathe bhāyīti** bhadde uposathe tvaṃ mā bhāyi. Kasmā? Yasmā **sambuddhenāsi byākatā**. Kinti? **Sotāpannā visesayīti**. Maggaphalasaññitaṃ visesaṃ yātā adhigatā, tasmā **pahīnā tava** sabbāpi **duggatīti** imampi visesaṃ yātāti visesayi. Sesam vuttanayameva.

Uposathāvimānavāṇṇanā niṭṭhitā.

8-9. Niddā-suniddāvimānavāṇṇanā

Aṭṭhamanavamavimānāni rājagahanidānāni. Aṭṭhuppattiyam yathākkamaṃ “niddā nāma upāsikā ...pe... gotamassa yasassino. Tena metādiso vaṇṇo ...pe... suniddā nāma upāsikā”ti vattabbaṃ. Sesam vuttanayameva. Gāthāsupi apubbaṃ natthi. Tathā hi ekaccesu potthakesu pāḷi peyyālavasena ṭhapitāti. Tena vuttaṃ-

246. “Abhikkantena vaṇṇena ...pe...
vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati”ti.

247. “Sā devatā attamanā ...pe... yassa kammassidaṃ phalaṃ”.
248. “Niddāti mamaṃ aññaṃsu, rājagahasmimṃ upāsikā ...pe...
gotamassa yasassino.
256. “Tena metādiso vaṇṇo ...pe...vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati” ti.
258. “Abhikkantena vaṇṇena ...pe... sabbadisā pabhāsati” ti.
261. “Sā (..0107) devatā attamanā ...pe....
262. “Suniddāti maṃ aññaṃsu, rājagahasmimṃ upāsikā ...pe...
gotamassa yasassino.
268. “Tena metādiso vaṇṇo ...pe...
vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati” ti.

Niddā-suniddāvimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Paṭhamabhikkhādāyikāvimānavaṇṇanā

Abhikkantena vaṇṇenāti bhikkhādāyikāvimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā sāvattiyam viharati jetavane. Tena ca samayena uttaramadhurāyaṃ aññatarā itthi khīṇāyukā hoti apāye uppajjanārahā. Bhagavā paccūsavelāyaṃ mahākaruṇā-samāpattito vuṭṭhāya lokaṃ volokento taṃ itthim apāye uppajjanārahaṃ disvā mahākaruṇāya sañcoditamānaso taṃ sugatiyaṃ patiṭṭhāpetukāmo eko adutiyo madhuraṃ agamāsi. Gantvā pubbaṇhasamayaṃ nivāsetvā pattacivaraṃ ādāya bahinagaraṃ piṇḍāya pāvisi. Tena samayena sā itthi gehe āhāraṃ sampādetvā ekamante paṭisāmetvā ghaṭaṃ gahetvā udakatitthaṃ gantvā nhāyitvā ghaṭena udakaṃ gahetvā attano gehaṃ gacchanti antarāmagge bhagavantaṃ passitvā “api, bhante, piṇḍo laddho”ti vatvā “labhissāmi”ti ca bhagavatā vutte aladdha-bhāvaṃ ṇatvā ghaṭaṃ ṭhapetvā bhagavantaṃ upasaṅkamtivā vanditvā “ahaṃ, bhante, piṇḍapātaṃ dassāmi, adhivāsethā”ti āha. Adhivāsesi bhagavā tuṇhībhā-vena. Sā bhagavato adhivāsaṃ viditvā paṭhamataraṃ gantvā sittasammaṭṭhe padese āsaṃ paññāpetvā bhagavato pavesanaṃ udikkhamānā aṭṭhāsi. Bhagavā gehaṃ pavisitvā paññatte āsane nisīdi. Atha sā bhagavantaṃ bhojesi. Bhagavā katabhattakicco onītapattapāṇi tassā anumodanaṃ katvā pakkāmi. Sā anumodanaṃ sutvā anappakaṃ pītisomanassaṃ paṭisaṃvedentī yāva cakkhupa-thasamatikkamā buddhārammaṇaṃ pītiṃ avijahantī namassamānā aṭṭhāsi. Sā (..0107) katipayadivasātikkameneva kālaṃ katvā tāvatimsabhavane nibbatti, accharāsaha-ssañcassā parivāro ahoṣi. Taṃ āyasmā mahāmoggallāno-

270. “Abhikkantena vaṇṇena ...pe... osadhī viya tārakā.

271. “Kena tetādiso vaṇṇo ...pe...

vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati” ti.- gāthāhi pucchi;

273. “Sā devatā attamanā ...pe... yassa kammassidaṃ phalaṃ”.

274. “Ahaṃ manussesu manussabhūtā,
purimāya jātiyā manussaloke.

275. “Addasaṃ virajaṃ buddhaṃ, vippasannamanāvilāṃ;
tassa adāsahaṃ bhikkhaṃ, pasannā sehi pāṇibhi.

276. “Tena metādiso vaṇṇo ...pe...

vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati” ti.-

Devatā byākāsi. Sesāṃ sabbāṃ heṭṭhā vuttanayattā uttānatthameva.

Paṭhamabhikkhādāyikāvimānavāṇṇanā niṭṭhitā.

11. Dutiyabhikkhādāyikāvimānavāṇṇanā

Abhikkantena vaṇṇenāti dutiyabhikkhādāyikāvimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā rājagahe viharati. Tattha aññatarā itthī saddhā pasannā aññataraṃ khīṇāsavattheraṃ piṇḍāya carantaṃ disvā attano gehaṃ pavesetvā bhojanaṃ adāsi. Sā aparena samayena kālaṃ katvā tāvatimsabhavane nibbatti. Sesāṃ anantaravimānasadisameva.

278. “Abhikkantena (..0109) vaṇṇena ...pe... sabbadisā pabhāsati” ti.

281. “Sā devatā attamanā ...pe... yassa kammassidaṃ phalaṃ”.

282. “Ahaṃ manussesu manussabhūtā ...pe...
vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati” ti.

Dutiyabhikkhādāyikāvimānavāṇṇanā niṭṭhitā.

Iti paramatthadīpaniyā khuddaka-aṭṭhakathāya vimānavatthusmiṃ

Ekādasavatthupaṭimaṇḍitassa dutiyassa cittalatāvaggassa

Atthavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Pāricchattakavaggo

1. Uḷāravimānavāṇṇanā

Pāricchattakavagge **uḷāro te yaso vaṇṇoti** uḷāravimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā rājagahe viharati veḷuvane kalandakanivāpe. Tena samayena rājagahe āyasmato mahāmoggallānassa upaṭṭhākakule ekā dārikā dānajjhāsayā dānaṣaṃvibhāgaratā ahosi. Sā yaṃ tasmim̐ gehe purebhattaṃ khādanīyabhojanīyaṃ uppaṃjati, tattha attanā laddhapaṭivīsato upaḍḍhaṃ deti, upaḍḍhaṃ attanā paribhuñjati, adatvā pana na bhuñjati, dakkhiṇeyye aṃpassantīpi ṭhapetvā diṭṭhakāle deti, yācakānampi detiyeva. Athassā mātā “mama dhītā dānajjhāsayā dānaṣaṃvibhāgaratā”ti haṭṭhatuṭṭhā tassā diguṇaṃ bhāgaṃ deti. Dentī ca ekasmim̐ bhāge tāya saṃvibhāge kate puna aparaṃ deti, sā tatopi saṃvibhāgaṃ karotiyeva.

Evam̐ gacchante kāle taṃ vayappattaṃ mātāpitaro tasmim̐yeva nagare aññatarasmim̐ kule kumārassa adamsu. Taṃ pana kulaṃ micchādiṭṭhikaṃ hoti assaddhaṃ appasannaṃ. Athāyasmā mahāmoggallāno rājagahe sapaḍānaṃ (..011 piṇḍāya caramāno tassā dārikāya sasurassa gehadvāre aṭṭhāsi. Taṃ disvā sā dārikā pasannacittā “pavisatha bhante”ti pavevetvā vanditvā sassuyā ṭhapitaṃ pūvaṃ taṃ aṃpassantī “tassā kathetvā anumodāpessāmī”ti vissāsenā gahetvā therassa adāsi, thero anumodanaṃ katvā pakkāmi. Dārikā “tumhehi ṭhapitaṃ pūvaṃ mahāmoggallānattherassa adāsin”ti sassuyā kathesi. Sā taṃ sutvā “kinnāmidam̐ pāgabbhiyaṃ, ayaṃ mama santakaṃ anāpucchitvāva samaṇassa adāsi”ti taṃ kaṭataṭāyamānā kodhābhibhūtā yuttāyuttaṃ acintentī purato ṭhitaṃ musalakhāṇḍam̐ gahetvā aṃsakūṭe pahari. Sā sukhumālatāya parikkhīṇāyukatāya ca teneva pahārena balavadukkhābhibhūtā hutvā katipāheneva kālam̐ katvā tāvatim̐sesu nibbatti. Tassā satipi aññasmim̐ sucaritakamme therassa katadānameva sātisaṃyaṃ hutvā upaṭṭhāsi. Taṃ āyasmā mahāmoggallāno heṭṭhā vuttanayeneva gantvā-

286. “Uḷāro te yaso vaṇṇo, sabbā obhāsate disā;
nāriyo naccanti gāyanti, devaputtā alaṅkatā.

287. “Modenti parivārenti, tava pūjāya devate;
sovaṇṇāni vimānāni, tavimāni sudassane.

288. “Tuvaṃsi issarā tesam̐, sabbakāmasamiddhinī;
abhijātā mahantāsi, devakāye pamodasi;
devate pucchitācikkha, kissa kammassidaṃ phalan”ti.-

Tīhi gāthāhi pucchi.

286. Tattha **yasoti** parivāro. **Vaṇṇoti** vaṇṇanibhā sarīrobhāso. “Uḷāro”ti pana visesetvā vuttattā tassā devatāya parivārasampatti ca vaṇṇasampatti ca vuttā hoti. Tāsu “uḷāro te vaṇṇo”ti saṅkhepato vuttaṃ vaṇṇasampattiṃ visayavasena vitthārato dassetuṃ “sabbā obhāsate disā”ti vatvā “uḷāro te yaso”ti vuttaṃ parivārasampattiṃ vatthuvāsena vitthārato dassetuṃ “nāriyo naccanti”ti-ādi (..0111) vuttaṃ. Tattha **sabbā obhāsate disā**ti sabbāsu disāsu vijjotate, sabbā vā disā obhāsate, vijjotayatīti attho. “Obhāsate”ti padassa “obhāsante”ti keci vacanavipallāsenā atthaṃ vadanti, tehi “vaṇṇenā”ti vibhatti vipariṇāmetabbā. Vaṇṇenāti ca hetumhi karaṇavacanāṃ, vaṇṇena hetubhūtenāti attho. “Sabbā disā”ti ca jātiva-sena disāsāmaññe apekkhite vacanavipallāsenapi payojanaṃ natthi. **Nāriyoti**

etthāpi “alaṅkatā”ti padaṃ ānetvā sambandhitabbaṃ. **Devaputtā**ti ettha ca-saddo luttaniddiṭṭho. Tena nāriyo devaputtā cāti samuccayo veditabbo.

287. Modentīti pamodayanti. **Pūjāyā**ti pūjanatthaṃ pūjānimittaṃ vā, naccanti gāyantīti yojanā. **Tavimānī**ti tava imāni.

288. Sabbakāmasamiddhinīti sabbehi pañcahi kāmaguṇehi, sabbehi vā tayā kāmitehi icchitehi vatthūhi samiddhā. **Abhijātā**ti sujātā. **Mahantāsī**ti mahatī mahā-nubhāvā asi. **Devakāye pamodasī**ti imasmiṃ devanikāye dibbasampattihetukena paramena pamodanena pamodasi.

Evam therena pucchitā sā devatā tamatthaṃ vissajjesi-

289. “Ahaṃ manussesu manussabhūtā, purimāya jātiyā manussaloke;
dussīlakule suṇisā ahosiṃ, assaddhesu kadariyesu ahaṃ.

290. “Saddhā sīlena sampannā, saṃvibhāgaratā sadā;
piṇḍāya caramānassa, apūvaṃ te adāsahaṃ.

291. “Tadāhaṃ sassuyācikkhiṃ, ‘samaṇo āgato idha;
tassa adāsahaṃ pūvaṃ, pasannā sehi pāṇibhi’.

292. “Itissā sassu paribhāsi, avinītāsi tvaṃ vadhu;
na maṃ sampucchituṃ icchi, ‘samaṇassa dadāmahaṃ’.

293. “Tato (..0112) me sassu kupitā, pahāsi musalena maṃ;
kūṭaṅgacchi avadhi maṃ, nāsakkhiṃ jīvitum ciraṃ.

294. “Ahaṃ kāyassa bheda, vippamuttā tato cutā;
devānaṃ tāvatimsānaṃ, upapannā sahaḃyataṃ.

295. “Tena metādiso vaṇṇo ...pe...
vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”ti.

289. Tattha **assaddhesū**ti ratanattayasaddhāya kammaphalasaddhāya ca abhā-vena assaddhesu, thaddhamacchariyatāya **kadariyesu** sassu-ādīsu ahaṃ saddhā sīlena sampannā ahosinti yojanā.

290-1. Apūvanti kapallapūvaṃ. **Teti** nipātamattaṃ. **Sassuyā ācikkhiṃ** gahitabhā-vañāpanatthañca anumodanatthañcāti adhippāyo.

292. Itissāti ettha **assāti** nipātamattaṃ. **Samaṇassa dadāmahanti** ahaṃ sama-ṇassa apūvaṃ dadāmīti. Yasmā na maṃ sampucchituṃ icchi, tasmā tvaṃ vadhu avinītāsīti sassu paribhāsīti yojanā.

293. Pahāsīti pahari. **Kūṭaṅgacchi avadhi manti** ettha **kūṭanti** aṃsakūṭaṃ vuttaṃ purimapadalopena, kūṭameva aṅgati kūṭaṅgaṃ, taṃ chindatīti kūṭaṅgacchi. Evam kodhābhibhūtā hutvā maṃ avadhi, mama aṃsakūṭaṃ chindi, teneva upakkamena matattā maṃ māresīti attho. Tenāha **“nāsakkhiṃ jīvitum ciraṃ”**ti.

294. Vippamuttāti tato dukkhato suṭṭhu muttā. Sesam vuttanayameva.

Uḷāravimānavañṇanā niṭṭhitā.

2. Uccudāyikāvimānavañṇanā

Obhāsayitvā (..0113) **pathaviṃ sadevakanti** ucchudāyikāvimānaṃ. Tassa kā
uppati? Bhagavā rājagahe viharatīti-ādi sabbam anantaravimāne vuttasadiṣaṃ.
Ayaṃ pana viṣeso- idha ucchu dinnā, sassuyā ca pīṭhakena pahaṭā, taṅkhaṇa-
ññeva matā tāvatimṣesu uppannā, tassaṃyeva rattiyaṃ therassa upaṭṭhānaṃ
āgatā, kevalakappaṃ gijjhakūṭaṃ cando viya sūriyo viya ca obhāsentī theram
vanditvā pañjalikā

namassamānā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Atha naṃ thero-

296. “Obhāsayitvā pathaviṃ sadevakaṃ, atirocasi candimasūriyā viya;
siriya ca vaṇṇena yasena tejasā, brahmāva deve tidase sahindake.

297. “Pucchāmi taṃ uppalamāladhārinī, āveḷinī kañcanasannibhattace;
alaṅkate uttamavatthadhārinī, kā tvaṃ subhe devate vandase mamaṃ.

298. “Kiṃ tvaṃ pure kammamakāsi attanā, manussabhūtā purimāya jātiyā;
dānaṃ suciṅṇaṃ atha sīlasaṃyamaṃ, kenūpapannā sugatiṃ yasassinī;
devate pucchitācikkha, kissa kammassidaṃ phalaṃ”ti.-

Imāhi gāthāhi pucchi.

296-7. Tattha **obhāsayitvā pathaviṃ sadevakanti** candimasūriyasmisammi-
ssehi sinerupassaviniggatehi pabhāvisarehi vijjotayamānatāya devena ākāsenā
sahāti sadevakaṃ upagatabhūmibhāgabhūtaṃ imaṃ pathaviṃ vijjotetvā, eko-
bhāsaṃ ekapajjotaṃ katvāti attho. Obhāsayitvā pathaviṃ candimasūriyā viyāti
yojanā. **Atirocasīti** atikkamitvā rocasī. Taṃ pana atirocanaṃ kena kiṃ viya kena
vāti āha (..0114) “**siriya**”ti-ādi. Tattha **siriya**ti sobhaggādisobhāvisesena. **Tejasāti**
attano ānubhāvena. **Āveḷinīti** ratanamayapupphāveḷavati.

Evaṃ therena pucchitā devatā imāhi gāthāhi vissajjesi-

299. “Idāni bhante imameva gāmaṃ, piṇḍāya amhākaṃ gharaṃ upāgami;
tato te ucchussa adāsi khaṇḍikaṃ, pasannacittā atulāya pītiyā.

300. “Sassu ca pacchā anuyuñjate mamaṃ, kahaṃ nu ucchuṃ vadhuke avā-
kiri;

na chaḍḍitaṃ no pana khāditaṃ mayā, santassa bhikkhussa sayaṃ adā-
sahaṃ.

301. “Tuyhaṃ nvidaṃ issariyaṃ atho mama, itissā sassu paribhāsate mamaṃ;
piṭhaṃ gahetvā pahāraṃ adāsi me, tato cutā kālakatāmhi devatā.

302. “Tadeva kammaṃ kusalaṃ kataṃ mayā, sukhañca kammaṃ anubhomi
attanā;

devehi saddhiṃ paricārayāmaṃ, modāmaṃ kāmaguṇehi pañcahi.

303. “Tadeva kammaṃ kusalaṃ kataṃ mayā, sukhañca kammaṃ anubhomi
attanā;

devindaguttā tidasehi rakkhitā, samappitā kāmaguṇehi pañcahi.

304. “Etādisaṃ puññaphalaṃ anappakaṃ, mahāvīpākā mama ucchudakkhiṇā;
devehi saddhiṃ paricārayāmaṃ, modāmaṃ kāmaguṇehi pañcahi.

305. “Etādisaṃ (..0115) puññaphalaṃ anappakaṃ, mahājutikā mama ucchuda-
kkhiṇā;

devindaguttā tidasehi rakkhitā, sahasanettoriva nandane vane.

306. “Tuvañca bhante anukampakaṃ viduṃ, upecca vandiṃ kusalañca
pucchisaṃ;

tato te ucchussa adāsi khaṇḍikaṃ, pasannacittā atulāya pītiyā”ti.

299. Tattha **idānīti** anantarātidivasattā āha, adhunāti attho. **Imameva gāmanti**
imasmiṃyeva gāme, rājagahaṃ sandhāya vadati. Vuttañhi “gāmopi nigamopi
nagarampi ‘gāmo’ icceva vuccatī”ti. Bhummatthe cetāṃ upayogavacanaṃ. **Upāga-**

mīti upagato ahosi. **Atulāyāti** anupamāya, appamāṇāya vā.

300. Avākīrīti apanesi chaḍḍesi, vināsesi vā. **Santassāti** sādthurūpassa santakile-sassa parissamamappattassa vā.

301. Tuyhaṃ nūti nu-saddo anattamanatāsūcane nipāto, so “mamā”ti etthāpi ānetvā yojetabbo “mama nū”ti. **Idaṃ issariyanti** gehe ādhipaccaṃ sandhāyāha. **Tato cutāti** tato manussalokato cutā. Yasmā ṭhitaṭṭhānato apagatāpi “cutā”ti vuccati, tasmā cutiṃ visesetuṃ “**kālakatā**”ti vuttaṃ. Kālakatāpi ca na yattha katthaci nibbattā, apica kho devattaṃ upagatāti dassenti āha “**amhi devatā**”ti.

302. Tadeva kammaṃ kusalaṃ kataṃ mayāti tadeva ucchukhaṇḍadānamattaṃ kusalaṃ kammaṃ kataṃ mayā, aññaṃ na jānāmīti attho. **Sukhañca kammanti** sukhañca kammaphalaṃ. Kammaphalañhi idha “kamman”ti vuttaṃ uttarapadalopena, kāraṇopacārena vā “kusalānaṃ, bhikkhave, dhammānaṃ samādānāhetu (..01 evamidaṃ puññaṃ pavaḍḍhati (dī. ni. 3.80). Anubhomi sakaṃ puññaṃ”ti (vi. va. 133) ca ādisu viya. Kammanti vā karaṇatthe upayogavacanaṃ, kammenāti attho. Kamme vā bhavaṃ kammaṃ yathā kammanti. Atha vā kāmetabbatāya kammaṃ. Tañhi sukharajanīyabhāvato kāmūpasamhitāṃ kāmētabbanti kamanīyaṃ. **Attanāti** attanā eva, sayamvasitāya seribhāvena sayamevāti attho. **Paricārayāmahaṃ attānanti** purimagāthāya “attanā”ti vuttaṃ padaṃ vibhattivipariṇāmena “attān”ti yojetabbaṃ.

303-5. Devindaguttāti devindena sakkena guttā, devindo viya vā guttā mahāparivāratāya. **Samappitāti** suṭṭhu appitā samannāgatā. **Mahāvīpākāti** vipulaphalā. **Mahājutikāti** mahātejā, mahānubhāvāti attho.

306. Tuvanti taṃ. Anukampakanti kāruṇikaṃ. **Vidanti** sappaññaṃ, sāvakaṃ pāramiyā matthakaṃ pattanti attho. **Upeccāti** upagantvā. **Vandinti** pañcapatiṭṭhitena abhivādayiṃ. **Kusalañca ārogya pucchisaṃ** apucchiṃ, **atulāya pītiyā** idañca kusalaṃ anussarāmīti adhippāyo. Sesā heṭṭhā vuttanayameva.

Ucchudāyikāvimānavāṇṇanā niṭṭhitā.

3. Pallaṅkavimānavāṇṇanā

Pallaṅkaseṭṭhe maṇisoṇṇacitteti pallaṅkavimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā sāvattīyaṃ viharati jetavane. Tena ca samayena sāvattīyaṃ aññatarassa upāsakassa dhītā kulapadesādinā sadisassa tattheva aññatarassa kulaputtassa dinnā, sā ca hoti akkodhanā silācārasampannā patidevatā samādinnaṃ pañcasilā, uposathe sakkaccaṃ uposathasilāni ca rakkhati. Sā aparabhāge kālaṃ katvā tāvaṭṭhesu uppajji. Taṃ āyasmā mahāmoggallānatthero heṭṭhā vuttanayeneva gantvā-

307. “Pallaṅkaseṭṭhe (..0117) maṇisoṇṇacitte, pupphābhikiṇṇe sayane uḷāre; tatthacchasi devi mahānubhāve, uccāvaca iddhi vikubbamānā.

308. “Imā ca te accharāyo samantato, naccanti gāyanti pamodayanti;

deviddhipattāsi mahānubhāve, manussabhūtā kimakāsi puññaṃ;
kenāsi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsatī”ti.-

Gāthāhi pucchi.

Sāpissa imāhi gāthāhi byākāsi-

309. “Ahaṃ manussesu manussabhūtā, aḍḍhe kule suṇisā ahoṣiṃ;
akkodhanā bhattu vasānuvattinī, uposathe appamattā ahoṣiṃ.

310. “Manussabhūtā daharā apāpikā, pasannacittā patimābhirādhayiṃ;
divā ca ratto ca manāpacārinī, ahaṃ pure sīlavatī ahoṣiṃ.

311. “Pāṇātipātā viratā acorikā, saṃsuddhakāyā sucibrahmacārinī;
amajjapā no ca musā abhāṇiṃ, sikkhāpadesu paripūrakārinī.

312. “Cātuddasiṃ pañcadasiṃ, yā ca pakkhassa aṭṭhamī;
pāṭihāriyapakkhañca, pasannamānasā ahaṃ.

313. “Aṭṭhaṅgupetaṃ (..0118) anudhammacārinī, uposathaṃ pīṭimanā upāvasiṃ.
imañca ariyaṃ aṭṭhaṅgavarehupetaṃ, samādiyitvā kusalaṃ sukhudrayaṃ;
patimhi kalyāṇī vasānuvattinī, ahoṣiṃ pubbe sugatassa sāvika.

314. “Etādisaṃ kusalaṃ jīvaloke, kammaṃ karitvāna visesabhāginī;
kāyassa bheda abhisamparāyaṃ, deviddhipattā sugatimhi āgatā.

315. “Vimānapāsādavare manorame, parivāritā accharāsaṅgaṇena;
sayampabhā devagaṇā ramenti maṃ, dīghāyukiṃ devavimānamāgatan” ti.

307. Tatha **pallaṅkasetṭheti** pallaṅkavare uttamapallaṅke. Taṃyevassa setṭhatam dassetum “**maṇisonṇacitte**” ti vuttam, vividharatanaramsijālasamuja-
lehi maṇihi ceva suvaṇṇena ca vicitte “tathā” ti “sayane” ti ca vutte sayitabbaṭṭhā-
nabhūte pallaṅkasetṭhe.

308. Teti tuyham samantato. “Pamodayanti” ti padaṃ pana apekkhitvā “tan” ti
vibhatti vipariṇāmetabbā. **Pamodayanti** vā pamodanam karonti, pamodanam
tuyham uppādentīti attho.

310. Daharā apāpikāti daharāpi apāpikā. “Daharāsu pāpikā” ti vā pāṭho, soye-
vattho. “Daharassāpāpikā” tipi paṭhanti, daharassa sāmikassa apāpikā, sakkaccaṃ
upaṭṭhānena anaticariyāya ca bhaddikāti attho. Tena vuttam “**pasannacittā**” ti-ādi.
Abhirādhayinti ārādhesiṃ. **Rattoti** rattiyaṃ.

311. Acorikāti coriyarahitā, adinnādānā paṭiviratāti attho. “Viratā ca coriyā” tipi
pāṭho, theyyato ca viratāti attho (..0119). **Samsuddhakāyā**ti parisuddhakāyaka-
mmantatāya sammadeva suddhakāyā, tato eva **sucibrahmacārinī** sāmikato
aññattha abrahmacariyāsambhavato. Tathā hi vuttam-

“Mayaṅca bhariyā nātikkamāma,
amhepi bhariyā nātikkamanti;
aññatra tāhi brahmacariyaṃ carāma,
tasmā hi amhaṃ daharā ni miyyare” ti. (jā. 1.10.97);

Atha vā **sucibrahmacārinī**ti sucino suddhassa brahmassa seṭṭhassa uposathasī-
lassa, maggabrahmacariyassa vā anurūpassa pubbabhāgabrahmacariyassa
vasena sucibrahmacārinī.

313. Anudhammacārinīti ariyānam dhammassa anudhammaṃ caraṇasīlā.
Imaṅca anantaram vuttam niddosatāya **ariyaṃ, aṭṭhaṅgavarehi** aṭṭhahi uttama-
ṅgehi ariyattā eva vā **ariyaṭṭhaṅgavarehi upetaṃ** ārogyaṭṭhena anavaṃjaṭṭhena ca
kusalaṃ sukhavipākatāya sukhānisaṃsatāya ca **sukhudrayaṃ upāvasinti** yojanā.

314. Visesabhāginīti visesassa dibbassa sampattibhavassa bhāginī. **Sugatimhi**
āgatāti sugatiṃ āgatā upagatā, sugatimhi vā sugatiyaṃ dibbasampattiyaṃ āgatā.
“Sugatiñhi āgatā” tipi pāṭho. Tatha **hīti** nipātamattaṃ, hetu-attho vā, yasmā
sugatiṃ āgatā, tasmā visesabhāginīti yojanā.

315. Vimānapāsādavareti vimānesu uttamapāsāde, vimānasaṅkhāte vā aggapā-
sāde, vimāne vā vigatamāne appamāṇe mahante varapāsāde **parivāritā accharā-**
saṅgaṇena sayampabhā pamodāmi, “amhi” ti vā padaṃ ānetvā yojetabbaṃ. **Dīghā-**
yukinti heṭṭhimehi devehi dīghatarāyukatāya tatrūpappannehi anappāyukatāya ca
dīghāyukiṃ **maṃ** yathāvuttam **devavimānamāgataṃ** upagataṃ **devagaṇā rame-**
ntīti yojanā. Sesam vuttanayameva.

Pallaṅkavimānavāṇṇanā niṭṭhitā.

4. Latāvimānavaṇṇanā

Latā (..0120) **ca sajjā pavarā ca devatāti** latāvimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā sāvattiyam viharati jetavane. Tena ca samayena sāvattivāsino aññatarassa upāsakassa dhītā latā nāma paṇḍitā byattā medhāvinī patikulaṃ gatā bhattu sassusurānañca manāpacārinī piyavādinī pariyanassa saṅgahakusalā gehe kuṭumbabhārassa nittharaṇasamatthā akkodhanā silācārasampannā dānasamvibhāgaratā akhaṇḍapañcasilā uposatharakkhaṇe ca appamattā ahosi. Sā aparabhāge kālaṃ katvā vessavaṇassa mahārājassa dhītā hutvā nibbatti latātveva nāmena. Aññāpi tassā sajjā, pavarā, accimatī, sutāti catasso bhaginiyo ahesuṃ. Tā pañcapi sakkena devarājena ānetvā nāṭakitthibhāvena paricārikaṭṭhāne ṭhapitā. Latā panassa naccagītādīsu chekatāya iṭṭhatarā ahosi.

Tāsam ekato samāgantvā sukhanisajjāya nisinnānaṃ saṅgītanepuññaṃ paṭicca vivādo uppanno. Tā sabbāpi vessavaṇassa mahārājassa santikaṃ gantvā pucchiṃsu “tāta, katamā amhākaṃ naccādīsu kusalā”ti? So evamāha “gacchatha dhitaro anotattadahatīre devasamāgame saṅgītaṃ pavattetha, tattha vo viseso pākaṭo bhavissati”ti. Tā tathā akaṃsu. Tattha devaputtā latāya naccamānāya attano sabhāvena ṭhātuṃ nāsakkhiṃsu, sañjātapahāsā acchariyabbhutatittajātā nirantaraṃ sādhuṅkāraṃ dentā ukkuṭṭhisadde celukkhepe ca pavattentā himavantaṃ kampayamānā viya mahantaṃ kolāhalamaṃsu. Itarāsu pana naccantīsu sisirakāle kokilā viya tuṅhībūtā nisīdiṃsu. Evaṃ tattha saṅgīte latāya viseso pākaṭo ahosi.

Atha tāsam devadhītānaṃ sutāya devadhītāya etadahosi “kiṃ nu kho kammaṃ katvā ayaṃ latā amhe abhibhuyya tiṭṭhati vaṇṇena ceva yasaṃ ca, yaṃnūnāhaṃ latāya katakammaṃ puccheyyan”ti. Sā taṃ pucchi. Itarāpi tassā etamatthaṃ vissajjesi. Tayidaṃ sabbaṃ vessavaṇamahārājā devacārikavasena upagatassa āyasmato mahāmoggallānassa ācikkhi. Thero tamatthaṃ pucchāya mūlakāraṇato paṭṭhāya bhagavato ārocento-

316. “Latā (..0121) ca sajjā pavarā ca devatā, accimatī rājavarassa sirīmato; sutā ca rañño vessavaṇassa dhītā, rājimatī dhammaguṇehi sobhatha.

317. “Pañcettha nāriyo āgamaṃsu nhāyituṃ, sītodakaṃ uppalaṇiṃ sivaṃ nadiṃ. tā tattha nhāyitvā rametvā devatā, naccitvā gāyitvā sutā lataṃ bravi.

318. “Pucchāmi taṃ uppalamāladhārini, āveḷini kañcanasannibhattace; timiratambakkhi nabheva sobhane, dīghāyukī kena kato yaso tava.

319. “Kenāsi bhadde patino piyatarā, visiṭṭhakalyāṇitarassu rūpato; padakkhiṇā naccanagītavādite, ācikkha no tvaṃ naranāripucchitā”ti.-

Sutāya pucchā.

320. “Ahaṃ manussesu manussabhūtā, uḷārabhoge kule suṇisā ahosiṃ; akkodhanā bhattu vasānuvattinī, uposathe appamattā ahosiṃ.

321. “Manussabhūtā daharā apāpikā, pasannacittā patimābhiraḍhayiṃ; sadevaraṃ sassasuraṃ sadāsakaṃ, abhiraḍhayiṃ tamhi kato yaso mama.

322. “Sāhaṃ tena kusalena kammunā, catubbhi ṭhānehi visesamajjhagā;

āyuñca vaṇṇaṅca sukhaṃ balañca, khiḍḍāratim paccanubhomanappakaṃ.

323. “Sutaṃ (..0122) nu taṃ bhāsati yaṃ ayaṃ latā, yaṃ no apucchimha akittayī no;

patino kiramhākaṃ visiṭṭha nārīnaṃ, gatī ca tāsaṃ pavarā ca devatā.

324. “Patīsu dhammaṃ pacarāma sabbā, patibbatā yattha bhavanti itthiyo; patīsu dhammaṃ pacarivā sabbā, lacchāmase bhāsati yaṃ ayaṃ latā.

325. “Sīho yathā pabbatasānugocaro, mahindharaṃ pabbatamāvasitvā; pasayha hantvā itare catuppade, khudde mige khādati maṃsabhojano.

326. “Tattheva saddhā idha ariyasāvikā, bhattāraṃ nissāya patim anubbatā; kodhaṃ vadhitvā abhibhuyya maccharaṃ, saggamhi sā modati dhammacārini” ti.-

Latāya vissajjananti āha.

316. Tattha **latā ca sajjā pavarā accimatī sutā**ti tāsāṃ nāmaṃ. **Ca**-saddo samuccayatto. **Rājavarassā**ti catunnaṃ mahārājānaṃ varassa seṭṭhassa devarājassa. Sakkassa paricārikāti adhippāyo. **Raññoti** mahārājassa. Tenāha “**vessavaṇassa dhītā**” ti, idaṃ paccekaṃ yojetabbaṃ, vacanavipallāso vā, dhītaroti attho. Rājati vijjotatīti rāji, rājīti matā paññātā **rājimatī**, idaṃ tāsāṃ sabbāsaṃ visesanaṃ. Nāma-meva etaṃ ekissā devatāyāti keci, tesāṃ matena “pavarā” ti sabbāsaṃ visesana-meva. **Dhammaguṇehī**ti dhammiyehi dhammato anapetehi guṇehi, yathābhuccaguṇehīti attho. **Sobhathā**ti virocatha.

317. **Pañcettha nāriyoti** pañca yathāvuttanāmā devadhītarō ettha imasmiṃ himavantapadese. **Sītodakaṃ uppalinim sivaṃ nadinti** anotattadahato nikkhanta-nadimukhaṃ sandhāya vadati. **Naccitvā gāyitvā**ti pitu vessavaṇassa (..0123) āṇāya devasamāgame tāhi katassa naccagītassa vasena vuttaṃ. **Sutā lataṃ bravīti** sutā devadhītā lataṃ attano bhaginiṃ kathesi. “Sutā lataṃ bravun” tipi paṭhanti, sutā dhītarō vessavaṇassa mahārājassa lataṃ kathesunti attho.

318. **Timiratambakkhī**ti niculakesarabhāsasādisehi tambarājīhi samannāgatakkhi. **Nabheva sobhaneti** nabhaṃ viya sobhamāne, saradasamaye abbhama-hikādi-upakkilesavimuttaṃ nabhaṃ viya suvisuddhaṅgapaccaṅgatāya virājamāneti attho. Atha vā **nabhevā**ti nabhe eva, samuccayatto eva-saddo, ākāsaṭṭhavimānesu himavantayugandharādibhūmipaṭibaddhaṭṭhānesu cāti sabbattheva sobhamāneti attho. **Kena katoti** kena kīdisena

puññaena nibbattito. **Yasoti** parivārasampatti kittisaddo ca. Kittisaddaggahaṇena ca kittisaddahetubhūtā guṇā gayhanti.

319. Patino piyatarāti sāmīno piyatarā sāmivallabhā. Tenassā subhagataṃ dasseti. **Visiṭṭhakalyāṇitarassū rūpatoti** rūpasampattiyā visiṭṭhā uttamā kalyāṇitarā sundaratarā, **assūti** nipātamattaṃ. “Visiṭṭhakalyāṇitarāsi rūpato”ti ca paṭhanti. **Pada-kkhiṇāti** pakārehi, visesena vā dakkhiṇā kusalā. **Naccanagītavādite**ti ettha naccanāti vibhattilopo kato, nacce ca gīte ca vādite cāti attho. **Naranāripucchitāti** devaputtehi devadhītāhi ca “kahaṃ latā, kiṃ karoti latā”ti rūpadassanattañceva sippadassanattañca pucchitā.

321. Niccaṃ kāyena asaṃsaṭṭhatāya devo viya rameti, dutiyo varoti vā devaro, bhattu kaniṭṭhabhātā, saha devarenāti **sadevaram**. Sassu ca sasuro ca sasurā, saha sasurehīti **sassasuram**. Saha dāsehi dāsīhi cāti **sadāsakam** patimābhirādha-yinti sambandho. **Tamhi katoti** tamhi kule, kāle vā suṇisākāle kato yaso tannibbattakapuññaassa nibbattanenāti adhippāyo. **Mamāti** idaṃ “kato”ti padaṃ apekkhitvā “mayā”ti pariṇāmetabbaṃ.

322. Catubhi (..0124) **ṭhānehīti** catūhi kāraṇehi, catūsu vā ṭhānesu nimittabhūtesu. **Visesamajjhagāti** aññāhi atisayaṃ adhigatā. **Āyuñca vaṇṇaṇca sukhaṃ balañcāti** “catūhi ṭhānehī”ti vuttānaṃ sarūpato dassanaṃ. Āyu-ādayo eva hissā aññāhi visiṭṭhasabhāvatāya visesā tassā tathā sambhāvanāvasena gahetabbatāya hetubhāvato “ṭhānan”ti ca vuttaṃ. Visesamajjhagā. Kīdisaṃ? Āyuñca vaṇṇaṇca sukhañca balañcāti yojanā.

323. Sutaṃ nu taṃ bhāsati yaṃ ayaṃ latāti ayaṃ latā amhākaṃ jeṭṭhabhaginiṃ yaṃ bhāsati, taṃ tumhehi sutaṃ nu kiṃ asutaṃ”ti itarā tisso bhaginiyo pucchati. **Yaṃ noti** yaṃ amhākaṃ saṃsayitaṃ. **Noti** nipātamattaṃ, puna **noti** amhākaṃ, avadhāraṇe vā “na no samaṃ atthī”ti-ādīsu (khu. pā. 6.3; su. ni. 226) viya, tena akittayiyeva, aviparītaṃ byākāsiyevāti attho. **Patino kiramhākaṃ visiṭṭha nārīnaṃ, gatī ca tāsamaṃ pavarā ca devatāti** anattato pālanato patino sāmikā nā amhākaṃ nārīnaṃ itthīnaṃ visiṭṭhā gati ca tāsamaṃ paṭisaraṇaṇca, tāsamaṃ mātugāmānaṃ saraṇato pavarā uttamā devatā ca sammadeva ārādhitā sampati āyatiñca hitasukhāvahāti attho.

324. Patīsu dhammaṃ pacarāma sabbāti sabbāva mayaṃ patīsu attano sāmīkesu pubbuṭṭhānādikaṃ caritabbadhammaṃ pacarāma. **Yatthāti** yaṃ nimittaṃ, yasmim vā patīsu caritabbadhamme cariyamāne **itthiyo patibbatā** nāma **bhavanti**. **Lacchāmase bhāsati yaṃ ayaṃ latāti** ayaṃ latā yaṃ sampattim etarahi labhatīti bhāsati, taṃ sampattim **patīsu dhammaṃ pacarivāti** labhissāma.

325. Pabbatasānugocaroti pabbatavanasaṇḍacārī. **Mahindharam pabbatamāvasitvāti** mahim dhāretīti mahindharanāmakaṃ pabbataṃ acalaṃ āvasitvā adhivasitvā, tattha vasantoti attho. “Āvasitvā”ti hi padaṃ apekkhitvā bhummatthe cetam upayogavacanaṃ. **Pasayhāti** abhibhavitvā. **Khuddeti** balavasenanihīne pamāṇato pana mahante hatthi-ādikepi mige so hantiyeva.

326. Tathevāti (..0125) gāthāya ayaṃ upamāsaṃsandanena saddhim atthayo-
janā- yathā siho attano nivāsagocaraṭṭhānabhūtaṃ pabbataṃ nissāya vasanto

attano yathicchitamattam sādheti, evameva sā **saddhā** pasannā **ariyasāvikā** ghāsacchādanādīhi bharaṇato posanato **bhattāraṃ patim** sāmikaṃ **nissāya** vasanti sabbatthāpi pati-anukūlatāsaṅkhātena vatena taṃ **anubbatā** pariṇānādisu uppajjanakaṃ **kodhaṃ vadhitvā** pajahitvā pariggahavatthūsu uppajjanakaṃ **maccheraṃ abhibhuyya** abhibhavitvā anuppādetvā patibbatādhamma ca upā-sikādhamma ca sammadeva caraṇato **dhammacārini sā saggamhi** devaloke **modati**, pamodaṃ āpajjati. Sesam vuttanayameva.

Latāvimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Guttilavimānavaṇṇanā

Sattatantiṃ sumadhuranti guttilavimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavati rāja-gahe viharante āyasmā mahāmoggallāno heṭṭhā vuttanayeneva devacārikaṃ caranto tāvatimsabhavanaṃ gantvā tattha paṭipāṭiyā ṭhitesu chattimsāya vimānesu chattimsa devadhītarō paccekaṃ accharāsahassaparivārā mahatiṃ dibbasampattiṃ anubhavantiyo disvā tāhi pubbe katakammaṃ “abhikkantena vaṇṇenā”-ti-ādīhi tīhi gāthāhi paṭipāṭiyā pucchi. Tāpi tassa pucchānantaraṃ “vatthuttamadāyikā nārī”-ti-ādinaṃ byākariṃsu. Atha thero tato manussalokaṃ āgantvā bhagavato etamatthaṃ ārocesi. Taṃ sutvā bhagavā “moggallāna, tā devatā na kevalaṃ tayā eva pucchitā evaṃ byākariṃsu, atha kho pubbe mayāpi pucchitā evameva byākariṃsū”-ti vatvā therena yācito atītaṃ attano guttilācariyaṃ kathesi.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto gandhabbakule nibbatitvā gandhabbasippe pariyodātasippatāya timbarunāradasadiso sabbadisāsu pākaṭo paññātā ācariyo ahosi nāmena (..0126) guttilo nāma. So andhe jiṅṅe mātā-pitaro posesi. Tassa sippanipphattiṃ sutvā ujjenivāsī musilo nāma gandhabbo upagantvā taṃ vanditvā ekamantaṃ ṭhito “kasmā āgatosi”-ti ca vutte “tumhākaṃ santike sippaṃ uggaṇhitun”-ti āha. Guttilācariyo taṃ oloketvā lakkhaṇakusalatāya “ayaṃ puriso visamajjhāsayo kakkhaḷo pharuso akataññū bhavissati, na saṅgahe-tabbo”-ti sippuggahaṇatthaṃ okāsaṃ nākāsi. So tassa mātāpitaro payirupāsivā tehi yācāpesi. Guttilācariyo mātāpitūhi nippīliyamāno “garuvacanaṃ alaṅghaniyan”-ti tassa sippaṃ paṭṭhapetvā vigatamacchariyatāya kāruṇikatāya ca ācariyaṃ muṭṭhiṃ akatvā anavasesato sippaṃ sikkhāpesi.

Sopi medhāvitāya pubbekataparicayatāya akusītatāya ca na cirasseva pariyodā-tasippo hutvā cintesi “ayaṃ bārāṇasī jambudīpe agganagaraṃ, yaṃnūnāhaṃ idha sarājikāya parisāya sippaṃ dasseyyaṃ, evāhaṃ ācariyatopi jambudīpe pākaṭo paññāto bhavissāmi”-ti. So ācariyassa ārocesi “ahaṃ rañño purato sippaṃ dassetukāmo, rājānaṃ maṃ dassethā”-ti. Mahāsatto “ayaṃ mama santike uggha-tasippo paṭiṭṭhaṃ labhatū”-ti karuṇāyamāno taṃ rañño santikaṃ netvā “mahārāja imassa me antevāsikassa viṇāya paguṇataṃ passathā”-ti āha. Rājā “sādhū”-ti paṭi-ssuṇitvā tassa viṇāvādanaṃ sutvā parituṭṭho taṃ gantukāmaṃ nivāretvā

“mameva santike vasa, ācariyassa dinnakoṭṭhāsato upaḍḍhaṃ dassāmi”ti āha. Musilo “nāhaṃ ācariyato hāyāmi, samameva dethā”ti vatvā raññā “mā evaṃ bhaṇi, ācariyo nāma mahanto, upaḍḍhameva tuyhaṃ dassāmi”ti vutte “mama ca ācariyassa ca sippaṃ passathā”ti vatvā rājagehato nikkhamitvā “ito sattame divase mama ca guttilācariyassa ca rājaṅgaṇe sippadassanaṃ bhavissati, taṃ passitukāmā passantū”ti tattha tattha āhiṇḍanto ugghosesi.

Mahāsatto taṃ sutvā “ayaṃ taruṇo thāmavā, ahaṃ pana jiṇṇo dubbalo, yadi pana me parājayo bhavye, mataṃ me jīvitā seyyaṃ, tasmā (..0127) araññaṃ pavisitvā ubbandhitvā marissāmi”ti araññaṃ gato maraṇabhayaatajjito paṭinivatti. Puna maritukāmo hutvā gantvā punapi maraṇabhayena paṭinivatti. Evaṃ gamanā-gamaṇaṃ karontassa taṃ thānaṃ vigatatiṇaṃ ahosi. Atha devarājā mahāsattaṃ upasaṅkamitvā dissamānarūpo ākāse thatvā evamāha “ācariya, kiṃ karosi”ti. Mahāsatto-

327. “Sattatantiṃ sumadhuraṃ, rāmaṇeyyaṃ avācayim; so maṃ raṅgamhi avheti, saraṇaṃ me hohi kosiya”ti.-

Attano cittadukkhaṃ pavedesi.

Tassatto- ahaṃ devarāja musilaṃ nāma antevāsikaṃ sattannaṃ tantīnaṃ atthitāya chajjādisattavidhasaradīpanato ca **sattatantiṃ**, taṃ visayaṃ katvā yathā-raham dvāvīsatiyā sutibhedānaṃ ahāpanato suṭṭhu madhuranti **sumadhuraṃ**, yathādhigatānaṃ samapaññāsāya mucchanānaṃ paribyattatāya sarassa ca viṇāya ca aññaṃaññasamaṃsandanena suṇantānaṃ ativiya manoramabhāvato **rāma-ṇeyyaṃ**, saragatādivibhāgato chajjādicatubbidhaṃ gandhabbaṃ ahāpetvā gandhabbasippaṃ **avācayinti** vācesim uggaṇhāpesim sikkhāpesim. **So** musilo antevāsī samāno **maṃ** attano ācariyaṃ **raṅgamhi** raṅgamaṇḍale **avheti** sārambha-vasena attano visesaṃ dassetuṃ saṅghaṭṭiyati, “ehi sippaṃ dassehi”ti maṃ ācikkhi, tassa **me** tvaṃ **kosiya** devarāja **saraṇaṃ** avassayo **hohīti**.

Taṃ sutvā sakko devarājā “mā bhāyi ācariya, ahaṃ te saraṇaṃ parāyaṇaṃ”ti dassento-

328. “Ahaṃ te saraṇaṃ homi, ahamācariyapūjako; na taṃ jayissati sisso, sissamācariya jessasi”ti.-

Āha. Sakkassa kira devaraṅgo purimattabhāve mahāsatto ācariyo ahosi. Tenāha “**ahamācariyapūjako**”ti. Ahaṃ ācariyānaṃ pūjako, na musilo viya yugaggāhī, mādisesu antevāsikesu thitesu tādisassa ācariyassa kathaṃ parājayo, tasmā na taṃ jayissati (..0128) sisso, aññadatthu sissaṃ musilaṃ ācariya tvameva jayissasi, so pana parājito vināsaṃ pāpuṇissatīti adhippāyo. Evañca pana vatvā “ahaṃ sattame divase sākacchāmaṇḍalaṃ āgamissāmi, tumhe vissatthā vādethā”-ti samassāsetvā gato.

Sattame pana divase rājā saporivāro rājasabhāyaṃ nisīdi. Guttilācariyo ca musilo ca sippadassanaṃ sajjā hutvā upasaṅkamitvā rājānaṃ vanditvā attano attano laddhāsane nisīditvā viṇā vādayimsu. Sakko āgantvā antalikkhe aṭṭhāsi. Taṃ mahāsattova passati, itare pana na passanti. Parisā dvinnampi vādane samacittā ahosi. Sakko guttilaṃ “ekaṃ tantim chindā”ti āha. Chinnāyapi tantiyā viṇā

tattheva madhuranigghosā ahosi. Evaṃ “dutiyaṃ, tatiyaṃ, catutthaṃ, pañcamaṃ, chaṭṭhaṃ, sattamaṃ chindā”ti āha, tāsū chinnāsūpi vīṇā madhuranigghosāva ahosi. Taṃ disvā musilo parājītabhūtarūpo pattakkhandho ahosi, parisā haṭṭhatuṭṭhā celukkhepe karontī guttilassa sādhuḥkāramadāsi. Rājā musilaṃ sabhāya nīharāpesi, mahājano leḍḍudaṇḍādīhi paharanto musilaṃ tattheva jīvitakkhayaṃ pāpesi.

Sakko devānamindo mahāpurisena saddhiṃ sammodaniyaṃ katvā devalokameva gato. Taṃ devatā “mahārāja, kuhiṃ gatathā”ti pucchitvā taṃ pavattiṃ sutvā “mahārāja, mayaṃ guttilācariyaṃ passissāma, sādhu no taṃ idhānetvā dassehī”ti āhaṃsu. Sakko devānaṃ vacanaṃ sutvā mātaliṃ āṇāpesi “gaccha vejyantarathena amhākaṃ guttilācariyaṃ ānehi, devatā taṃ dassanakāmā”ti, so tathā akāsi. Sakko mahāsattena saddhiṃ sammodaniyaṃ katvā evamāha “ācariya, vīṇaṃ vādaya, devatā sotukāmā”ti. “Mayaṃ sippūpajīvino, vetanena vinā sippaṃ na dassemā”ti. “Kīdisaṃ pana vetanaṃ icchasi”ti. “Nāññena me vetanena kiccaṃ atthi, imāsaṃ pana devatānaṃ attanā attanā pubbekatakusalakathana meva me vetanaṃ hotū”ti āha. Tā “sādhu”ti sampācchiṃsu. Atha mahāsatto pāṭekkaṃ tāhi tadā paṭiladdhasampattikittanamukhena tassā hetubhūtaṃ purimattabhāve kataṃ sucariṃ āyasmā mahāmogallāno viya pucchanto “abhikkantena vaṇṇenā”ti-ādigāthāhi pucchi. Tāpi “vatthuttamadāyikā (.0129) nārī”ti-ādinā yathā etarahi therassa, evameva tassa byākariṃsu. Tena vuttaṃ “mogallāna tā devatā na kevalaṃ tayā eva pucchitā evaṃ byākariṃsu, atha kho pubbe mayāpi pucchitā evameva byākariṃsū”ti.

Tā kira itthiyo kassapasammāsambuddhakāle manussattabhāve t̥hitā taṃ taṃ puññaṃ akaṃsu. Tattha ekā itthī vatthaṃ adāsi, ekā sumanamālaṃ, ekā gandhaṃ, ekā uḷārāni phalāni, ekā ucchurasaṃ, ekā bhagavato cetiye gandhapañcaṅgulikaṃ adāsi, ekā uposathaṃ upavasi, ekā upakaṭṭhāya velāya nāvāya bhuñjantassa bhikkhuno udakaṃ adāsi, ekā kodhanānaṃ sassusasurānaṃ akkodhanā upaṭṭhānaṃ akāsi, ekā dāsī hutvā atanditācārā ahoṣi, eko piṇḍacārikassa bhikkhuno khīrabhattaṃ adāsi, ekā phāṇitaṃ adāsi, ekā ucchukhaṇḍaṃ adāsi, ekā timbarusakaṃ adāsi, ekā kakkārikaṃ adāsi, ekā eḷāluḷakaṃ adāsi, ekā valliphalaṃ adāsi, ekā phārusakaṃ adāsi, ekā aṅgārapallaṃ adāsi, ekā sākamuṭṭhiṃ adāsi, ekā pupphakamuṭṭhiṃ adāsi, ekā mūlakalāpaṃ adāsi, ekā nimbamuṭṭhiṃ adāsi, ekā kañjikaṃ adāsi, ekā tilapiññākaṃ adāsi, ekā kāyabandhanaṃ adāsi, ekā aṃsabbaddhakaṃ adāsi, ekā āyogapaṭṭaṃ adāsi, ekā vidhūpanaṃ, ekā tālavaṇṭaṃ, ekā morahatthaṃ, ekā chattaṃ, ekā upāhanaṃ, ekā pūvaṃ, ekā modakaṃ, ekā sakkhalikaṃ adāsi. Tā ekekā accharāsahassaparivārā pahatiyā deviddhiyā virājamānā tāvatimsabhavane sakkassa devarājassa paricārikā hutvā nibbattā guttilācariyena pucchitā “vatthuttamadāyikā nārī” ti-ādinā attanā attanā katakusalaṃ paṭipāṭiyā byākarīsu.

329. “Abhikkantena vaṇṇena, yā tvaṃ tiṭṭhasi devate;
obhāsentī disā sabbā, osadhī viya tārakā.

330. “Kena (..0130) tetādiso vaṇṇo, kena te idha mijjhati;
uppajjanti ca te bhogā, ye keci manaso piyā.

331. “Pucchāmi taṃ devi mahānubhāve, manussabhūtā kimakāsi puññaṃ;
kenāsi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati” ti.

332. “Sā devatā attamanā, moggallānena pucchitā;
pañhaṃ puṭṭhā viyākāsi, yassa kammassidaṃ phalaṃ”.

333. “Vatthuttamadāyikā nārī, pavarā hoti naresu nārīsu;
evaṃ piyarūpadāyikā manāpaṃ, dibbaṃ sā labhate upecca t̥hānaṃ.

334. “Tassā me passa vimānaṃ, accharā kāmavaṇṇinīhamasmi;
accharāsahassassāhaṃ, pavarā passa puññānaṃ vipākaṃ.

335. “Tena metādiso vaṇṇo, tena me idha mijjhati;
uppajjanti ca me bhogā, ye keci manaso piyā.

336. “Akkhāmi te bhikkhu mahānubhāva, manussabhūtā yamakāsi puññaṃ;
tenamhi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati” ti.

(yathā ca ettha, evaṃ upari sabbavimānesu vitthāretabbaṃ.)

341. “Pupphuttamadāyikā nārī, pavarā hoti naresu nārīsu ...pe....

349. “Gandhuttamadāyikā nārī, pavarā hoti naresu nārīsu ...pe....

357. “Phaluttamadāyikā nārī ...pe....

365. “Rasuttamadāyikā nārī ...pe....

373. “Gandhapañcaṅgulikaṃ (..0131) ahamadāsiṃ, kassapassa bhagavato
thūpamhi ...pe....

381. “Bhikkhū ca ahaṃ bhikkhuniyo ca, addasāsiṃ panthapaṭipanne;
tesāhaṃ dhammaṃ sutvāna, ekūposathaṃ upavasissaṃ.

382. “Tassā me passa vimānaṃ ...pe....
389. “Udake t̥hitā udakamadāsiṃ, bhikkhuno cittaṇa vip̥pasannaṇa ...pe....
397. “Sassuñcāhaṃ sasurañca, caṇḍike kodhane ca pharuse ca;
anusūyikā upaṭṭhāsiṃ, appamattā sakena sīlena ...pe....
405. “Parakammakarī āsiṃ, atthenātanditā dāsī;
akkodhanānatimānī, saṃvibhāginī kakassa bhāgassa ...pe....
413. “Khīrodanaṃ ahamadāsiṃ, bhikkhuno piṇḍāya carantassa;
evaṃ karitvā kammaṃ, sugatiṃ upapajja modāmi ...pe....
421. “Phāṇitaṃ ahamadāsiṃ ...pe....
429. “Ucchukhaṇḍikaṃ ahamadāsiṃ ...pe....
437. “Timbarusakaṃ ahamadāsiṃ ...pe....
445. “Kakkārikaṃ ahamadāsiṃ ...pe....
453. “Eḷālukaṃ ahamadāsiṃ ...pe....
461. “Valliphalaṃ ahamadāsiṃ ...pe....
469. “Phārusakaṃ ahamadāsiṃ ...pe....
477. “Hatthappatāpakaṃ ahamadāsiṃ ...pe....
485. “Sākamuṭṭhiṃ ahamadāsiṃ ...pe....
493. “Pupphakamuṭṭhiṃ ahamadāsiṃ ...pe....
501. “Mūlakaṃ (..0132) ahamadāsiṃ ...pe....
509. “Nimbamuṭṭhiṃ ahamadāsiṃ ...pe....
517. “Ambakañjikaṃ ahamadāsiṃ ...pe....
525. “Doṇinimajjaniṃ ahamadāsiṃ ...pe....
533. “Kāyabandhanaṃ ahamadāsiṃ ...pe....
541. “Aṃsabaddhakaṃ ahamadāsiṃ ...pe....
549. “Āyogapaṭṭaṃ ahamadāsiṃ ...pe....
557. “Vidhūpanaṃ ahamadāsiṃ ...pe....
565. “Tālavaṇṭaṃ ahamadāsiṃ ...pe....
573. “Morahatthaṃ ahamadāsiṃ ...pe....
581. “Chattaṃ ahamadāsiṃ ...pe....
589. “Upāhanaṃ ahamadāsiṃ ...pe....
597. “Pūvaṃ ahamadāsiṃ ...pe....
605. “Modakaṃ ahamadāsiṃ ...pe....
613. “Sakkhalikaṃ ahamadāsiṃ, bhikkhuno piṇḍāya carantassa ...pe....
614. “Tassā me passa vimānaṃ, accharā kāmavaṇṇinīhamasmiṃ;
accharāsahassassāhaṃ, pavarā passa puññānaṃ vipākaṃ.
615. “Tena metādiso vaṇṇo ...pe... vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati” ti.
Evaṃ mahāsatto tāhi devatāhi katasucarite byākate tuṭṭhamānaso sammo-
danaṃ karonto attano ca sucaritacaraṇe yuttapayuttataṃ vivaṭṭajjhāsayatañca
pavedento āha-
617. “Svāgataṃ (..0133) vata me ajja, suppabhātaṃ suhuṭṭhitaṃ;
yaṃ addasāmi devatāyo, accharā kāmavaṇṇiniyo.
618. “Imāsāhaṃ dhammaṃ sutvā, kāhāmi kusalaṃ bahuṃ;

Dānena samacariyāya, saññamena damena ca;
svāhaṃ tattha gamissāmi, yattha gantvā na socare”ti.

333. Tattha **vatthuttamadāyikā**ti vatthānaṃ uttamaṃ seṭṭhaṃ, vatthesu vā bahūsu uccinitvā gahitaṃ ukkaṃsagataṃ pavaraṃ koṭibhūtaṃ vatthaṃ vatthuttamaṃ, tassa dāyikā. “Pupphuttamadāyikā”ti-ādīsipi eseva nayo. **Piyarūpadāyikā**ti piyasabhāvassa piyajātikassa ca vatthuno dāyikā. **Manāpanti** manavaḍḍhanakaṃ. **Dibbanti** divi bhavattā dibbaṃ. **Upeccāti** upagantvā cetetvā, “edisam labheyyan”ti pakappetvāti attho. **Ṭhānanti** vimānādikaṃ ṭhānaṃ, issariyaṃ vā. “Manāpā”tipi pāṭho, aññesaṃ manavaḍḍhanakā hutvāti attho.

334. **Passa puññānaṃ vipākanti** vatthuttamadānassa nāma idamīdisaṃ phalaṃ passāti attanā laddhasampattiṃ sambhāventi vadati.

341. **Pupphuttamadāyikā**ti ratanattayapūjāvasena pupphuttamadāyikā, tathā gandhuttamadāyikāti daṭṭhabbā. Tattha pupphuttamaṃ sumanapupphādi, gandhuttamaṃ candanagandhādi, phaluttamaṃ panasaphalādi, rasuttamaṃ gorasasappi-ādi veditabbaṃ.

373. **Gandhapañcaṅgulikanti** gandhena pañcaṅgulikadānaṃ. **Kassapassa bhagavato thūpamhīti** kassapasammāsambuddhassa yojanike kanakathūpe.

381. **Panthapaṭipanneti** maggaṃ gacchante.

Ekūposathanti ekadivasam uposathavāsam.

389. Udakamadāsinti mukhavikkhālanattham pivanatthañca udakam pāṇiyam adāsim.

397. Caṇḍiketi caṇḍe. **Anusūyikāti** usūyā rahitā.

405. Parakammakarīti paresam veyyāvaccakārinī. **Atthenāti** atthakiccena. **Samvibhāginī sakassa bhāgassāti** atthikānam attanā paṭiladdhabhāgassa samvibhajanāsīlā.

413. Khīrodananti (..0134) khīrasammissam odanam, khīrena saddhim odanam vā.

437. Timbarusakanti tiṇḍukaphalam. Tipusasadisā ekā vallijāti timbarusam, tassa phalam timbarusakanti vadanti.

445. Kakkārikanti khuddakeḷālukam, tipusanti ca vadanti.

477. Hatthappatāpakanti mandāmukhim.

517. Ambakañjikanti ambilakañjikaṃ.

525. Doṇinimmajjaninti satelam tilapiññākam.

557. Vidhūpananti caturassabijaniṃ.

565. Tālavaṇṭanti tālapattehi katamaṇḍalabijaniṃ.

573. Morahatthanti mayūrapīñche hi katam makasabijaniṃ.

617. Svāgataṃ vata meti mayham idhāgamanam sobhanam vata aho sundaram. **Ajja suppbhātam suhuṭṭhanti** ajja mayham rattiyā suṭṭhu pabhātam sammadeva vibhāyanam jātam, sayanato uṭṭhānampi suhuṭṭhitam suṭṭhu uṭṭhitam. Kiṃ kāraṇāti āha “**yaṃ addasāmi devatāyo**” ti-ādi.

618. Dhammam sutvāti kammaphalassa paccakkhakarāṇavasena tumhehi katam kusalam dhammam sutvā. **Kāhāmīti** karissāmi. **Samacariyāyāti** kāyasamācārikassa sucaritassa caraṇena. **Saññamenāti** silasamvarena. **Damenāti** manacchaṭṭhānam indriyānam damena. Idāni tassa kusalassa attano lokassa ca vivaṭṭūpanissayatam dassetum “**svāham tattha gamissāmi, yattha gantvā na socare**” ti vuttam.

Evamayaṃ yadipi vatthuttamadāyikāvimānādivasena chattimsavimānasaṅgahā desanā āyasmato mahāmoggallānassa viya guttilācariyassāpi vibhāvanavasena pavattāti “guttilavimānan” tveva saṅgaham āruḷhā, vimānāni pana itthipaṭibaddhānīti itthivimāneyeva saṅgahitāni. Tā pana itthiyo (..0135) kassapassa dasabalassa kāle yathāvuttadhammacaraṇe aparāparuppannacetanāvasena dutiyattabhāvato paṭṭhāya ekam buddhantaram devaloke eva saṃsarantiyo amhākampi bhagavato kāle tāvatimsabhavaneyeva nibbattā, āyasmatā mahāmoggallānena pucchitā kammasarikkhatāya guttilācariyena pucchitakāle viya byākariṃsūti daṭṭhabbā.

Guttilavimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Daddallavimānavaṇṇanā

Daddallamānā vaṇṇenāti daddallavimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā sāvathiyā viharati jetavane. Tena ca samayena nālakagāmake āyasmato revatatthe-rassa upaṭṭhākassa aññatarassa kuṭumbikassa dve dhītarō ahesuṃ, ekā bhaddā nāma, itarā subhaddā nāma. Tāsu bhaddā patikulaṃ gatā saddhā pasannā buddhisampannā vañjhā ca ahosi. Sā sāmikaṃ āha “mama kaniṭṭhā subhaddā nāma atthi, taṃ ānehi, sacassā putto bhaveyya, so mamapi putto siyā, ayañca kulavaṃso na nasseyyā”ti. So “sādhū”ti sampatiṅcchitvā tathā akāsi.

Atha bhaddā subhaddaṃ ovadi “subhadde, dānasaṃvibhāgaratā dhammacariyāya appamattā hohi, evaṃ te diṭṭhadhammiko samparāyiko ca attho hatthagato eva hoti”ti. Sā tassā ovāde ṭhatvā vuttanayena paṭipajjamānā ekadivasaṃ āyasmantaṃ revatatttheraṃ attatṭhamaṃ nimantesi. Thero subhaddāya puññūpacayaṃ ākañkhanto saṅghuddesavasena satta bhikkhū gahetvā tassā gehaṃ agamāsi. Sā pasannacittā āyasmantaṃ revatatttheraṃ te ca bhikkhū paṇītena khādanīyena bhojanīyena sahatthā santappesi, thero anumodanaṃ katvā pakkāmi. Sā aparabhāge kālaṃ katvā nimmānaratīnaṃ devānaṃ saḥabyataṃ upapajji. Bhaddā pana puggalesu dānāni datvā sakkassa devānamindassa paricārikā hutvā nibbatti.

Atha subhaddā attano sampattiṃ paccavekkhitvā “kena nu kho ahaṃ puññena idhūpapannā”ti āvajjenti “bhaddāya ovāde ṭhatvā saṅghagatāya dakkhiṇāya (..0136) imaṃ sampattiṃ sampattā, bhaddā nu kho kahaṃ nibbattā”ti oloketi taṃ sakkassa paricārikābhāvena nibbattaṃ disvā anukampamānā tassā vimānaṃ pāvisi. Atha naṃ bhaddā-

619. “Daddallamānā vaṇṇena, yasaṃ ca yasassinī;
sabbe deve tāvatimse, vaṇṇena atirocasi.

620. “Dassanaṃ nābhijānāmi, idaṃ paṭhamadassanaṃ;
kasmā kāyā nu āgamma, nāmena bhāsase mama”ti.-

Dvīhi gāthāhi pucchi. Sāpi tassā-

621. “Ahaṃ bhaddo subhaddāsiṃ, pubbe mānusaḥ bhavo;
sahabharīyā ca te āsiṃ, bhaginī ca kaniṭṭhikā.

622. “Sā ahaṃ kāyassa bhedaṃ, vipparamuttā tato cutā;
nimmānaratīnaṃ devānaṃ, upapannā saḥabyatan”ti.- dvīhi gāthāhi byākāsi.

619-20. Tattha **vaṇṇenā**ti vaṇṇādisampattiyā. **Dassanaṃ nābhijānāmi**ti ito pubbe tava dassanaṃ nābhijānāmi, tvaṃ mayā na diṭṭhapubbāti attho. Tenāha “**idaṃ paṭhamadassanaṃ**”ti. **Kasmā kāyā nu āgamma, nāmena bhāsase mamanti** kataradevanikāyato āgantvā “bhaddo”ti nāmena maṃ ālapasi.

621. Ahaṃ bhaddo ettha **bhaddo**ti ālapanā. **Subhaddāsi**ti ahaṃ subhaddā nāma tava bhaginī kaniṭṭhikā āsiṃ ahosiṃ, tattha pubbe mānusaḥ bhavo saḥabharīyā samānabharīyā te tayā ekasseva bhariyā, tava patino eva bhariyā, āsinti attho. Puna bhaddā-

623. “Pahūtakatakalyāṇā, te deve yanti pāṇino;
yesaṃ tvaṃ kittayissasi, subhadde jātimattano.

624. “Atha tvaṃ kena vaṇṇena, kena vā anusāsītā;

kīdiseneva dānena, subbatena yasassinī.

625. “Yasaṃ (..0137) etādisaṃ pattā, visesaṃ vipulamajjhagā;
devate pucchitācikkha, kissa kammassidaṃ phalan”ti.-

Tīhi gāthāhi pucchi. Puna subhaddā-

626. “Aṭṭheva piṇḍapātāni, yaṃ dānaṃ adadaṃ pure;
dakkhiṇeyyassa saṅghassa, pasannā sehi pāṇibhi.

627. “Tena metādiso vaṇṇo ...pe...
vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”ti.-

Byākāsi.

623. Tattha **pahūtakatakalyāṇā te deve yantīti** pahūtakatakalyāṇā mahāpuññā **te**
nimmānaratino deve **yanti** uppajjanavasena gacchanti **pāṇino** sattā, **yesaṃ** nimmā-
naratīnaṃ devānaṃ antare **tvam attano jātiṃ kittayissasi** kathesīti yojanā.

624. **Kena vaṇṇenāti** kena kāraṇena. **Kīdisenevāti** evasaddo samuccayattho,
kīdisena cāti attho, ayameva vā pāṭho. **Subbatenāti** sundarena vatena, suvisu-
ddhena sīlenāti attho.

626. **Aṭṭheva piṇḍapātānīti** aṭṭhannaṃ bhikkhūnaṃ dinnapiṇḍapāte sandhāya
vadati. **Adadanti** adāsiṃ.

Evaṃ subhaddāya kathite puna bhaddā-

629. “Ahaṃ tayā bahutare bhikkhū, saññate brahmacārayo;
tappesiṃ annapānena, pasannā sehi pāṇibhi.

630. “Tayā bahutaraṃ datvā, hīnakāyūpagā ahaṃ;
kathaṃ tvam appataraṃ datvā, visesaṃ vipulamajjhagā;
devate pucchitācikkha, kissa kammassidaṃ phalan”ti.-

Pucchi. Tattha **tayāti** nissakke karaṇavacanaṃ. Puna subhaddā-

631. “Manobhāvanīyo (..0138) bhikkhu, sandiṭṭho me pure ahu;
tāhaṃ bhattena nimantesiṃ, revataṃ attanaṭṭhamaṃ.

632. “So me atthapurekkhāro, anukampāya revato;
saṅghe dehīti maṃvoca, tassāhaṃ vacanaṃ kariṃ.

633. “Sā dakkhiṇā saṅghagatā, appameyye patiṭṭhitā;
puggalesu tayā dinnaṃ, na taṃ tava mahapphalan”ti.-

Attanā katakammaṃ kathesi.

631. Tattha **manobhāvanīyoti** manavaḍḍhanako uḷāraguṇatāya sambhāvanīyo.
Sandiṭṭhoti nimantanavasena bodhito kathito. Tenāha “**tāhaṃ bhattena nimantesiṃ,**
revataṃ

attanaṭṭhaman”ti, taṃ manobhāvaniyaṃ ayyaṃ revataṃ attanaṭṭhamaṃ bhattena ahaṃ nimantesiṃ.

632-3. So me atthapurekkhāroti so ayyo revato dānassa mahapphalabhāvakara-
ṇena mama atthapurekkhāro hitesī. **Saṅhe dehīti maṃvocā**ti “yadi tvaṃ
subhadde aṭṭhannaṃ bhikkhūnaṃ dātukāmā, yasmā puggalagatāya dakkhiṇāya
saṅhagatā eva dakkhiṇā mahapphalatarā, tasmā saṅhe dehi, saṅhaṃ uddissa
dānaṃ dehi”ti maṃ abhāsi. **Tanti** taṃ dānaṃ.

Evam subhaddāya vutte bhaddā tamatthaṃ sampaṭicchanti uttari ca tathā paṭi-
pajjitukāmā-

634. “Idānevāhaṃ jānāmi, saṅhe dinnaṃ mahapphalaṃ;
sāhaṃ gantvā manussattaṃ, vadaññū vītamaccharā;
saṅhe dānāni dassāmi, appamattā punappunan”ti.-

Gāthamāha. Subhaddā pana attano devalokameva gatā. Atha sakko devāna-
mino sabbe deve tāvatiṃse attano sarīrobhāsenā abhibhuyya virocamaṇaṃ
subhaddaṃ devadhītaṃ disvā tañca tāsāṃ kathāsallāpaṃ sutvā tāvadeva ca
subhaddāya antarahitāya taṃ “ayaṃ nāmā”ti ajānanto-

635. “Kā (..0139) esā devatā bhadde, tayā mantayate saha;
sabbe deve tāvatiṃse, vaṇṇena atirocati”ti.-

Bhaddaṃ pucchi. Sāpissa-

636. “Manussabhūtā devinda, pubbe mānusake bhava;
sahabhariyā ca me āsi, bhaginī ca kaniṭṭhikā,
saṅhe dānāni datvāna, katapuññā virocati”ti.-

Kathesi. Atha sakko tassā saṅhagatāya dakkhiṇāya mahapphalabhāvaṃ
dassento dhammaṃ kathesi. Tena vuttaṃ-

637. “Dhammena pubbe bhaginī, tayā bhadde virocati;
yaṃ saṅghamhi appameyye, paṭiṭṭhāpesi dakkhiṇaṃ.

638. “Pucchito hi mayā buddho, gijjhakūṭamhi pabbate;
vipākaṃ saṃvibhāgassa, yattha dinnaṃ mahapphalaṃ.

639. “Yajamānānaṃ manussānaṃ, puññapekkhāna pāṇinaṃ;
karotaṃ opadhikaṃ puññaṃ, yattha dinnaṃ mahapphalaṃ.

640. “Taṃ me buddho viyākāsi, jānaṃ kammaphalaṃ sakaṃ;
vipākaṃ saṃvibhāgassa, yattha dinnaṃ mahapphalaṃ.

641. “Cattāro ca paṭipannā, cattāro ca phale ṭhitā;
esa saṅgho ujubhūto, paññāsīlasamāhito.

642. “Yajamānānaṃ manussānaṃ, puññapekkhāna pāṇinaṃ;
karotaṃ opadhikaṃ puññaṃ, saṅhe dinnaṃ mahapphalaṃ.

643. “Eso hi saṅgho vipulo mahaggato, esappameyyo udadhīva sāgaro;
ete hi seṭṭhā naravīrasāvaka, pabhaṅkarā dhammamudīrayanti.

644. “Tesaṃ (..0140) sudinnaṃ suhutaṃ suyitthaṃ, ye saṅghamuddissa
dadanti dānaṃ;

sā dakkhiṇā saṅhagatā paṭiṭṭhitā, mahapphalā lokavidūna vaṇṇitā.

645. “Etādisaṃ yaññaṃ manussarantā, ye vedajātā vicaranti loke;

vineyya maccheramalaṃ samūlaṃ, aninditā saggamupenti ṭhānaṃ”ti.

637. Tattha **dhammenā**ti kāraṇena ñāyena vā. **Tayā**ti nissakke karaṇavacanaṃ. Idāni taṃ “dhammenā”ti vuttakāraṇaṃ dassetuṃ **yaṃ saṅghamhi appameyye, patitṭhāpesi dakkhiṇaṃ**”ti vuttaṃ. **Appameyyeti** guṇānubhāvassa attani katānaṃ kārānaṃ phalavisesassa ca vasena paminituṃ asakkuṇeyye.

638-9. Ayañca attho bhagavato sammukhā ca suto, sammukhā ca paṭiggahitoti dassento “**pucchito**”ti-ādimāha. Tattha **yajamānānanti** dadantānaṃ. **Puñṇapekkhāna pāṇinanti** anunāsikalopaṃ katvā niddeso, puñṇaphalaṃ ākaṅkhaṇtānaṃ sattānaṃ. **Opadhikanti** upadhi nāma khandhā, upadhissa karaṇasīlaṃ, upadhipa-
yojananti vā opadhikaṃ, attabhāvajanakaṃ paṭisandhipavattivipākādāyakaṃ.

640. **Jānaṃ kammaphalaṃ sakanti** sattānaṃ sakaṃ sakaṃ yathāsakaṃ puñṇaṃ puñṇaphalañca hatthatale āmalakaṃ viya jānanto. Sakanti vā yakārassa kakāraṃ katvā vuttaṃ, sayamaṃ attanāti attho.

641. **Paṭipannā**ti paṭipajjamānā, maggaṭṭhāti attho. **Ujubhūtoti** ujupaṭipattiyā uju-
bhāvaṃ patto dakkhiṇeyyo jāto. **Paññāsīlasamāhitoti** paññāya sīlena ca samāhito, diṭṭhisīlasampanno ariyāya diṭṭhiyā ariyena sīlena ca samannāgato. Tenāpissa paramatthasaṅghabhāvameva vibhāveti. Diṭṭhisīlasāmaññaena saṅghaṭṭitattā hi saṅgho (..0141). Atha vā samāhitaṃ samādhi, paññā sīlaṃ samāhitañca assa atthīti **paññāsīlasamāhito**. Tenassa sīlādiddhamakkhandhattayasampannatāya aggadakkhiṇeyyabhāvaṃ vibhāveti.

643. **Vipulo mahaggatoti** guṇehi mahattaṃ gatoti mahaggato, tato eva attani katānaṃ kārānaṃ phalavepullahetutāya vipulo. **Udadhīva sāgaroti** yathā udakaṃ ettha dhīyatīti “udadhī”ti laddhanāmo sāgaro, “ettakāni udakāḷhakānī”ti-ādinā udakato appameyyo, evamesa guṇatoti attho. **Ete hīti hi-saddo** avadhāraṇe nipāto, ete eva seṭṭhāti attho. Vuttañhetama-

“Yāvatā, bhikkhave, saṅghā vā gaṇā vā, tathāgatasāvakaṃ saṅgho tesamaṃ aggamakkhāyatī”ti (itivu. 90; a. ni. 4.34; 5.32).

Naravīrasāvakāti naresu vīriyasampannassa narassa sāvakā. **Pabhaṅkarā**ti lokassa ñāṇālokakarā. **Dhammamudīrayantī**ti dhammaṃ uddisanti. Kathamaṃ? Dhammasāminā hi dhammapajjoto ariyasaṅghe ṭhapito.

644. **Ye saṅghamuddissa dadanti dānanti** ye sattā ariyasaṅghaṃ uddissa sammutisaṅghe antamaso gotrabhupuggalesupi dānaṃ dadanti, taṃ dānaṃ saṃvibhāgavasena dinnampi **sudinnaṃ**, āhunapāhunavasena hutampi **suhutaṃ**, mahāyāgavasena yiṭṭhampi **suyiṭṭhameva** hoti. Kasmā? Yasmā **sā dakkhiṇā saṅghagatā patitṭhitā mahapphalā lokavidūna vaṇṇitā**ti, lokavidūhi sammāsambuddhehi “na tvevāhaṃ, ānanda, kenaci pariyāyena saṅghagatāya dakkhiṇāya pāṭi-puggalikaṃ dakkhiṇaṃ mahapphalataraṃ vadāmi (ma. ni. 3.380). Puñṇaṃ ākaṅkhamānānaṃ, saṅgho ve yajataṃ mukhaṃ (ma. ni. 2.400; su. ni. 574; mahāva. 300). Anuttaraṃ puñṇakkhettaṃ lokassā”ti (ma. ni. 1.74; saṃ. ni. 5.997) ca ādinā mahapphalatā vaṇṇitā pasatthā thomitāti attho.

645. **Īdisaṃ yaññamanussarantā**ti etādisaṃ saṅghaṃ uddissa attanā kataṃ dānaṃ anussarantā. **Vedajātā**ti jātasomanassā. **Vineyya maccheramalaṃ** (..0142)

samūlanti maccherameva cittassa malinabhāvakaraṇato **maccheramalaṃ**, atha vā maccherañca aññaṃ issālobhadosādimalañcāti maccheramalaṃ. Tañca avijjāvicikicchāvipallāsādīhi saha mūlehīti samūlaṃ vineyya vinayitvā vikkhambhetvā aninditvā saggamupenti tñhānanti yojanā. Sesam vuttanayameva.

Imaṃ pana sabbaṃ pavattiṃ sakko devānamindo “daddallamānā vaṇṇenā” ti-ā-dinā āyasmato mahāmoggallānassa ācikkhi, āyasmā mahāmoggallāno bhagavato ārocesi, bhagavā tamatthaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā sampattaparīsāya dhammaṃ desesi. Sā desanā mahājanassa sātthikā ahosi.

Daddallavimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Pesavatīvimānavaṇṇanā

Phalīkarajatahemajālachannanti pesavatīvimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā sāvattiyam viharati jetavane. Tena samayena magadhesu nālakagāme ekasmiṃ gahapatimahāsārakule pesavatī nāma kulasuṇhā ahosi. Sā kira kassapassa bhagavato yojanike kanakathūpe kayiramāne dārikā hutvā mātaraṃ saddhiṃ cetiya-ṭṭhānaṃ gantvā mātaraṃ pucchi “kiṃ ime, amma, karontī” ti? “Cetiyam kātuṃ suvaṇṇiṭṭhakā karontī” ti. Taṃ sutvā dārikā pasannamānasā mātaraṃ āha- “amma, mama gīvāya idaṃ sovaṇṇamayaṃ khuddakapiḷandhanaṃ atthi, imāhaṃ cetiya-tthāya demī” ti. Mātā “sādhu dehī” ti vatvā taṃ gīvato omuñcitvā suvaṇṇakārassa hatthe adāsi “idaṃ imāya dārikāya pariccajitaṃ, imampi pakkhipitvā iṭṭhakaṃ karo- hī” ti. Suvaṇṇakāro tathā akāsi. Sā dārikā aparabhāge kālaṃ katvā teneva puñña- kammena devaloke nibbattitvā sugatīyaṃyeva aparāparaṃ saṃsarantī amhākaṃ bhagavato kāle nālakagāme nibbattā anukkamena dvādasavassikā jātā.

Sā ekadivasam mātaraṃ pesitaṃ mūlaṃ gahetvā telatthāya aññataraṃ āpaṇaṃ agamāsi. Tasmiñca āpaṇe aññataro kuṭumbiyaputto pitarā (..0143) nidahitvā tṭhapitaṃ bahuṃ hiraññasuvaṇṇaṃ muttāmaṇiratanāni ca gahetuṃ uddharanto āpaṇiko kammabalena kathalapāsāṇasakkhararūpena upaṭṭhahantāni disvā tato ekadesam “puññavantānaṃ vasena hiraññasuvaṇṇādi bhavissati” ti vīmaṃsitum rāsimaṃ katvā tṭhapesi. Atha naṃ sā dārikā disvā “kasmā āpaṇe ratanāni evaṃ tṭhapitāni, nanu nāma sammadeva paṭisāmetabbāni” ti āha. Āpaṇiko taṃ sutvā “mahāpuññā ayaṃ dārikā, imissā vasena sabbamidaṃ hiraññādi eva hutvā amhākaṃ viniyogaṃ gamissati, saṅgaṇhissāmi nan” ti cintetvā tassā mātu santikaṃ gantvā “imaṃ dārikaṃ mayhaṃ puttassatthāya dehī” ti vāretvā bahu- dhanam datvā āvāhavivāhaṃ katvā taṃ attano geham ānesi. Athassā silācāram ṇatvā bhaṇḍāgāram vivaritvā “kiṃ ettha passasī” ti vatvā tāya “hiraññasuvaṇṇama- ṇimeva rāsikataṃ passāmi” ti vutte “etāni amhākaṃ kammabalena antaradhāya- ntāni tava puññavisesena puna visesāni jātāni, tasmā ito paṭṭhāya imasmiṃ gehe sabbaṃ tvaṃyeva vicārehi, tayā dinnameva mayaṃ paribhuñjissāmā” ti vatvā tato pabhuti taṃ “pesavatī” ti vohariṃsu.

Tena ca samayena āyasmā dhammasenāpati attano āyusañkhārānaṃ parikkhī-
ṇabhāvaṃ ñatvā “mayhaṃ mātuyā

rūpasāribrahmaṇiyā posāvanikamūlaṃ datvā parinibbāyissāmi”ti cintetvā bhagavantaṃ upasaṅkamtvā parinibbānaṃ anujānāpetvā satthu āṇāya mahantaṃ paṭi-hāriyaṃ dassetvā anekehi thutisahasseehi bhagavantaṃ thometvā yāva dassana-visayātikkaṃ abhimukhova apakkamtvā puna vanditvā bhikkhusaṅghaparivuto vihārā nikkhamma bhikkhusaṅghassa ovādaṃ datvā āyasmantaṃ ānandaṃ samassāsetvā catassopi parisā nivattetvā anukkamena nālakagāmaṃ patvā mātaraṃ sotāpattiphale paṭiṭṭhāpetvā paccūsasamaye jātovarake parinibbāyi. Parinibbutassa cassa sarīrasakkāraṇavasena devā ceva manussā ca sattāhaṃ vitināmesuṃ, agarucandanādīhi hatthasatubbedhaṃ citakamakamsu.

Pesavatīpi therassa parinibbānaṃ sutvā “gantā pūjessāmi”ti suvaṇṇapupphehi gandhajātehi ca pūritāni caṅkoṭakāni gāhāpetvā gantukāmā (..0144) sasuraṃ āpuccitvā tena “tvaṃ garubhārā, tattha ca mahājanasammaddo, pupphagandhāni pesetvā idheva hohi”ti vuttāpi saddhājātā “yadipi me tattha jīvitantarāyo siyā, gantāva pūjāsakkāraṃ karissāmi”ti taṃ vacanaṃ aggahetvā saparivārā tattha gantvā gandhapupphādīhi pūjetvā katañjali aṭṭhāsi. Tasmīṅca samaye therāṃ pūjetuṃ āgatānaṃ rājaparisānaṃ hatthi matto hutvā taṃ padesaṃ upagañchi. Taṃ disvā maraṇabhayaabhītesu manussesu palāyantesu janasammaddena patitaṃ pesavatiṃ mahājano akkamtvā māresi. Sā pūjāsakkāraṃ katvā theragatāya saddhāya sampannacittā eva kālaṃ katvā tāvatiṃsabhavane nibbatti, accharāsahassaṅcassā parivāro ahosi.

Sā tāvadeva attano dibbasampattiṃ oloketvā “kīdisena nu kho puññaṃ mayā esā laddhā”ti, tassā hetuṃ upadhārenti therāṃ uddissa kataṃ pūjāsakkāraṃ disvā, ratanattaye abhippasannaṃ mānasā satthāraṃ vandituṃ accharāsahassaparivutā saṭṭhisakaṭabhārālaṅkārapaṭimaṇḍitattabhāvā sumahatiyā deviddhiyā cando viya ca sūriyo viya ca dasa disā obhāsayaṃ mānā saha vimānena āgantvā vimānato oruyha bhagavantaṃ vanditvā añjaliṃ paggayha aṭṭhāsi. Tena ca samayena āyasmā vaṅgīso bhagavato samīpe nisinno bhagavantaṃ evamāha “paṭi-bhāti maṃ bhagavā imissā devatāya katakammaṃ pucchitun”ti. “Paṭibhātu taṃ, vaṅgīsā”ti bhagavā avoca. Atha āyasmā vaṅgīso tāya devatāya katakammaṃ pucchitukāmo paṭhamāṃ tāvassā vimānaṃ saṃvaṇṇento āha-

646. “Phalikaṛajatahemajālachannaṃ, vividhacitratalamaddasaṃ surammaṃ;
byammaṃ sunimmitaṃ toraṇūpapannaṃ, rucakupakiṇṇamidaṃ subhaṃ
vimānaṃ.

647. “Bhāti ca dasa disā nabheva suriyo, sarade tamonudo sahasaraṃsī;
tathā tapati midāṃ tava vimānaṃ, jalamiva dhūmasikho nise nabhagge.

648. “Musatīva (..0145) nayanaṃ sateratāva, ākāse ṭhapitamidaṃ manuññaṃ;
vīṇāmurajasammataḷaghuṭṭhaṃ, iddhaṃ indapuraṃ yathā tavedaṃ.

649. “Padumakumuduppalakavalayaṃ, yodhikabandhukanojakā ca santi;
sālakusumitapupphitā asokā, vividhadumaggasugandhasevitamidaṃ.

650. “Saḷalalabujabhujakasaṃyuttā, kusakasuphullitalatāvalambinīhi;
maṇijālasadisā yasassinī, rammā pokkharāṇi upaṭṭhitā te.

651. “Udakaruhā ca yetthi pupphajātā, thalajā ye ca santi rukkhajātā;

mānusakāmānussakā ca dibbā, sabbe tuyhaṃ nivesanamhi jātā.

652. “Kissa saṃyamadamassayaṃ vipāko, kenāsi kammaphalenidhūpapannā; yathā ca te adhigatamidaṃ vimānaṃ, tadanupadaṃ avacāsiḷārapamhe”ti.

646. Tattha **phalikaṛajatahemajālachannanti** phalikamaṇihi rajatahemajālehi ca chāditaṃ, phalikamaṇimayāhi bhittihi rajatahemamayehi jālehi ca samantato heṭṭhā ca upari ca chāditaṃ, vividhavaṇṇānaṃ vicittasannivesānañca talānaṃ bhūmīnaṃ vasena **vividhacitratalaṃ addasaṃ** passim. **Surammanti** suṭṭhu ramaṇīyaṃ. Viharitukāmā vasanti etthāti **byamaṃ**, bhavanaṃ. **Toraṇūpapannanti** vividhamālākammādivicittena sattaratanamayena toraṇena upetaṃ. Torāṇanti vā dvārakoṭṭhakapāsādassa nāmaṃ, tena ca anekabhūmakena (..0146) vicittākārena taṃ vimānaṃ upetaṃ. **Rucakupatiṇṇanti** suvaṇṇavālikāhi okiṇṇaṅgaṇaṃ. Vālikasadisā hi suvaṇṇakhaṇḍā rucā nāma, rucameva rucakanti vuttaṃ. **Subhanti** sobhati, suṭṭhu bhātīti vā subhaṃ. **Vimānanti** visiṭṭhamānaṃ, pamāṇato mahantanti attho.

647. **Bhātīti** jotati ujjalati. **Nabheva suriyoti** ākāse ādicco viya. **Saradeti** saradasa-maye. **Tamonudoti** andhakāraviddhaṃsano. **Tathā tapati midanti** yathā sarada-kāle sahasaraṃsī sūriyo, tathā tapati dibbati idaṃ tava vimānaṃ, ma-kāro pada-sandhikaro. **Jalamiva dhūmasikhoti** jalanto aggi viya. Aggi hi tassa aggato dhūmo paññāyatīti “dhūmasikho dhūmaketū”ti ca vuccati. **Niseti** nisati, rattiyanti attho. **Nabhaggeti** nabhakoṭṭhāse, ākāsapadeseti vuttaṃ hoti. “Nagagge”ti vā pāṭho, pabbatasikhareti attho. Idaṃ tava vimānanti yojanā.

648. **Musatīva nayananti** ativiya attano pabhassaratāya paṭihanantaṃ dassana-kiccaṃ kātuṃ adentaṃ oloketānaṃ cakkhuṃ musati viya. Tenāha “**sateratā-vā**”ti, vijjulatā viyāti attho. **Viṇāmurajasammatālaghuṭṭhanti** mahatī-ādiviṇānaṃ bheri-ādipaṭahānaṃ hatthatāḷakaṃsatāḷānañca saddehi ghositaṃ ekaninnādaṃ. **Iddhanti** devaputtehi devadhītāhi dibbasampattiyā ca samiddhaṃ. **Indapuraṃ yathāti** sudassananagaraṃ viya.

649. Padumāni ca kumudāni ca uppalāni ca kuvalayāni ca **padumakumuduppala-kuvalayanti** ekattavasena vuttaṃ. Atthīti vacanaṃ pariṇāmetvā yojetabbaṃ. Tattha padumaggahaṇena puṇḍarīkampi gahitaṃ, kumudaggahaṇena setaratta-bhedāni sabbāni kumudāni, uppalaggahaṇena ratta-uppalaṃ sabbā vā uppalajāti, kuvalayaggahaṇena niluppalameva gahitanti veditabbaṃ. **Yodhikabandhukanojakā ca santīti** ca-kāro nipātamattaṃ, yodhikabandhujīvaka-anojakarukkā ca santīti attho. Keci “anojakāpi santi”ti pāṭhaṃ vatvā “anojakāpīti vuttaṃ hoti”ti atthaṃ vadanti. **Sālakusumitapupphitā asokāti** sālā kusumitā pupphitā asokāti yojetabbaṃ (..0147). **Vividhadumaggasugandhasevitamidanti** nānāvidhānaṃ uttamarukkhānaṃ sobhanehi gandhehi sevitāṃ paribhāvitaṃ idaṃ te vimānanti attho.

650. **Saḷalalabujabhujakasamuyuttāti** tīre ṭhitehi saḷalehi labujehi bhujakaru-kkhehi ca sahitā. Bhujako nāma eko sugandharukkho devaloke ca gandhamā-dane ca atthi, aññattha natthīti vadanti. **Kusakasuphullitalatāvalambinihīti** kusa-kehi tālanāḷikerādīhi tiṇajātīhi olambamānāhi santānakavalli-ādīhi suṭṭhu kusumita-latāhi ca saṃuyuttāti yojanā. **Maṇijālasadisāti** maṇijālasadisajalā. “Maṇijālasadisā”-

tipi pāḷi, maṇisadisajalāti attho. **Yasassinīti** devatāya ālapanam. **Upaṭṭhitā** teti yathāvuttaguṇā ramaṇīyā pokkharaṇī tava vimānasamīpe ṭhitā.

651. Udakaruhāti yathāvutte padumādike sandhāya vadati. **Yetthīti** ye atthi. **Thalajāti** yodhikādikā. **Ye ca santīti** ye aññepi rukkhajātā pupphūpagā ca phalūpagā ca, tepi tava vimānasamīpe santiyeva.

652. Kissa saṃyamadamassayaṃ vipākoti kāyasamyaṃmādīsu kīdisassa saṃyamassa, indriyadamanādīsu kīdisassa damassa ayaṃ vipāko. **Kenāsīti** aññameva upapattinibbattakaṃ, aññaṃ upabhogasukhanibbattakaṃ hotīti “kenāsi kamma-phalenidhūpapannā”ti vatvā puna “**yathā ca te adhigatamidaṃ vimānan**”ti āha. Tattha **kammaphalenāti** kammaphalena vipaccituṃ āraddhenāti vacanaseso, itthambhūtalakkhaṇe cetam karaṇavacanaṃ. **Tadanupadaṃ avacāsīti** taṃ kammaṃ mayā vuttapadassa anupadaṃ anurūpapadaṃ katvā katheyyāsi. **Aḷārapamheti** bahalasaṃhatapakhume, gopakhumeti adhippāyo.

Atha devatā āha-

653. “Yathā ca me adhigatamidaṃ vimānaṃ, koñcamayūracakora saṅghacaritaṃ;

dibyapilavahaṃsarājaciṇṇaṃ, dijakāraṇḍavakokilābhinaditaṃ.

654. “Nānāsantānakapuppharukkhavividhā (..0148), pāṭalijambu-asokarukkha-vantaṃ;

yathā ca me adhigatamidaṃ vimānaṃ, taṃ te pavedayāmi suṇohi bhante.

655. “Magadhavarapuratthimena, nālakagāmo nāma atthi bhante;

tattha ahosiṃ pure suṇisā, pesavatīti tattha jāniṃsu mamaṃ.

656. “Sāhamapacitathadhammakusalaṃ, devamanussapūjitaṃ mahantaṃ;

upatissaṃ nibbutamappameyyaṃ, muditamaṇā kusumehi abbhukiriṃ.

657. “Paramagatigatañca pūjayitvā, antimadehadharaṃ isiṃ uḷāraṃ;

pahāya mānusakaṃ samussayaṃ, tidasagatā idha māvasāmi ṭhānan”ti.

653. Tattha **koñcamayūracakorasāṅghacaritanti** sārasasikhaṇḍikumbhakāraku-kkuṭagaṇehi tattha tattha vicaritaṃ. **Dibyapilavahaṃsarājaciṇṇanti** uduke pilavitvā vicaraṇato “pilavā”ti laddhanāmehi udakasakuṇehi haṃsarājehe ca tahiṃ tahiṃ vicaritaṃ. **Dijakāraṇḍavakokilābhinaditanti** kāraṇḍavehi kādambehi kokilehi aññehi ca dijehe abhināditaṃ.

654. Nānāsantānakapuppharukkhavividhāti nānāvidhasākhāpasākhavantā nānāpuppharukkhā nānāsantānakapuppharukkhā, tehi vividhaṃ cittākāraṃ vicittasannivesaṃ nānāsantānakapuppharukkhavividhā. “Vividhan”ti hi vattabbe “vividhā”ti vuttaṃ. Santānakāti hi kāmavalliyo, nānāvidhapuppharukkhā ca vividhā ettha santi (..0149), tehi vā vividhanti nānāsantānakapuppharukkhavividhā. “Nānāsantānakapuppharukkhavividhaṃ, pāṭalijambu-asokarukkha-vantaṃ”ti ca keci paṭhanti. Tehi “puppharukkhā santi”ti padaṃ ānetvā sambandhitabbaṃ. “Puppharukkhā”ti vā avibhattikaniddeso, puppharakkhanti vuttaṃ hoti.

655. Magadhavarapuratthimenāti magadhavare puratthimena, abhisambodhi-
tṭhānatāya uttame magadharatṭhe puratthimadisāya. **Tattha ahoṣiṃ pure suṇisāti**
pubbe ahaṃ tasmim nālakagāme ekasmim gahapatikule suṇisā suṇhā ahoṣiṃ.

656. Sāti sayaṃ. Atthe ca dhamme ca kusaloti atthadhammakusalo, bhagavā.
Apacito atthadhammakusalo etenāti **apacitatthadhammakusalo**, dhammasenā-
pati, taṃ. Apacitaṃ vā apacayo, nibbānaṃ, tasmim avasiṭṭha-atthadhamme ca
kusalaṃ, apacite vā pūjaniye atthe dhamme nirodhe magge ca kusalaṃ. Maha-
nthehi uḷārehi sīlakkhandhādīhi samannāgatattā **mahantaṃ. Kusumehīti** ratanama-
yehi itarehi ca kusumehi.

657. Paramagatiganti anupādisesanibbānaṃ pattaṃ. **Samussayanti** sarīraṃ.
Tidasagatāti tidasabhavanaṃ gatā, tāvatimsaṃ devanikāyaṃ upapannā. **Idhāti**
imasmim devaloke. **Āvasāmi tṭhānanti** imaṃ vimānaṃ adhivasāmi. Sesam vuttana-
yameva.

Evam āyasmatā vaṅgīsenā devatāya ca kathitakathāmaggaṃ aṭṭhuppattiṃ
katvā bhagavā sampattaparisāya vitthārena dhammaṃ desesi. Sā desanā mahā-
janassa sātthikā ahoṣīti.

Pesavatīvimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Mallikāvīmānavaṇṇanā

Pītavatthe (..0150) **pītadhajeti** mallikāvīmānaṃ. Tassa kā uppatti? Dhammaca-
kkappavattanamādiṃ katvā yāva subhaddaparibbājāvinayanā katabuddhādicce
kusinārāyaṃ upavattane mallarājūnaṃ sālavane yamakasālānamantare visākha-
puṇṇamāyaṃ paccūsavelāyaṃ anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbute
bhagavati lokanāthe devamanussehi tassa sarīrapūjāya kayiramānāya tadā kusi-
nārāyaṃ vasamānā bandhulamallassa bhariyā mallarājaputtī mallikā nāma upā-
sikā saddhā pasannā visākhāya mahā-upāsikāya pasādhanasadiṣaṃ attano
mahālatāpasādhanam gandhodakena dhovitvā dukūlacumbaṭakena majjitvā
aññañca bahuṃ gandhamālādiṃ gahetvā bhagavato sarīraṃ pūjesi. Ayamettha
saṅkhepo, vitthārato pana mallikāvattu dhammapadavaṇṇanāyaṃ āgatameva.

Sā aparabhāge kālaṃ katvā tāvatimsesu nibbatti, tena pūjānubhāvena assā
aññehi asādhāraṇā uḷārā dibbasampatti ahoṣi. Vatthālaṅkāravīmānāni sattaratana-
samujjalāni visesato siṅgīsuvaṇṇobhāsāni ativiya pabhassarāni sabbā disā āsiñca-
mānāva suvaṇṇarasadhārāpiñjarā karonti. Athāyasmā nārado devacārikaṃ
caranto taṃ disvā upagañchi. Sā taṃ disvā vanditvā añjaliṃ paggayha aṭṭhāsi. So
taṃ-

658. “Pītavatthe pītadhaje, pītālaṅkārabhūsite;
pīntarāhi vaggūhi, apiḷandhāva sobhasi.

659. “Kā kambukāyūradhare, kañcanāveḷabhūsite;
hemajālakasañchanne, nānāratanamālinī.

660. “Sovaṇṇamayā lohitaṅgamayā ca, muttāmayā veḷuriyamayā ca; masāragallā sahalohitaṅgā, pārevatakkhīhi maṇīhi cittatā.

661. “Koci (..0151) koci ettha mayūrasussaro, haṃsassaraṅño karavīkasussaro. tesam saro suyyati vaggurūpo, pañcaṅgikaṃ tūriyamivappavāditaṃ.

662. “Ratho ca te subho vaggu, nānāratana-cittito; nānāvaṇṇāhi dhātūhi, suvibhattova sobhati.

663. “Tasmiṃ rathe kañcanabimbavaṇṇe, yā tvaṃ ʘhitā bhāsasimaṃ padesaṃ; devate pucchitācikkha, kissa kammassidaṃ phalaṃ”ti.- pucchi;

658. Tattha **pītavattheti** parisuddhacāmīkarapabhassaratāya pītobhāsanivāsane. **Pītadhajeti** vimānadvāre rathe ca samussitahemamayavipulaketubhāvato pītobhā-sadhaje. **Pītālaṅkābhūsite**ti pītobhāsehi ābharaṇehi alaṅkate. Satipi alaṅkā-rānaṃ nānāvidharaṃsijālasamujjalavividharatanavicittabhāve tādisasucaritavise-sanibbattatāya pana suparisuddhacāmīkaramarīcijālaviḷjotitattā visesato pītanibhā-sāni tassā ābharaṇāni ahesuṃ. **Pīantarāhīti** pītavaṇṇehi uttariyehi. “Santaruttara-paramaṃ tena bhikkhunā tato cīvaraṃ sāditaḷḷan”ti-ādīsu (pārā. 523-524) nivā-sane antarasaddo āgato, idha pana “antarasāṭakā”ti-ādīsu viya uttariye daṭṭhabbo. Antarā uttariyaṃ uttarāsaṅgo upasaṃbyānanti pariyāyasaddā ete. **Vaggūhīti** sobhanehi saṇhamatṭhehi. **Apiḷandhāva sobhasīti** tvaṃ imehi alaṅkārehi analaṅka-tāpi attano rūpasampattiyāva sobhasi. Te pana alaṅkāra tava sarīraṃ patvā sobhanti, tasmā analaṅkatāpi tvaṃ alaṅkatasadisīti adhippāyo.

659. **Kā kambukāyūradhareti** kā tvaṃ kataradevanikāyapariyāpannā suvaṇṇa-mayaparihāradhāre, suvaṇṇamayakeyūradhare vā. Kambuparihāradhānti ca hatthālaṅkāraviseso vuccati, kāyūranti bhujālaṅkāraviseso. Atha vā kambūti suvaṇṇaṃ, tasmā kambukāyūradhare suvaṇṇamayabāhābharaṇadhareti (..0152) attho. **Kañcanāveḷabhūsite**ti kañcanamayāveḷapiḷandhanabhūsite. **Hemajālakasa-ñchanneti** ratana-parisibbitena hemamayena jālakena chādita-sarīre. **Nānāratana-mā-linīti** nakkhattamālāya viya kāḷapakkarattiyāṃ sīse paṭimukkāhi vividhāhi ratana-valīhi nānāratana-mālinī kā tvanti pucchati.

660. **Sovaṇṇamayāti**-ādi yāhi ratana-mālāhi sā devatā nānāratana-mālinīti vuttā, tāsaṃ dassanaṃ. Tattha **sovaṇṇamayāti** siṅgīsuvaṇṇamayā mālā. **Lohitaṅgama-yāti** padumarāgādirattamaṇimayā. **Masāragallāti** masāragallamaṇimayā. **Sahalohi-taṅgāti** lohitaṅgamaṇimayāhi saddhiṃ kabaramaṇimayā ceva lohitaṅgasaṅkhāta-rattamaṇimayā cāti attho. **Pārevatakkhīhi maṇīhi cittatāti** pārevatakkhisadisehi maṇīhi yathāvuttamaṇīhi ca saṅkhatacittabhāvā imā tava kesahatthe ratana-mā-lāti adhippāyo.

661. **Koci kocīti** ekacco ekacco. **Etthāti** etesu mālādāmesu. **Mayūrasussaroti** mayūro viya sundaranādo. **Haṃsassaraṅñoti** haṃsassaro aṅño, haṃsasadisa-ssaro aparō. **Karavīkasussaroti** karavīko viya sobhanassaro. Tesam mālādā-mānaṃ yathā mayūrassaro, haṃsassaro, karavīkassaro, evaṃ vaggurūpo madhu-rākāro saro suyyati. Kimiva? **Pañcaṅgikaṃ tūriyamivappavāditaṃ**. Yathā kusa-lena vādite pañcaṅgike tūriye, evaṃ tesam saro suyyati, vaggurūpoti attho. Bhummatthe hi idaṃ upayogavacanaṃ.

662. Nānāvaṇṇāhi dhātūhīti anekarūpāhi akkhacakka-īsādi-avayavadhātūhi. **Suvibhattova sobhatīti** avayavānaṃ aññamaññaṃ yuttappamāṇatāya vibhattivi-bhāgasampattiyā ca suvibhattova hutvā virājati. Atha vā suvibhattovāti kevalaṃ kammanibbattopi susikkhitena sippācariyena vibhattova viracito viya sobhatīti attho.

663. Kañcanabimbavaṇṇeti sātisayaṃ pītobhāsātāya kañcanabimbakasadise tasmim rathe. Kañcanabimbavaṇṇeti vā tassā devatāya ālapanāṃ (..0153), gandhodakena dhovitvā jātihiṅgulakarāsena majjitvā dukūlacumbaṭakena majjita-kañcanapaṭimāsadiseti attho. **Bhāsasimaṃ padesanti** imaṃ sakalampi bhūmipa-desāṃ bhāsayasi vijjotayasi.

Evam therena pucchitā sāpi devatā imāhi gāthāhi byākāsi-

664. “Sovaṇṇajālaṃ maṇisoṇṇacittitaṃ, muttācitaṃ hemajālena channaṃ;
parinibbute gotame appameyye, pasannacittā ahamābhiropayim.

665. “Tāhaṃ kammaṃ karitvāna, kusalaṃ buddhavaṇṇitaṃ;
apetasokā sukhitā, sampamodāmanāmayā” ti.

664. Tattha **sovaṇṇajālanti** sarīrappamāṇena kataṃ suvaṇṇamayaṃ jālaṃ. **Maṇisoṇṇacittitanti** sīsādiṭṭhānesu sīsūpagagivūpagādi-ābharaṇavasena nānāvidhehi maṇihi ca suvaṇṇena ca cittitaṃ. **Muttācitantanti** antarantarā ābaddhāhi muttāvalīhi ācitaṃ. **Hemajālena channanti** hemamayena pabhājālena channaṃ. Tañhi nānāvidhehi maṇihi ceva suvaṇṇena ca cittitaṃ muttāvalīhi ācitantipi suparisuddhassa rattasuvaṇṇasseva yebhuyyatāya divākarakiraṇasamphassato ativiya pabhassarena hemamayena pabhājālena sañchāditaṃ ekobhāsaṃ hutvā kañcānādāsaṃ viya tiṭṭhati. **Parinibbuteti** anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbute. **Gotameti** bhagavantaṃ gottena niddisati. **Appameyyeti** guṇānubhāvato paminituṃ asakkuṇeyye. **Pasannacittāti** kammaphalavisayāya buddhārammaṇāya ca saddhāya pasannamānasā. **Abhiropayinti** pūjāvasena sarīre ropesiṃ paṭimuñciṃ.

665. Tāhanti taṃ ahaṃ. **Kusalanti** kucchitasalanādi-atthena kusalaṃ. **Buddhavaṇṇitanti** “yāvatā, bhikkhave, sattā apadā vā dvipadā vā” ti-ādinā (saṃ. ni. 5.139; a. ni. 4.34) sammāsambuddhena pasatthaṃ. **Apetasokāti** sokahetūnaṃ bhogabyasanādīnaṃ abhāvena apagatasokā. Tena cittadukkhābhāvamāha. **Sukhitāti** (..0154) sañjātasukhā sukhappattā. Etena sarīradukkhābhāvaṃ vadati. Cittadukkhābhāvena cassā pamodāpatti, sarīradukkhābhāvena arogatā. Tenāha “**sampamodāmanāmayā**” ti. Sesāṃ vuttanayameva. Ayañca attho tadā attanā devatāya ca kathitaniyāmeneva saṅgītikāle āyasmata nāradena dhammasaṅgāhakānaṃ ārocito, te ca taṃ tatheva saṅgahaṃ āropayimsūti.

Mallikāvimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Visālakkhivimānavaṇṇanā

Kā nāma tvam visālakkhīti visālakkhivimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavati

parinibbute rañña ajātasattunā attanā paṭiladdhā bhagavatā sarīradhātuyo gahetvā rājagahe thūpe ca mahe ca kate rājagahavāsini ekā mālākāradhītā sunandā nāma upāsikā ariyasāvikā sotāpannā pituṃ gehato pesitaṃ bahuṃ mālañca gandhañca pesetvā devasikaṃ cetiye pūjaṃ kāresi, uposathadivasesu pana sayameva gantvā pūjaṃ akāsi. Sā aparabhāge aññatarena rogena phuṭṭhā kālaṃ katvā sakkassa devarañño paricārikā hutvā nibbatti. Atheadivasam sā sakkena devānamindena saha cittalatāvanaṃ pāvisi. Tattha ca aññāsaṃ devatānaṃ pabhā pupphādīnaṃ pabhāhi paṭihatā hutvā vicittavaṇṇā hoti, sunandāya pana pabhā tāhi anabhibhūtā sabhāveneva aṭṭhāsi. Taṃ disvā sakko devarājā tāya katasucaritaṃ ñātukāmo imāhi gāthāhi pucchi-

666. “Kā nāma tvaṃ visālakkhi, ramme cittalatāvane;

samantā anupariyāsi, nārīgaṇapurakkhatā.

667. “Yadā devā tāvatimsā, pavisanti imaṃ vanam;
sayoggā sarathā sabbe, citrā honti idhāgatā.

668. “Tuyhañca (..0155) idha pattāya, uyyāne vicarantiyā;
kāye na dissatī cittaṃ, kena rūpaṃ tavedisaṃ;
devate pucchitācikkha, kissa kammassidaṃ phalan”ti.

666. Tattha **kā nāma tvanti** purimattabhāve kā nāma kīdisī nāma tvaṃ, yattha katena sucaritena ayaṃ te īdisī ānubhāvasampatti ahoṣīti adhippāyo. **Visālakkhīti** vipulalocane.

667. **Yadāti** yasmim kāle. **Imaṃ vananti** imaṃ cittalatānāmakaṃ upavanaṃ. **Citrā hontīti** imasmim cittalatāvane vicittapabhāsaṃsaggena attano sarīravatthāla-ñkāradīnaṃ pakati-obhāsatopi viṣiṭṭhabhāvappattiyā vicitrākārā honti. **Idhāgatāti** idha āgatā sampattā, idha vā āgamanahetu.

668. **Idha pattāyāti** imaṃ ṭhānaṃ sampattāya upagatāya. **Kena rūpaṃ tavedi-**
santi kena kāraṇena tava rūpaṃ sarīraṃ edisaṃ evarūpaṃ, cittalatāvanassa pabhaṃ abhibhavantaṃ tiṭṭhatīti adhippāyo.

Evaṃ sakkena puṭṭhā sā devatā imāhi gāthāhi byākāsi-

669. “Yena kammena devinda, rūpaṃ mayhaṃ gatī ca me;
iddhi ca ānubhāvo ca, taṃ suṇohi purindada.

670. “Ahaṃ rājagahe ramme, sunandā nāmupāsikā;
saddhā sīlena sampannā, saṃvibhāgaratā sadā.

671. “Acchādanañca bhattañca, senāsaṇaṃ padīpiyaṃ;
adāsīṃ ujubhūtesu, vippasannena cetasā.

672. “Cātuddasiṃ pañcadasīṃ, yā ca pakkhassa aṭṭhamī;
pāṭihāriyapakkhañca, aṭṭhaṅgasusamāgataṃ.

673. “Uposathaṃ upavasissaṃ, sadā sīlesu saṃvutā;
saññamā saṃvibhāgā ca, vimānaṃ āvasāmahaṃ.

674. “Pāṇātipātā (..0156) viratā, musāvādā ca saññatā;
theyyā ca aticārā ca, majjapānā ca ārakā.

675. “Pañcasikkhāpade ratā, ariyasaccāna kovidā;
upāsikā cakkhumato, gotamassa yasassino.

676. “Tassā me ñātikulā dāsī, sadā mālābhihārati;
tāhaṃ bhagavato thūpe, sabbamevābhiropayīṃ.

677. “Uposathe cahaṃ gantvā, mālāgandhavilepanaṃ;
thūpasmim abhiropesiṃ, pasannā sehi pāṇibhi.

678. “Tena kammena devinda, rūpaṃ mayhaṃ gatī ca me;
iddhi ca ānubhāvo ca, yaṃ mālāṃ abhiropayīṃ.

679. “Yañca sīlavatī āsiṃ, na taṃ tāva vipaccati;
āsā ca pana me devinda, sakadāgāminī siyan”ti.

669. Tattha **gatīti** ayaṃ devagati, nibbatti vā. **Iddhīti** ayaṃ deviddhi, adhippāya-samijjhanaṃ vā. **Ānubhāvoti** pabhāvo. **Purindadāti** sakkaṃ ālapati. So hi pure dānaṃ adāsīti “purindado”ti vuccati.

676. Nātikulāti pitu gehaṃ sandhāya vadati. **Sadā mālābhihāratīti** sadā sabba-kālaṃ divase divase nātikulato dāsiyā pupphaṃ mayhaṃ abhihariyati. **Sabbamevābhiropayinti** mayhaṃ piḷandhanatthāya pitugehato āhaṭaṃ mālaṃ aññañca gandhādiṃ sabbameva attanā aparibhuñjitvā bhagavato thūpe pūjanavasena abhiropayiṃ pūjaṃ kāresiṃ.

677-8. Uposathe cahaṃ gantvāti uposathadivase ahameva thūpaṭṭhānaṃ gantvā. **Yaṃ mālaṃ abhiropayinti** yaṃ tadā bhagavato thūpe mālāgandhābhiropanaṃ kataṃ, tena kammenāti yojanā.

679. Na taṃ tāva vipaccatīti yaṃ silavatī āsiṃ, taṃ silarakkhaṇaṃ taṃ rakkhitaṃ silaṃ pūjāmayapuññaassa balavabhāvena aladdhokāsaṃ na tāva vipaccati (..0157), na vipaccituṃ āraddhaṃ, aparasmimyeva attabhāve tassa vipākoti attho. **Āsā ca pana me devinda, sakadāgāminī siyanti** “kathaṃ nu kho ahaṃ sakadāgāminī bhavayyan”ti patthanā ca me devinda, ariyadhammavisayāva, na bhavavisesavisayā. Sā pana sappimaṇḍaṃ icchato dadhito pacitaṃ viya anipphādiniṭi dasseti. Sesā vuttanayameva.

Imaṃ pana atthaṃ sakko devānamindo attanā ca tāya devadhītāya ca vuttaniyāmeneva āyasmato vaṅgisattherassa ārocesi. Āyasmā vaṅgiṣo saṅgītikāle dhammasaṅgāhakānaṃ mahātherānaṃ ārocesi, te ca taṃ tatheva saṅgītiṃ āropayiṃsūti.

Visālakkhivimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Pāricchattakavimānavaṇṇanā

Pāricchattake kovīlāreti pāricchattakavimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā sāvattiyā viharati jetavane. Tena samayena sāvattivāsī aññataro upāsako bhagavantaṃ upasaṅkamitvā, svātanāya nimantetvā, attano gehadvāre mahantaṃ maṇḍapaṃ sajjetvā sāṇipākāraṃ parikkhipitvā upari vitānaṃ bandhitvā dhajapaṭākādayo ussāpetvā nānāviraḅgavaṇṇāni vatthāni gandhadāma-mālādāmāni ca olambetvā sittasammaṭṭhe padese āsanāni paññāpetvā bhagavato kālaṃ ārocesi. Atha bhagavā pubbaṅhasamayaṃ nivāsetvā pattacivaramā-dāya devavimānaṃ viya alaṅkatapaṭiyattaṃ maṇḍapaṃ pavisitvā saḅassaraṃsī viya aṅṅavakucchiṃ obhāsayamāno paññatte āsane nisīdi. Upāsako gandhapupphadhūmadīpehi bhagavantaṃ pūjesi.

Tena ca samayena aññatarā kaṭṭhahārikā itthī andhavane supupphitaṃ asokarukkhaṃ disvā sapallavaṅkurāni piṇḍikatāni bahūni asokapupphāni gahetvā āgacchantī, bhagavantaṃ tattha nisinnaṃ disvā pasannacittā āsanassa samantato tehi pupphehi pupphasantharaṃ santharantī, bhagavato pūjaṃ katvā vanditvā (..0157) tikkhattuṃ padakkhiṇaṃ katvā namassamānā agamāsī. Sā aparena samayena kālaṃ katvā tāvatimṣesu nibbatti, accharāsaḅassaparivārā yebhuyyena nandanavane naccantī gāyantī pāricchattakamālā ganthentī pamodamānā kiḷantī sukhaṃ

anubhavati. Athāyasmā mahāmoggallāno heṭṭhā vuttanayena devacārikaṃ caranto tāvatimsabhavanaṃ gantvā taṃ disvā tāya katakammaṃ imāhi gāthāhi pucchi-

680. “Pāricchattake koviḷāre, ramaṇiye manorame;
dibbamālaṃ ganthamānā, gāyantī sampamodasi.

681. “Tassā te naccamānāya, aṅgamaṅgehi sabbaso;
dibbā saddā niccharanti, savanīyā manoramā.

682. “Tassā te naccamānāya, aṅgamaṅgehi sabbaso;
dibbā gandhā pavāyanti, sucigandhā manoramā.

683. “Vivattamānā kāyena, yā veṇīsu piḷandhanā;
tesaṃ suyyati nigghoso, tūriye pañcaṅgike yathā.

684. “Vaṭaṃsakā vātadhutā, vātena sampakampitā;
tesaṃ suyyati nigghoso, tūriye pañcaṅgike yathā.

685. “Yāpi te sirasmiṃ mālā, sucigandhā manoramā;
vāti gandho disā sabbā, rukkho mañjūsako yathā.

686. “Ghāyase taṃ sucigandhaṃ, rūpaṃ passasi amānusaṃ;
devate pucchitācikkha, kissa kammassidaṃ phalaṃ”ti.

680. Tattha **pāricchattake koviḷāreti** pāricchattakanāmake koviḷārapupphe ādāya dibbamālaṃ ganthamānāti yojanā. Yañhi lokiyā “pārijātan”ti vadanti, taṃ māgadhabhāsāya “pāricchattakan”ti vuccati. Koviḷāroti ca koviḷārajātiko, so ca manussalokepi devalokepi koviḷāro, tassāpi jātīti vadanti.

681. Tassā (..0159) pana devatāya naccanakāle aṅgabhāravasena sarīrato ca piḷandhanato ca ativiya madhuro saddo niccharati, gandho sadā sabbā disāpi pharivā tiṭṭhati. Tenāha “**tassā te naccamānāyā**”ti-ādi. Tattha **savanīyāti** sotuṃ yuttā, savanassa vā hitā, kaṇṇasukhāti attho.

683. **Vivattamānā kāyenāti** tava kāyena sarīrena parivattamānena, itthambhūta-lakkaṇe cetāṃ karaṇavacanaṃ. **Yā veṇīsu piḷandhanāti** yāni te kesaveṇīsu piḷandhanāni, vibhattilopo cettha daṭṭhabbo, liṅgavipallāso vā.

684. **Vaṭaṃsakāti** ratanamayā kaṇṇikā vaṭaṃsakāti attho. **Vātadhutāti** mandena mālutena dhūpayamānā. **Vātena sampakampitāti** vātena samantato visesato kampitā calitā. Atha vā **vaṭaṃsakā vātadhutā, vātena sampakampitāti** avāteritāpi vāteritāpi ye te vaṭaṃsakā kampitā, tesaṃ suyyati nigghosoti atthayojanā.

685. **Vāti gandho disā sabbāti** tassā te sirasmiṃ dibbamālāya gandho vāyati sabbā disā. Yathā kiṃ? **Rukkho mañjūsako yathāti**, yathā nāma mañjūsako rukkho supupphito attano gandhena bahūni yojanāni pharamāno sabbā disā vāyati, evaṃ tava sirasmiṃ piḷandhanamālāya gandhoti attho. So kira rukkho gandhamādane paccekabuddhānaṃ uposathakaraṇamaṇḍalamālakamajjhe tiṭṭhati. Yattakāni devaloke ca manussaloke ca surabhikusumāni, tāni tassa sākha-ggesu nibbattanti. Tena so ativiya sugandho

hoti. Evaṃ tāya devatāya piḷandhanamālāya gandhoti. Tena vuttaṃ “rukko mañjūsako yathā” ti.

686. Yadipi tassa saggassa chaphassāyatanikabhāvato sabbānipi tattha ārammaṇāni piyarūpāniyeva, gandharūpānaṃ pana savisesānaṃ tassā devatāya lābhibhāvato “**ghāyase taṃ sucigandhaṃ, rūpaṃ passasi amānusaṃ**” ti vuttaṃ.

Atha (..0160) devatā dvīhi gāthāhi byākāsi-

687. “Pabhassaraṃ accimantaṃ, vaṇṇagandhena saṃyutaṃ;
asokapupphamālāhaṃ, buddhassa upanāmayiṃ.

688. “Tāhaṃ kammaṃ karitvāna, kusalaṃ buddhavaṇṇitaṃ;
apetasokā sukhitā, sampamodāmanāmayā” ti.

687. Tattha sudhotapavāḷasaṅghātasannibhassa kiñjakkhakesarasamudāyena bhāṇuraṃsijālassa viya asokapupphuttamassa tadā upaṭṭhitataṃ sandhāyāha “**pabhassaraṃ accimantaṃ**” ti. Sesāṃ vuttanayameva.

Athāyasmā mahāmoggallāno tāya devatāya attano sucaritakamme kathite sapa-rivārāya tassā dhammaṃ desetvā tato manussalokaṃ āgantvā bhagavato taṃ pavattiṃ kathesi. Bhagavā taṃ aṭṭhuppattiṃ katvā sampattamahājanassa dhammaṃ desesi, sā desanā mahājanassa sātthikā ahoṣīti.

Pāricchattakavimānavavaṇṇanā niṭṭhitā.

Iti paramatthadīpaniyā khuddaka-aṭṭhakathāya vimānavatthusmiṃ

Dasavatthupaṭimaṇḍitassa tatiyassa pāricchattakavaggassa

Atthavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Mañjiṭṭhakavaggo

1. Mañjiṭṭhakavimānavavaṇṇanā

Mañjiṭṭhakavagge **mañjiṭṭhake vimānasminti** mañjiṭṭhakavimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā sāvattiyā viharati jetavane. Tattha aññataro upāsako bhagavantaṃ nimantetvā anantaravimāne vuttanayeneva maṇḍapaṃ sajjetvā tattha nisinnaṃ satthāraṃ pūjetvā dānaṃ deti. Tena ca samayena aññatarā kuladāsī andhavane supupphitaṃ sālārukkhaṃ disvā tattha pupphāni gahetvā hīrehi (..0161) āvuṇitvā vaṭaṃsake katvā puna bahūni muttapupphāni aggapupphāni ca gahetvā nagaraṃ pavitṭhā. Tasmīṃ maṇḍape yugandharapabbatakucchiṃ obhāsaya-mānaṃ bālasūriyaṃ viya chabbaṇṇabuddharaṃsiyo vissajjetvā nisinnaṃ, bhagavantaṃ disvā pasannacittā tehi pupphehi pūjentī vaṭaṃsakāni āsanassa sama-

ntato ṭhapetvā itarāni ca pupphāni okiritvā sakkaccaṃ vanditvā tikkhattuṃ pada-
kkhiṇaṃ katvā agamāsi. Sā aparabhāge kālaṃ katvā tāvatimsabhavane nibbatti,
tatha tassā rattaphalikamayaṃ vimānaṃ, tassa ca purato suvaṇṇavālūkāsanthā-
tabhūmibhāgaṃ mahantaṃ sālavanaṃ pāturahosi. Sā yadā vimānato nikkha-
mitvā sālavanaṃ pavisati, tadā sālāsākhā onamitvā tassā upari kusumāni okiranti.
Taṃ āyasmā mahāmoggallāno heṭṭhā vuttanayena upagantvā imāhi gāthāhi kata-
kammaṃ pucchi-

689. “Mañjiṭṭhake vimānasmim, soṇṇavālūkasanthate;
pañcaṅgikena tūriyena, ramasi suppavādite.

690. “Tamhā vimānā oruyha, nimmitā ratanāmayā;
ogāhasi sālavanaṃ, pupphitaṃ sabbakālikaṃ.

691. “Yassa yasseva sālassa, mūle tiṭṭhasi devate;
so so muñcati pupphāni, onamitvā dumuttamo.

692. “Vāteritaṃ sālavanaṃ, ādhutaṃ dijasevitaṃ;
vāti gandho disā sabbā, rukkho mañjūsako yathā.

693. “Ghāyase taṃ sucigandhaṃ, rūpaṃ passasi amānusaṃ;
devate pucchitācikkha, kissa kammassidaṃ phalaṃ”ti.

689. Tattha **mañjiṭṭhake vimānasminti** rattaphalikamaye vimāne. Sinduvārakaṇa-
vīramakulasadisavaṇṇaṇhi “mañjiṭṭhakan”ti vuccati. **Soṇṇavālūkasanthate**ti sama-
ntato vippakiṇṇāhi suvaṇṇavālūkāhi santhatabhūmibhāge. **Ramasi suppavādite**ti
suṭṭhu pavāditeṇa pañcaṅgikena tūriyena abhiraṃsi.

690. **Nimittā** (..0162) **ratanāmayāti** tava sucaritasippinā abhinimmitā ratana-
mayā vimānā. **Ogāhasī**ti pavisasi. **Sabbakālikanti** sabbakāle sukhaṃ sabba-utusa-
ppāyaṃ, sabbakāle pupphanakaṃ vā.

692. **Vāteritanti** yathā pupphāni okiranti, evaṃ vātena īritaṃ calitaṃ. **Ādhutanti**
mandena mālutena saṅkasaṅkikaṃ vidhūpayamānaṃ. **Dijasevanti** mayūrakokilā-
disakuṇasaṅghehi upasevitaṃ.

Evaṃ therena puṭṭhā sā devatā imāhi gāthāhi byākāsi-

694. “Ahaṃ manussesu manussabhūtā, dāsī ayirakule ahuṃ;
buddhaṃ nisinnaṃ disvāna, sālappupphehi okiriṃ.

695. “Vaṭaṃsakaṅca sukataṃ, sālappupphamayaṃ ahaṃ;
buddhassa upanāmesim, pasannā sehi pāṇibhi.

696. “Tāhaṃ kammaṃ karitvāna, kusalaṃ buddhavaṇṇitaṃ;
apetasokā sukhitā, sampamodāmanāmayā”ti.

694-5. Tattha **ayirakule**ti ayyakule, sāmikageheti attho. **Ahanti** ahosiṃ. **Okirinti**
pupphehi vippakiriṃ. **Upanāmesinti** pūjāvasena upanāmesim. **Sesaṃ** vuttanaya-
meva.

Athāyasmā mahāmoggallāno saporivārāya tassā devatāya dhammaṃ desetvā
manussalokaṃ āgantvā bhagavato tamatthaṃ nivedesi. Bhagavā taṃ aṭṭhu-
ppattiṃ katvā sampattamahājanassa dhammaṃ desesi. Desanā sadevakassa
lokassa sātthikā ahosīti.

Mañjiṭṭhakavimānavañṇanā niṭṭhitā.

2. Pabhassaravimānavañṇanā

Pabhassaravaravañṇanibheti (..0163) pabhassaravimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā rājagahe viharati. Tena ca samayena rājagahe aññataro upāsako mahā-moggallānatthere abhippasanno hoti. Tassekā dhītā saddhā pasannā, sāpi there garucittikārabahulā hoti. Athekadivasaṃ āyasmā mahāmoggallāno rājagahe piṇḍāya caranto taṃ kulaṃ upasaṅkami. Sā therāṃ disvā somanassajātā āsanaṃ paññāpetvā there tattha nisinne sumanamālāya pūjetvā madhuraṃ guḷaphāṇitaṃ therassa patte ākiri, thero anumoditukāmo nisīdi. Sā gharāvāsassa bahukiccatāya anokāsataṃ pavedetvā “aññasmiṃ divase dhammaṃ sossāmī”ti therāṃ vanditvā uyyojesi. Tadaheva ca sā kālaṃ katvā tāvatim̐sesu nibbatti. Taṃ āyasmā mahā-moggallāno upasaṅkamtivā imāhi gāthāhi pucchi-

697. “Pabhassaravaravañṇanibhe, surattavatthavasane;
mahiddhike candanaruciragatte,
kā tvaṃ subhe devate vandase mamaṃ.

698. “Pallaṅko ca te mahaggho, nānāratana-cittito ruciro;
yattha tvaṃ nisinnā virocasi, devarājāriva nandane vane.

699. “Kiṃ tvaṃ pure sucaritama-carī bhaddo, kissa kamma vipākaṃ;
anubhosi deva-lokasmī, devate pucchitācikkha;
kissa kammassidaṃ phalaṃ”ti.

697. Tattha **pabhassaravaravañṇanibheti** nibhāti dibbatīti nibhā, vañṇova nibhā vañṇanibhā, ativiya obhāsanato pabhassarā chavidosa-bhāvena varā uttamā vañṇanibhā etissāti pabhassaravaravañṇanibhā. Āmantanavasena “pabhassaravaravañṇanibhe”ti vuttaṃ. **Surattavatthavasane**ti suṭṭhu rattavatthanivatthe. **Candanaruciragatteti** candanānulittaṃ viya ruciragatte, gosīta-candanena bahalatarānulittaṃ viya surattamanuññasarīravayaveti attho, candanānulepena vā ruciragatte.

Evamaṃ (..0164) therena puṭṭhā devatā imāhi gāthāhi byākāsi-

700. “Piṇḍāya te carantassa, mālaṃ phāṇitañca adadaṃ bhante;
tassa kammassidaṃ vipākaṃ, anubhomi deva-lokasmī.

701. “Hoti ca me anutāpo, aparaddhaṃ dukkhitañca me bhante;
sāhaṃ dhammaṃ nāssosiṃ, sudesitaṃ dhammarājena.

702. “Taṃ taṃ vadāmi bhaddante, yassa me anukampiyo koci;
dhammesu taṃ samādapetha, sudesitaṃ dhammarājena.

703. “Yesaṃ atthi saddhā buddhe, dhamme ca saṅgharatane;
te maṃ ativirocanti, āyuna yasasā siriyā.

704. “Patāpena vañṇena uttaritarā, aññe mahiddhikatarā mayā devā”ti.

700. Tattha **mālanti** sumanapupphaṃ. **Phāṇitanti** ucchurasāṃ gahetvā kataphāṇitaṃ.

701. **Anutāpoti** vippaṭṭisāro. Tassa kāraṇamāha “aparaddhaṃ dukkhitañca me

bhante”ti. Idāni taṃ sarūpato dasseti “**sāhaṃ dhammaṃ nāssosin**”ti, sā ahaṃ tadā tava desetukāmassa dhammaṃ na suṇiṃ. Kīdisaṃ? **Sudesitaṃ dhammarājenā**ti, sammāsambuddhena ādikalyāṇāditāya ekantaniyyānikatāya ca svākhātanti attho.

702. Tanti tasmā dhammarājena sudesitattā asavanassa ca mādisānaṃ anutāpahetubhāvato. **Tanti** tuvaṃ, tuyhanti attho. **Yassā**ti yo assa. **Anukampiyoti**

anukampitabbo. **Kocīti** yo koci. **Dhammesūti** silādiddhammesu. “Dhamme hī”ti vā pāṭho, sāsanaḍhammeti attho. Hīti nipātamattaṃ, vacanaḍvipallaṣo vā. **Tanti** anukaḍmpitabbapuggalaṃ. **Sudesitanti** suṭṭhu desitaṃ.

703-4. Te maṃ ativirocantīti te ratanaṭttaye paṣannaḍ devaputtā maṃ atikkamitvā virocanti. **Patāpenāti** tejaṣā ānubhāvena. **Aññeti** (..0165) ye aññe. **Mayāti** niṣṣakke karaṇavacanaṃ. Vaṇṇena uttaritaṣā mahiddhikaṣā ca devā, te ratanaṭttaye abhippaṣannaḍyevāti daṣṣeti. Seṣaṃ vuttanaḍyameva.

Pabhassaṣaravimānaḍvaṇṇanaḍ niṭṭhitā.

3. Nāgavimānaḍvaṇṇanaḍ

Alaṅkatā maṇikañcanaḍcīti nāgavimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagaḍvā bārāṇaṣiyaṃ viharati isipatane migadāye. Tena ṣamayaṃna bārāṇaṣivāṣiṇī ekā upāṣikā ṣaddhā paṣannaḍ silācāraṣaṃpannā bhagaḍvantaṃ uḍḍiṣṣa vaṭṭhayaugaṃ vāyāpetvā ṣupaṣidhottaṃ kāṣāpetvā upaṣaṅkamaṣivā bhagaḍvato pāḍamaḍle ṭṭhapaṣivā evamaḍha “paṭṭiggaṇhātu, bhante bhagaḍvā, imaṃ vaṭṭhayaugaṃ anukampaṃ upāḍāya yaṃ mama aṣṣa dīgharaṭtaṃ hitāya ṣukhāyā”ti. Bhagaḍvā taṃ paṭṭiggaḍhetvā taṣṣā upaniṣṣayaṣaṃpattiṃ diṣvā dhammaṃ deṣeṣi, ṣā deṣanaḍvasāne ṣoṭāpattiḍphale paṣiṭṭhahaḍitvā bhagaḍvantaṃ vaḍḍitvā paḍakkhiṇaṃ kaṣivā geḍhaṃ aḍamaṣi. ṣā na ciṣaṣṣeva kālaṃ kaṣivā tāvaṣiṃṣeṣu uppannā ṣakkassa deḍvaṣāḍjassa piyā aḍhoṣi vaḍḍabhā yaṣuttaraḍ nāma nāmena. Tassaḍ puññaḍnubhāvena heṃajaḍlaṣañchannaḍ kuṅjaṣaravaṣo niḍḍatti, tassa ca khandhe maṇimaḍyo maṇḍapo, maḍjhe ṣupaññaṭtaraṣanaḍpallaṅko niḍḍatti, dviṣu daṣṣeṣu caṣṣa kaṃalaḍkuḍvalayaḍjjaḍlaḍ ramaṇiyā dve poḍkkaṣaraṇiyo pāṣuraheṣuṃ. Taṭṭha paḍumaḍkaṇṇikaṣu ṭṭhitā deḍvaḍdhītaḍ paḍggaḍhitaḍ pañcaṅgikaṣatūriyā naḍcanti ceḍva ḍāyanti ca.

ṣaṭṭhā bārāṇaṣiyaṃ yaṭṭhābhiraṣṣantaṃ viharitvā yeṃa ṣāvaṭṭhi tena cāriḍkaṃ paḍkkaṃmi. Anupaḍbbena ṣāvaṭṭhiṃ paṣivā taṣṭra ṣuḍaṃ bhagaḍvā ṣāvaṭṭhiyaṃ viharati jeṣavane anaṭṭhapaṇḍḍikaṣṣa āṣāme. Atha ṣā deḍvaṣā aṭṭanaḍ anubhuyaṃmaṃnaṃ diḍḍbaṣaṃpattiṃ oloketvā taṣṣā kāraṇaṃ upaḍdhāṣenti “ṣaṭṭhu vaṭṭhayaḍgadānaḍkāraṇaṃ”ti ṇātvā ṣañjāṣaṣomaṃnaṣṣā bhagaḍvati paṣāḍdabaḍhumānaḍ vaḍḍitukaṃmā abhiḍkkantāya raṣṣiḍyā haṭṭhiḍkkaḍhandaḍvaṣaraḍgataḍ ākāṣeṃa āḍgantaḍvā taṣo oṣaritaḍvā bhagaḍvantaṃ vaḍḍitvā añjaḍliṃ paḍggaḍya ekaṃantaṃ aṭṭhāṣi. Taṃ āyaṣmaḍ vaṅgiṣo bhagaḍvato anaḍññaḍya imaḍhi ḍāṭṭhāhi puḍcchi-

705. “Alaṅkatā (..0166) maṇikañcanaḍcītaṃ, ṣoḍvaṇṇajaḍlacītaṃ maḍhantaṃ; abhiraḍya ḍaḍavaṣaraṃ ṣukaḍppitaṃ, idaḍhāḍgamaḍ veḍhāyaṣaṃ aṣṣaḍliḍkkaḍhe.

706. “Nāḍgassa daṣṣeṣu duḍveṣu niṃmiṣā, aḍcchoḍdakaḍ paḍuḍminiyo ṣuphaḍḍlā; paḍuḍmeṣu ca tūriyaḍgaṇā paḍbhijaḍre, imaḍ ca naḍcanti maṃohaṣāyo.

707. “Deḍviddhiḍpaṣṣāṣi maḍhānubhāve, maṃuṣṣabhuṣāṣi kiṃakaṣi puññaṃ; keṃāṣi evaṃ jaḍliṣānubhāvā, vaṇṇo ca te ṣabbadiṣā paḍbhāṣati”ti.

705. Taṭṭha **alaṅkatā**ti ṣabbābharaṇaviḍbhūṣitā. **Maṇikañcanaḍcīti** teḍhi diḍbba-

mānehi maṇisuvaṇṇehi ācitaṃ. **Sovaṇṇajālacitanti** hemajālasañchannaṃ. **Mahantanti** vipulaṃ. **Sukappitanti** gamanasannāhavasena suṭṭhu sannaddhaṃ. **Vehāyasanti** vehāyasabhūte hatthipiṭṭhe. **Antalikkheti** ākāse, “alaṅkatamaṇikañcanācitan”-tipi pāṭho. Ayañhettha saṅkhepattho- devate, tvaṃ sabbālaṅkārehi alaṅkatā alaṅkatamaṇikañcanācitaṃ, ativiya dibbamānehi maṇihi kañcanehi ca alaṅkaraṇavasena khacitaṃ, hemajālehi kumbhālaṅkāradibhedehi hatthālaṅkārehi citaṃ āmuttaṃ mahantaṃ ativiya brahantaṃ uttamaṃ gajaṃ āruya hatthipiṭṭhiyā nisinnā ākāseveva idha amhākaṃ santikaṃ āgatāti.

706. Nāgassa dantesu duvesu nimmitāti erāvaṇassa viya nāgarājassa imassa dvīsu dantesu dve pokkharāṇiyo sucaritasippinā suṭṭhu viracitā. **Tūriyagaṇāti** pañcaṅgikatūriyasamūhā. **Pabhijjareti** dvādasannaṃ layabhedānaṃ vasena pabhedaṃ gacchanti. “Pavajjare” ti ca paṭhanti, pakārehi vādīyantīti attho.

Evam (..0167) therena puṭṭhā devatā imāhi gāthāhi vissajjesi-

708. “Bārāṇasiyaṃ upasaṅkamitvā, buddhassahaṃ vatthayugaṃ adāsiṃ;
pādāni vanditvā chamā nisīdiṃ, vittā cahaṃ añjalikaṃ akāsiṃ.

709. “Buddho ca me kañcanasannibhattaco, adesayi samudayadukkhaniccatāṃ.
asaṅkhataṃ dukkhanirodhasassataṃ, maggaṃ adesayi yato vijānisaṃ.

710. “Appāyukī kālakatā tato cutā, upapannā tidasagaṇaṃ yasassinī;
sakkassahaṃ aññatarā pajāpati, yasuttarā nāma disāsu vissutā” ti.

708-9. Tattha **chamāti** bhūmiyaṃ. Bhummatthe hi idaṃ paccattavacanaṃ. **Vittāti** tuṭṭhā. **Yatoti** yato satthu sāmukkaṃsikadhammadesanato. **Vijānisanti** cattāri ariyasaccāni paṭivijjiṃ.

710. Appāyukīti “īdisaṃ nāma uḷāraṃ puññaṃ katvā na tayā etasmiṃ dukkhabahule manussattabhāve evaṃ ṭhātabban” ti sañjātābhisandhinā viya parikkhayaṃ gatena kammunā appāyukā samānā. **Aññatarā pajāpatīti** soḷasasahassānaṃ mahesīnaṃ aññatarā. **Disāsu vissutāti** dvīsu devalokesu sabbadisāsu pākaṭā paññātā. Sesam vuttanayameva.

Nāgavimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Alomavimānavaṇṇanā

Abhikkantena (..0168) **vaṇṇenāti** alomavimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā bārāṇasiyaṃ isipatane migadāye viharanto pubbaṇhasamayaṃ nivāsetvā pattacīvaramādāya bārāṇasiṃ piṇḍāya pāvisi. Tatthekā alomā nāma duggatitthī bhagavantaṃ disvā pasannacittā aññaṃ dātappaṃ apassanti “īdisampi bhagavato dinnaṃ mayhaṃ mahapphalaṃ bhavissati” ti cintetvā paribhinnaṃ aloṇaṃ sukkhakkummāsaṃ upanesi, bhagavā paṭiggahesi. Sā taṃ dānaṃ ārammaṇaṃ katvā somanassaṃ pavedesi, sā aparabhāge kālaṃ katvā tāvatimṣesu nibbatti. Taṃ āyasmā mahāmoggallāno-

711. “Abhikkantena vaṇṇena ...pe... vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati” ti.-

Pucchi. Sāpi tassa byākāsi, taṃ dassetuṃ-

714. “Sā devatā attamanā ...pe... yassa kammassidaṃ phalaṃ” ti.- Vuttaṃ;

715. “Ahañca bārāṇasiyaṃ, buddhassādiccabandhuno;
adāsiṃ sukkhakkummāsaṃ, pasannā sehi pāṇibhi.

716. “Sukkhāya aloṇikāya ca, passa phalaṃ kummāsapiṇḍiyā;
alomāṃ sukhitaṃ disvā, ko puññaṃ na karissati.

717. “Tena metādiso vaṇṇo ...pe... vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati” ti.

716. Tattha **alomāṃ sukhitaṃ disvāti** alomampi nāma sukkhakkummāsamattaṃ datvā evaṃ dibbasukhena sukhitaṃ disvā. **Ko puññaṃ na karissatīti** ko nāma attano hitasukhaṃ icchanto puññaṃ na karissatīti. Sesāṃ vuttanayameva.

Alomavimānavāṇṇanā niṭṭhitā.

5. Kañjikadāyikāvimānavāṇṇanā

Abhikkantena (..0169) **vaṇṇenāti** kañjikadāyikāvimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā andhakavinde viharati. Tena ca samayena bhagavato kucchiyaṃ vātarogo uppajji. Bhagavā āyasmantaṃ ānandaṃ āmantesi “gaccha tvaṃ ānanda, piṇḍāya caritvā mayhaṃ bhesajjattaṃ kañjikaṃ āharā” ti. “Evaṃ bhante” ti kho āyasmā ānando bhagavato paṭissuṇitvā mahārājadattiyaṃ pattaṃ gahetvā attano upaṭṭhākavejjassa nivesanadvāre aṭṭhāsi. Taṃ disvā vejjassa bhariyā paccuggantvā vanditvā pattaṃ gahetvā therāṃ pucchi “kīdisena vo, bhante, bhesajjena attho” ti. Sā kira buddhisampannā “bhesajjena payojane sati thero idhāgacchati, na bhikkhatthan” ti sallakkhesi. “Kañjikenā” ti ca vutte “na yidaṃ bhesajjaṃ mayhaṃ ayyassa, tathā hesa bhagavato patto, handāhaṃ lokanāthassa anucchavikaṃ kañjikaṃ sampādemī” ti somanassajātā sañjātabahumānā badarayūsenā yāguṃ sampādetvā pattaṃ pūretvā tassa parivārabhāvena aññañca bhojanaṃ paṭiyādetvā pesesi. Taṃ paribhuttamattasseva bhagavato so ābādho vūpasami. Sā aparena samayena kālaṃ katvā tāvatim̐sesu uppajjitvā mahatiṃ dibbasampattiṃ anubhavanti modati. Athāyasmā mahāmogallāno devacārikaṃ caranto taṃ accharāsahassaparivārena vicarantiṃ disvā tāya katakammaṃ imāhi gāthāhi pucchi-

719. “Abhikkantena vaṇṇena ...pe... vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati” ti.- Sāpi byākāsi.

721. “Sā devatā attamanā ...pe... yassa kammassidaṃ phalaṃ”.

723. “Ahaṃ andhakavindamhi, buddhassādiccabandhuno;
adāsiṃ kolasampākaṃ, kañjikaṃ teladhūpitaṃ.

724. “Pippalyā lasuṇena ca, missaṃ lāmañjakena ca;
adāsiṃ ujubhūtasmiṃ, vippasannena cetasā.

725. “Yā mahesittaṃ kāreyya, cakkavattissa rājino;
nārī sabbaṅgakalyāṇī, bhattu cānomadassikā;

ekassa kañjikadānassa, kamaṃ nāgghati soḷasiṃ.

726. “Samaṃ (..0170) nikkhā samaṃ assā, samaṃ assatarīrathā;

sataṃ kaññāsahassāni, āmuttamaṇikuṇḍalā;
ekassa kañjikadānassa, kamaṃ nāgghanti soḷasiṃ.

727. “Sataṃ hemavatā nāgā, isādantā urūḷhavā;
suvaṇṇakacchā mātaṅgā, hemakappanavāsasā,
ekassa kañjikadānassa, kamaṃ nāgghanti soḷasiṃ.

728. “Catunnamapi dīpānaṃ, issaraṃ yodha kāraye;
ekassa kañjikadānassa, kamaṃ nāgghati soḷasin” ti.

723-4. Tattha **adāsiṃ kolasampāpakaṃ, kañjikaṃ teladhūpitaṃ** badaramodaka-
kasāve catuguṇodakasamodite pākena catutthabhāgāvasiṭṭhaṃ yāguṃ pacitvā
taṃ tikaṭuka-ajamodahiṅgujīrakalasuṇādīhi kaṭukabhaṇḍehi abhisāṅkharitvā
sudhūpitaṃ katvā lāmañjagandhaṃ gāhāpetvā pasannacittena bhagavato patte
ākiritvā satthāraṃ uddisitvā adāsiṃ, therassa hatthe patiṭṭhapesinti dasseti.
Tenāha-

“**Pippalyā lasuṇena ca, missaṃ lāmañjakena ca.**
adāsiṃ ujubhūtasmiṃ, vipprasanna cetasā” ti.

Sesaṃ vuttanayameva.

Evaṃ āyasmā mahāmoggallāno tāya devatāya attanā samupacitasucarita-
kamme āvikate saparivārāya tassā dhammaṃ desetvā manussalokaṃ āgantvā
taṃ pavattiṃ bhagavato ārocesi. Bhagavā tamatthaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā catupari-
samajjhe dhammaṃ desesi. Sā desanā mahājanassa sātthikā ahosīti.

Kañjikadāyikāvimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Vihāravimānavaṇṇanā

Abhikkantena (..0171) **vaṇṇenāti** vihāravimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā
sāvattiyaṃ viharati jetavane. Tena samayena visākhā mahā-upāsikā aññata-
rasmiṃ ussavadvase uyyāne vicaraṇatthaṃ sahāyikāhi pariājanena ca ussāhitā
sunhātānulittā subhojanaṃ bhuñjitvā mahālatāpasādhanāṃ piḷandhitvā pañcama-
ttehi sahāyikāsatehi parivāritā mahantena issariyena mahatā paricchadena
gehato nikkhamma uyyānaṃ uddissa gacchantī cintesi “bāladārikāya viya kiṃ me
moghakīlītena, handāhaṃ vihāraṃ gantvā bhagavantaṃ manobhāvanīye ca ayye
vandissāmi, dhammañca sossāmi” ti vihāraṃ gantvā ekamante ṭhatvā mahālatāpi-
ḷandhanaṃ omuñcitvā taṃ dāsiyā hatthe datvā bhagavantaṃ vanditvā ekamantaṃ
nisīdi. Tassā bhagavā dhammaṃ desesi.

Sā dhammaṃ sutvā bhagavantaṃ vanditvā padakkhiṇaṃ katvā manobhāva-
nīye ca bhikkhū vanditvā vihārato nikkhamitvā thokaṃ gantvā dāsiṃ āha “handā
je ābharaṇaṃ piḷandhissāmi” ti. Sā taṃ bhaṇḍikaṃ katvā bandhitvā vihāre
ṭhapetvā taṃ taṃ vicaritvā gamanakāle vissaritvā gatattā “vissaritaṃ mayā,
tiṭṭha ayye āharissāmi” ti nivattitukāmā ahosi. Visākhā “sace je vihāre ṭhapetvā
vissaritaṃ, tassa vihārasseva atthāya taṃ pariccajissāmi” ti vihāraṃ gantvā bhaga-

vantaṃ upasaṅkamtivā vanditvā attano adhippāyaṃ pavedenti “vihāraṃ, bhante, kāressāmi, adhivāsetu me bhagavā anukampaṃ upādāyā”ti āha. Adhivāsesi bhagavā tuṅhībhāvena.

Sā taṃ piḷandhanaṃ satasahassādhikanavakoṭi-agghanakaṃ vissajjetvā āyasmatā mahāmogallānena navakammādhittihāyakena suvibhattabhittithambhatulā-gopānasikaṇṇikadvārabāhavātapāna sopānādigeḥāvayavaṃ manoharaṃ suvika-ppitakaṭṭhakammamaṇīyaṃ suparikammakatasudhākammaṃ manuññaṃ suviracitamālākammalatākammādicittakammavicittaṃ supariniṭṭhitamaṇikuṭṭima sadi-sabhūmitalaṃ devavimānasadisamaṃ heṭṭhābhūmiyaṃ pañca gabbhasatāni, upari-bhūmiyaṃ pañca gabbhasatānīti gabbhasahassapaṭimaṇḍitaṃ buddhassa bhaga-vato bhikkhusaṅghassa (..0172) ca vasanānucchavikaṃ mahantaṃ pāsādaṃ tassa parivārapāsādasahassaṅca tesaṃ parivārabhāvena kuṭimaṇḍapacaṅkama-nādīni ca kārentī navahi māsehi vihāraṃ niṭṭhāpesi. Pariniṭṭhite ca vihāre nava-heva hiraññakoṭīhi vihāramahaṃ kārentī pañcamattehi sahāyikāsatehi saddhiṃ pāsādaṃ abhiruhitvā tassa sampattiṃ disvā somanassajātā sahāyikā āha “imaṃ evarūpaṃ pāsādaṃ kārentiyā yaṃ mayā puññaṃ pasutaṃ, taṃ anumodatha, pattidānaṃ vo dammi”ti. “Aho sādhu aho sādhu”ti pasannacittā sabbāpi anu-mo-diṃsu.

Tattha aññatarā upāsikā visesato taṃ pattidānaṃ manasākāsi. Sā na cirasseva kālaṃ katvā tāvatimsesu nibbatti. Tassā puññānubhāvena anekakūṭāgārapākā-ra-uyyānapokkharāṇi-ādipaṭimaṇḍitaṃ soḷasayojanāyāmavitthārabbedhaṃ attano pabhāya yojanasataṃ pharantaṃ ākāsacāriṃ mahantaṃ vimānaṃ pāturahosi. Sā gacchantīpi accharāsahassaparivārā saha vimānena gacchati. Visākhā pana mahā-upāsikā vipulapariccāgatāya saddhāsampattiyā ca nimmānaratīsu nibba-ttitvā sunimmitadevarājassa aggamaheṣibhāvaṃ sampāpuṇi. Athāyasmā anu-ruddho devacārikaṃ caranto taṃ visākhāya sahāyikaṃ tāvatimsabhavane uppannaṃ disvā-

729. “Abhikkantena vaṇṇena, yā tvaṃ tiṭṭhasi devate;
obhāsentī disā sabbā, osadhī viya tārakā.

730. “Tassā te naccamānāya, aṅgamaṅgehi sabbaso;
dibbā saddā niccharanti, savanīyā manoramā.

731. “Tassā te naccamānāya, aṅgamaṅgehi sabbaso;
dibbā gandhā pavāyanti, sucigandhā manoramā.

732. “Vivattamānā kāyena, yā veṇīsu piḷandhanā;
tesaṃ suyyati nigghoso, tūriye pañcaṅgike yathā.

733. “Vaṭaṃsakā vātadhutā, vātena sampakampitā;
tesaṃ suyyati nigghoso, tūriye pañcaṅgike yathā.

734. “Yāpi (..0173) te sirasmiṃ mālā, sucigandhā manoramā;
vāti gandho disā sabbā, rukkho mañjūsako yathā.

735. “Ghāyase taṃ sucigandhaṃ, rūpaṃ passasi amānusaṃ;
devate pucchitācikkha, kissa kammassidaṃ phalan”ti.-

Imāhi gāthāhi pucchi. Sāpi tassa evaṃ byākāsi-

736. “Sāvattiyaṃ mayhaṃ sakhī bhadante, saṅghassa kāresi mahāvihāraṃ;
tathappasannā ahamānumodiṃ, disvā agārañca piyañca metaṃ.

737. “Tāyeva me suddhanumodanāya, laddhaṃ vimānabbhutadassaneyyaṃ;
samantato soḷasayojanāni, vehāyasaṃ gacchati iddhiyā mama.

738. “Kūṭāgārā nivesā me, vibhattā bhāgasō mitā;
daddallamānā ābhanti, samantā satayojanaṃ.

739. “Pokkharañño ca me ettha, puthulomanisevitā;
acchodakā vippasannā, soṇṇavālukasanthatā.

740. “Nānāpadumasañchannā, puṇḍarīkasamotatā;
surabhī sampavāyanti, manuññā māluteritā.

741. “Jambuyo panasā tālā, nāḷikeravanāni ca;
antonivesane jātā, nānārukkhā aropimā.

742. “Nānātūriyasaṅghuṭṭhaṃ, accharāgaṇaghositāṃ;
yopi maṃ supine passe, sopi vitto siyā naro.

743. “Etādisaṃ abbhutadassaneyyaṃ, vimānaṃ sabbaso pabhaṃ;
mama kamme hi nibbattaṃ, alaṃ puññāni kātave” ti.

736. Tattha (..0174) **sāvattiyaṃ mayhaṃ sakhī bhadante, saṅghassa kāresi**

mahāvihāranti bhante anuruddha, sāvattiyā samīpe pācīnapasse mayhaṃ mama sakhī sahāyikā visākhā mahā-upāsikā āgatāgataṃ cātuddisaṃ bhikkhusaṅghaṃ uddissa navahiraññakoṭipariccāgena pubbārāmaṃ nāma mahantaṃ vihāraṃ kāresi. **Tathappasannā ahamānumodinti** tasmīṃ vihāre katapariyosite saṅghassa niyyādiyamāne tāya kate pattidāne “aho ṭhāne vata pariccāgo kato” ti pasannā ratanattaye kammaphale ca sañjātapasādā ahaṃ anumodiṃ. Vatthivasena tassā anumodanāya uḷārabhāvaṃ dassetuṃ “**disvā agārañca piyañca metā**” ti āha. Sahassagabbhaṃ ativiya ramaṇiyaṃ devavimānasadisāṃ tañca agāraṃ mahantaṃ pāsādaṃ piyañca me buddhappamukhaṃ saṅghaṃ uddissa tādisaṃ mahantaṃ dhanapariccāgaṃ disvā anumodinti yojanā.

737. **Tāyeva me suddhanumodanāyā**ti yathāvuttāya deyyadhammapariccāgābhāvena suddhāya kevalāya anumodanāyeva. **Laddhaṃ vimānabbhutadassaneyyanti** mayhaṃ pubbe īdisassa abhūtapubbatāya abbhutaṃ samantabhaddakabhāvena ativiya surūpatāya ca dassaneyyaṃ imaṃ vimānaṃ laddhaṃ adhigataṃ. Evaṃ tassa vimānassa abhirūpataṃ dassetvā idāni pamāṇamahattaṃ pabhāvamahattaṃ upabhogavatthumahattañca dassetuṃ “**samantato soḷasayojanāni**” ti-ādi vuttaṃ. Tattha **iddhiyā mamā**ti mama puññiddhiyā.

739. **Pokkharaññoti** pokkharaṇiyo. **Puthulomanisevitā**ti dibbamacchehi upasevitā.

740. **Nānāpadumasañchannā**ti satapattasahassapattādibhedehi nānāvidhehi rattapadumehi rattakamalehi ca sañchādītā. **Puṇḍarīkasamotatā**ti nānāvidhehi setakamalehi samantato avatatā, nānārukkhā aropimā surabhī sampavāyantīti yojanā.

742. **Sopī**ti so supinadassāvīpi. **Vittoti** tuṭṭho.

743. **Sabbaso** (..0175) **pabhanti** samantato obhāsamānaṃ.

Kamme hīti kammanimittam. **Hīti** nipātamattam. Cetanānaṃ vā aparāparuppattiyā bahubhāvato “kammehi”ti vuttam. **Alanti** yuttam. **Kātaveti** kātum.

Idāni thero visākhāya nibbattaṭṭhānaṃ kathāpetukāmo imaṃ gāthamāha-

744. “Tāyeva te suddhanumodanāya,
laddham vimānabbhutadassaneyyaṃ;
yā ceva sā dānamadāsi nārī,
tassā gatim brūhi kuhiṃ uppannā sā”ti.

744. Tattha **yā ceva sā dānamadāsi nārī**ti yassa dānassa anumodanāya tvam īdisaṃ sampattim paṭilabhi, taṃ dānaṃ yā ceva sā nārī adāsīti visākhaṃ mahā-upāsikaṃ sandhāya vadati. Tāya eva devatāya tassā sampattim kathāpetukāmo āha “tassā gatim brūhi kuhiṃ uppannā sā”ti. **Tassā gatinti** tāya nibbattadevagatim.

Idāni therena pucchitamattam dassenti āha-

745. “Yā sā ahu mayham sakhī bhadante, saṅghassa kāresi mahāvihāraṃ;
viññātadhammā sā adāsi dānaṃ, uppannā nimmānaratīsu devesu.

746. “Pajāpati tassa sunimmitassa,
acintiyō kammavipāka tassā;
yametaṃ pucchasi ‘kuhiṃ uppannā sā’ti,
taṃ te viyākāsim anaññathā ahan”ti.

745. Tattha **viññātadhammā**ti viññātasāsanadhammā, paṭividdhacatusaccadhammāti attho.

746. **Sunimmitassā**ti sunimmitassa devarājassa. **Acintiyō kammavipāka tassā**ti vibhattilopaṃ katvā niddeso, tassā mama sakhiyā nibbānaratīsu (..0176) nibbattāya kammavipāko puññakammassa vipākabhūtā dibbasampatti acintiyā appameyyāti attho. **Anaññathā**ti aviparītaṃ yathāsabhāvato. Kathaṃ panāyaṃ tassā sampattim aññāsīti? Subhaddā viya bhaddāya, visākhāpi devadhītā imissā santikaṃ agamāsi.

Idāni devadhītā theram aññesampi dānasamādapane niyojenti imāhi gāthāhi dhammaṃ desesi-

747. “Tenahaññepi samādapetha, saṅghassa dānāni dadātha vittā;
dhammañca suṇātha pasannamānasā, sudullabho laddho manussalābho.

748. “Yaṃ maggaṃ maggādhīpatī adesayi, brahmassarō kañcanasannibhattaco;

saṅghassa dānāni dadātha vittā, mahapphalā yattha bhavanti dakkhiṇā.

749. “Ye puggalā aṭṭha sataṃ pasatthā, cattāri etāni yugāni honti;
te dakkhiṇeyyā sugatassa sāvakā, etesu dinnāni mahapphalāni.

750. “Cattāro ca paṭipannā, cattāro ca phale ṭhitā;
esa saṅgho ujubhūto, paññāsīlasamāhito.

751. “Yajamānānaṃ manussānaṃ, puññapekkhāna pāṇinaṃ;
karotaṃ opadhikaṃ puññaṃ, saṅghe dinnam mahapphalaṃ.

752. “Eso hi saṅgho vipulo mahaggato, esappameyyo udadhīva sāgaro;
ete hi seṭṭhā naravīrasāvakā, pabhaṅkarā dhammamudīrayanti.

753. “Tesaṃ (..0177) sudinnaṃ suhutaṃ suyitṭham, ye saṅghamuddissa

dadanti dānaṃ;

sā dakkhiṇā saṅghagatā patiṭṭhitā, mahapphalā lokavidūna vaṇṇitā.

754. “Etādisaṃ yaññamanussarantā, ye vedajātā vicaranti loke;
vineyya maccheramalaṃ samūlaṃ, aninditā saggamupenti ṭhānan”ti.

747. Tattha **tenahaññepīti** tenahi aññepi. **Tenāti** ca tena kāraṇena, **hīti** nipāta-
mattaṃ. “Samādapethā”ti vatvā samādapanākāraṃ dassetuṃ “**saṅghassa
dānāni dadāthā**”ti-ādi vuttaṃ. Aṭṭhahi akkhaṇehi vajjitaṃ manussabhāvaṃ
sandhāyāha “**sudullabho laddho manussalābho**”ti. Tattha aṭṭha akkhaṇā nāma
tayo apāyā arūpā asaññasattā paccantadeso indriyānaṃ vekallaṃ niyatamicchā-
diṭṭhikatā apātubhāvo buddhassāti.

748. Yaṃ magganti yaṃ khattavisese kataṃ dānaṃ, taṃ ekantena sugatisa-
mpāpanato sugatigāmmaggaṃ apāyamaggato jagghamaggādito ca ativiya seṭṭha-
bhāvena maggādhipanti katvā. Dānampi hi saddhāhiriyo viya “devalokagāmima-
ggo”ti vuccati. Yathāha-

“Saddhā hiriyaṃ kusalañca dānaṃ, dhammā ete sappurisānuyātā;

etañhi maggaṃ diviyaṃ vadanti, etena hi gacchati devalokan”ti.(a. ni. 8.32;
kathā. 480);

“Maggādhipatī”ti vā pāṭho, tassa ariyamaggena sadevakassa lokassa adhipati-
bhūto satthāti attho daṭṭhabbo. **Saṅghassa dānāni dadāthāti**-ādinā punapi dakkhi-
ṇeyyesu dānaṃvibhāge niyojenti āha.

749. Idāni (..0178) taṃ dakkhiṇeyyaṃ ariyasaṅghaṃ sarūpato dassenti “**ye
puggalā aṭṭha sataṃ pasatthā**”ti gāthamāha. Tattha **yeti** aniyamitaniddeso. **Pugga-
lāti** sattā. **Aṭṭhāti** tesam gaṇanaparicchedo. Te hi cattāro ca paṭipannā cattāro ca
phale ṭhitāti aṭṭha honti. **Sataṃ pasatthāti** sappurisehi buddhapacceka-buddhasāva-
kehi aññehi ca devamanussehi passatthā. Kasmā? Sahajātasīlādiguṇayogato.
Tesañhi campakabakulakusumādīnaṃ viya sahajātavaṇṇagandhādayo sahajāta-
sīlasamādhi-ādayo guṇā, tena te vaṇṇagandhādisampannāni viya pupphāni deva-
manussānaṃ sataṃ piyā manāpā pāsamsiyā ca honti. Tena vuttaṃ “ye puggalā
aṭṭha sataṃ pasatthā”ti. Te pana saṅkhepato sotāpattimaggaṭṭho phalaṭṭhoti ekaṃ
yugaṃ, evaṃ yāva arahattamaggaṭṭho phalaṭṭhoti ekaṃ yuganti cattāri yugāni
honti. Tenāha “**cattāri etāni yugāni honti te dakkhiṇeyyā**”ti. **Teti** pubbe aniyamato
uddiṭṭhānaṃ niyametvā dassanaṃ. Te hi sabbepi kammaṃ kammaphalañca
saddahitvā dātabbadeyyadhammasaṅkhātaṃ dakkhiṇaṃ arahantīti dakkhiṇeyyā
guṇavisesayogena dānassa mahapphalabhāvasādhanato. **Sugatassa sāvakāti**
sammāsambuddhassa dhammasavanante ariyāya jātiyā jātatāya taṃ dhammaṃ
suṇantīti sāvakā. **Etesu dinnāni mahapphalānīti** etesu sugatassa sāvakesu appa-
kānipi dānāni dinnāni paṭiggāhakato dakkhiṇāvisuddhiyā mahapphalāni honti.
Tenāha bhagavā “yāvatā, bhikkhave, saṅghā vā gaṇā vā, tathāgatasāvakaṃ
tesam aggamakkhāyati”ti-ādi (a. ni. 4.34; 5.32; itivu. 90).

750. Cattāro ca paṭipannāti-ādi heṭṭhā vuttatthameva.

Idha pana āyasmā anuruddho attanā devatāya ca vuttamatthaṃ manussalokaṃ
āgantvā bhagavato ārocesi. Bhagavā tamatthaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā sampattapari-

sāya dhammaṃ desesi. Sā desanā mahājanassa sātthikā ahoṣīti.

Vihāravimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Caturitthivimānavaṇṇanā

Abhikkantena (..0179) **vaṇṇenā**ti caturitthivimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavati sāvattiyaṃ viharante āyasmā mahāmogallāno heṭṭhā vuttanayena devacārikaṃ caranto tāvatimsabhavanaṃ gato. So tattha paṭipāṭiyā ṭhitesu catūsu vimānesu catasso devadhītarō paccekaṃ accharāsahassaparivārā dibbasampattiṃ anubhavantiyo disvā tāhi pubbe katakammaṃ pucchanto-

755. “Abhikkantena vaṇṇena ...pe...vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati” ti.-
Imāhi gāthāhi paṭipāṭiyā pucchi. Tāpi tassa pucchānantaraṃ paṭipāṭiyā byākariṃsu. Taṃ dassetuṃ-

758. “Sā devatā attamanā ...pe...yassa kammassidaṃ phalan” ti.-
Ayaṃ gāthā vuttā.

Tā kira kassapassa bhagavato kāle esikānāmake ratṭhe paṇṇakate nāma nagare kulagehe nibbattā vayappattā tasmimyeva nagare patikulaṃ gatā samaggavāsaṃ vasanti. Tāsu ekā aññataraṃ piṇḍacārikaṃ bhikkhuṃ disvā pasannacittā indīvarakalāpaṃ adāsi, aparā aññassa niluppalahatthakaṃ adāsi, aparā padumahatthakaṃ adāsi, aparā sumanamakuḷāni adāsi. Tā aparena samayena kālaṃ katvā tāvatimsabhavane nibbattiṃsu, tāsāṃ accharāsahassaṃ parivāro ahoṣi. Tā tattha yāvatāyukaṃ dibbasampattiṃ anubhavitvā tato cutā tasseva kammaṃ vipākāvasesena aparāparaṃ tattheva saṃsarantiyo imasmim buddhuppāde tattheva uppannā vuttanayena āyasmatā mahāmogallānena pucchitā. Tāsu ekā attanā kataṃ pubbakammaṃ therassa kathenti-

759. “Indīvarānaṃ (..0180) hatthakaṃ ahamadāsiṃ, bhikkhuno piṇḍāya carantassa;

esikānaṃ uṇṇatasmiṃ, nagaravare paṇṇakate ramme.

760. “Tena metādiso vaṇṇo ...pe...vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati” ti.-
Āha. Aparā-

766. “Nīluppalahatthakaṃ ahamadāsīṃ, bhikkhuno piṇḍāya carantassa; esikānaṃ uṇṇatasmīṃ, nagaravare paṇṇakate ramme.

767. “Tena metādiso vaṇṇo ...pe...vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati” ti.-

Āha. Aparā-

773. “Odātamūlakaṃ haritapattaṃ, udakasmīṃ sare jātaṃ ahamadāsīṃ; bhikkhuno piṇḍāya carantassa, esikānaṃ uṇṇatasmīṃ; nagaravare paṇṇakate ramme.

774. “Tena metādiso vaṇṇo ...pe...vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati” ti.-

Āha. Aparā-

780. “Ahaṃ sumanā sumanassa sumanamakuḷāni, dantavaṇṇāni ahamadāsīṃ. bhikkhuno piṇḍāya carantassa, esikānaṃ uṇṇatasmīṃ; nagaravare paṇṇakate ramme.

781. “Tena (..0181) metādiso vaṇṇo ...pe...vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”-

ti.-

Āha.

759. Tattha **indīvarānaṃ hatthakanti** uddālakapupphahatthaṃ vātaghātakapupphakalāpaṃ. **Esikānanti** esikāraṭṭhassa. **Uṇṇatasmīṃ nagaravareti** uṇṇate bhūmipadese nivitṭhe meghodaraṃ lihanthehi viya accuggatehi pāsādakūṭāgārā-dīhi uṇṇate uttamanagare. **Paṇṇakateti** evaṃnāmake nagare.

766. **Nīluppalahatthakanti** kuvalayakalāpaṃ.

773. **Odātamūlakanti** setamūlaṃ, bhisamūlānaṃ dhavalatāya vuttaṃ, padumakalāpaṃ sandhāya vadati. Tenāha “haritapattan” ti-ādi. Tattha **haritapattanti** nīlapattaṃ. Avijahitamakuḷapattassa hi padumassa bāhirapattāni haritavaṇṇāni eva honti. **Udakasmīṃ sare jātanti** sare udakamhi jātaṃ, saroruhanti attho.

780. **Sumanāti** evaṃnāmā. **Sumanassāti** sundaracittassa. **Sumanamakuḷānīti** jātisumanapupphamakuḷāni. **Dantavaṇṇānīti** sajjukaṃ ullikhitahatthidantasadisavaṇṇāni.

Evaṃ tāhi attanā katakamme kathite thero tāsamaṃ anupubbiṃ kathaṃ kathetvā saccāni pakāsesi. Saccapariyosāne sā sabbāpi sahaparivārā sotāpannā ahesuṃ. Thero taṃ pavattiṃ manussalokaṃ āgantvā bhagavato ārocesi. Bhagavā tamatthaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā sampattaparisāya dhammaṃ desesi. Sā dhamma-desanā mahājanassa sātthikā jātāti.

Caturitthivimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Ambavimānavaṇṇanā

Dibbaṃ (..0182) **te ambavanaṃ rammanti** ambavimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā sāvattiyaṃ viharati jetavane. Tena samayena sāvattiyaṃ aññatarā upāsikā āvāsādānassa mahapphalataṃ mahānisaṃsatañca sutvā chandajātā bhagavantaṃ abhivādetvā evamāha “ahaṃ, bhante, ekaṃ āvāsaṃ kāretukāmā,

icchāmi tādisaṃ okāsaṃ, ācikkhatū”ti. Bhagavā bhikkhū āṇāpesi, bhikkhū tassā okāsaṃ dassetuṃ. Sā tattha ramaṇiyaṃ āvāsaṃ kāretvā tassa samantato ambarrukkhe ropesi. So āvāso samantato ambapantīhi parikkhitto chāyūdakasampanno muttājālasadisavālukākiṇṇapaṇḍarabhūmibhāgo ativiya manoharo ahosi. Sā taṃ vihāraṃ nānāvaṇṇehi vatthehi pupphadāmagandhadāmādīhi ca devavimānaṃ viya alaṅkaritvā telapadīpaṃ āropetvā ambarukkhe ca ahatehi vatthehi veṭhetvā saṅghassa niyyādesi.

Sā aparabhāge kālaṃ katvā tāvatiṃsabhavane nibbatti, tassā mahantaṃ vimānaṃ pāturahosi ambavanaparikkhitaṃ. Sā tattha accharāgaṇaparivāritā dibbasampattiṃ anubhavati. Taṃ āyasmā mahāmoggallāno upagantvā imāhi gāthāhi pucchi-

783. “Dibbaṃ te ambavanaṃ rammaṃ, pāsādettha mahallako;
nānātūriyasaṅghuṭṭho, accharāgaṇaghosito.

784. “Padīpo cettha jalati, niccaṃ sovaṇṇayo mahā;
dussaphalehi rukkhehi, samantā parivārito.

785. “Kena tetādiso vaṇṇo ...pe...vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati” ti.

787. “Sā devatā attamaṇā ...pe... yassa kammassa phalaṃ”.

788. “Ahaṃ manussesu manussabhūtā, purimāya jātiyā manussaloke;
vihāraṃ saṅghassa kāresiṃ, ambehi parivāritaṃ.

789. “Pariyosite (..0183) vihāre, kārente niṭṭhite mahe;
ambehi chādayitvāna, katvā dussamaye phale.

790. “Padīpaṃ tattha jāletvā, bhojayitvā gaṇuttamaṃ;
niyyādesiṃ taṃ saṅghassa, pasannā sehi pāṇibhi.

791. “Tena me ambavanaṃ rammaṃ, pāsādettha mahallako;
nānātūriyasaṅghuṭṭho, accharāgaṇaghosito.

792. “Padīpo cettha jalati, niccaṃ sovaṇṇayo mahā;
dussaphalehi rukkhehi, samantā parivārito.

793. “Tena metādiso vaṇṇo ...pe...vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati” ti.-

Sā devatā byākāsi.

783. Tattha **mahallakoti** mahanto āyāmavitthārehi ubbedhena ca vipulo, uḷārata-moti attho. **Accharāgaṇaghositoti** taṃ pamodituṃ saṅgītivasena ceva piyasallāpavasena ca accharāsaṅghena samuggosito.

784. Padīpo cettha jalatīti sūriyasmisamujjalakiraṇavitāno ratanappadīpo ca ettha etasmiṃ pāsāde abhijalati. **Dussaphalehīti** dussāni phalāni etesanti dussaphalā. Tehi samuggiriyamānadibbavatthehīti attho.

789. Kārente niṭṭhite maheti katapariyositassa vihārassa mahe pūjāya kariyamānāya ca. **Katvā dussamaye phaleti** dusseyeva tesaṃ ambānaṃ phalaṃ katvā.

790. Gaṇuttamanti gaṇānaṃ uttamaṃ bhagavato sāvakaṃ saṅghaṃ. **Niyyādesinti** sampaṭicchāpesiṃ, adāsinti attho. Sesāṃ vuttanayameva.

Ambavimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Pītavimānavaṇṇanā

Pītavatthe (..0184) **pītadhajeti** pītavimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavati parinibbute raññā ajātasattunā attanā paṭiladdhā bhagavato sarīradhātuyo gahetvā thūpe ca mahe ca kate rājagahavāsini aññatarā upāsikā pātova katasarīrapaṭijaḡganā “satthu thūpaṃ pūjessāmi”ti yathāladdhāni cattāri kosātakīpupphāni gahetvā saddhāvegena samussāhitamānasā maggaparissayaṃ anupadhāretvāva thūpābhimukhī gacchati. Atha naṃ taruṇavacchā gāvī abhidhāvanti vegena āpativā siṅgena paharivā jīvitakkhayaṃ pāpesi. Sā tāvadeva tāvatīṃsabhavane nibbantī sakkassa devarañño uyyānakīḷāya gacchantassa parivārabhūtānaṃ aḍḍhatiyānaṃ nāṭakakoṭīnaṃ majjhe attano sarīrapabhāya tā sabbā abhibhāvanti saha rathena pāturahosi. Taṃ disvā sakko devarājā vimhitacitto acchariyabbhutaḡjāto “kīdisena nu kho oḷārikena kammunā ayaṃ edisiṃ sumahatiṃ deviddhimupāgatā”ti taṃ imāhi gāthāhi pucchi-

795. “Pītavatthe pītadhaje, pītālaṅkārabhūsite;
pītacandalittaṅge, pīta-uppalamālinī.

796. “Pītapāsādasayane, pītāsane pītabhājane;
pītachatte pītarathe, pītassee pītabījane.

797. “Kiṃ kammamakārī bhadde, pubbe mānusake bhavē;
devate pucchitācikkha, kissa kammassidaṃ phalaṃ”ti.

Sāpissa imāhi gāthāhi byākāsi-

798. “Kosātakī nāma latatthi bhante, tittikā anabhicchitā;
tassā cattāri pupphāni, thūpaṃ abhihariṃ ahaṃ.

799. “Satthu sarīramuddissa, vipprasanna cetasā;
nāssa maggaṃ avekkhissaṃ, na taggamaṃasā satī.

800. “Tato (..0185) maṃ avadhī gāvī, thūpaṃ apattamānasam;
tañcāhaṃ abhisañceyyam, bhiyyo nūna ito siyā.

801. “Tena kammena devinda, maghavā devakuñjara;
pahāya mānusaṃ dehaṃ, tava sahabyamāgatā”ti.

795-6. Tattha **pītacandalittaṅgeti** suvaṇṇavaṇṇena candanena anulittasarīre.

Pītapāsādasayaneti sabbasovaṇṇamayena pāsādena suvaṇṇaparikkhittehi sayanehi ca samannāgate. Evaṃ sabbattha heṭṭhā upari ca pītasaddena suvaṇṇameva gahitanti daṭṭhabbaṃ.

798. Latatthīti latā atthi. Bhanteti

sakkaṃ devarājānaṃ gāravena ālapati. **Anabhicchitā**ti na abhikaṅkhitā.

799. Sarīranti sarīrabhūtaṃ dhātuṃ. Avayave cāyaṃ samudāyavohāro yathā “paṭo ḍaḍḍho, samuddo diṭṭho”ti ca. **Assāti** gorūpassa. **Magganti** āgamana-maggaṃ. **Na avekkhissanti** na olokayim. Kasmā? **Na taggamanasā satī**ti, tassaṃ gāviyaṃ gatamanā ṭhapitamanā na hontī, aññadatthu bhagavato thūpagatamanā eva samānāti attho. “Tadaṅgamanasā satī”ti ca pāṭho, tadaṅge tassa bhagavato dhātuyā aṅge mano etissāti tadaṅgamanasā. Evambhūtā ahaṃ tadā tassā maggaṃ nāvekkhissanti dasseti.

800. Thūpaṃ apattamānasanti thūpaṃ cetiyaṃ asampatta-ajjhāsayaṃ, manasi bhavoti hi mānaso, ajjhāsayo manoratho. “Thūpaṃ upagantvā pupphehi pūjessāmi”ti uppannamanorathassa asampunṇatāya evaṃ vuttaṃ. Thūpaṃ cetiyaṃ pana pupphehi pūjanacittaṃ siddhameva, yena sā devaloke uppanna. **Tañcāhaṃ abhisañceyyanti** tañce ahaṃ abhisañcineyyaṃ, pupphapūjanena hi puññaṃ ahaṃ thūpaṃ abhigantvā yathādhippāyaṃ pūjanena sammadeva cineyyaṃ upacineyyanti attho. **Bhiyyo nūna ito siyāti** ito yathāladdhasampattitopi bhiyyo upari uttaritarā sampatti siyāti maññeti attho.

801. Maghavā (..0186) **devakuñjarāti** ālapanāṃ. Tatha **devakuñjarāti** sabbabalaparakkamādivisesehi devesu kuñjarasadiso. **Sahabyanti** sahabhāvaṃ.

802. “Idaṃ sutvā tidasādhipati, maghavā devakuñjaro;
tāvatiṃse pasādentoti, mātaliṃ etadabravī”ti.-
Idaṃ dhammasaṅgāhakavacanaṃ. Tato sakko mātaliṃ mukhassa devagaṇassa imāhi gāthāhi dhammaṃ desesi-

803. “Passa mātali accheraṃ, cittaṃ kammaphalaṃ idaṃ;
appakampi kataṃ deyyaṃ, puññaṃ hoti mahapphalaṃ.

804. “Natthi citte pasannamhi, appakā nāma dakkhiṇā;
tathāgate vā sambuddhe, atha vā tassa sāvake.

805. “Ehi mātali amhepi, bhiyyo bhiyyo mahemase;
tathāgatassa dhātuyo, sukho puññānamuccayo.

806. “Tiṭṭhante nibbute cāpi, same citte samaṃ phalaṃ;
cetopaṇidhihetuhi, sattā gacchanti suggatiṃ.

807. “Bahūnaṃ vata atthāya, uppajjanti tathāgatā;
yattha kāraṃ karitvāna, saggā gacchanti dāyakā”ti.

802. Tatha **pasādentoti** pasanne karonto, ratanattaye saddhaṃ uppādentoti attho.

803. Cittanti vicittaṃ acinteyyaṃ. **Kammaphalanti** deyyadhammassa anuḷāra-ttepi khettsampattiyā ca cittasampattiyā ca uḷārassa puññakammassa phalaṃ passāti yojanā. **Appakampi kataṃ deyyaṃ, puññaṃ hoti mahapphalanti** ettha **katanti** kāravasena sakkāravasena āyatane viniyuttaṃ. **Deyyanti** dātabbavatthūṃ. **Puññanti** tathāpavattaṃ puññakammaṃ.

804. Idāni (..0187) yattha appakampi kataṃ puññaṃ mahapphalaṃ hoti, taṃ pākaṃ katvā dassento “**natthi citte pasannamhi**”ti gāthamāha. Taṃ suviññeyyameva.

805-6. Amhepīti mayampi. Mahemaseti mahāmase pūjāmase. Cetopaṇidhihetu hīti attano cittassa sammadeva ṭhapananimittam, attasammāpaṇidhānenāti attho. Tenāha bhagavā-

“Na taṃ mātāpitā kayirā, aññe vāpi ca ñātakā;

sammā paṇihitaṃ cittaṃ, seyyaso naṃ tato kare”ti. (dha. pa. 43);

Evañca pana vatvā sakko devānamindo uyyānakīlāya ussāhaṃ paṭippassa-mbhetvā tatova paṇivattitvā attanā abhiṇhaṃ pūjaneyyaṭṭhānabhūte cūlāmaṇice-tiye sattāhaṃ pūjaṃ akāsi. Atha aparena samayena devacārikaṃ gatassa āya-smato nāradattherassa taṃ pavattiṃ gāthāheva kathesi, thero dhammasaṅgāha-kānaṃ ārocesi, te tathā naṃ saṅghaṃ āropesunti.

Pītavimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Uchchvimānavaṇṇanā

Obhāsayitvā pathaviṃ sadevakanti ucchvimānaṃ. Taṃ heṭṭhā ucchvimā-nena pālito ca aṭṭhuppattito ca sadisameva. Kevalaṃ tattha sassu suṇisaṃ piṭha-kena paharivā māresi, idha pana leḍḍunāti ayameva viseso. Vatthuno pana bhinnattā ubhayampi visuṃyeva saṅghaṃ āruḥhanti veditabbaṃ.

808. “Obhāsayitvā pathaviṃ sadevakaṃ, atirocasi candimasūriyā viya; siriya ca vaṇṇena yasena tejasā, brahmāva deve tidase sahindake.

809. “Pucchāmi (..0188) taṃ uppalamāladhārinī, āveḷinī kañcanasannibhattace. alaṅkate uttamavatthadhārinī, kā tvaṃ subhe devate vandase mamaṃ.

810. “Kiṃ tvaṃ pure kammamakāsi attanā, manussabhūtā purimāya jātiyā; dānaṃ suciṇṇaṃ atha sīlasaññaṃ, kenupapannā sugatiṃ yasassinī; devate pucchitācikkha, kissa kammassidaṃ phalaṃ”ti.-

Āyasmā mahāmoggallānatthero pucchi. Tato devatā imāhi gāthāhi byākāsi-

811. “Idāni bhante imameva gāmaṃ, piṇḍāya amhākaṃ gharaṃ upāgami; tato te ucchussa adāsiṃ khaṇḍikaṃ, pasannacittā atulāya pītiyā.

812. “Sassu ca pacchā anuyuñjate mamaṃ, kahaṃ nu ucchuṃ vadhuke avā-kiri;

na chaḍḍitaṃ no pana khāditaṃ mayā, santassa bhikkhussa sayaṃ adā-sahaṃ.

813. “Tuyhaṃ nvidaṃ issariyaṃ atho mama’, itissā sassu paribhāsate mamaṃ. leḍḍuṃ gahetvā pahāraṃ adāsi me, tato cutā kālakatāmi devatā.

814. “Tadeva kammaṃ kusalaṃ kataṃ mayā, sukhañca kammaṃ anubhomi attanā;

devehi saddhiṃ paricārayāmaṃ, modāmaṃ kāmaguṇehi pañcahi.

815. “Tadeva (..0189) kammaṃ kusalaṃ kataṃ mayā, sukhañca kammaṃ anu-bhomi attanā;

devindaguttā tidasehi rakkhitā, samappitā kāmaguṇehi pañcahi.

816. “Etādisaṃ puññaphalaṃ anappakaṃ, mahāvīpākā mama ucchudakkhiṇā;
devehi saddhiṃ paricārayāmaṃ, modāmaṃ kāmaguṇehi pañcahi.

817. “Etādisaṃ puññaphalaṃ anappakaṃ, mahājutikā mama ucchudakkhiṇā;
devindaguttā tidasehi rakkhitā, sahasanettoriva nandane vane.

818. “Tuvañca bhante anukampakaṃ viduṃ, upecca vandiṃ kusalañca
pucchisaṃ;

tato te ucchussa adāsīṃ khaṇḍikaṃ, pasannacittā atulāya pītiyā”ti.
Sesaṃ vuttasadisamevāti.

Ucchuvimānavañṇanā niṭṭhitā.

11. Vandana vimānavañṇanā

Abhikkantena vaṇṇenāti vandana vimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā sāvathiyā viharati jetavane anāthapiṇḍikassa ārāme. Tena samayena sambahulā bhikkhū aññatarasmiṃ gāmakāvāse vassaṃ vasitvā vutthavassā pavāretvā senāsanaṃ paṭisāmetvā pattacīvaramādāya sāvathim uddissa bhagavantaṃ dassanattāya gacchantā aññatarassa gāmassa majjhena atikkamanti. Tattha aññatarā itthi te bhikkhū disvā pasannacittā sañjātagāravabahumānā pañcapatiṭṭhitena vanditvā siraṃsiṃ añjaliṃ paggayha yāva dassanūpacārā pasādasommāni akkhīni ummīletvā oloketi aṭṭhāsi (..0190). Sā aparena samayena kālaṃ katvā tāvatimsesu nibbatti. Atha naṃ tattha dibbasampattim anubhavanti āyasmā mahāmogallāno imāhi gāthāhi paṭipucchi-

819. “Abhikkantena vaṇṇena ...pe...vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati”ti.

822. “Sā devatā attamaṇā ...pe... yassa kammassidaṃ phalaṃ”.

823. “Ahaṃ manussesu manussabhūtā, disvāna samaṇe sīlavante;
pādāni vanditvā manaṃ pasādayiṃ, vittā cahaṃ añjalikaṃ akāsīṃ.

824. “Tena metādiso vaṇṇo ...pe...vaṇṇo ca me

sabbadisā pabhāsati” ti.-

Imāhi gāthāhi byākāsi.

823. Tattha **samaṇeti** samitapāpe. **Sīlavanteti** sīlaguṇayutte. **Manam pasāda-**
yinti “sādhurūpā vatime ayyā dhammacārino samacārino brahmacārino” ti tesam
guṇe ārabha cittaṃ pasādesiṃ. **Vittā caham añjalikaṃ akāsinti** tuṭṭhā somana-
ssajātā aham vandim. Pesalānaṃ bhikkhūnaṃ pasādavikasitāni akkhīni ummī-
letvā dassanamattampi imesaṃ sattānaṃ bahūpakāraṃ, pageva vandanāti.
Tenāha “**tena metādiso vaṇṇo**” ti-ādi. Sesam vuttanayameva.

Vandanavimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

12. Rajjumālāvimānavaṇṇanā

Abhikkantena vaṇṇenāti rajjumālāvimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā sāva-
tthiyaṃ viharati jetavane. Tena samayena gayāgāmake aññatarassa brāhma-
ṇassa dhītā tasmimyeva gāme ekassa brāhmaṇakumārassa dinnā patikulaṃ gatā,
tasmim gehe issariyaṃ vattenti tiṭṭhati. Sā (..0191) tasmim gehe dāsiyā dhītaraṃ
disvā na sahati. Diṭṭhakālato paṭṭhāya kodhena taṭataṭāyamānā akkosati paribhā-
sati, khaṭakañcassā deti. Yadā pana sā vayappattiyā kiccasaṃmatthā jātā, tadā naṃ
jaṇṇukapparamuṭṭhihi paharateva yathā taṃ purimajātisu baddhāghātā.

Sā kira dāsī kassapadasabalassa kāle tassā sāminī ahosi, itarā dāsī. Sā taṃ
leḍḍudaṇḍādīhi muṭṭhi-ādīhi ca abhiṇhaṃ abhihanati. Sā tena nibbinā yathā-
balaṃ dānādīni puññāni katvā “anāgate aham sāminī hutvā imissā upari issariyaṃ
vatteyyan” ti patthanam ṭhapesi. Atha sā dāsī tato cutā aparāparaṃ saṃsaranti
imasmim buddhuppāde vuttanayena gayāgāmake brāhmaṇakule nibbattitvā pati-
kulaṃ gatā, itarāpi tassā dāsī ahosi. Evaṃ baddhāghātātāya sā taṃ viheṭheti.

Evaṃ viheṭhentī akāraṇeneva kesesu gahetvā hatthehi ca pādehi ca suhataṃ
hani. Sā nhāpitasālaṃ gantvā khuramuṇḍaṃ kāretvā agamāsi. Sāminī “kiṃ je
duṭṭhadāsi muṇḍanamattena tava vippamokkho” ti rajjuṃ sīse bandhitvā tattha naṃ
gahetvā oṇamtvā ghāteti, tassā tañca rajjuṃ apanetuṃ na deti. Tato paṭṭhāya
dāsiyā “rajjumālā” ti nāmaṃ ahosi.

Athekadivasam sathā paccūsasamaye mahākaruṇāsamāpattito vuṭṭhāya lokaṃ
volokento rajjumālāya sotāpattiphalūpanissayaṃ, tassā ca brāhmaṇiyā saraṇesu
sīlesu ca patitṭhānaṃ disvā araññaṃ pavisitvā aññatarasmim rukkhāmūle nisīdi
chabbaṇṇā buddharasmiyo vissajjento. Rajjumālāpi kho divase divase tāya tathā
viheṭhiyamānā “kiṃ me iminā dujjīvitena” ti nibbinarūpā jīvite maritukāmā ghaṭaṃ
gahetvā udakatitthaṃ gacchantī viya gehato nikkhantā anukkamena vanaṃ pavi-
sitvā bhagavato nisinnarukkhassa avidūre aññatarassa rukkhassa sākhāya rajjuṃ
bandhitvā pāsaṃ katvā ubbandhitukāmā ito cito ca oloketi addasa bhagavantaṃ
tattha nisinnaṃ pāsādikaṃ pasādaniyaṃ uttamadamathasamathamanuppattaṃ
chabbaṇṇabuddharasmiyo vissajjentaṃ. Disvā buddhagāravena ākaḍḍhiyamāna-

hadayā (..0192) “kiṃ nu kho bhagavā mādisānampi dhammaṃ deseti, yamaṃ sutvā ito dujjīvitato mucceyyan”ti cintesi.

Atha bhagavā tassā cittācāraṃ oloketvā “rajjumāle”ti āha. Sā taṃ sutvā amātena viya abhisittā pītiyā nirantaraṃ phuṭṭhā bhagavantaṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Tassā bhagavā anupubbikathānupubbakaṃ catusaccakathaṃ kathesi, sā sotāpattiphale patiṭṭhahi. Satthā “vaṭṭati ettako rajjumālāya anuggaho, idānesā kenaci appadhaṃsiyā jātā”ti araṇṇato nikkhamitvā gāmassa avidūre aññatarasmiṃ rukkhamaṃle nisīdi. Rajjumālāpi attānaṃ vinipātetuṃ abhabbatāya khantimettānuddayasampannatāya ca “brāhmaṇi maṃ hanatu vā viheṭhetu vā yaṃ vā taṃ vā karotū”ti ghaṭena udakaṃ gahetvā gehaṃ agamāsi. Sāmiko gehadvāre ṭhito taṃ disvā “tvaṃ ajja udakatitthaṃ gatā cirāyitvā āgatā, mukhavaṇṇo ca te ativiya vipasanno, tvaṅca aññena ākārena upaṭṭhāsi, kiṃ etan”-ti pucchi. Sā tassa taṃ pavattiṃ ācikkhi.

Brāhmaṇo tassā vacanaṃ sutvā tussitvā gehaṃ gantvā rajjumālāya upari “tayā na kiñci kātabban”ti suṇisāya vatvā tuṭṭhamānaso sīghataraṃ satthu santikaṃ gantvā vanditvā sādarena katapaṭisanthāro satthāraṃ nimantetvā attano gehaṃ ānetvā paṇitena khādaniyena bhojaniyena parivisitvā bhagavantaṃ bhuttāviṃ onitapattapāṇiṃ upasaṅkamitvā ekamantaṃ nisīdi, suṇisāpissa upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Gayāgāmaṃvāsiniṃ brāhmaṇagahapatikā taṃ pavattiṃ sutvā bhagavantaṃ upasaṅkamitvā appekacce abhivādetvā ekamantaṃ nisīdiṃsu, appekacce sammodaniyaṃ katvā ekamantaṃ nisīdiṃsu.

Satthā rajjumālāya tassā ca brāhmaṇiyā purimajātisu katakammaṃ vitthārato kathetvā sampattaparisāya anurūpaṃ dhammaṃ desesi. Taṃ sutvā brāhmaṇi ca mahājano ca tattha sannipatito saraṇesu ca sīlesu ca patiṭṭhahi. Satthā āsanā uṭṭhahitvā sāvathimeva agamāsi. Brāhmaṇo rajjumālaṃ dhītuṭṭhāne ṭhapesi. Tassa suṇisā rajjumālaṃ piyacakkhūhi oloketi yāvajivaṃ manāpeneva sinehena parihari. Rajjumālā aparabhāge kālaṃ katvā tāvatimṣesu nibbatti, accharāsahassañcassā parivāro (..0193) ahosi. Sā saṭṭhisakaṭabhārappamaṇehi dibbābharaṇehi paṭimaṇḍitattabhāvā accharāsahassaparivuttā nandanavanādīsu mahatiṃ dibbasampattiṃ anubhavamānā pamuditamanā vicarati. Athāyasmā mahāmoggaḷlāno devacārikaṃ gato taṃ mahantena dibbānubhāvena mahatiyā deviddhiyā vijjotamānaṃ disvā tāya katakammaṃ imāhi gāthāhi pucchi.

826. “Abhikkantena vaṇṇena, yā tvaṃ tiṭṭhasi devate;
hatthe pāde ca viggayha, naccasi suppavādite.

827. “Tassā te naccamānāya, aṅgamaṅgehi sabbaso;
dibbā saddā niccharanti, savaniyā manoramā.

828. “Tassā te naccamānāya, aṅgamaṅgehi sabbaso;
dibbā gandhā pavāyanti, sucigandhā manoramā.

829. “Vivattamānā kāyena, yā veṇīsu piḷandhanā;
tesaṃ suyyati nigghoso, tūriye pañcaṅgike yathā.

830. “Vaṭṭaṃsakā vātadhutā, vātena sampakampitā;
tesaṃ suyyati nigghoso, tūriye pañcaṅgike yathā.

831. “Yāpi te sirasmiṃ mālā, sucigandhā manoramā;
vāti gandho disā sabbā, rukkho mañjūsako yathā.

832. “Ghāyase taṃ sucigandhaṃ, rūpaṃ passasi amānusaṃ;
devate pucchitācikkha, kissa kammassaḍaṃ phalaṃ”ti.

826. Tattha **hatthe pāde ca viggayhāti** hatthe ca pāde ca vividhehi ākārehi gahetvā, pupphamuṭṭhipupphañjali-ādibhedassa sākhābhinayassa dassanava-sena vividhehi ākārehi hatthe, ca, samapādādīnampi ṭhānavisesānaṃ dassanava-sena vividhehi ākārehi pāde ca upādiyitvāti attho. Ca-saddena sākhābhinayaṃ saṅgaṇhāti. **Naccasīti** naṭasi. **Yā tvanti** yā vuttanayavasena naccaṃ karosīti attho. **Suppavāditeti** sundare pavajjane sati tava naccassa anurūpavasena viṇāvaṃsa-mudīngatāḷādike vādiyamāne, pañcaṅgike tūriye paggayhamāneti attho. Sesāṃ heṭṭhāvīmāne vuttanayameva.

Evāṃ (..0194) therena pucchitā sā devatā attano purimajāti-ādiṃ imāhi gāthāhi byākāsi-

833. “Dāsī ahaṃ pure āsiṃ, gayāyaṃ brāhmaṇassaḍaṃ;
appapuññā alakkhikā, rajjumālāti maṃ viduṃ.

834. “Akkosānaṃ vadhānañca, tajjanāya ca uggatā;
kuṭaṃ gahetvā nikkhamma, agañchiṃ udahāriyā.

835. “Vipathe kuṭaṃ nikkhipitvā, vanasaṇḍaṃ upāgamiṃ;
'idhevāhaṃ marissāmi, ko attho jīvitena me'.

836. “Daḷhaṃ pāsāṃ karitvāna, āsumbhivitvāna pādape;
tato disā vilokesiṃ, 'ko nu kho vanamassito'.

837. “Tatthaddasāsiṃ sambuddhaṃ, sabbalokahitaṃ munīṃ;
nisinnaṃ rukkhamaḷasmīṃ, jhāyantaṃ akutobhayaṃ.

838. “Tassā me ahu saṃvego, abbhuto lomahaṃsano;
'ko nu kho vanamassito, manusso udāhu devatā'.

839. “Pāsādikaṃ pasādaniyaṃ, vanā nibbanamāgataṃ;
disvā mano me pasīdi, nāyaṃ yādisakīdiso.

840. “Guttindriyo jhānarato, abahiggatamānaso;
hito sabbassa lokassa, buddho ayaṃ bhavissati.

841. “Bhayabheravo durāsado, sīhova guhamassito;
dullabhāyaṃ dassanāya, pupphaṃ odumbaraṃ yathā.

842. “So maṃ mudūhi vācāhi, ālapitvā tathāgato;
rajjumāleti maṃvoca, saraṇaṃ gaccha tathāgataṃ.

843. “Tāhaṃ (..0195) giraṃ suṇitvāna, nelaṃ atthavatiṃ suciṃ;
saṇhaṃ muduñca vagguñca, sabbasokāpanūdanaṃ.

844. “Kallacittañca maṃ ṇatvā, pasannaṃ suddhamānasaṃ;
hito sabbassa lokassa, anusāsi tathāgato.

845. “Idaṃ dukkhanti maṃvoca, ayaṃ dukkhassa sambhavo;
dukkhanirodho maggo ca, añjaso amatogadho.

846. “Anukampakassa kusalassa, ovādamhi ahaṃ ṭhitā;
ajjhagā amataṃ santiṃ, nibbānaṃ padamaccutaṃ.

847. “Sāhaṃ avatṭhitāpemā, dassane avikampinī;
mūlajātāya saddhāya, dhītā buddhassa orasā.

848. “Sāhaṃ ramāmi kīḷāmi, modāmi akutobhayā;
dibbamālaṃ dhārayāmi, pivāmi madhumaddavaṃ.

849. “Saṭṭhitūriyasahassāni, paṭibodhaṃ karonti me;
āḷambo gaggaro bhīmo, sādhuvadī ca saṃsayo.

850. “Pokkharo ca suphasso ca, viṇāmokkhā ca nāriyo;
nandā ceva sunandā ca, soṇadinnā sucimhitā.

851. “Alambusā missakesī ca, puṇḍarīkātidāruṇī;
eṇīphassā suphassā ca, subhaddā muduvādinī.

852. “Etā caññā ca seyyāse, accharānaṃ pabodhikā;
tā maṃ kālenupāgantvā, abhibhāsanti devatā.

853. “Handa naccāma gāyāma, handa taṃ ramayāmase;
nayidaṃ akatapuññānaṃ, katapuññānamevidaṃ.

854. “Asokaṃ (..0196) nandanaṃ rammaṃ, tidasānaṃ mahāvanaṃ;
sukhaṃ akatapuññānaṃ, idha natthi parattha ca.

855. “Sukhañca katapuññānaṃ, idha ceva parattha ca;
Tesaṃ sahabyakāmānaṃ, kattabbaṃ kusalaṃ bahuṃ;
katapuññā hi modanti, sagge bhogasamaṅgino.

856. “Bahūnaṃ vata atthāya, uppajjanti tathāgatā;
dakkhiṇeyyā manussānaṃ, puññakkhattānamākarā;
yattha kāraṃ karitvāna, sagge modanti dāyakā”ti.

833. Tattha **dāsī ahaṃ pure āsinti** pure purimajātiyaṃ ahaṃ antojātā dāsī ahoṣiṃ. Tattha kassāti āha “**gayāyaṃ brāhmaṇassahaṃ**”ti, gayānāmake gāme aññatarassa brāhmaṇassa. **Hanti** nipātamattaṃ. **Appapuññāti** mandabhāgyā apuññā. **Alakkhikāti** nissirikā kālakaṇṇī. **Rajjumālāti** maṃ vidunti, kese gahetvā ākaḍḍhanaparikaḍḍhanadukkhena muṇḍake kate punapi tadatthameva sīse daḷhaṃ bandhitvā ṭhapitarajjukūḍalakovasena “rajjumālā”ti maṃ manussā jāniṃsu.

834. **Vadhānanti** tāḷanānaṃ. **Tajjanāyāti** bhayasamṭajjanena. **Uggatāti** uggatāya domanassuppattiyā. **Udahāriyāti** udakahārikā, udakaṃ āharanti viya hutvāti adhippāyo.

835. **Vipatheti** apathe, maggato apakkamitvāti attho. **Kvatthoti** ko attho. Soyeva vā pāṭho.

836. **Daḷhaṃ pāsaṃ karitvānāti** bandhanapāsaṃ thiraṃ acchijjanakaṃ katvā. **Āsumbhivāna pādapeti** viṭape lagganavasena pādape rukkhe khipitvā. **Tato disā vilokesiṃ, ko nu kho vanamassitoti** imaṃ vanaṃ pavisanavasena assito nu kho koci atthi, yato me maraṇantarāyo siyāti adhippāyo.

837. **Sambuddhanti-ādi** (..0197) tadā tassā tādise nicchaye asatipi sabhāvavasena vuttaṃ. Tassattho- sayameva sammadeva ca sabbassāpi bujjhitabbassa buddhattā **sambuddhaṃ**, mahākaruṇāyogena hīnādibhedabhinnassa sabbassāpi lokassa ekantahitattā **sabbalokahitaṃ**, ubhayalokaṃ munanato **munim**, nisajjāvavasena kilesābhisaṅkhārehi ṭhānā cāvanābhāvena ca **nisinnaṃ**, ārammaṇūpanijjhānena lakkhaṇūpanijjhānena ca **jhāyantaṃ**, bodhimūleyeva bhayahetūnaṃ samu-

cchinnattā kutocipi bhayābhāvato **akutobhayanti** veditabbaṃ.

838. Saṃvego nāma sahottappaṃ ñāṇaṃ, so tassā bhagavato dassanena uppajji. Tenāha “**tassā me ahu saṃvego**” ti.

839. Pāsādikanti pasādāvahaṃ, dvattiṃsamahāpurisalakkhaṇa-asīti-anubyañjanabyāmapabhāketumālālaṅkatāya samantapāsādikāya attano sarīrasobhāsam-pattiyā rūpakāyadassanabyāvaṭassa janassa sādhubhāvato pasādasaṃvaḍḍhananti attho. **Pasādanīyanti** dasabala-catuvesārajja-asādhāraṇañāṇa-aṭṭhārasāveṇika-buddhadhammapabhuti-aparimāṇaguṇasamannāgatāya dhammakāyasaṃpattiyā sarikkhakajanassa pasīditabbayuttaṃ, pāsādikanti attho. **Vanāti** kilesavānato apakkamivā. **Nibbanamāgatanti** nittaṇhabhāvaṃ nibbānameva upagataṃ adhigataṃ. **Yādisakīdisoti** yo vā so vā, pacurajanoti attho.

840-41. Manacchaṭṭhānaṃ indriyānaṃ aggamaggagopanāya gopitattā **gutti-ndriyo**. Aggaphalajjhānābhīratiyā **jhānarato**. Tato eva bahibhūtehi rūpādi-ārammaṇehi apakkamivā visayajjhatte nibbāne ca ogāḥacittatāya **abahiggaṭamānaso**. Micchāgāhamocanabhayena vipallāsavantehi micchādiṭṭhikehi bhāyitabbato tesaṅca bhayaajanato **bhayabheravo**. Payogāsayavipannehi anupagamānīyato ca kenacipi anāsādanīyato ca **durāsado**. **Dullabhāyanti** dullabho ayaṃ. **Dassanāyāti** daṭṭhumpi. **Pupphaṃ odumbaraṃ yathāti** yathā nāma udumbare bhavaṃ pupphaṃ dullabhadassanaṃ, kadācīdeva bhavēyya, na vā bhavēyya, evaṃ īdisassa uttamapuggalassāti attho.

842. So (..0198) **tathāgato mudūhi vācāhi** saṅhāya vācāya “**rajjumāle**” ti maṃ ālapitvā āmantetvā **saraṇaṃ gaccha tathāgatanti** “tathā āgato” ti-ādinā **tathāgataṃ sammāsambuddhaṃ saraṇaṃ gacchāti maṃ avoca** abhāsīti yojanā.

843-4. **Tāhanti** taṃ ahaṃ. **Giranti** vācaṃ. **Nelanti** niddosaṃ. **Atthavatinti** atthayuttaṃ sātthaṃ, ekantahitaṃ vā. Vacīsoceyyatāya **sucim**. Akakkhaḥatāya **saṅhaṃ**. Veneyyānaṃ mudubhāvakarattā **mudu**. Savanīyabhāvena **vagguṃ**. **Sabbasokāpanūdananti** ñātibyasanādivasena uppajjanakassa sabbassāpi sokassa vinodanaṃ giraṃ sutvāna pasannacittā ahosinti sambandho. Sabbametaṃ dānakathaṃ ādiṃ katvā ussakkitvā nekkhamme ānisaṃsaṃ vibhāvanavasena pavattitaṃ bhagavato anupubbikathaṃ sandhāya vadati. Tenevāha “**kallacittaṅca maṃ ñatvā**” ti-ādi.

Tattha **kallacittanti** kammaniyacittaṃ, heṭṭhā pavattitadesanāya assaddhiyā-dīnaṃ cittadosānaṃ vigatattā uparidesanāya bhājanabhāvūpagamanena kammakkhamacittaṃ, bhāvanākammassa yoggacittanti attho. Tenevāha “**pasannaṃ suddhamānasan**” ti. Tattha “**pasanna**” ti iminā assaddhiyāpagamamāha, “**suddhamānasan**” ti iminā kāmaccchandādi-apagamanena muducittataṃ udaggacittataṅca dasseti. **Anusāsīti** ovadi, sāmukkaṃsikāya dhammadesanāya saha upāyena pavattinivattiyo upadisīti attho. Tenevāha “**idaṃ dukkhaṇ**” ti-ādi. Anusāsītākāradassana-ñhettaṃ.

845. Tattha **idaṃ dukkhanti maṃvocāti** idaṃ taṇhāvajjaṃ tebhūmaṃ dhammajātaṃ bādhakasabhāvattā kucchikaṃ hutvā tucchasaṃbhāvattā tathattā ca dukkhaṃ ariyasaccanti mayhaṃ abhāsi. **Ayaṃ dukkhassa sambhavoti** ayaṃ āma-

taṅhādibhedā taṅhā yathāvuttassa dukkhassa sambhavo pabhavo uppatti hetu samudayo ariyasaccanti. **Dukkhanirodhoti** dukkhassa santibhāvo asaṅkhatadhātu nirodho ariyasaccanti. Antadvayassa parivajjanato **añjaso** nibbānagāminipaṭipadābhāvato **amatogadho** maggo ariyasaccanti maṃ avocāti sambandho.

846. Kusalassāti (..0199) ovādadāne veneyyadamane chekassa, appamādapapattiyā vā matthakappattiyā anavajjassa. **Ovādamhi ahaṃ t̥hitāti** yathāvutte ovāde anusit̥thiyaṃ sikkhāttayapāripūriyā saccapaṭivedhena ahaṃ patiṭṭhitā. Tenāha **“ajjhagā amataṃ santim̃, nibbānaṃ padamaccutan”**ti, idaṃ ovāde patiṭṭhānassa kāraṇavacanaṃ. Yā niccatāya maraṇābhāvato **amataṃ**, sabbadukkhavūpasamatāya **santim̃**, adhigatānaṃ acavanahetutāya **accutaṃ nibbānaṃ padaṃ ajjhagā** adhigañchi, sā ekaṃsena satthu ovāde patiṭṭhitā nāmāti.

847. Avaṭṭhitāpemaṃti daḷhabhatti ratanattaye niccalapasādasinehā. Kasmā? Yasmā **dassane avikampinī**, “sammāsambuddho bhagavā, svākkhāto dhammo, suppaṭipanno saṅgho”ti etasmiṃ sammādassane acalā kenaci acālanīyā. Kena panetaṃ avikampananti āha **“mūlajātāya saddhāyā”**ti. Ayaṃ “itipi so bhagavā arahan”ti-ādinā (ma. ni. 1.74; saṃ. ni. 5.997; a. ni. 9.27) sammāsambuddhe, “svākkhāto bhagavatā dhammā’ti-ādinā tassa dhamme, “suppaṭipanno bhagavato sāvakaṃsaṅgho”ti-ādinā tassa saṅghe ca saccābhisamayasaṅkhātena mūlena jātamūlā saddhā, tāya ahaṃ avikampinīti dasseti. Tato eva **dhītā buddhassa orasāti** sammāsambuddhassa ure vāyāmajanitābhijātītāya orasaputtī.

848. Sāhaṃ ramāmīti sā ahaṃ tadā ariyāya jātiyā idāni devūpapattiyā āgatā maggaratiyā phalaratiyā ca ramāmi, kāmaguṇaratiyā **kīlāmi**, ubhayenāpi **modāmi**. Attānuvādabhayādīnaṃ apagatattā **akutobhayā**. **Madhumaddavanti** madhusaṅkhātaṃ maddavakaraṃ, naccanagāyanakālesu sarīrassa sarassa ca mudubhāvāvahaṃ gandhapānaṃ sandhāya vadati. “Madhumādavan”tipi paṭhanti, ādavaṃ yāvadavaṃ yāvadeva davatthaṃ madhuraṃ pivāmīti attho.

849. Puññakkhetānamākarāti sadevakassa lokassa puññakkhettabhūtānaṃ ariyānaṃ maggaphalaṭṭhānaṃ ariyasaṅghassa ākarā uppattiṭṭhānaṃ tathāgatā. **Yathāti** yasmiṃ puññakkhette. Sesāṃ vuttanayameva.

Athāyasmā (..0200) mahāmoggallāno attanā ca devatāya ca pavattitaṃ imaṃ kathāsallāpaṃ manussalokaṃ āgantvā bhagavato ārocesi. Bhagavā tamatthaṃ aṭṭhuppattim̃ katvā sampattaparīsāya dhammaṃ desesi. Sā desanā mahājanassa sātthikā ahoṣīti.

Rajjumālāvimānavañṇanā niṭṭhitā.

Iti paramatthadīpaniyā khuddaka-aṭṭhakathāya vimānavatthusmiṃ

Dvādasavatthupaṭimaṇḍitassa catutthassa mañjiṭṭhakavaggassa

Atthavaṇṇanā niṭṭhitā.

Niṭṭhitā ca itthivimānavaṇṇanā.

2. Purisavimānaṃ

5. Mahārathavaggo

1. Maṇḍūkadevaputtavimānavaṇṇanā

Mahārathavagge (..0201) **ko me vandati pādānīti** maṇḍūkadevaputtavimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā campāyaṃ viharati gaggarāya pokkharāṇiyā tīre. So paccūsavelāyaṃ

buddhāciṇṇaṃ mahākaruṇāsamāpattiṃ samāpajjitvā tato vuṭṭhāya veneyyabandhave satte volokento addasa “ajja mayi sāyanhasamaye dhammaṃ desente eko maṇḍūko mama sare nimittaṃ gaṇhanto parūpakkamena maritvā devaloke nibbattitvā mahatā devaparivārena mahājanassa passantasseva āgamissati, tattha bahūnaṃ dhammābhisamayo bhavissati”ti disvā pubbaṇhasamayaṃ nivāsetvā pattacivaramādāya mahatā bhikkhusaṅghena saddhiṃ campānagaraṃ piṇḍāya pavisitvā, bhikkhūnaṃ sulabhapiṇḍapātaṃ katvā katabhattakicco vihāraṃ pavisitvā bhikkhūsu vattaṃ dassetvā, attano attano divāṭṭhānaṃ gatesu gandhakuṭiṃ pavisitvā phalasangāhāyāya divasabhāgaṃ khepetvā, sāyanhasamaye catūsu parisāsu sannipatitāsu surabhigandhakuṭito nikkhamitvā taṅkhaṇānurūpena pāṭihāriyena pokkharāṇitire dhammasabhāmaṇḍapaṃ pavisitvā alaṅkātavarabuddhāsane nisinno manosilātale sīhanādaṃ nadanto achambhītakesarasīho viya aṭṭhaṅgasamannāgataṃ brahmassaṃsāraṃ nicchārento acinteyyena buddhānubhāvena anupamāya buddhalīlāya dhammaṃ desetum ārabhi.

Tasmiṅca khaṇe eko maṇḍūko pokkharāṇito āgantvā “dhammo eso vuccati”ti dhammasaṅgāya sare nimittaṃ gaṇhanto parisapariyante nipajji. Atheko vacchāpālo taṃ padesaṃ āgato satthāraṃ dhammaṃ desentaṃ parisāṅga paramena upasamena dhammaṃ suṇantaṃ disvā taggataṃ mānaso daṇḍamolubbha tiṭṭhanto maṇḍūkaṃ anoloketvā tassa sīse sannirumbhitvā aṭṭhāsi. So dhammasaṅgāya pasannacitto tāvadeva kālaṃ katvā tāvatimsabhavane dvādasayojanike kanakavimāne nibbattitvā suttappabuddho (..0202) viya tattha accharāsaṅghaparivutaṃ attānaṃ disvā “kuto nu kho idha ahaṃ nibbatto”ti āvajjento purimajātiṃ disvā “ahampi nāma idha uppajjiṃ, īdisaṅga sampattiṃ paṭilabhiṃ, kiṃ nu kho kammaṃ akāsin”ti upadhārento aṅgaṃ na addasa aṅgatra bhagavato sare nimittaggāhā. So tāvadeva saha vimānena āgantvā vimānato otarivā, mahājanassa passantasseva mahatā parivārena mahantena dibbānubhāvena upasaṅkamtivā, bhagavato pāde sirasā vanditvā aṅgalīṃ paggayha namassamāno aṭṭhāsi. Atha naṃ bhagavā jānantova mahājanassa kammaphalaṃ buddhānubhāvaṅga paccakkhaṃ kātum-

857. “Ko me vandati pādāni, iddhiyā yasasā jalaṃ;
abhikkantena vaṇṇena, sabbā obhāsayaṃ disā”ti.-

Pucchi. Tattha **koti** devanāgayakkhamanussādīsu ko, katamoti attho. **Meti** mama. **Pādānī**ti pāde. **Iddhiyāti** imāya īdisāya deviddhiyā. **Yasasāti** iminā īdisena parivārena paricchēdēna ca. **Jalanti** vijjotamāno. **Abhikkantenāti** ativiya kantena kamanīyena sundarena. **Vaṇṇenāti** chavivaṇṇena, sarīravaṇṇanibhāyāti attho.

Atha devaputto attano purimajāti-ādiṃ āvi karonto imāhi gāthāhi byākāsi-

858. “Maṇḍūkohaṃ pure āsiṃ, uduke vārigocaro;
tava dhammaṃ suṇantassa, avadhī vacchapālako.

859. “Muhuttaṃ cittapasādassa, iddhiṃ passa yasaṅga me;
ānubhāvaṅga me passa, vaṇṇaṃ passa jutiṅga me.

860. “Ye ca te dīghamaddhānaṃ, dhammaṃ assosum gotama;
pattā te acalaṭṭhānaṃ, yattha gantvā na socare”ti.

858. Tattha pureti purimajātiyaṃ. **Udake** idam tadā attano uppattiṭṭhānada-ssanaṃ. **Udake maṇḍūkoti** etena uddhumāyikādikassa thale (..0203) maṇḍū-kassa nivattanaṃ kataṃ hoti. Gāvo caranti etthāti gocaro, gocaro viyāti gocaro, ghāsesanaṭṭhānaṃ. Vāri udakaṃ gocaro etassāti **vārigocaro**. Udakacārīpi hi koci kacchapādi avārigocaropi hotīti “vārigocaro”ti visesetvā vuttaṃ. **Tava dhammaṃ suṇantassāti** brahmassarena karavīkarutamañjunā desentassa tava dhammaṃ “dhammo eso vuccatī”ti sare nimittaggāhavasena suṇantassa, anādare cetaṃ sāmivacanaṃ veditabbaṃ. **Avadhī vacchapālakoti** vacche rakkhanto gopāladā-rako mama samīpaṃ āgantvā daṇḍamolubbhitvā tiṭṭhanto mama sīse daṇḍaṃ sannirumbhitvā maṃ māresi.

859. Muhuttaṃ cittapasādassāti tava dhamme muhuttamattaṃ uppannassa cittapasādassa hetubhūtaṃ **iddhanti** samiddhiṃ, dibbavibhūtiṃ attho. **Yasanti** parivāraṃ. **Ānubhāvanti** kāmavaṇṇitādīdibbānubhāvaṃ. **Vaṇṇanti** sarīravaṇṇasa-mpattiṃ. **Jutinti** dvādasayojanāni pharaṇasamatthaṃ pabhāvisesaṃ.

860. Yeti ye sattā. Ca-saddo byatireke. **Teti** tava. **Dīghamaddhānanti** bahuvelaṃ. **Assosunti** suṇiṃsu. **Gotamāti** bhagavantaṃ gottena ālapati. **Acalaṭṭhānanti** nibbānaṃ. Ayañhettha attho- gotama bhagavā ahaṃ viya ittameva kālaṃ asu-ṇitvā ye pana katapuññā ciraṃ kālaṃ tava dhammaṃ assosum sotaṃ labhiṃsu, te dīgharattaṃ saṃsārabyasanābhibhūtā ime sattā yattha gantvā na soceyyuṃ, taṃ asokaṃ sassatabhāvena acalaṃ santipadaṃ pattā eva, na tesam tassa pattiyaṃ antarāyoti.

Athassa bhagavā sampattaparīsāya ca upanissayasampattiṃ oloketvā vitthā-rena dhammaṃ desesi. Desanāpariyosāne so devaputto sotāpatti-phale patiṭṭhahi, caturāsītiyaṃ pāṇasahassānaṃ dhammābhisamayo ahosi. Devaputto bhagavantaṃ vanditvā tikkhattuṃ padakkhiṇaṃ katvā bhikkhusaṅghassa ca añjaliṃ katvā saha parivārena devalokameva gatoti.

Maṇḍūkadevaputtavimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Revatīvimānavaṇṇanā

Uṭṭhehi (..0204) **revate supāpadhammeti** revatīvimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā bārāṇasiyaṃ viharati isipatane migadāye. Tena samayena bārāṇasiyaṃ saddhāsampannassa kulassa putto nandiyo nāma upāsako ahosi saddhāsa-mpanno dāyako dānapati saṅghupaṭṭhāko. Athassa mātāpitaro sammukhagehato mātuladhītaṃ revatiṃ nāma kaññaṃ ānetukāmā ahesuṃ. Sā pana assaddhā adānasīlā, nandiyo taṃ na icchi. Tassa mātā revatiṃ āha “amma, tvaṃ imaṃ gehaṃ āgantvā bhikkhusaṅghassa nisīdanaṭṭhānaṃ haritena gomayena upali-mpitvā āsanāni paññāpehi, ādhārake ṭhapehi, bhikkhūnaṃ āgatakāle vanditvā pattāṃ gahetvā nisīdāpetvā dhamakaraṇena pāṇiyaṃ parissāvetvā bhuttakāle pattāni dhovāhi, evaṃ me puttassa ārādhikā bhavissasī”ti. Sā tathā akāsi. Atha

naṃ “ovādakkhamā jātā”ti puttassa ārocetvā tena “sādhū”ti sampatiçchite divasaṃ ṭhapetvā āvāhaṃ karissaṃsu.

Atha naṃ nandiyo āha “sace bhikkhusaṅghaṃ mātāpitaro ca me upaṭṭhahissasi, evaṃ imasmiṃ gehe vasituṃ labhissasi, appamattā hohi”ti. Sā “sādhū”ti paṭissuṇitvā kiñci kālaṃ saddhā viya hutvā bhattāraṃ anavattenti dve putte vijāyi. Nandiyassa mātāpitaro kālamakaṃsu. Gehe sabbissariyaṃ tassā eva ahosi. Nandiyopi mahādānapati hutvā bhikkhusaṅghassa dānaṃ paṭṭhapesi, kapaṇaddhikādīnampi gehadvāre pākavattaṃ paṭṭhapesi. Isipatanamahāvihāre catūhi gabbhehi paṭimaṇḍitaṃ catusālaṃ kāretvā mañcapīṭhādīni attharāpetvā buddhapamukhassa bhikkhusaṅghassa mahādānaṃ datvā tathāgatassa hatthe dakkhiṇodakaṃ pātetvā niyyādesi, saha dakkhiṇodakadānena tāvatimsabhavane āyamoto ca vitthārato ca samantā dvādasayojaniko yojanasatubbedho sattaratana-mayo accharāgaṇasahasasaṅghuṭṭho dibbapāsādo uggañchi.

Athāyasmā mahāmoggallāno devacārikaṃ caranta taṃ pāsādaṃ disvā attānaṃ vandituṃ āgate devaputte pucchi “kassāyaṃ pāsādo”ti? “Imassa (..0205), bhante, pāsādassa sāmiko manussaloke bārāṇasiyaṃ nandiyo nāma kuṭumbiyaputto saṅghassa isipatanamahāvihāre catusālaṃ kāresi, tassāyaṃ nibbatta pāsādo”ti āhaṃsu. Pāsāde nibbattadevaccharāyopi therāṃ vanditvā “bhante, mayaṃ bārāṇasiyaṃ nandiyassa nāma upāsakassa paricārikā bhavituṃ idha nibbattā, tassa evaṃ vadetha “tuyhaṃ paricārikā bhavituṃ nibbattā, devatāyo tayi cirāyante ukkaṇṭhitā, devalokasampatti nāma mattikābhājanaṃ bhinditvā suvaṇṇabhājanassa gahaṇaṃ viya atimanāpan’ti vatvā idhāgamanatthāya tassa vadethā”ti āhaṃsu. Thero “sādhū”ti paṭissuṇitvā sahasā devalokato āgantvā catuparisamajjhe bhagavantaṃ pucchi “nibbattati nu kho, bhante, katapuññānaṃ manussaloke ṭhitānaṃ-yeva dibbasampatti”ti? “Nanu te, moggallāna, nandiyassa devaloke nibbattā dibbasampatti sāmaṃ diṭṭhā, kasmā maṃ pucchasi”ti? “Evaṃ, bhante, nibbattati”ti. Athassa satthā “yathā ciraṃ vippavasitvā āgataṃ purisaṃ mittabandhavā abhinandanti sampatiçchanti, evaṃ katapuññaṃ puggalaṃ ito paralokaṃ gataṃ sakāni puññāni sampattihatthehi sampatiçchanti paṭiggaṇhanti”ti dassento-

861. “Cirappavāsiṃ purisaṃ, dūrato sotthimāgataṃ;

ñātimittā suhajjā ca, abhinandanti āgataṃ.

862. “Tatheva katapuññāmpi, asmā lokā paraṃ gataṃ;

puññāni paṭiggaṇhanti, piyaṃ ñātīva āgatan”ti.- gāthā abhāsi;

Nandiyo taṃ sutvā bhīyosomattāya dānāni deti, puññāni karoti, so vaṇijjāya gacchanta revatiṃ āha “bhadde, mayā paṭṭhapitaṃ saṅghassa dānaṃ anāthānaṃ pākavattañca tvaṃ appamattā pavatteyyāsī”ti. Sā “sādhū”ti paṭissuṇi. So pavāsa-gatopi yattha yattha vāsaṃ kappeti, tattha tattha bhikkhūnaṃ anāthānañca yathā-vibhavaṃ dānaṃ detiyeva. Tassa anukampāya khīṇāsavā dūrato pi āgantvā dānaṃ sampatiçchanti. Revatī pana tasmīṃ gate katipāhameva dānaṃ pavattetvā anāthānaṃ bhattaṃ upacchindi, bhikkhūnampi bhattaṃ kaṇājakaṃ bilaṅgadu-tiyaṃ adāsi (..0206). Bhikkhūnaṃ bhuttaṭṭhāne attanā bhuttāvasesāni sitthāni macchamaṃsakhaṇḍamissakāni calakaṭṭhikāni ca pakiritvā manussānaṃ

dasseti “passatha samaṇānaṃ kammaṃ, saddhādeyyaṃ nāma evaṃ chaḍḍenti”-
ti.

Atha nandiyo vohāraśiddhi yathālābho āgantvā taṃ pavattiṃ sutvā revatiṃ
gehato nīharitvā gehaṃ pāvisi. Dutiyadivase buddhappamukhassa bhikkhusa-
ṅghassa mahādānaṃ pavattetvā niccabhattaṃ anāthabhattaṅca sammadeva
pavattesi, attano sahāyehi upanītaṃ revatiṃ ghāsacchādanaparamatāya ṭhapesi.
So aparena samayena kālaṃ katvā tāvatiṃsabhavane attano vimāneyeva
nibbatti. Revatī pana sabbaṃ dānaṃ pacchinditvā “imesaṃ vasena mayhaṃ
lābhasakkāro parihāyī”ti bhikkhusaṅghaṃ akkosanti paribhāsanti vicarati. Atha
vessavaṇo dve yakkhe āṇāpesi “gacchatha, bhaṇe, bārāṇasinagare ugghosatha
“ito sattame divase revatī jīvantīyeva niraye pakkhipīyatī”ti”. Taṃ sutvā mahājano
saṃvegajāto bhītatasito ahoṣi.

Atha revatī pana pāsādaṃ abhiruhitvā dvāraṃ thaketvā nisīdi. Sattame divase
tassā pāpakammaśāntoditena vessavaṇena raññā āṇattā jalitakapilakesama-
ssukā cipiṭavirūpanāsikā pariṇatadāṭhā lohitaṅghā sajaladharasamānavaṇṇā ati-
viya bhayānakarūpā dve yakkhā upagantvā “uṭṭhehi, revate, supāpadhamme”ti-ā-
dīni vadantā nānābhāsu gahetvā “mahājano passatū”ti sakalanagare vīthito
vīthiṃ paribbhamāpetvā ākāsaṃ abhuggantvā tāvatiṃsabhavanaṃ netvā nandi-
yassa vimānaṃ sampattiṅcassā dassetvā taṃ vilapantiṃyeva ussadanirayasa-
mīpaṃ pāpesuṃ. Taṃ yamapurisā ussadaniraye khipiṃsu. Tenāha-

863. “Uṭṭhehi revate supāpadhamme, apārutadvāre adānasīle;

nessāma taṃ yattha thunanti duggatā, samappitā nerayikā dukhenā”ti.

rakkhitum sakkoti, tasmā sīgham uṭṭhahitvā āgacchāhīti attho. Revateti taṃ Tattha (..0207) **uṭṭhehīti** uṭṭhaha, na dānesa pāsādo taṃ nirayabhayato rakkhitum sakkoti, tasmā sīgham uṭṭhahitvā āgacchāhīti attho. **Revateti** taṃ nāmena ālapati. **Supāpadhammeti**-ādinā uṭṭhānassa kāraṇaṃ vadati. Yasmā tvaṃ ariyānaṃ akkosanaparibhāsanādinā suṭṭu lāmakapāpadhammā, yasmā ca apā-rutaṃ dvāraṃ nirayassa tava pavesanattaṃ, tasmā uṭṭhehīti. **Adānasīleti** kassaci kiñci na dānasīle kadariye maccharinī, idampi uṭṭhānasseva kāraṇava-canaṃ. Yasmā dānasīlānaṃ amaccharīnaṃ tava sāmikasadisānaṃ sugatiyaṃ nivāso, tādisānaṃ pana adānasīlānaṃ maccharīnaṃ niraye nivāso, tasmā uṭṭhehi, muhuttamattampi tava idha ṭhātum na dassāmīti adhippāyo. **Yattha thunanti dugga-tāti** dukkhagatatā duggatā. **Nerayikāti** nirayadukkhena samappitā samaṅgībhūtā yasmimṃ niraye thunanti, yāva pāpakammaṃ na byanti hoti, tāva nikkhamitum ala-bhantā nitthunanti, tattha taṃ nessāma nayissāma khipissāmāti yojanā.

864. “Icceva vatvāna yamassa dūtā, te dve yakkhā lohitakkhā brahantā; paccekabāhāsu gahetvā revataṃ, pakkāmayum devagaṇassa santike” ti.-
Idaṃ saṅgītikāravacanaṃ.

Tattha **icceva vatvānāti** iti eva “uṭṭhehi” ti-ādinā vatvā, vacanasamanantaramē-vāti attho. **Yamassa dūtāti** appaṭisedhaniyatassa yamassa rañño dūtasadisā. Vessavaṇena hi te pesitā. Tathā hi te tāvatimsabhavanaṃ nayimsu. Keci “na yamassa dūtā” ti na-kāraṃ “yamassā” ti padena sambandhitvā “vessavaṇassa dūtā” ti atthaṃ vadanti, taṃ na yujjati. Na hi na yamadūtātāya vessavaṇassa dūtāti sijjhati. Yajanti tattha balimṃ upaharantīti **yakkhā**. **Lohitakkhāti** rattanayanā. Yakkhānañhi nettāni atilohitāni honti. **Brahantāti** mahantā. **Paccekabāhāsūti** eko ekabāhāyaṃ, itaro itarabāhāyanti paccekaṃ bāhāsu. **Revatanti** revatiṃ. Revatā-tipi tassā nāmameva. Tathā hi “revate” ti (..0208) vuttaṃ. **Pakkāmayunti** pakkā-mesum, upanesunti attho. **Devagaṇassāti** tāvatimsabhavane devasaṅghassa.

Evaṃ tehi yakkhehi tāvatimsabhavanaṃ netvā nandiyavimānassa avidūre ṭhapitā revatī taṃ sūriyamaṅḍalasadisaṃ ativiya pabhassaraṃ disvā-

865. “Ādiccavaṇṇaṃ ruciraṃ pabhassaraṃ, byamaṃ subhaṃ kañcanajāla-channaṃ;

kassetamākiṇṇajanaṃ vimānaṃ, suriyassa raṃsīriva jotamānaṃ.

866. “Nārīgaṇā candanasāralittā, ubhato vimānaṃ upasobhayanti; taṃ dissati suriyasamānavaṇṇaṃ, ko modati saggapatto vimāne” ti.-
Te yakkhe pucchi. Tepi tassā-

867. “Bārāṇasiyaṃ nandiyo nāmāsi, upāsako amaccharī dānapati vadaññū; tassetamākiṇṇajanaṃ vimānaṃ, sūriyassa raṃsīriva jotamānaṃ.

868. “Nārīgaṇā candanasāralittā, ubhato vimānaṃ upasobhayanti; taṃ dissati sūriyasamānavaṇṇaṃ, so modati saggapatto vimāne” ti.-

Ācikkhimsu.

868. Tattha **candanasāralittāti** sārabhūtena candanagandhena anulittasarīrā. **Ubhato vimānanti** vimānaṃ ubhato anto ceva bahi ca saṅgītādīhi upecca sobha-

yanti.

Atha (.0209) revatī-

869. “Nandiyassāhaṃ bhariyā, agārinī sabbakulassa issarā;

bhattu vimāne ramissāmi dānahaṃ, na patthaye nirayaṃ dassanāyā” ti.-

Āha. Tattha **agārinī**ti gehasāminī. “Bhariyā sagāminī” tipī paṭhanti, bhariyā sahaḡāminīti attho. **Sabbakulassa issarā bhattū**ti mama bhattu nandiyassa sabbakuṭumbikassa issarā sāminī ahoṣiṃ, tasmā idānipi vimāne issarā bhavissāmiti āha. **Vimāne ramissāmi dānahanti** evaṃ palobhetumeva hi taṃ te tattha nesuṃ. **Na patthaye nirayaṃ dassanāyā**ti yaṃ pana nirayaṃ maṃ tumhe netukāmā, taṃ nirayaṃ dassanāyapi na patthaye, kuto pavisitunti vadati.

Evaṃ vadantimeva “tvaṃ taṃ patthehi vā mā vā, kiṃ tava patthanāyā” ti niraya-samīpaṃ netvā-

870. “Eso te nirayo supāpadhamme, puññaṃ tayā akataṃ jīvaloke;

na hi maccharī rosako pāpadhammo, saggūpagānaṃ labhati saḡabyatan” ti.-

Gāthamāhaṃsu. Tassattho- **eso** tava **nirayo**, tayā dīgharattaṃ mahādukkhaṃ anubhavitabbaṭṭhānabhūto. Kasmā? **Puññaṃ tayā akataṃ jīvaloke**, yasmā manussaloke appamattakampi tayā puññaṃ nāma na kataṃ, evaṃ akatapuñño pana tādiso satto **maccharī** attano sampattinigūhanalakkhaṇena maccharena samannāgato, paresaṃ rosuppādanena **rosako**, lobhādīhi pāpadhammehi samaṅgībhāvato **pāpadhammo saggūpagānaṃ** devānaṃ **saḡabyataṃ** saḡabhāvaṃ **na labhatī**ti yojanā.

Evaṃ pana vatvā te dve yakkhā tatthevantaradhāyiṃsu. Taṃsadise pana dve nirayapāle saṃsavake nāma gūthaniraye pakkhipituṃ ākaḡḡhante passitvā-

871. “Kiṃ (.0210) nu gūthañca muttañca, asuci paṭidissati;

duggandhaṃ kimidaṃ mīḡhaṃ, kimetaṃ upavāyati” ti.-

Taṃ nirayaṃ pucchi.

872. “Esa saṃsavako nāma, gambhīro sataporiso;

yattha vassasahassāni, tuvaṃ paccasi revate” ti.-

Tasmiṃ kathite tattha attano nibbattihetubhūtaṃ kammaṃ pucchanti-

873. “Kiṃ nu kāyena vācāya, manasā dukkaṭaṃ kataṃ;

kena saṃsavako laddho, gambhīro sataporiso” ti.- āha;

874. “Samaṇe brāhmaṇe cāpi, aññe vāpi vanibbake;

musāvādena vañcesi, taṃ pāpaṃ pakataṃ tayā” ti.-

Tassā taṃ kammaṃ kathetvā puna te-

875. “Tena saṃsavako laddho, gambhīro sataporiso;

tatthe vassasahassāni, tuvaṃ paccasi revate” ti.-

Āhaṃsu. Tattha **saṃsavako nāmā**ti niccakālaṃ gūthamuttādi-asucissa saṃsavato paggharaṇato saṃsavako nāma.

Na kevalaṃ tuyhaṃ idha saṃsavakalābho eva, atha kho ettha anekāni vassasahassāni paccitvā uttiṇṇāya hatthacchedādīlābhopīti dassetuṃ-

876. “Hatthepi chindanti athopi pāde, kaṇṇepi chindanti athopi nāsaṃ;

athopi kākoḡagaṇā samecca, saṅgamma khādanti viphandamānaṃ” ti.-

Tattha laddhabbakāraṇaṃ āhaṃsu. Tattha **kākoḷagaṇā**ti kākasaṅghā. Te kirassā tigāvutappamāṇe sarīre anekasatāni anekasahassāni patitvā tālakkhandhaparimā-
ṇehi sunisitaggehi ayomayehi mukhatuṇḍehi vijjhivā vijjhivā khādanti, maṃsaṃ
gahitagahitaṭṭhāne kammabalena (..0211) pūrateva. Tenāha “kākoḷagaṇā
samecca, saṅgamma khādanti viphandaṃānan”ti.

Puna sā manussalokaṃ paccānayanāya yācanādivasena taṃ taṃ vippalapi.
Tena vuttaṃ-

877. “Sādhu kho maṃ paṭinetha, kāhāmi kusalaṃ bahuṃ;
dānena samacariyāya, saṃyamena damena ca;
yaṃ katvā sukhitā honti, na ca pacchānutappare”ti.

Puna nirayapālā-

878. “Pure tuvaṃ pamajjitvā, idāni paridevasi;
sayam katānaṃ kammānaṃ, vipākaṃ anubhossasī”ti.-

Āhaṃsu. Puna sā āha-

879. “Ko devalokato manussalokaṃ, gantvāna puṭṭho me evaṃ vadeyya;
nikkhittadaṇḍesu dadātha dānaṃ, acchādanaṃ seyyamathannapānaṃ;
na hi maccharī rosako pāpadhammo, saggūpagānaṃ labhati saḥabyataṃ.

880. “Sāhaṃ nūna ito gantvā, yoniṃ laddhāna mānusiṃ;
vadaññū silasampannā, kāhāmi kusalaṃ bahuṃ;
dānena samacariyāya, saṃyamena damena ca.

881. “Ārāmāni ca ropissaṃ, dugge saṅkamāni ca;
papañca udapānañca, vippasanna cetasā.

882. “Cātuddasiṃ pañcadasiṃ, yā ca pakkhassa aṭṭhami;

pāṭihāriyapakkhañca, aṭṭhaṅgasusamāgataṃ.

883. “Uposathaṃ upavasissaṃ, sadā sīlesu saṃvutā;
na ca dāne pamajjissaṃ, sāmaṃ diṭṭhamidaṃ mayā”ti.

884. “Iccevaṃ (..0212) vippalapantiṃ, phandamānaṃ tato tato;
khipiṃsu niraye ghore, uddhaṃpādaṃ avaṃsiraṃ”ti.-

Idaṃ saṅgītikāravacanaṃ. Puna sā-

885. “Ahaṃ pure maccharinī ahoṣiṃ, paribhāsikā samaṇabrāhmaṇānaṃ;
vitathena ca sāmikaṃ vañcayitvā, paccāmahaṃ niraye ghorarūpe”ti.-

Osānagāthamāha. Tattha “**ahaṃ pure maccharinī**”ti gāthā niraye nibbattāya vuttā,
itarā anibbattāya evāti veditabbā. Sesāṃ suviññeyyamevāti.

Bhikkhū revatīyā yakkhehi gahetvā nītabhāvaṃ bhagavato ārocesuṃ. Taṃ
sutvā bhagavā ādito paṭṭhāya imaṃ vatthuṃ kathetvā upari vitthārena dhammaṃ
desesi, desanāpariyosāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsu. Kāmañcetaṃ reva-
tīpaṭibaddhāya kathāya yebhuyyabhāvato “revatīvimānaṃ”ti voharīyati, yasmā
pana revatī vimānadevatā na hoti, nandiyassa pana devaputtassa vimānādisampa-
ttipaṭisaṃyuttañcetaṃ, tasmā purisavimānesveva saṅghaṃ āropitanti
daṭṭhabbaṃ.

Revatīvimānavañṇanā niṭṭhitā.

3. Chattamāṇavakavimānavañṇanā

Yo vadataṃ pavaro manujesūti chattamāṇavakavimānaṃ. Tassa kā uppatti?

Bhagavā sāvattīyaṃ viharati jetavane. Tena samayena setabyāyaṃ aññatarassa
brāhmaṇassa kicchāladdho putto chatto nāma brāhmaṇamāṇavo ahoṣi. So vaya-
ppatto pitarā pesito ukkaṭṭhaṃ gantvā brāhmaṇassa pokkharasātissa santike
medhāvitāya analasatāya ca na cireneva mante vijjāṭṭhānāni ca uggahetvā
brāhmaṇasippe nipphattiṃ patto. So ācariyaṃ abhivādetvā “mayā tumhākaṃ
santike sippaṃ (..0213) sikkhitaṃ, kiṃ vo garudakkhiṇaṃ demi”ti āha. Ācariyo
“garudakkhiṇā nāma antevāsikassa vibhavānurūpā, kahāpaṇasahassamānehi”ti
āha. Chattamāṇavo ācariyaṃ abhivādetvā setabyaṃ gantvā mātāpitaro vanditvā
tehi abhinandiyamāno katapaṭisanthāro tamatthaṃ pitu ārocetvā “detha me dāta-
bbayuttakaṃ, ajjeva datvā āgamissāmi”ti āha. Taṃ mātāpitaro “tāta, ajja vikālo,
sve gamissasi”ti vatvā kahāpaṇe nīharitvā bhaṇḍikaṃ bandhāpetvā ṭhapesuṃ.
Corā taṃ pavattiṃ ṇatvā chattamāṇavakassa gamanamagge aññatarasmiṃ vana-
gahane nilīnā acchiṃsu “māṇavaṃ māretvā kahāpaṇe gaṇhissāmā”ti.

Bhagavā paccūsasamaye mahākaruṇāsamāpattito vuṭṭhāya lokaṃ volokento
chattamāṇavakassa saraṇesu ca sīlesu ca paṭiṭṭhānaṃ, corehi māritassa deva-
loke nibbattiṃ, tato saha vimānena āgatassa tattha sannipatitaparīsāya ca
dhammābhisamayāṃ disvā paṭhamatarameva gantvā māṇavakassa gamana-
magge aññatarasmiṃ rukkhamaṇe nisīdi. Māṇavo ācariyadhanaṃ gahetvā seta-

byato ukkaṭṭhābhimukho gacchanto antarāmagge bhagavantaṃ nisinnaṃ disvā upasaṅkamtivā aṭṭhāsi. “Kuhiṃ gamissasi”ti bhagavatā vutto “ukkaṭṭhaṃ, bho gotama, gamissāmi mayhaṃ ācariyassa pokkharasātissa garudakkhiṇaṃ dān”ti āha. Atha bhagavā “jānāsi pana tvaṃ, māṇava, tīṇi saraṇāni, pañca sīlāni”ti vatvā tena “nāhaṃ jānāmi, kimatthiyāni panetāni kīdisāni cā”ti vutte “idamīdin”ti saraṇagamanassa sīlasamādānassa ca phalānisamaṃsaṃ vibhāvetvā “uggaṇhāhi tāva, māṇavaka, saraṇagamanavidhin”ti vatvā “sādhu uggaṇhissāmi, kathetha bhante bhagavā”ti tena yācito tassa ruciyā anurūpaṃ gāthābandhavasena saraṇagamanavidhiṃ dassento-

886. “Yo vadataṃ pavaro manujesu, sakyamunī bhagavā katakicco; pāragato balavīriyasamaṅgī, taṃ sugataṃ saraṇatthamupehi.

887. “Rāgavirāgamanejamasokaṃ (..0214), dhammamasāṅkhatamappaṭikūlaṃ; madhuramimaṃ paguṇaṃ suvibhattaṃ, dhammamimaṃ saraṇatthamupehi.

888. “Yattha ca dinna mahapphalaṃ māhu, catūsu sucīsu purisayugesu; aṭṭha ca puggala dhammasā te, saṅghamimaṃ saraṇatthamupehī”ti.-

Tisso gāthāyo abhāsi.

886. Tattha **yoti** ariyamitavacanaṃ, tassa “tan”ti iminā niyamaṇaṃ veditabbaṃ.

Vadatanti vadantānaṃ. **Pavaroti** seṭṭho, kathikānaṃ uttamo vādīvaroti attho. **Manujesūti** ukkaṭṭhaniddeso yathā “sathā devamanussānaṃ”ti. Bhagavā pana devamanussānampi brahmānampi sabbesampi sattānaṃ pavaroyeva, bhagavato ca carimabhava manussesu uppannatāya vuttaṃ “manujesū”ti. Tenevāha “**sakyamunī**”ti. Sakyakulappasutatāya sakyō, kāyamoneyyādīhi samannāgatato anavasesassa ca ñeyyassa munanato muni cāti **sakyamuni**. Bhāgyavantatādīhi catūhi kāraṇehi **bhagavā**. Catūhi maggehi kātabbassa pariññādapabhedassa soḷasavīdhassa kiccassa katattā nipphāditattā **katakicco**. Pāraṃ sakkāyassa paratīraṃ nibbānaṃ gato sayambhuññaṇena adhigatoti **pāragato**. Asadisena kāyabalena, anaññasādhāraṇena ñāṇabalena, catubbidhasammappadhānavīriyena ca samannāgatattā **balavīriyasamaṅgī**. Sobhanagamanattā, sundaraṃ ṭhānaṃ gatattā, sammā gatattā, sammā ca gaditattā **sugato**. Taṃ sugataṃ sammāsambuddhaṃ **saraṇatthaṃ** saraṇāya parāyaṇāya apāyadukkhavaṭṭadukkhaparittāṇāya **upehi** upagaccha, ajja paṭṭhāya ahitanivattanena hitasaṃvaḍḍhanena “ayaṃ me bhagavā saraṇaṃ tāṇaṃ leṇaṃ parāyaṇaṃ gati paṭisaraṇaṃ”ti bhaja seva, evaṃ jānāhi vā bujjhassūti attho.

887. **Rāgavirāganti** ariyamaggamāha. Tena hi ariyā anādikālabhāvitampi rāgaṃ virajjenti. **Anejasokanti** ariyaphalaṃ. Tañhi ejāsaṅkhātāya taṇhāya avasiṭṭhānañca sokanimittānaṃ kilesānaṃ sabbaso paṭippassambhanaṃ (..0215) “anejaṃ asokaṃ”ti ca vuccati. **Dhammanti** sabhāvadhammaṃ. Sabhāvato gahetabba-dhammo hesa yadidaṃ maggaphalanibbānāni, na pariyattidhammo viya paññattidhammavasena. **Dhammanti** vā paramatthadhammaṃ, nibbānanti attho. Samecca sambhuyya paccayehi kataṃ saṅkhatānaṃ, na saṅkhatanti **asaṅkhatānaṃ**. Tadeva nibbānaṃ. Natthi ettha kiñcipi paṭikūlanti **appaṭikūlaṃ**. Savanavelāyaṃ upaparikkhaṇavelāyaṃ paṭipajjanavelāyanti sabbadāpi iṭṭhamevāti **madhuraṃ**.

Sabbaññutaññāṇasannissayāya paṭibhānasampadāya pavattitattā suppvattibhāvato nipuṇabhāvato ca **paṇaṇaṃ**. Vibhajitabbassa atthassa khandhādivasena kusalādivasena uddesādivasena ca suṭṭhu vibhajanato **suviḥattaṃ**. Tīhipi padehi pariyattidhammeva vadati. Teneva hissa āpāthakāle viya vimaddanakālepi kathentassa viya suṇantassāpi sammukhībhāvato ubhatopaccakkhatāya dassanattaṃ **“imaṃ”**ti vuttaṃ. **Dhammanti** yathāvapaṭipajante apāyadukkhapātato dhāraṇatthena dhammaṃ, idaṃ catubbidhassāpi dhammassa sādharmaṇavacanaṃ. Pariyattidhammopi hi saraṇesu ca sīlesu ca paṭiṭṭhānamattāyapi yathāvapaṭipattiyā apāyadukkhapātato dhāreti eva. Imassa ca atthassa idameva vimānaṃ sādhaṅkanti daṭṭhabbaṃ. Sādharmaṇabhāvena yathāvuttadhammassa paccakkaṃ katvā dassento puna **“imaṃ”**ti āha.

888. Yatthāti yasmiṃ ariyasaṅghe. **Dinnanti** pariccattaṃ annādidēyyadhammaṃ. **Dinna mahapphalanti** gāthāsukhatthaṃ anuṇāsikalopo kato. Accantameva kilesā-sucito visujjanena **sucīsu** “sotāpanno sotāpattiphalasacchikiriyāya paṭipanno”ti-ādinā (a. ni. 8.60) vuttesu **catūsu purisayugesu**. **Aṭṭhā**ti maggaṭṭhaphalaṭṭhesu yugaḷe akatvā visuṃ visuṃ gahaṇena aṭṭha puggalā. Gāthāsukhatthameva cettha **“puggala dhammasā”**ti rassaṃ katvā niddeso. **Dhammasā**ti catusaccadhammassa nibbānadhammassa ca paccakkhato dassanakā. Diṭṭhisīlasāmaññaṇa saṃhatabhāvena **saṅghaṃ**.

Evam bhagavatā tīhi gāthāhi saraṇaguṇasandassanena saddhiṃ saraṇagamana-vidhimhi vutte māṇavo taṃtaṃsaraṇaguṇānussaraṇamukhena saraṇagamana-vidhino attano hadaye ṭhapitabhāvaṃ vibhāvento tassā tassā gāthāya (..0216) anantaraṃ “yo vadattaṃ pavaro”ti-ādinā taṃ taṃ gāthaṃ paccanubhāsi. Evam paccanubhāsivā ṭhitassa pañca sikkhāpadāni sarūpato phalānisamsato ca vibhāvetvā tesam samādānavidhiṃ kathesi. So tampi suṭṭhu upadhāretvā pasannamānaso “handāhaṃ bhagavā gamissāmi”ti vatvā ratanattayaguṇaṃ anussaranto taṃyeva maggaṃ paṭipajji. Bhagavāpi “alaṃ imassa ettakaṃ kusalaṃ devalokūpapattiyā”ti jetavanameva agamāsi.

Māṇavassa pana pasannacittassa ratanattayaguṇaṃ sallakkhaṇavasena “saraṇaṃ upemi”ti pavattacittuppādatāya saraṇesu ca, bhagavatā vuttanayena pañcanaṃ sīlānaṃ adhiṭṭhānena sīlesu ca paṭiṭṭhitassa teneva nayena ratanattayaguṇe anussarantasseva gacchantassa corā magge pariyuṭṭhiṃsu. So te agānetvā ratanattayaguṇe anussarantoyeva gacchati. Tañceko coro gumbantaraṃ upanissāya ṭhito visapītena sarena sahasāva vijjhivā jīvitakkhayaṃ pāpetvā kahāpaṇabhaṇḍikaṃ gahetvā attano sahāyehi saddhiṃ pakkāmi. Māṇavo pana kālaṃ katvā tāvatimsabhavane tiṃsayojanike kanakavimāne suttappabuddho viya accharāsahassaparivuto saṭṭhisakaṭabhārālaṅkārapaṭimaṇḍitattabhāvo nibbatti, tassa vimānassa ābhā sātīrekāni vīsatiyojanāni pharivā tiṭṭhati.

Atha māṇavaṃ kālakataṃ disvā setabyagāmaṃvāsino manussā setabyaṃ gantvā tassa mātāpitūnaṃ ukkaṭṭhagāmaṃvāsino ca ukkaṭṭhaṃ gantvā brāhmaṇassa pokkharasātissa kathesuṃ. Taṃ sutvā tassa mātāpitaro ñātimitā brāhmaṇo ca pokkharasāti saporivārā assumukhā rodamaṇā taṃ padesaṃ aga-

maṃsu, yebhuyyena setabyavāsino ca ukkaṭṭhavāsino ca icchānaṅgalavāsino ca sannipatiṃsu, mahāsamāgamo ahosi. Atha māṇavassa mātāpitaro maggassa avidūre citakaṃ sajjetvā sarīrakiccaṃ kātuṃ ārabhiṃsu.

Atha bhagavā cintesi “mayi gate chattamāṇavo maṃ vandituṃ āgamissati, āgatañca taṃ katakammaṃ kathāpento kammaphalaṃ paccakkaṃ kāretvā dhammaṃ desessāmi, evaṃ mahājanassa dhammābhisamayo bhavissati”ti cintetvā mahatā bhikkhusaṅghena saddhiṃ taṃ padesaṃ upagantvā aññatarasmiṃ rukkhamaṃḍale (..0217) nisīdi chabbaṇṇabuddharaṃsiyo vissajjento. Atha chattamāṇavadevaputtopi attano sampattiṃ paccavekkhitvā, tassā kāraṇaṃ upadhārento saraṇagamanañca sīlasamādānañca disvā, vimhayajāto bhagavati sañjātapasādabahumāno “idānevāhaṃ gantvā bhagavantañca bhikkhusaṅghaṃ vandissāmi, ratanattayaguṇe ca mahājanassa pākaṭe karissāmi”ti kataññutaṃ nissāya sakalaṃ taṃ araññapadesaṃ ekālokaṃ karonto, saha vimānena āgantvā vimānato oruyha mahatā parivārena saddhiṃ dissamānarūpo upasaṅkamtivā bhagavato pādesu sirasā nipatanto abhivādetvā añjaliṃ paggayha ekamantaṃ aṭṭhāsi. Taṃ disvā mahājano “ko nu kho ayaṃ devo vā brahmā vā”ti acchariyabbhutajāto upasaṅkamtivā bhagavantaṃ parivāresi. Bhagavā tena katapuññakammaṃ pākaṭaṃ kātuṃ-

889. “Na tathā tapati nabhe sūriyo, cando ca na bhāsati na phusso;

yathā atulamidaṃ mahappabhāsaṃ, ko nu tvam̐ tidivā mahim̐ upāgā.

890. “Chindati raṃsī pabhaṅkarassa, sādḥikavīsatiyojanāni ābhā;
rattimapi yathā divaṃ karoti, parisuddhaṃ vimalaṃ subhaṃ vimānaṃ.

891. “Bahupadumavicitrapuṇḍarikaṃ, vokiṇṇaṃ kusumehi nekacittaṃ;
arajavirajahemajālachannaṃ, ākāse tapati yathāpi sūriyo.

892. “Rattambarapītavāsasāhi, agarupiyaṅgucandanussadāhi;
kañcanatanusannibhattacāhi, paripūraṃ gaganamaṃva tārakāhi.

893. “Naranāriyo (..0218) bahuketthanekavaṇṇā, kusumavibhūsitābharaṇettha
sumanā;

anilapamuñcitā pavanti surabhiṃ, tapaniyavitatā suvaṇṇachannā.

894. “Kissa saṃyamassa ayaṃ vipāko, kenāsi kammaphalenidhūpapanno;
yathā ca te adhigatamidaṃ vimānaṃ, tadanupadaṃ avacāsi iggha puṭṭho” ti.-

Taṃ devaputtaṃ paṭipucchi.

886. Tattha **tapatīti** dippati. **Nabheti** ākāse. **Phussoti** phussatārakā. **Atulanti** anupamaṃ, appamāṇaṃ vā. Idaṃ vuttaṃ hoti- yathā idaṃ tava vimānaṃ anupamaṃ appamāṇaṃ pabhassarabhāvena tato eva mahappabhāsaṃ ākāse dippati, na tathā tārakarūpāni dippanti, na cando, tāni tāva tiṭṭhantu, nāpi sūriyo dippati, evaṃbhūto ko nu tvam̐ devalokato imaṃ bhūmipadesaṃ upagato, taṃ pākaṭaṃ katvā imassa mahājanassa kathehīti.

890. **Chindatīti** vicchindati, pavattituṃ adento paṭihanatīti attho. **Raṃsīti** rasmiyo. **Pabhaṅkarassāti** sūriyassa. Tassa ca vimānassa pabhā samantato pañcavīsatiyojanāni pharivā tiṭṭhati. Tenāha “**sādḥikavīsatiyojanāni ābhā**” ti. **Rattimapi yathā divaṃ karotīti** attano pabhāya andhakāraṃ vidhamantaṃ rattibhāgampi divasabhāgaṃ viya karoti. Parisamantato anto ceva bahi ca suddhatāya **parisuddhaṃ**. Sabbaso malābhāvena **vimalaṃ**. Sundaratāya **subhaṃ**.

891. **Bahupadumavicitrapuṇḍarīkanti** bahuvidharattakamalañceva vicittavaṇṇasetakamalañca. Setakamalaṃ padumaṃ, rattakamalaṃ puṇḍarīkanti vadanti. **Vokiṇṇaṃ kusumehīti** aññehi ca nānāvidhehi pupphehi samokiṇṇaṃ. **Nekacittanti** (..0219) mālākammalatākammādinānāvidhavicittaṃ. **Arajavirajahemajālachannanti** sayam̐ apagatarajaṃ virajena niddosena kañcanajālena chāditaṃ.

892. **Rattambarapītavāsasāhīti** rattavatthāhi ceva pītavatthāhi ca. Ekā hi rattaṃ dibbavatthaṃ nivāsetvā pītaṃ uttariyaṃ karoti, aparā pītaṃ nivāsetvā rattaṃ uttariyaṃ karoti. Taṃ sandhāya vuttaṃ “rattambarapītavāsasāhī” ti. **Agarupiyaṅgucandanussadāhīti** agarugandhena piyaṅgumālāhi candanagandhehi ca ussadāhi, ussannadibbāgarugandhādikāhīti attho. **Kañcanatanusannibhattacāhīti** kanakasadisasukhumacchavīhi. **Paripūranti** taṃ taṃ vicarantīhi saṅgītipasutāhi ca paripuṇṇaṃ.

893. **Bahuketthāti** bahukā ettha. **Anekavaṇṇāti** nānārūpā. **Kusumavibhūsitābharaṇāti** visesato surabhivāyanatthaṃ dibbakusumehi alaṅkatadibbābharaṇā. **Etthāti** etasmiṃ vimāne. **Sumanāti** sundaramanā pamuditacittā. **Anilapamuñcitā pavanti surabhinti** anilena pamuñcitagandhānaṃ pupphānaṃ vāyunā vimuttapattapuṭaṃ viya vibandhatāya vikasitatāya ca sugandhaṃ pavāyanti. “Anilapadhūpitā” tipi

paṭhanti, vātena mandam āvuyhamānā hemamayapupphāti attho. Kanakacīrakā-
dīhi veṇi-ādīsu otatatāya **tapaniyavitatā**. Yebhuyyena kañcanābharaṇehi acchādi-
tasarīratāya **suvaṇṇachannā**. **Naranāriyoti** devaputtā devadhītarō ca bahukā ettha
tava vimāneti dasseti.

894. **lñghāti** codanatthe nipāto **puṭṭhoti** pucchito imassa mahājanassa kamma-
phalapaccakkhabhāvāyāti adhippāyo.

Tato devaputto imāhi gāthāhi byākāsi-

895. “Sayamidha pathe samecca māṇavena, sathānusāsi anukampamāno;
tava ratanavarassa dhammaṃ sutvā, karissāmīti ca bravittha chatto.

896. “Jinavarapavaram (..0220) upehi saraṇam, dhammañcāpi tatheva bhikkhu-
saṅgham;

noti paṭhamam avocam bhante, pacchā te vacanam tathevakāsiṃ.

897. “Mā ca pāṇavadham vividham carassu asuciṃ,
na hi pāṇesu asaññatam avaṇṇayimsu sappaññā;

noti paṭhamam avocam bhante, pacchā te vacanam tathevakāsiṃ.

898. “Mā ca parajanassa rakkhitampi, ādātabbamamaññitho adinmam;

noti paṭhamam avocam bhante, pacchā te vacanam tathevakāsiṃ.

899. “Mā ca parajanassa rakkhitāyo, parabhariyā agamā anariyametaṃ;

noti paṭhamam avocam bhante, pacchā te vacanam tathevakāsiṃ.

900. “Mā ca vitatham aññathā abhāṇi, na hi musāvādam avaṇṇayimsu
sappaññā;

noti paṭhamam avocam bhante, pacchā te vacanam tathevakāsiṃ.

901. “Yena ca purisassa apeti saññā, tam majjam parivajjayassu sabbam;

noti paṭhamam avocam bhante, pacchā te vacanam tathevakāsiṃ.

902. “Svāham idha pañca sikkhā karitvā, paṭipajjitvā tathāgatassa dhamme;

dvepathamagamāsiṃ coramajjhe, te mam tattha vadhimsu bhogahetu.

903. “Ettakamidaṃ (..0221) anussarāmi kusalam, tato param na me vijjati
aññam;

tena sucaritena kammunāham, uppanno tidivesu kāmakāmī.

904. “Passa khaṇamuhuttasaññamassa, anudhammappaṭipattiyā vipākam;

jalamiva yasasā samekkhamānā, bahukāmam pihayanti hīnakammā.

905. “Passa katipayāya desanāya, sugatiñcamhi gato sukhañca patto;

ye ca te satataṃ suṇanti dhammaṃ, maññe te amataṃ phusanti khemaṃ.

906. “Appampi kataṃ mahāvīpākam, vipulam hoti tathāgatassa dhamme;

passa katapuññatāya chatto, obhāseti pathaviṃ yathāpi sūriyo.

907. “Kimidaṃ kusalam kimācarema, icceke hi samecca mantayanti;

te mayaṃ punareva laddha mānusattaṃ, paṭipannā viharemu silavanto.

908. “Bahukāro anukampako ca sathā, iti me sati agamā divā divassa;

svāham upagatomhi saccanāmam, anukampassu punapi suṇemha
dhammaṃ.

909. “Ye cidha pajahanti kāmarāgam, bhavarāgānusayañca pahāya moham;

na ca te puna mupenti gabbhaseyyam, parinibbānagatā hi sītibhūtā”ti.

895. Tattha (..0222) **sayamidha pathe samecca māṇavenā**ti idha imasmiṃ pathe mahāmagge sayameva upagatena māṇavena brāhmaṇakumārena samecca samāgantvā. Diṭṭhadhammikasamparāyikaparamatthehi sattānaṃ yathā-rahamanusāsanato **sathā** bhagavā, tvaṃ yaṃ māṇavaṃ yathādhammaṃ **anusāsi anukampamāno** anuggaṇhanto, **tava ratanavarassa** aggaratanassa sammāsa-mbuddhassa, taṃ **dhammaṃ sutvā iti** evaṃ **karissāmi** yathānusiṭṭhaṃ paṭipajjissā-mīti, so **chatto** chattanāmakō māṇavo **bravittha** kathesīti padayojanā.

896. Evaṃ yathāpucchitaṃ kammaṃ kāraṇato dassetvā idāni taṃ sarūpato vibhāgato ca dassento sathārā samādapitabhāvaṃ attanā ca tattha pacchā pati-ṭṭhitabhāvaṃ dassetuṃ **“jinavarapavaran”**ti-ādimāha. Tattha **noti paṭhamaṃ avo-cahaṃ bhanteti** bhante bhagavā “saraṇagamaṃ jānāsi”ti tayā vutto “no”ti na “jānāmi”ti paṭhamaṃ avocaṃ ahaṃ. **Pacchā te vacanaṃ tathevakāsinti** pacchā tayā vuttaṃ kathaṃ parivattento tava vacanaṃ tatheva akāsiṃ paṭipajjīṃ, tīṇipi saraṇāni upagacchinti attho.

897. Vividhanti uccāvacaṃ, appasāvajjaṃ mahāsāvajjañcāti attho. Mā cara-ssūti mā akāsi. Asucinti kilesāsucimissatāya na sucīṃ. Pāṇesu asaṅṅatanti pāṇa-ghātato avirataṃ. Na hi avaṇṇayīṃsūti na

hi vaṇṇayanti. Paccūppannakālatthe hi idaṃ atītakālavacanaṃ. Atha vā “avaṇṇa-yiṃsū”ti ekadesena sakalassa kālassa upalakkhaṇaṃ, tasmā yathā na vaṇṇa-yiṃsu atītamaddhānaṃ, evaṃ etarahipi na vaṇṇayanti, anāgatepi na vaṇṇayissa-ntīti vuttaṃ hoti.

898-900. Parajanassa rakkhanti parapariggahitavattu. Tenāha “adinnan”ti. **Mā agamāti** mā ajjhācari. **Vitathanti** atathaṃ, musāti attho. **Aññathāti** aññathāva, vita-thasaññī evaṃ vitathanti jānanto evaṃ mā bhaṇṭi attho.

901. Yenāti (..0223) yena majjena, pītenāti adhippāyo. **Apetīti** vigacchati. **Saññāti** dhammasaññā, lokasaññā eva vā. **Sabbanti** anavasesaṃ, bījato paṭṭhā-yāti attho.

902. Svāhanti so tadā chattamāṇavabhūto ahaṃ. **Idha** imasmiṃ maggapadese, imasmiṃ vā tava sāsane. Tenāha “**tathāgatassa dhamme**”ti. **Pañca sikkhāti** pañca sīlāni. **Karivāti** ādiyitvā, adhiṭṭhāyāti attho. **Dvepathanti** dvinnaṃ gāmasī-mānaṃ vemajjhabhūtaṃ pathaṃ, sīmantarikapathanti attho. **Teti te corā. Tatthāti** sīmantarikamagge. **Bhogahetūti** āmisakiñcikkhanimittaṃ.

903. Tatoti yathāvuttakusalato **paraṃ** upari **aññaṃ kusalaṃ na vijjati** na upala-bbhati, yamaṃ anussareyyanti attho. **Kāmakāmīti** yathicchitakāmaguṇasa-maṅgī.

904. Khaṇamuhuttasaññamassāti khaṇamuhuttamattaṃ pavattasīlassa. **Anudha-mmappaṭipattiyāti** yathādhiḡatassa phalassa anurūpadhammaṃ paṭipajjamā-nassa bhagavā passa, tuyhaṃ ovādadhammassa vā anurūpāya dhammapaṭipa-ttiyā vuttaniyāmeneva saraṇagamanassa sīlasamādānassa cāti attho. **Jalamiva yasasāti** iddhiyā parivārasampattiyā ca jalantaṃ viya. **Samekkhamānāti** passantā. **Bahukāti** bahavo. **Pihayantīti** “kathaṃ nu kho mayaṃ edisā bhavēyyāmā”ti patthenti. **Hīnakammāti** mama sampattito nihīnabhogā.

905. Katipayāyāti appikāya. **Yeti** ye bhikkhū ceva upāsakādayo ca. Ca-saddo byatireke. **Teti tava. Satatanti** divase divase.

906. Vipulanti uḷāraphalaṃ vipulānubhāvaṃ. **Tathāgatassa dhammeti** tathāga-tassa sāsane ovāde ṭhatvā katanti yojanā. Evaṃ anuddesikavasena vuttame-vatthaṃ attuddesikavasena dassento “**passā**”ti-ādimāha. Tattha **passāti** bhaga-vantaṃ vadati, attānameva vā aññaṃ viya ca katvā vadati.

907. Kimidaṃ (..0224) **kusalaṃ kimācaremāti** kusalaṃ nāmetaṃ kiṃsabhāvaṃ kīdisaṃ, kathaṃ vā taṃ ācareyyāma. **Iceke hi samecca mantayantīti** evameke samecca samāgantvā pathaviṃ parivattentā viya sineruṃ ukkhipantā viya ca sudukkaraṃ katvā mantayanti vicārenti, mayaṃ pana akiccheneva punapi kusalaṃ ācareyyāmāti adhippāyo. Tenevāha “**mayan**”ti-ādi.

908. Bahukāroti bahūpakāro, mahā-upakāro vā. **Anukampakoti** kāruṇiko. **kāro padasandhikaro. Itīti** evaṃ, bhagavato attani paṭipannākāraṃ sandhāya vadati. **Me satīti** mayi sati vijjamāne, corehi avadhite evāti attho. **Divā divassāti** divasassapi divā, kālassevāti attho. **Svāhanti** so chattamāṇavabhūto ahaṃ. **Sacca-nāmanti** “bhagavā arahaṃ sammāsambuddho”ti-ādināmehi avitathanāmaṃ bhūtattathanāmaṃ. **Anukampassūti** anuggaṇhāhi. **Punapīti** bhiyyopi **suṇemu**, tava

dhammaṃ suṇeyyāmayevāti attho.

Evam devaputto sabbametaṃ kataññutābhāve ṭhatvā satthu payirupāsane ca dhammassavane ca atittimeva dīpento vadati. Bhagavā devaputtassa ca tattha sannipatitaparīsāya ca ajjhāsayaṃ oloketvā anupubbikathaṃ kathesi. Atha nesam allacittataṃ ñatvā sāmukkaṃsikaṃ dhammadesanaṃ pakāsesi. Desanāpariyosāne devaputto ceva mātāpitaro cassa sotāpattiphale patiṭṭhahimsu, mahato ca janakāyassa dhammābhisamayo ahoṣi.

909. Paṭhamaphale patiṭṭhito devaputto uparimaggesu attano garucittikāraṃ, tadadhigamassa ca mahānisaṃsataṃ vibhāvento **“ye cidha pajahanti kāmarāgan”**-ti pariyosānagāthamāha. Tassattho- **ye idha** imasmiṃ sāsane ṭhitā **pajahanti** anavasesato samucchindanti **kāmarāgaṃ, na ca te puna upenti gabbhaseyyaṃ** orambhāgiyānaṃ saṃyojanānaṃ samucchinnatā. Ye ca pana **pahāya mohaṃ** sabbaso samuggahātetvā **bhavarāgānusayañca** pajahanti, te puna upenti gabbhaseyyanti vattabbameva natthi. Kasmā? **Parinibbānagatā hi sītibhūtā**, te hi uttama-purisā anupādisesāya (..0225) nibbānadhātuyā parinibbānaṃ gatā evaṃ idheva sabbavedayitānaṃ sabbapariḷāhānaṃ byantibhāvena sītibhūtā.

Iti devaputto attano ariyasotasamāpannabhāvaṃ pavedento anupādisesāya nibbānadhātuyā desanāya kūṭaṃ gahetvā bhagavantaṃ vanditvā padakkhiṇaṃ katvā bhikkhusaṅghassa apacitiṃ dassetvā mātāpitaro āpucchitvā devalokameva gato, satthāpi uṭṭhāyāsanaṃ gato saddhiṃ bhikkhusaṅghena. Māṇavassa pana mātāpitaro brāhmaṇo pokkharasāti sabbo ca mahājano bhagavantaṃ anugantvā nivatti. Bhagavā jetavanaṃ gantvā sannipatitāya parisāya imaṃ vimānaṃ vitthārato kathesi. Sā desanā mahājanassa sātthikā ahoṣi.

Chattamāṇavakavimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Kakkaṭakarasadāyakavimānavaṇṇanā

Uccamidaṃ mañithūnaṃ vimānanti kakkaṭakarasadāyakavimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā rājagahe viharati veḷuvane. Tena samayena aññataro bhikkhu āraddhavipassako kaṇṇasūlena piḷito akallasarīratāya vipassanaṃ ussukkāpetuṃ nāsakkhi, vejjehi vuttavidhinā bhesajje katepi rogo na vūpasami. So bhagavato etamatthaṃ ārocesi. Athassa bhagavā “kakkaṭakarasaḥojanaṃ sappāyan”ti ñatvā āha “gaccha tvaṃ bhikkhu magadhakhette piṇḍāya carāhi”ti.

So bhikkhu “dīghadassinā addhā kiñci diṭṭhaṃ bhavissati”ti cintetvā “sādhu bhante”ti bhagavato paṭissuṇitvā bhagavantaṃ vanditvā pattacīvaramādāya magadhakhettaṃ gantvā aññatarassa khettapālassa kuṭiyā dvāre piṇḍāya aṭṭhāsi. So ca khettapālo kakkaṭakarasaṃ sampādetvā bhattañca pacitvā “thokaṃ vissamitvā bhuñjissāmi”ti nisinno therāṃ disvā pattaṃ gahetvā kuṭikāyaṃ nisīdāpetvā kakkaṭakarasaḥhattaṃ adāsi. Therassa taṃ bhattaṃ thokaṃ bhuttassayeva kaṇṇasūlaṃ paṭippassambhi, ghaṭasatena nhāto viya ahoṣi (..0226). So sappāyā-

hāravasena cittaphāsukaṃ labhitvā vipassanāvasena cittaṃ abhininnāmento aparīyositeyeva bhojane anavasesato āsave khepetvā arahatte patiṭṭhāya khetta-pālaṃ āha “upāsaka, tava piṇḍapātabhojanena mayhaṃ rogo vūpasanto, kāya-cittaṃ kallaṃ jātaṃ, tvampi imassa puññassa phalena vigatakāyacittadukkho bhavissasi”ti vatvā anumodanaṃ katvā pakkāmi.

Khettapālo aparena samayena kālaṃ katvā tāvatimsabhavane dvādasayojanike maṇithambhe kanakavimāne sattasatakūṭāgārapaṭimaṇḍite veḷuriyamaya-gabbhe nibbatti, dvāre cassa yathūpacitakammasaṃsūcako muttāsikkāgato suvaṇṇakakkaṭako olambamāno aṭṭhāsi. Athāyasmā mahāmoggallāno pubbe vuttana-yena tattha gato taṃ disvā imāhi gāthāhi pucchi-

910. “Uccamidaṃ maṇithūṇaṃ vimānaṃ, samantato dvādasa yojanāni;
kūṭāgārā sattasatā uḷārā, veḷuriyathambhā rucakatthatā subhā.

911. “Tatthacchasi pivasi khādasi ca, dibbā ca vīṇā pavadanti vagguṃ;
dibbā rasā kāmaguṇettha pañca, nāriyo ca naccanti suvaṇṇachannā.

912. “Kena tetādiso vaṇṇo, kena te idha mijjhati;
uppajjanti ca te bhogā, ye keci manaso piyā.

913. “Pucchāmi taṃ deva mahānubhāva, manussabhūto kimakāsi puññaṃ;
kenāsi evaṃ jalitānubhāvo, vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati”ti.

Sopissa byākāsi, taṃ dassetuṃ-

914. “So devaputto attamano, moggallānena pucchito;
pañhaṃ puṭṭho viyākāsi, yassa kammassidaṃ phalaṃ”ti.- vuttaṃ;

915. “Satisamuppādakaro (..0227), dvāre kakkaṭako ṭhito;
niṭṭhito jātarūpassa, sobhati dasapādako.

916. “Tena metādiso vaṇṇo, tena me idha mijjhati;
uppajjanti ca me bhogā, ye keci manaso piyā.

917. “Akkhāmi te bhikkhu mahānubhāva, manussabhūto yamakāsi puññaṃ;
tenamhi evaṃ jalitānubhāvo, vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”ti.

910. Tattha **uccanti** accuggataṃ. **Maṇithūṇanti** padumarāgādimaṇimaya-thambhaṃ. **Samantatoti** catūsūpi passesu. **Rucakatthatāti** tassaṃ tassaṃ bhūmiyaṃ suvaṇṇaphalakehi atthatā.

911. **Pivasi khādasi cāti** kālena kālaṃ upayujjamānaṃ gandhapānaṃ sudhābhōjanañca sandhāya vadati. **Pavadantīti** pavajjanti. **Dibbā rasā kāmaguṇettha pañcāti** dibbā rasā anappakā pañca kāmaguṇā ettha etasmimṃ tava vimāne saṃvijjantīti attho. **Suvaṇṇachannāti** hemābharaṇavibhūsitā.

915. **Satisamuppādakaroti** satuppādakaro, yena puññakammena ayaṃ dibbasaṃpatti mayā laddhā, tattha satuppādassa kārako, “kakkaṭakarasadānena ayaṃ tayā sampatti laddhā”ti evaṃ satuppādaṃ karontoti attho. **Niṭṭhito jātarūpassāti** jātarūpena siddho jātarūpamayo. Ekamekasmimṃ passe pañca pañca katvā dasa pādā etassāti **dasapādako dvāre kakkaṭako ṭhito sobhati**. So eva mama puñña-kammaṃ tādīsānaṃ mahesīnaṃ vibhāveti, na ettha mayā vattabbaṃ atthīti adhippāyo. Tenāha “**tena metādiso vaṇṇo**”ti-ādi. Sesamṃ vuttanayameva.

Kakkaṭakarasadāyakavimānavañṇanā niṭṭhitā.

5. Dvārapālakavimānavañṇanā

Uccamidaṃ (..0228) maṇithūṇanti dvārapālakavimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā rājagahe viharati veḷuvane. Tena ca samayena rājagahe aññataro upāsako cattāri niccabhattāni saṅghassa deti. Tassa pana gehaṃ pariyante ṭhitaṃ corabhayena yebhuyyena pihitadvārameva

hoti. Bhikkhū gantvā kadāci dvārassa pihitattā bhattaṃ aladdhāva paṭigacchanti. Upāsako bhariyaṃ āha “kiṃ, bhadde, ayyānaṃ sakkaccaṃ bhikkhā dīyati”ti? Sā āha “ekesu divasesu ayyā nāgamiṃsū”ti. “Kiṃ kāraṇaṃ”ti? “Dvārassa pihitattā maññe”ti. Taṃ sutvā upāsako saṃvegappatto hutvā ekaṃ purisaṃ dvārapālaṃ katvā ṭhapesi “tvaṃ ajjato paṭṭhāya dvāraṃ rakkhanto nisīda, yadā ca ayyā āgami-ssanti, tadā te pavesetvā pavittānaṃ nesaṃ pattapaṭiggahaṇa-āsanapaññāpa-nādi sabbaṃ yuttapayuttaṃ jānāhi”ti. So “sādhū”ti tathā karonto bhikkhūnaṃ santike dhammaṃ sutvā uppannasaddho kammaphalaṃ saddahitvā saraṇesu ca sīlesu ca paṭiṭṭhahi, sakkaccaṃ bhikkhū upaṭṭhahi.

Aparabhāge niccabhaddāyako upāsako kālaṃ katvā yāmesu nibbatti. Dvārapālo pana sakkaccaṃ bhikkhūnaṃ upaṭṭhahitvā parassa pariccāge veyyāvaccakaraṇena anumodanena ca tāvatimsesu uppajji. Tassa dvādasayojanikaṃ kanakavimānanti-ādi sabbaṃ kakkāṭakavimāne vuttanayeneva veditabbaṃ. Pucchāvissajjanagāthā evamāgatā-

918. “Uccamidaṃ mañithūṇaṃ vimānaṃ, samantato dvādasaya yojanāni;
kūṭāgārā sattasatā uḷārā, veḷuriyathambhā rucakattatā subhā.

919. “Tatthacchasi pivasi khādasi ca, dibbā ca viṇā pavadanti vagguṃ;
dibbā rasā kāmaguṇettha pañca, nāriyo ca naccanti suvaṇṇachannā.

920. “Kena tetādiso vaṇṇo ...pe... vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati”ti.

922. “So (..0229) devaputto attamano ...pe... yassa kammassidaṃ phalaṃ”.

923. “Dibbaṃ mamaṃ vassasahassamāyu, vācābhigītaṃ manasā pavattitaṃ;
ettāvatā ṭhassati puññakammo, dibbehi kāmehi samaṅgibhūto.

924. “Tena metādiso vaṇṇo ...pe...
vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”ti.

923. Tattha **dibbaṃ mamaṃ vassasahassamāyūti** yasmim devanikāye sayam uppanno, tesaṃ tāvatimsadevānaṃ āyuppamāṇameva vadati. Tesañhi manu-ssānaṃ gaṇanāya vassasataṃ eko rattidivo, tāya rattiyā tiṃsarattiko māso, tena māsenā dvādasamāsiko saṃvaccharo, tena saṃvaccharena sahasasamvaccharāni āyu, taṃ manussānaṃ gaṇanāya tisso vassakoṭiyo saṭṭhi ca vassasatasahas-ssāni honti. **Vācābhigītanti** vācāya abhigītaṃ, “āgacchantu ayyā, idaṃ āsanaṃ paññattaṃ, idha nisīdathā”ti-ādinā, “kiṃ ayyānaṃ sarīrassa ārogyaṃ, kiṃ vasana-ṭṭhānaṃ phāsukaṃ”ti-ādinā paṭisanthāravasena ca vācāya kathitamattaṃ. **Manasā pavattitanti** “ime ayyā pesalā brahmacārino dhammacārino”ti-ādinā cittena pavattitaṃ pasādamattaṃ, na pana mama santakaṃ kiñci pariccattaṃ atthīti dasseti. **Ettāvatāti** ettakena evaṃ kathanamattena pasādamattenapi. **Ṭhassati puññakam- moti** katapuñño nāma hutvā devaloke ṭhassati ciraṃ pavattissati, tiṭṭhanto ca dibbehi kāmehi samaṅgibhūto tasmim devanikāye devānaṃ valañjanīyāmeneva dibbehi pañcahi kāmaguṇehi samaṅgibhūto samannāgato hutvā indriyāni paricā- rento viharatīti attho. Sesam vuttanayameva.

Dvārapālakavimānavañṇanā niṭṭhitā.

6. Paṭhamakaraṇīyavimānavaṇṇanā

Uccamidaṃ (..0230) **maṇithūṇanti** karaṇīyavimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā sāvattiyaṃ viharati jetavane. Tena samayena sāvattivāsī eko upāsako nhānopakaraṇāni gahetvā aciravatiṃ gantvā nhatvā āgacchanto bhagavantaṃ sāvattiṃ piṇḍāya pavisantaṃ disvā upasaṅkamtivā vanditvā evamāha “bhante kena nimantitā”ti. Bhagavā tuṅhī ahoṣi. So kenaci animantitabhāvaṃ ṅatvā āha “adhivāsetu me, bhante, bhagavā bhantaṃ anukampaṃ upādāyā”ti. Adhivāsesi bhagavā tuṅhībhāvena. So bhagavantaṃ attano gehaṃ netvā buddhārahaṃ āsanaṃ paññāpetvā tattha bhagavantaṃ nisīdāpetvā paṇītena annapānena santappaesi. Bhagavā katabhattakicco tassa anumodanaṃ katvā pakkāmi. Sesāṃ anantaravimānasadisāṃ. Tena vuttaṃ-

926. “Uccamidaṃ maṇithūṇaṃ vimānaṃ ...pe... nāriyo ca naccanti suvaṇṇachannā.

928. “Kena tetādiso vaṇṇo ...pe... vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsatī”ti.

930. “So devaputto attamano ...pe... yassa kammassidaṃ phalaṃ”.

931. “Karaṇīyāni puññāni, paṇḍitena vijānatā;
sammaggatesu buddhesu, yattha dinnaṃ mahapphalaṃ.

931. “Atthāya vata me buddho, araññā gāmamāgato;
kattha cittaṃ pasādetvā, tāvatimsūpago ahaṃ.

933. “Tena metādiso vaṇṇo ...pe... vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsatī”ti.

931. Tattha **paṇḍitenā**ti sappaññena. **Vijānatā**ti attano hitāhitaṃ jānanta.

Sammaggatesūti sammāpaṭipannesu, **buddhesū**ti sammāsambuddhesu.

932. **Atthāyā**ti (..0231) hitāya, vuḍḍhiyā vā. **Araññā**ti vihārato, jetavanaṃ sandhāya vadati. **Tāvatimsūpagoti** tāvatimsadevakāyaṃ, tāvatimsabhavanaṃ vā uppajjanavasena upagato. Sesāṃ vuttanayameva.

Karaṇīyavimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Dutiyakaraṇīyavimānavaṇṇanā

Sattamavimānaṃ chaṭṭhavimānasadisāṃ. Kevalaṃ tattha upāsakena bhagavato āhāro dinno, idha aññatarassa therassa. Esaṃ vuttanayameva. Tena vuttaṃ-

935. “Uccamidaṃ maṇithūṇaṃ vimānaṃ, samantato dvādasa yojanāni;
kūṭāgārā sattasatā uḷārā, veḷuriyathambhā rucakathatā subhā.

936. “Tatthacchasi pivasi khādasi ca, dibbā ca vīṇā pavadanti vagguṃ;
dibbā rasā kāmaguṇettha pañca, nāriyo ca naccanti suvaṇṇachannā.

937. “Kena tetādiso vaṇṇo ...pe... vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsatīti.

938. “So devaputto attamano ...pe... yassa kammassidaṃ phalaṃ”.

940. “Karaṇīyāni puññāni, paṇḍitena vijānatā;

sammaggatesu bhikkhūsu, yattha dinnaṃ mahapphalaṃ.

941. “Atthāya (..0232) vata me bhikkhu, arañña gāmaṃ gāto; tattha cittaṃ pasādetvā, tāvatimsūpago ahaṃ.

942. “Tena metādiso vaṇṇo ...pe... vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”ti.

Dutiyakaraṇīyavimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Paṭhamasūcivimānavaṇṇanā

Uccamidaṃ mañithūṇaṃ vimānanti sūcivimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā rājagahe viharati veḷuvane. Tena samayena āyasmato sārīputtassa cīvara-kammaṃ kātappaṃ hoti, attho ca hoti sūciyā. So rājagahe piṇḍāya caranto kammārassa gehadvāre aṭṭhāsi. Taṃ disvā kammāro āha “kena, bhante, attho”ti? “Cīvarakammaṃ kātappaṃ atthi, sūciyā attho”ti. Kammāro pasannamānaso kata-pariyositā dve sūciyo datvā “punapi, bhante, sūciyā atthe sati mama ācikkheyyā-thā”ti vatvā pañcapatiṭṭhitena vandi. Thero tassa anumodanaṃ katvā pakkāmi. So aparabhāge kālaṃ katvā tāvatimsesu uppajji. Atha āyasmā mahāmoggallāno devacārikaṃ caranto taṃ devaputtaṃ imāhi gāthāhi pucchi-

944. “Uccamidaṃ mañithūṇaṃ vimānaṃ ...pe...
vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati”ti.

948. “So devaputto attamano ...pe... yassa kammassidaṃ phalaṃ”.

949. “Yaṃ dadāti na taṃ hoti, yañceva dajjā tañceva seyyo;
sūci dinnā sūcimeva seyyo.

950. “Tena metādiso vaṇṇo ...pe...
vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”ti.

949. Tattha (..0233) **yaṃ dadāti**ti yādisaṃ deyyadhammaṃ dadāti. **Na taṃ hoti**ti tassa tādisameva phalaṃ na hoti. Atha kho khettasampattiyā ca cittasampattiyā ca tato vipulataraṃ uḷāratameva phalaṃ hoti. Tasmā **yañceva dajjā tañceva seyyoti** yaṃkiñciveva vijjamaṇaṃ dajjā dadeyya, tañceva tadeva seyyo, yassa kassaci anavajjassa deyyadhammassa dānameva seyyo, kasmā? Mayā hi **sūci dinnā sūcimeva seyyo**, sūcidānameva mayhaṃ seyyaṃ jātaṃ, yato ayamīdisi sampatti laddhāti adhippāyo.

Sūcivimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Dutiyasūcivimānavaṇṇanā

Uccamidaṃ mañithūṇanti dutiyasūcivimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā rājagahe viharati veḷuvane. Tena samayena rājagahavāsī eko tunnakārako vihārapekkhako hutvā veḷuvanaṃ gato. Tattha aññataraṃ bhikkhuṃ veḷuvane katasūciyā

cīvaraṃ sibbantāṃ disvā sūcihareṇa saddhiṃ sūciyo adāsi. Sesāṃ sabbaṃ vuttanāyameva.

952. “Uccamidaṃ maṇithūṇaṃ vimānaṃ ...pe...

- vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati”ti.- pucchi;
- 956.** “So devaputto attamano ...pe... yassa kammassidaṃ phalaṃ”.
- 957.** “Ahaṃ manussesu manussabhūto, purimajātiyā manussaloke.
- 958.** “Addasaṃ virajaṃ bhikkhuṃ, vipprasannaṃ manāvilaṃ;
tassa adāsahaṃ sūciṃ, pasanno sehi pāṇibhi.
- 959.** “Tena metādiso vaṇṇo ...pe... vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”ti.
Taṃ sabbaṃ heṭṭhā vuttanayameva.

Dutiyasūcivimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Paṭhamanāgavimānavaṇṇanā

Susukkakhandhaṃ (..0234) **abhiruyha nāganti** nāgavimānaṃ. Tassa kā uppatti?

Bhagavā sāvathiyaṃ viharati jetavane. Tena samayena āyasmā mahāmoggallaṇo heṭṭhā vuttanayeneva devacārikaṃ caranto tāvatimsabhavanaṃ upagato. Tattha addasa aññataraṃ devaputtaṃ sabbasettaṃ mahantaṃ dibbanāgaṃ abhiruyha mahantena parivārena mahatā dibbānubhāvena ākāseṇa gacchantaṃ, sabbā disā cando viya sūriyo viya ca obhāsayaṃ mānaṃ. Disvā yena so devaputto tenupasaṅkami. Atha so devaputto tato oruyha āyasmantaṃ mahāmoggallaṇaṃ abhivādetvā añjaliṃ paggayha aṭṭhāsi. Atha thero-

- 961.** “Susukkakhandhaṃ abhiruyha nāgaṃ, akācinaṃ dantiṃ baliṃ mahājavaṃ.
abhiruyha gajavaraṃ sukappitaṃ, idhāgamā vehāyasaṃ antalikkhe.
- 962.** “Nāgassa dantesu duvesu nimmitā, acchodakā paduminiyo suphullā;
padumesu ca tūriyagaṇā pavajjare, imā ca naccanti manoharāyo.
- 963.** “Deviddhipattosi mahānubhāvo, manussabhūto kimakāsi puññaṃ;
kenāsi evaṃ jalitānubhāvo, vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati”ti.-

Tassa sampattikittanamukhena katakammaṃ pucchi.

961. Tattha **susukkakhandhanti** suṭṭhu setakhandhaṃ. Kiñcāpi tassa nāgassa cattāro pādā, vatthikosā, mukhappadeso, ubho kaṇṇā, vāladhīti ettakaṃ muñcitvā sabbo kāyo setova, khandhappadesassa pana sātisayaṃ dhavalatara-tāya vuttaṃ “susukkakhandhan”ti. **Nāganti** dibbaṃ hatthināgaṃ. **Akācinanti** niddosaṃ (..0235), sabalalavaṅkatilakādichavidosa virahitanti attho. “Ājāniyan”tipi pāḷi, ājāniyalakkhaṇūpetanti attho. **Dantinti** vipularuciradantavantaṃ. **Balinti** balavantaṃ mahābalaṃ. **Mahājavanti** atijavaṃ sīghagāmiṃ. Puna **abhiruyhāti** ettha anunāsikalopo daṭṭhabbo, abhiruyhaṃ ārohaniyanti vuttaṃ hoti. Sesā vuttanayameva.

Evaṃ pana therena puṭṭho devaputto attanā katakammaṃ kathento-

- 965.** “Aṭṭheva muttapupphāni, kassapassa mahesino;
thūpasmimā abhiropesiṃ, pasanno sehi pāṇibhi.
- 966.** “Tena metādiso vaṇṇo ...pe...
vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”ti.- imāhi gāthāhi byākāsi;

Tassattho- ahaṃ pubbe kassapasammāsambuddhassa yojanike kanakathūpe vaṇṭato muccitvā gacchamūle patitāni aṭṭha muttapupphāni labhitvā tāni gahetvā pūjanavasena pasannacitto hutvā abhiropesiṃ pūjesiṃ.

Atīte kira kassapasammāsambuddhe parinibbute yojanike kanakathūpe ca kārite saparivāro kiki kāsirājā ca nāgarā ca negamā ca jānapadā ca divase divase pupphapūjaṃ karonti. Tesu tathā karontesu pupphāni mahagghāni dullabhāni ca ahesuṃ. Atheke upāsako mālākāravīthiyaṃ vicaritvā ekamekena kahāpaṇena ekamekampi pupphaṃ alabhanto aṭṭha kahāpaṇāni gahetvā pupphārāmaṃ gantvā mālākāraṃ āha “imehi aṭṭhahi kahāpaṇehi aṭṭha pupphāni dehi”ti. “Natthayyo pupphāni, sammadeva upadhāretvā ocinitvā dinnāni”ti. “Ahaṃ oloketvā gaṇhāmi”ti. “Yadi evaṃ, ārāmaṃ pavisitvā gavesāhi”ti. So pavisitvā gave-santo patitāni aṭṭha pupphāni labhitvā mālākāraṃ āha “gaṇha, tāta, kahāpaṇāni”ti. “Tava puññaena laddhāni, nāhaṃ kahāpaṇāni gaṇhāmi”ti āha. Itaro “nāhaṃ mudhā pupphāni gahetvā bhagavato pūjaṃ karissāmi”ti kahāpaṇāni tassa purato ṭhapetvā pupphāni gahetvā cetiyaṅgaṇaṃ (..0236) gantvā pasannacitto pūjaṃ akāsi. So aparabhāge kālaṃ katvā tāvatimṣesu uppajjitvā tattha yāvatāyukaṃ ṭhatvā punapi devaloke, punapi devaloketi evaṃ aparāparaṃ devesuyeva saṃsara-nto tasseva kammaṃ vipākāvasesena imasmimpi buddhuppāde tāvatimṣesu-yeva uppajji. Taṃ sandhāya heṭṭhā vuttaṃ “tattha addasa aññataraṃ devaputtan”-ti-ādi.

Taṃ panetaṃ pavattiṃ āyasmā mahāmogallāno manussalokaṃ āgantvā bhagavato ārocesi. Bhagavā tamatthaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā sampattaparisāya vitthārena dhammaṃ desesi. Sā desanā mahājanassa sātthikā ahoṣīti.

Nāgavimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

11. Dutīyanāgavimānavaṇṇanā

Mahantaṃ nāgaṃ abhiruyhāti dutīyanāgavimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā rājagahe viharati veḷuvane. Tena samayena rājagahe aññataro upāsako saddho pasanno pañcasu sīlesu patiṭṭhito uposathadivasesu uposathasīlaṃ samādiyitvā purebhattaṃ attano vibhavānurūpaṃ bhikkhūnaṃ dānāni datvā sayaṃ bhuñjitvā suddhavatthanivattho suddhuttarāsaṅgo pacchābhattaṃ yebhuyyena aṭṭha pānāni gāhāpetvā vihāraṃ gantvā bhikkhusaṅghassa niyyādetvā bhagavantaṃ upasaṅkamtivā dhammaṃ suṇāti. Evaṃ so sakkaccaṃ dānamayaṃ sīlamayaṃca bahuṃ sucaritaṃ upacinitvā ito cuto tāvatimṣesu uppajji. Tassa puññānubhāvena sabbaseto mahanto dibbo hatthināgo pāturahosi. So taṃ abhiruyha mahantena parivārena mahantena dibbānubhāvena kālena kālaṃ uyyānakīlaṃ gacchati.

Athekadivasaṃ kataññutāya codiyamāno aḍḍharattisamaye taṃ dibbanāgaṃ abhiruyha mahatā parivārena “bhagavantaṃ vandissāmi”ti devalokato āgantvā kevalakappaṃ veḷuvanaṃ obhāsetvā hatthikkhandhato oruyha bhagavantaṃ upa-

saṅkamitvā abhivādetvā añjalim paggayha ekamantaṃ aṭṭhāsi (..0237). Taṃ bhagavato samīpe ṭhito āyasmā vaṅgīso bhagavato anuññāya imāhi gāthāhi pucchi-

968. “Mahantaṃ nāgaṃ abhiruyha, sabbasetamaṃ gajuttamaṃ;
Vanā vanaṃ anupariyāsi, nārīgaṇapurakkhato;
obhāsento disā sabbā, osadhī viya tārakā.

969. “Kena tetādiso vaṇṇo ...pe...
vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati” ti.

Tatthā pucchito sopi tassa gāthāhi eva byākāsi.

971. “So devaputto attamaṇo, vaṅgīseneva pucchito;
pañhaṃ puṭṭho viyākāsi, yassa kammassidaṃ phalaṃ”.

972. “Ahaṃ manussesu manussabhūto, upāsako cakkhumato ahoṣiṃ;
pāṇātipātā virato ahoṣiṃ, loka adinnaṃ parivajjayissaṃ.

973. “Amajjapo no ca musā abhāṇiṃ, sakena dārena ca tuṭṭho ahoṣiṃ;
annañca pānañca pasannacitto, sakkacca dānaṃ vipulaṃ adāsiṃ.

974. “Tena metādiso vaṇṇo ...pe...
vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati” ti.

Tattha apubbaṃ natthi, sesaṃ heṭṭhā vuttanayameva.

Dutiyanāgavimānavāṇṇanā niṭṭhitā.

12. Tatiyanāgavimānavāṇṇanā

Ko (..0238) **nu dibbena yānenāti** tatiyanāgavimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā rājagahe viharati veḷuvane kalandakanivāpe. Tena samayena tayo khīṇā-savattherā gāmakāvāse vassaṃ upagacchiṃsu. Te vutthavassā pavāretvā “bhagavantaṃ vandissāmā” ti rājagahaṃ uddissa gacchantā antarāmagge sāyaṃ aññatarasmiṃ gāmake micchādiṭṭhikabrāhmaṇassa ucchukhettsamīpaṃ gantvā ucchupālaṃ pucchiṃsu “āvuso, sakkā ajja rājagahaṃ pāpuṇitun” ti. “Na sakkā, bhante, ito aḍḍhayojane rājagahaṃ, idheva vasitvā sve gacchathā” ti āha. “Atthettha koci vasanayoggo āvāso” ti? “Natthi, bhante, ahaṃ pana vo vasana-ṭṭhānaṃ jānissāmī” ti. Therā adhvāsesuṃ.

So ucchūsuyeva yathāṭṭhitesu sākhāmaṇḍapākārena daṇḍakāni bandhitvā ucchupaṇṇehi chādetvā heṭṭhā palālaṃ attharivā ekassa therassa adāsi, duti-yassa therassa tīhi ucchūhi daṇḍakasaṅkhepena bandhitvā tiṇena chādetvā heṭṭhā ca tiṇasantharaṃ katvā adāsi, itarassa attano kuṭiyaṃ dve tayo daṇḍake sākhāyo ca nīharivā cīvarena paṭicchādentō cīvarakuṭiṃ katvā adāsi. Te tattha vasiṃsu. Atha vibhātāya rattiyā kālasseva bhattaṃ pacitvā dantakaṭṭhañca mukho-dakañca datvā saha ucchurasena bhattaṃ adāsi. Tesaṃ bhuñjitvā anumodanaṃ katvā gacchantānaṃ ekekaṃ ucchuṃ adāsi “mayhaṃ bhāgo bhavissati” ti. So thokaṃ maggaṃ there anugantvā nivattanto attano veyyāvaccāñca dānañca

ārabbha uḷāraṃ pītisomanassaṃ paṭisaṃvedento nivatti.

Khettasāmiko pana gacchantānaṃ bhikkhūnaṃ paṭipathena āgacchanto bhikkhū pucchi “kuto vo ucchu laddhā”ti? “Ucchupālakena dinnā”ti. Taṃ sutvā brāhmaṇo kupito anattamano taṭataṭāyamāno kodhābhibhūto tassa piṭṭhito upadhāvitvā muggarena taṃ paharanto ekappahāreneva jīvitā voropesi. So attanā katapuññakammameva anussaranto kālaṃ katvā sudhammādevasabhāyaṃ nibbatti. Tassa puññānubhāvena sabbaseto mahanto dibbavaravāraṇo nibbatti.

Ucchupālakassa (..0239) maraṇaṃ sutvā tassa mātāpitaro ceva ñātimittā

ca assumukhā rodamānā taṃ ṭhānaṃ agamaṃsu, sabbe ca gāmvāsino sannipatiṃsu. Tatrassa mātāpitāro sarīrakiccaṃ kātuṃ ārabhiṃsu. Tasmim̐ khaṇe so devaputto taṃ dibbahattiṃ abhiruhitvā sabbatāḷāvacaraparivuto pañcaṅgikena tūriyena pavajjamānena mahantena parivārena mahatiyā deviddhiyā devalokato āgantvā tāya parisāya dissamānarūpo ākāse aṭṭhāsi. Atha naṃ tattha paṇḍitajā-tiko puriso imāhi gāthāhi tena katapuññakammaṃ pucchi-

976. “Ko nu dibbena yānena, sabbasetena hatthinā;
tūriyatāḷitanigghoso, antalikkhe mahiyati.

977. “Devatā nusi gandhabbo, adu sakko purindado;
ajānantā taṃ pucchāma, kathaṃ jānemu taṃ mayan” ti.

Sopissa imāhi gāthāhi etamatthaṃ byākāsi-

978. “Nāmhi devo na gandhabbo, nāpi sakko purindado;
sudhammā nāma ye devā, tesam̐ aññataro ahan” ti.

979. “Pucchāma devaṃ sudhammaṃ, puthuṃ katvāna añjalim̐;
kiṃ katvā mānuse kammaṃ, sudhammaṃ upapajjati” ti- punapi pucchi;

980. “Ucchāgāraṃ tiṅgāraṃ, vatthāgārañca yo dade;

tiṅṇaṃ aññataraṃ datvā, sudhammaṃ upapajjati” ti.- punapi byākāsi;

976. Tattha **tūriyatāḷitanigghosoti** tāḷitapañcaṅgitadibbatūriyanigghoso attānaṃ uddissa pavajjamānadibbatūriyasaddo. **Antalikkhe mahiyatīti** ākāse ṭhatvā ākāsa-ṭṭheneva mahatā parivārena pūjīyati.

977. Devatā (..0240) **nusīti** devatā nu asi, kiṃ nu tvaṃ devosīti attho. **Gandhabboti** gandhabbakāyikadevo asīti attho. **Adu sakko purindadoti** udāhu pure dadā-tīti “purindado” ti vissuto sakko nusi, atha sakko devarājā asīti attho. Ettha ca satipi sakkagandhabbānaṃ devabhāve tesam̐ visuṃ gahitattā gobalibaddhañāyena tadaññadevavācako devasaddo daṭṭhabbo.

978. Atha devaputto “vissajjanaṃ nāma pucchāsabhāgena hotī” ti tehi pucchitaṃ devagandhabbasakkabhāvaṃ paṭikkhipitvā attānaṃ ācikkhanto “namhi devo na gandhabbo” ti-ādimāha. Tattha **namhi devoti** tayā āsaṅkito yo koci devo na homi na gandhabbo na sakko, apica kho **sudhammā nāma ye devā, tesam̐ aññataro aham̐**, sudhammā devatā nāma tāvatim̐sadevanikāyasseva aññataradevanikāyo. So kira ucchupālo tesam̐ devānaṃ sampattiṃ sutvā pageva tattha cittaṃ paṇi-dhāya ṭhitoti keci vadanti.

979. Puthunti mahantaṃ, paripuṇṇaṃ katvāti attho. Sakkaccakiriyaḍīpanattha-ñhetam̐ vuttaṃ.

980. Sudhammādevayānaṃ puṭṭho devaputto kakaṇṭakanimittaṃ vadanto viya diṭṭhamattameva gahetvā attanā katapuññam̐ ācikkhanto “**ucchāgāran**” ti gāthamāha. Tattha **tiṅṇam̐ aññataram̐ datvāti** yadipi mayā tiṇi agārāni dinnāni, tīsu pana aññatarenāti ayamatthopi sijjhatīti nayaggāhena devaputto evamāha. Sesam̐ suvi-ññeyyameva.

Evam̐ so tena pucchi tamatthaṃ vissajjetvā ratanattayaguṇam̐ pakāsento mātā-pitūhi saddhiṃ sammodanaṃ katvā devalokameva gato. Manussā devaputtassa vacanaṃ sutvā bhagavati bhikkhusaṅge ca sañjātapasādabahumānā bahum̐

dānūpakaraṇaṃ sajjetvā sakaṭānaṃ pūretvā veḷuvanaṃ gantvā buddhappamu-
khassa bhikkhusaṅghassa mahādānaṃ datvā satthu taṃ pavattiṃ ārocayiṃsu.
Satthā taṃ pucchāvissajjanaṃ tatheva vatvā tameva atthaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā (..02
vitthārena dhammaṃ desetvā te saraṇesu ca silesu ca patitṭhāpesi. Te ca patitṭhi-
tasaddhā bhagavantaṃ vanditvā attano gāmaṃ upagantvā ucchupālassa mata-
ṭṭhāne vihāraṃ kārayiṃsūti.

Tatiyanāgavimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

13. Cūlarathavimānavaṇṇanā

Daḷhadhammā nisārassāti cūlarathavimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavati
parinibbute dhātuvi bhāgaṃ katvā tattha tattha satthu thūpesu patitṭhāpiyamānesu
mahākassapattherappamukhesu dhammaṃ saṅgāyituṃ uccinitvā gahitesu sāvā-
kesu yāva vassūpagamanā veneyyāpekkhāya attano attano parisāya saddhiṃ
tattha tattha vasantesu āyasmā mahākaccāyano paccantadesse aññatarasmiṃ ara-
ññāyatane viharati. Tena samayena assakaraṭṭhe potalinagare assakarājā rajjaṃ
kāreti, tassa jeṭṭhāya deviyā putto sujāto nāma kumāro soḷasavassuddesiko kani-
ṭṭhāya deviyā nibandhanena pitarā raṭṭhato pabbājito araññaṃ pavisitvā vanaca-
rake nissāya araññe vasati. So kira kassapassa bhagavato sāsane pabbajitvā sila-
matte patitṭhito puthujjanakālakiriyaṃ katvā tāvatimsesu nibbattitvā tattha yāvātā-
yukaṃ ṭhatvā aparāparaṃ sugatiyaṃ yeva paribbhamanto imasmiṃ buddhuppāde
bhagavato abhisambodhito tiṃsavasse assakaraṭṭhe assakarañño aggamahesiyā
kucchismiṃ nibbatti, “sujāto” tissa nāmaṃ ahosi. So mahantena parivārena
vaḍḍhati.

Tassa pana mātari kālakatāya rājā aññaṃ rājadhītaraṃ aggamahesiṭṭhāne
ṭhapesi. Sāpi aparena samayena puttaṃ vijāyi. Tassā rājā puttaṃ disvā pasanno
“bhadde, tayā icchitaṃ varaṃ gaṇhāhi” ti varaṃ adāsi. Sā gahitakaṃ katvā
ṭhapetvā yadā sujātakumāro soḷasavassuddesiko jāto, tadā rājānaṃ āha “deva,
tumhehi mama puttaṃ disvā tuṭṭhacittehi varo dinno, taṃ idāni dethā” ti. “Gaṇha,
devī” ti (..0242). “Mayhaṃ puttassa rajjaṃ dethā” ti. “Nassa, vasali, mama jeṭṭha-
putte devakumārasadise sujātakumāre ṭhite kasmā evaṃ vadasī” ti paṭikkhipi.
Devī punappunaṃ nibandhanaṃ karontī manaṃ alabhitvā ekadivasamaṃ āha “deva,
yadi sacce tiṭṭhasi, dehi evā” ti. Rājā “anupadhāretvā mayā imissā varo dinno,
ayañca evaṃ vadati” ti vippaṭisārī hutvā sujātakumāraṃ pakkositvā tamatthaṃ āro-
cetvā assūni pavattesi. Kumāro pitaraṃ socamānaṃ disvā domanassappatto
assūni pavattetvā “anujānāhi, deva, ahaṃ aññattha gamissāmī” ti āha. Taṃ sutvā
raññā “aññaṃ te nagaraṃ māpessāmi, tattha vaseyyāsī” ti vutte kumāro na icchi.
“Mama sahāyānaṃ rājūnaṃ santike pesessāmī” ti ca vutte tampi nānujāni.
Kevalaṃ “deva, araññaṃ gamissāmī” ti āha. Rājā puttaṃ āliṅgitvā sise cumbitvā
“mamaccayena idhāgantvā rajje patitṭhahā” ti vatvā vissajjesi.

So araññaṃ pavisitvā vanacarake nissāya vasanto ekadivasaṃ migavaṃ gato. Tassa samaṇakāle sahāyavaro eko devaputto hitesitāya migarūpena taṃ palobhento dhāvitvā āyasmato mahākaccāyanassa vasanaṭṭhānasamīpaṃ patvā antaradhāyi. So “imaṃ migavaṃ idāni gaṇhissāmī”ti upadhāvanto therassa vasanaṭṭhānaṃ patvā taṃ apassanto bahi paṇṇasālāya theravaṃ nisinnaṃ disvā tassa samīpe cāpakoṭiṃ olubbha aṭṭhāsi. Thero taṃ oloketvā ādito paṭṭhāya sabbaṃ tassa pavattiṃ ñatvā anuggaṇhanto ajānanto viya saṅgahaṃ karonto-

981. “Daḷhadhammā nisārassa, dhanuṃ olubbha tiṭṭhasi;

khattiyo nusi rājañño, adu luddo vanecaro”ti.-

Pucchi. Tattha **daḷhadhammā**ti daḷhadhanu. Daḷhadhanu nāma dvisahassathāmaṃ vuccati. Dvisahassathāmanti ca yassa āropitassa jiyāya baddho lohasīsādīnaṃ bhāro daṇḍe gahe tvā yāva kaṇḍappamaṇā ukkhittassa pathavito muccati. **Nisārassā**ti niratisayasārassa visiṭṭhasārassa rukkhassa (..0243) dhanuṃ, sāratarukkhamayaṃ dhanunti attho. **Olubbhā**ti sannirumbhitvā. **Rājañño**ti rājakumāro. **Vanecaroti** vanecaro.

Atha so attānaṃ āvikaronto-

982. “Assakādhipatissāhaṃ, bhante putto vanecaro;

nāmaṃ me bhikkhu te brūmi, sujāto iti maṃ vidū.

983. “Mige gavesamānohaṃ, ogāhanto brahāvanaṃ;

migavaṃ tañceva nāddakkhiṃ, tañca disvā ṭhito ahan”ti.-

Āha. Tattha **assakādhipatissā**ti assakaraṭṭhādhipatino assakarājassa. **Bhikkhū**ti theravaṃ ālapati. **Mige gavesamā**noti migasūkarādike gavesanto, migavaṃ carantoti attho.

Taṃ sutvā thero tena saddhiṃ paṭisanthāraṃ karonto-

984. “Svāgataṃ te mahāpuñña, atho te adurāgataṃ;

etto udakamādāya, pāde pakkhālayassu te.

985. “Idampi pāniyaṃ sītaṃ, ābhataṃ girigabbharā;

rājaputta tato pitvā, santhatasmim upāvisā”ti.- āha;

984. Tattha **adurāgatanti** durāgamanavajjitaṃ, mahāpuñña, te idhāgamaṃ svāgataṃ, na te appakampi durāgamaṃ atthi tuyhañca mayhañca pītisomanassajanantoti adhippāyo. “Adhunāgatan”tipi pāṭho, idāni āgamananti attho.

985. Santhatasmim upāvisāti anantarāhitāya bhūmiyā anisīditvā amukasmim tiṇasanthārake nisīdāti.

Tato rājakumāro therassa paṭisanthāraṃ sampaṭicchanto āha-

986. “Kalyāṇī vata te vācā, savanīyā mahāmuni;

nelā atthavatī vaggu, mantvā atthañca bhāsasi.

987. “Kā (..0244) te rati vane viharato, isinisabha vadehi puṭṭho;

tava vacanapathaṃ nisāmayitvā, atthadhammapadaṃ samācaremase”ti.

986. Tattha **kalyāṇī**ti sundarā sobhanā. **Savanīyā**ti sotuṃ yuttā. **Nelā**ti niddosā. **Atthavatī**ti atthayuttā diṭṭhadhammikādinā hitena upetā. **Vaggu**ti madhurā. **Mantvā**ti jānitvā paññāya paricchinditvā. **Atthanti** atthato anapetaṃ ekantahitāvahaṃ.

987. Isinisabhāti isīsu nisabha ājānīyasadisa. **Vacanapathanti** vacanaṃ. Vacanameva hi atthādhigamassa upāyabhāvato “vacanapathan”ti vuttaṃ. **Atthadhammapadaṃ samācaremaseti** idha ceva samparāye ca atthāvahaṃ silādidhammakotthāsaṃ paṭipajjāmase.

988. “Ahiṃsā sabbapāṇīnaṃ, kumāramhāka ruccati;
Idāni thero attano sammāpaṭipattiṃ tassa anucchavikaṃ vadanto-

988. “Ahiṃsā sabbapāṇīnaṃ, kumāramhāka ruccati;
theyyā ca aticārā ca, majjapānā ca ārati.

989. “Ārati samacariyā ca, bāhusaccaṃ kataññutā;
diṭṭheva dhamme pāsaṃsā, dhammā ete pasamsiyā”ti.- āha;

989. Tattha **ārati samacariyā cāti** yathāvuttā ca pāpadhammato ārati, paṭivirati kāyasamatādisamacariyā ca. **Bāhusaccanti** pariyattibāhusaccaṃ. **Kataññutāti** parehi attano katassa upakārassa jānanā. **Pāsaṃsāti** atthakāmehi kulaputtehi pakārato āsaṃsitabbā. **Dhammā eteti** ete yathāvuttā ahiṃsādidhammā. **Pasamsiyāti** viññūhi pasamsitabbā.

Evaṃ thero tassa anucchavikaṃ sammāpaṭipattiṃ vatvā anāgataṃsaññaṇena āyusaṅkhāre olokeno “pañcamāsamattamevā”ti disvā taṃ saṃvejetvā daḷhaṃ tattha sammāpaṭipattiyaṃ paṭiṭṭhāpetuṃ imaṃ gāthamāha-

990. “Santike (..0245) maraṇaṃ tuyhaṃ, oraṃ māsehi pañcahi;
rājaputta vijānāhi, attānaṃ parimocayā”ti.

Tattha **attānaṃ parimocayāti** attānaṃ apāyadukkhato mocehi.

Tato kumāro attano muttiyā upāyaṃ pucchanto āha-

991. “Katamaṃ svāhaṃ janapadaṃ gantvā, kiṃ kammaṃ kiñca porisaṃ;
kāya vā pana vijjāya, bhavyeṃyaṃ ajarāmaro”ti.

Tattha **katamaṃ svāhanti** katamaṃ su ahaṃ, katamaṃ nūti attho. **Kiṃ kammaṃ kiñca porisanti** katvāti vacanaseso. **Porisanti** purisakiccaṃ.

Tato thero tassa dhammaṃ desetumaṃ imā gāthāyo avoca-

992. “Na vijjate so padeso, kammaṃ vijjā ca porisaṃ;
yattha gantvā bhava macco, rājaputtājarāmaro.

993. “Mahaddhanā mahābhogā, raṭṭhavantopi khattiyā;
pahūtadhanadhaññāse, tepi no ajarāmarā.

994. “Yadi te sutā andhakaveṇḍuputtā, sūrā vīrā vikkantappahārino;
tepi āyukkhayaṃ pattā, viddhastā sassatīsamā.

995. “Khattiyā brāhmaṇā vessā, suddā caṇḍālapukkusā;
ete caññe ca jātiyā, tepi no ajarāmarā.

996. “Ye mantaṃ parivattenti, chaḷaṅgaṃ brahmacintitaṃ;
ete caññe ca vijjāya, tepi no ajarāmarā.

997. “Isayo cāpi ye santā, saññatattā tapassino;
sarīraṃ tepi kālena, vijahanti tapassino.

998. “Bhāvitattāpi arahanto, katakiccā anāsavā;
nikkhipanti imaṃ dehaṃ, puññapāpaparikkhayā”ti.

992. Tattha (..0246) **yattha gantvāti** yaṃ padesaṃ gantvā kammaṃ vijjaṃ porisañca kāyapayogena itarapayogena ca upagantvā pāpuṇitvā bhavyeṃya ajarāmaroti attho.

993. Heṭṭhimakoṭiyā koṭisatādiparimāṇaṃ saṃharitvā ṭhapitaṃ mahantaṃ

dhanam etesanti **mahaddhanā**. Kumbhattayādikahāpaṇaparibbayo mahanto bhogo etesanti **mahābhogā**. **Ratthavantoti** ratthasāmikā, anekayojanaparimāṇam rattham pasāsantāti adhippāyo. **Khattiyāti** khattiyajātikā. **Pahūtdhanadhaññāseti** mahāddhanadhaññasannicayā, attano parisāya ca sattaṭṭhasamvaccharapahonakadhanadhaññasannicayā. **Tepi no ajarāmarāti** jarāmaraṇadhammā eva, mahaddhanatādīnipi tesam upari nipatantaṃ jarāmaraṇam nivattetuṃ na sakkontīti attho.

994. Andhakaveṇḍuputtāti andhakaveṇḍussa puttāti paññātā. **Sūrāti** sattimanto. **Vīrāti** vīriyavanto. **Vikkantappahārinoti** sūravīrabhāveneva paṭisattubalam vikkamma pasayha paharaṇasilā. **Viddhastāti** vinaṭṭhā. **Sassatisamāti** kulaparamparāya sassatīhi candasūriyādīhi samānā, tepi acirakālapavattakulanvayāti attho.

995. Jātiyāti attano jātiyā, visiṭṭhatarā pana jātipi nesam jarāmaraṇam nivattetuṃ na sakkotīti attho.

996. Mantanti vedaṃ. **Chaḷaṅganti** kappabyākaraṇaniruttisikkhāchandovicitijoti-satthasaṅkhātehi chahi aṅgehi chaḷaṅgaṃ. **Brahmacintitanti** brahmehi aṭṭhakādīhi cintitaṃ paññācakkhunā diṭṭhaṃ.

997. Santāti upasantakāyavacīkammantā. **Saññatattāti** saññatacittā. **Tapassi-**noti tapanissitā.

Idāni kumāro attanā kattabbaṃ vadanto-

999. “Subhāsītā atthavatī, gāthāyo te mahāmuni;
nijjhattomhi subhaṭṭhena, tvañca me saraṇam bhavā” ti.-

Āha (..0247). Tattha **nijjhattomhīti** nijjhāpito dhammojasaññāya saññattigato amhi. **Subhaṭṭhenāti** suṭṭhu bhāsitena.

Tato thero taṃ anusāsanto imaṃ gātham abhāsi-

1000. “Mā maṃ tvaṃ saraṇam gaccha, tameva saraṇam vaja;
sakyaputtaṃ mahāvīraṃ, yamaṃ saraṇam gato” ti.

Tato rājakumāro āha-

1001. “Katarasmiṃ so janapade, satthā tumhāka mārīsa;
ahampi daṭṭhuṃ gacchissam, jinaṃ appaṭipuggalan” ti.

Puna thero āha-

1002. “Puratthimasmiṃ janapade, okkākakulasambhavo;
tathāsi purisājañño, so ca kho parinibbuto” ti.

Tattha therena nisinnapadesato majjhimadesassa pācīnadisābhāgattā vuttaṃ **“puratthimasmiṃ janapade”** ti.

Evaṃ so rājaputto therassa dhammadesanaṃ sutvā pasannamānaso saraṇesu ca sīlesu ca paṭiṭṭhahi. Tena vuttaṃ-

1003. “Sace hi buddho tiṭṭheyya, satthā tumhāka mārīsa;
yojanāni sahasāni, gaccheyyaṃ payirupāsituṃ.

1004. “Yato ca kho parinibbuto, satthā tumhāka mārīsa;
nibbutampi mahāvīraṃ, gacchāmi saraṇam ahaṃ.

1005. “Upemi saraṇaṃ buddhaṃ, dhammañcāpi anuttaraṃ;
saṅghaṅca naradevassa, gacchāmi saraṇaṃ ahaṃ.

1006. “Pāṇātipātā viramāmi khippaṃ, loke adinnaṃ parivajjayāmi;
amajjapo no ca musā bhaṇāmi, sakena dārena ca homi tuṭṭho”ti.

Evam (..0248) pana taṃ saraṇesu ca sīlesu ca patiṭṭhitaṃ thero evamāha “rājā-kumāra, tuyhaṃ idha araṅṅavāsena attho natthi, na ciraṃ tava jīvitaṃ, pañcamā-sabbhantare eva kālaṃ karissasi, tasmā tava pitu santikameva gantvā dānādīni puñṇāni katvā saggaparāyaṇo bhavyeyyāsi”ti vatvā attano santike dhātuyo datvā vissajjesi. So gacchanto “ahaṃ, bhante, tumhākaṃ vacanena ito gamissāmi, tumhehi mayhaṃ anukampāya tattha āgantabban”ti vatvā therassa adhivāsanam viditvā vanditvā padakkhiṇaṃ katvā pitu nagaraṃ gantvā uyyānaṃ pavisitvā attano āgatabhāvaṃ raṅṅo nivedesi.

Taṃ sutvā rājā saparivāro uyyānaṃ gantvā kumāraṃ āliṅgitvā antepuraṃ netvā abhiñcitukāmo ahosi. Kumāro “deva, mayhaṃ appakaṃ āyu, ito catunnaṃ māsānaṃ accayena maraṇaṃ bhavissati, kiṃ me rajjena, tumhe nissāya puñṇameva karissāmi”ti vatvā therassa guṇaṃ ratanattayassa ca ānubhāvaṃ pavedesi. Taṃ sutvā rājā saṃvegappatto ratanattaye ca there ca pasannamānaso mahantaṃ vihāraṃ kāretvā mahākaccāyanattherassa santike dūtaṃ pāhesi. Theropi rājānaṃ mahājanaṅca anuggaṇhanto āgacchi. Rājā ca saparivāro dūratova paccuggamaṃ katvā theram vihāraṃ pavesetvā catūhi paccayehi sakkaccaṃ upaṭṭhahanto saraṇesu ca sīlesu ca patiṭṭhahi. Kumāro ca silāni samādiyitvā theram bhikkhū ceva sakkaccaṃ upaṭṭhahanto dānāni dadanto dhammaṃ suṇanto catunnaṃ māsānaṃ accayena kālaṃ katvā tāvatimsabhavane nibbatti. Tassa puñṇānubhāvena sattaratanapaṭimaṇḍito sattayojanappamāṇo ratho uppajji, anekāni cassa accharāsahassāni parivāro ahosi.

Rājā kumārassa sarīrasakkāraṃ katvā bhikkhusaṅghassa ca mahādānaṃ pavattetvā cetiyassa pūjaṃ akāsi, tattha mahājano sannipati, theropi saparivāro taṃ padesaṃ upagaṅghi. Atha devaputto attanā katakusalakammaṃ oloketvā kataññutāya “gantvā theram vandissāmi, sāsanaḡe ca pākaṭe karissāmi”ti cintetvā dibbarathaṃ āruya mahatā parivārena dissamānarūpo āgantvā rathā oruya therassa pāde vanditvā (..0249) pitarā saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā theram payirupāsamāno añjaliṃ paggayha aṭṭhāsi. Taṃ thero imāhi gāthāhi pucchi-

1007. “Sahassaraṃsīva yathāmahappabho, disaṃ yathā bhāti nabhe anukkaṃ;

tathāpakāro tavāyaṃ mahāratho, samantato yojanasattamāyato.

1008. “Suvaṇṇapaṭṭehi samantamoṭṭhaṭo, urassa muttāhi maṇīhi cittito;
lekhā suvaṇṇassa ca rūpiyassa ca, sobhenti veḷuriyamayā sunimmitā.

1009. “Sīsañcidaṃ veḷuriyassa nimmitaṃ, yugañcidaṃ lohitaḱāya cittitaṃ;
yuttā suvaṇṇassa ca rūpiyassa ca, sobhanti assā ca ime manojavā.

1010. “So tiṭṭhasi hemarathe adhiṭṭhito, devānamindova saḥassavāhano;
pucchāmi tāhaṃ yasavanta kovidaṃ, kathaṃ tayā laddho ayaṃ uḷāro”ti.

1007. Tattha **sahassaraṃsīti** sūriyo. So hi anekasahassaraṃsimantatāya “sahas-
saraṃsī”ti vuccati. **Yathāmahappabhoti** attano mahattassa anurūpappabho.

Yathā hi mahattena sūriyamaṇḍalena sadisaṃ jotimaṇḍalaṃ natthi, evaṃ pabhā-
yapi. Tathā hi taṃ ekasmiṃ khaṇe tisu mahādīpesu ālokaṃ pharantaṃ tiṭṭhati.

Disaṃ yathā bhāti nabhe anukkamanti nabhe ākāse yatheva disaṃ anukkamanto
gacchanto yathā yena pakārena bhāti dibbati jotati. **Tathāpakāroti** tādisākāro. **Tavā-**
yanti tava ayaṃ.

1008. **Suvaṇṇapaṭṭehīti** (..0250) suvaṇṇamayehi paṭṭehi. **Samantamoṭṭhaṭo**
samantato chādito. **Urassāti** uro assa, rathassa uroti ca īsāmūlaṃ vadati. **Lekhāti**
veḷuriyamayā mālākammalatākammādilekhā. Tāsaṃ suvaṇṇapaṭṭesu ca rajatapa-

ṭṭesu ca dissamānattā vuttaṃ “**suvaṇṇassa ca rūpiyassa cā**”ti. **Sobhentīti** rathaṃ
sobhayanti.

1009. **Sīsanti** rathakubbarasīsaṃ. **Veḷuriyassa nimmitanti** veḷuriyena nimmitaṃ,
veḷuriyamaṇimayanti attho. **Lohitaḱāyāti** lohitaḱamaṇinā, yena kenaci rattamaṇinā
vā. **Yuttāti** yojitā, atha vā **yottā suvaṇṇassa ca rūpiyassa cāti** suvaṇṇamayā ca

rūpiyamayā ca yottā, saṅkhalikāti attho.

1010. **Adhiṭṭhitoti** attano deviddhiyā sakalamidaṃ ṭhānaṃ abhibhavitvā ṭhito.
Saḥassavāhanoti saḥassayuttavāhano, saḥassa-ājāṇiyayuttaratho devānamindo

yathāti adhippāyo. **Yasavantāti** ālapanāṃ, yasassīti attho. **Kovidanti** kusalañāṇa-
vantaṃ, rathārohane vā chekaṃ. **Ayaṃ uḷāroti** ayaṃ uḷāro mahanto yasoti adhi-
ppāyo.

Evaṃ therena puṭṭho devaputto imāhi gāthāhi byākāsi-
1011. “Sujāto nāmaḥaṃ bhante, rājaputto pure ahuṃ;
tvañca maṃ anukampāya, saññamasmiṃ nivesayi.

1012. “Khīṇāyukañca maṃ ṇatvā, sarīraṃ pādāsi satthuno;
imaṃ sujāta pūjehi, taṃ te atthāya hehiti.

1013. “Tāhaṃ gandhehi mālehi, pūjayitvā samuyyuto;
pahāya mānusaṃ dehaṃ, upapannomhi nandanaṃ.

1014. “Nandane ca vane ramme, nānādiḱagaṇāyute;
ramāmi naccagītehi, accharāhi purakkhato”ti.

1012-3. Tattha (..0251) **sarīranti** sarīradhātuṃ. **Hehitīti** bhavissati. **Samuyyutoti**
sammā uyyutto, yuttappayuttoti attho.

Evaṃ devaputto therena pucchitamattaṃ kathetvā theram vanditvā pada-

kkhiṇaṃ katvā pitaraṃ āpucchitvā rathaṃ āruya devalokameva gato. Theropi

tamatthaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā sampattaparīsāya vitthārena dhammakathaṃ
kathesi. Sā dhammakathā mahājanassa sātthikā ahosi. Atha thero taṃ sabbaṃ

attanā ca tena ca kathitaniyāmeneva saṅgītikāle dhammasaṅgāhakānaṃ ārocesi,
te ca taṃ tathā saṅgahaṃ āropesunti.

Cūlarathavimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

14. Mahārathavimānavaṇṇanā

Sahassayuttaṃ hayavāhanaṃ subhanti mahārathavimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā sāvattiyāṃ viharati jetavane. Tena ca samayena āyasmā mahāmoggallāno heṭṭhā vuttanayena devacārikaṃ caranto tāvatimṣabhavane gopālassa nāma devaputtassa attano vimānato nikkhamitvā saḥassayuttaṃ mahantaṃ dibbarathaṃ abhiruyha mahantena parivārena mahatīyā deviddhiyā uyyānakīlanatthaṃ gacchantassa avidūre pāturahosi. Taṃ disvā devaputto sañjātagāravabāhumāno sahasā rathato oruyha upasaṅkamtivā pañcapatiṭṭhitena vanditvā añjaliṃ sirasi paggayha aṭṭhāsi.

Tassidaṃ pubbakammaṃ- so kira vipassiṃ bhagavantaṃ suvaṇṇamālāya pūjetvā “imassa puññassa ānubhāvena mayhaṃ bhava bhava sovaṇṇamayā uracchadamālā nibbattatū”ti katapaṇidhānāya anekakappesu sugatīsu ye va saṃsaranīyā kassapassa bhagavato kāle kikissa kāsirañño aggamaḥesiyā kucchimhi nibbattāya yathāpaṇidhānaṃ suvaṇṇamālālābhena “uracchadamālā”ti laddhanāmāya devakaññāsadisāya rājadhītāya ācariyo gopālo nāma brāhmaṇo hutvā sasāvakaṅghassa kassapassa bhagavato asadisadānādīni mahādānāni pavattetvā indriyānaṃ aparipakkabhāvena attānaṃ rājadhītaraṅga uddissa satthārā desitaṃ (..0252) dhammaṃ sutvāpi visesaṃ nibbattetuṃ asakkonto puthujjanakālakiriya-meva katvā yathūpacitapuññānubhāvena tāvatimṣesu yojanasatike kanakavimāne nibbatti, anekakoṭi-accharāparivāro ahosi, sattaratanamayo cassa saḥassayutto suvibhattabhittivicitto siniddhamadhuranigghoso attano pabhāsamudayena avahasanto viya divaṅkaramaṇḍalaṃ dibbo ājaññaratho nibbatti.

So tattha yāvatāyukaṃ dibbasampattiṃ anubhavitvā aparāparaṃ deve su ye va saṃsaranto imasmiṃ buddhuppāde tasseva kammaṃ vipākāvasesena yathāvuttasampattivibhavo gopālo eva nāma devaputto hutvā tāvatimṣesu ye va nibbatti. Taṃ sandhāya vuttaṃ “tena ca samayena āyasmā mahāmoggallāno ...pe... añjaliṃ sirasi paggayha aṭṭhāsī”ti.

Evaṃ pana upasaṅkamtivā ṭhitaṃ taṃ devaputtaṃ āyasmā mahāmoggallāno imāhi gāthāhi pucchi-

1015. “Sahassayuttaṃ hayavāhanaṃ subhaṃ, āruyhimāṃ sandanaṃ neka-cittaṃ;

uyyānabhūmiṃ abhito anukkamaṃ, purindado bhūtapatīva vāsavo.

1016. “Sovaṇṇamayā te rathakubbarā ubho, phalehi aṃsehi atīva saṅgatā;
sujātagumbā naravīraniṭṭhitā, virocāti pannaraseva cando.

1017. “Suvaṇṇajālāvatato ratho ayaṃ, bahūhi nānāratanehi cittito;

sunandighoso ca subhassaro ca, virocatī cāmarahatthabāhubhi.

1018. “Imā (..0253) ca nābhyo manasābhinimmitā, rathassa pādantaramajjha-
bhūsitā;

imā ca nābhyo satarājicittitā, sateratā vijjurivappabhāsare.

1019. “Anekacittāvatato ratho ayaṃ, puthū ca nemī ca sahasaramsiko;
tesaṃ saro suyati vaggurūpo, pañcaṅgikaṃ tūriyamivappavāditaṃ.

1020. “Sirasmiṃ cittaṃ maṇicandakappaṃ, sadā visuddhaṃ ruciraṃ pabha-
ssaraṃ;

suvaṇṇarājīhi atīva saṅgataṃ, veḷuriyarājīva atīva sobhati.

1021. “Ime ca vālī maṇicandakappaṃ, ārohakambū sujavā brahūpamā;
brahā mahantā balino mahājavā, mano tavaññāya tatheva siṃsare.

1022. “Ime ca sabbe sahitā catukkamā, mano tavaññāya tatheva siṃsare;
samaṃ vahantī mudukā anuddhatā, āmodamānā turagānamuttamā.

1023. “Dhunanti vagganti patanti cambare, abhuddhunantā sukate piḷandhane.
tesaṃ saro suyati vaggurūpo, pañcaṅgikaṃ tūriyamivappavāditaṃ.

1024. “Rathassa ghoso apiḷandhanāna ca, khurassa nādo abhihiṃsanāya ca;
ghoso suvaggū samitassa suyati, gandhabbatūriyāni vicitrasaṃvane.

1025. “Rathe (..0254) ṭhitātā migamandalocanā, āḷārapamhā hasitā piyaṃvadā.
veḷuriyajālāvatatā tanucchavā, sadeva gandhabbasūraggapūjitā.

1026. “Tā rattarattambarapītavāsasā, visālanettā abhirattalocanā;
kule sujātā sutanū sucimhitā, rathe ṭhitā pañjalikā upaṭṭhitā.

1027. “Tā kambukeyūradharā suvāsasā, sumajjhimā ūruthanūpapannā;
vaṭṭaṅguliyo sumukhā sudassanā, rathe ṭhitā pañjalikā upaṭṭhitā.

1028. “Aññā suveṇī susu missakesiyo, samaṃ vibhattāhi pabhassarāhi ca;

anubbatā tā tava mānase ratā, rathe ðhitā pañjalikā upaṭṭhitā.

1029. “Āveḷiniyo padumuppalacchadā, alaṅkatā candanasāravāsītā;
anubbatā tā tava mānase ratā, rathe ðhitā pañjalikā upaṭṭhitā.

1030. “Tā mālīniyo padumuppalacchadā, alaṅkatā candanasāravāsītā;
anubbatā tā tava mānase ratā, rathe ðhitā pañjalikā upaṭṭhitā.

1031. “Kaṇṭhesu te yāni piḷandhanāni, hatthesu pādesu tatheva sīse;
obhāsayantī dasa sabbaso disā, abhuddayaṃ sārādikova bhāṇumā.

1032. “Vātassa (..0255) vegena ca sampakampitā, bhujesu mālā apiḷandha-
nāni ca;

muñcanti ghoṣaṃ ruciraṃ suciṃ subhaṃ, sabbehi viññūhi sutabbarūpaṃ.

1033. “Uyyānabhūmyā ca duvaddhato ðhitā, rathā ca nāgā tūriyāni ca saro;
tameva devinda pamodayanti, viṇā yathā pokkharapattabāhubhi.

1034. “Imāsu viṇāsu bahūsu vaggūsu, manuññarūpāsu hadayeritaṃ pītiṃ;
pavajjamānāsu atīva accharā, bhamanti kaññā padumesu sikkhitā.

1035. “Yadā ca gītāni ca vāditāni ca, naccāni cimāni samenti ekato;
athettha naccanti athettha accharā, obhāsayantī ubhato varitthiyo.

1036. “So modasi tūriyagaṇappabodhano, mahiyamāno vajirāvudhoriva;
imāsu viṇāsu bahūsu vaggūsu, manuññarūpāsu hadayeritaṃ pītiṃ.

1037. “Kiṃ tvaṃ pure kammamakāsi attanā, manussabhūto purimāya jātiyā;
uposathaṃ kaṃ vā tuvaṃ upāvasi, kaṃ dhammacariyaṃ vatamābhirocayi.

1038. “Nayīdamappaṣṣa katassa kammuno, pubbe suciṇṇassa uposathassa vā.
iddhānubhāvo vipulo ayaṃ tava, yaṃ devasaṅghaṃ abhirocasse bhusaṃ.

1039. “Dānassa (..0256) te idaṃ phalaṃ, atho sīlassa vā pana;
atho añjalikammaṣṣa, taṃ me akkhāhi pucchito”ti.

1015. Tattha **sahassayuttanti** sahasseṇa yuttaṃ, sahasaṃ vā yuttaṃ yojitaṃ
etasminti sahasayuttaṃ. Kassa panetaṃ sahasanti? “Hayavāhanan”ti ana-
ntaraṃ vuccamānattā hayānanti ayamatto viññāyateva. Hayā vāhanaṃ etassāti
hayavāhanaṃ. Keci pana “sahassayuttahayavāhanan”ti anunāsikalopaṃ eka-
meva samāsapadaṃ katvā vaṇṇenti, etasmiṃ pakkhe hayavāhanaṃ viya vāha-
nanti attho yujjati. Hayavāhanasahasayuttaṃ yuttahayavāhanasahasanti hi
attho. Apare pana “sahassayuttanti sahasadibbājaññayuttan”ti vadanti. **Sanda-**
nanti rathaṃ. **Nekacittanti** anekaittaṃ nānāvidhavicittavantaṃ. **Uyyānabhūmiṃ**
abhitoti uyyānabhūmiyā samīpe. “Abhito”ti hi padaṃ apekkhitvā sāmī-atthe etaṃ
upayogavacanaṃ. Keci pana “uyyānabhūmyā”tipi paṭhanti, te saddanayampi anu-
padhārentā paṭhanti. **Anukkamanti** gacchanto purindado bhūtapatīva vāsavo viro-
casīti sambandho.

1016. **Sovaṇṇamayāti** suvaṇṇamayā. **Teti** tava. **Rathakubbarā ubhoti** rathassa
ubhosu passesu vedikā. Yo hi rathassa sobhanatthañceva upari ðhitānaṃ gutta-
tthañca ubhosu passesu vedikākārena parikkhepo kariyati, tassa purimabhāge
ubhosu passesu yāva rathīsā, tāva hatthehi gahaṇayoggo rathassa avayavavi-
seso, idha so eva kubbaroti adhippeto. Tenevāha “ubho”ti. Aññattha pana rathīsā
kubbaroti vuccati. **Phalehīti** rathūpatthambhassa dakkhiṇavāmabhedehi dvīhi

phalehi, pariyantāvettha phalāti vuttā. **Aṃsehīti** kubbaraphale patiṭṭhitehi heṭṭhi-ma-aṃsehi. **Atīva saṅgatāti** ativiya suṭṭhu saṅgatā suphassitā nibbivarā. Idañca sippiviracite kittimarathe labbhamānavisesaṃ tattha āropetvā vuttaṃ. So pana aporisatāya akittimo sayamaṃjāto kenaci aghaṭitoyeva. **Sujātagumbāti** susaṅghitathambhakasamudāyā. Ye hi vedikāya nirantaraṃ ṭhitā susaṅghitaghaṭakādi-avayavavisesavanto thambhakasamudāyā, tesam (..0257) vasenevaṃ vuttaṃ “sujātagumbā”ti. **Naravīraniṭṭhitāti** sippācariyehi niṭṭhāpitasadisā. Sippācariyā hi attano sarī-rakhedam acintetvā vīriyabalena sippassa suṭṭhu vicāraṇato naresu vīriyavantoti idha “naravīrā”ti vuttā. **Naravīrāti** vā devaputtassa ālapanam. **Niṭṭhitāti** pariyositā paripuṇṇasobhātisayā. “Naravīranimmitā”ti vā pāṭho, naresu dhitisampannehi nimmitasadisāti attho. Evaṃvidhakubbaratāya ayaṃ tava ratho virocāti. Kiṃ viya? **Pannaraseva cando**, sukkaṃpakkhe pannarasiyaṃ paripuṇṇakāle candimā viya.

1017. Suvaṇṇajālāvatatoti suvaṇṇajālakehi avatato chādito. “Suvaṇṇajālāvitato”-tipi pāṭho, gavacchitoti attho. **Bahūhīti** anekehi. **Nānāratanehīti** padumarāgaphussarāgādinānāvidharatanehi. **Sunandighosoti** suṭṭhu nanditabbaghoso, savanīya-madhuraninnādoti attho. **Sunandighosoti** vā suṭṭhu katanandighoso, naccanādīnam dassanādīsu pavattitasādhukārasaddādivasena katapamodaninnādoti attho, “kālena kālam āsīvādanavasena suṭṭhu payuttanandighoso”ti ca vadanti. **Subhassaroti** suṭṭhu ativiya obhāsanasabhāvo, tattha vā pavattamānānam devatānam sobhanena gītavāditassarena subhassaro. **Cāmarahatthabāhubhīti** cāmara-hatthayuttabāhūhi ito cito ca bījayamāna cāmarakalāpehi devatānam bhujehi, tathābhūtāhi devatāhi vā virocāti.

1018. Nābhyoti rathacakkānam nābhiyo. **Manasābhinimmitāti** “ime īdisā hontū”-ti cittena nimmitasadisā. **Rathassa pādantaramajjhabhūsitāti** rathassa pādānam rathacakkānam antena neminā nānāratanasamujjalena arānam vemajjhena ca maṇḍitā. **Satarājicittitāti** anekavaṇṇāhi anekasatāhi rājīhi lekhāhi cittitā vicittabhāvaṃ gatā. **Sateratā vijjurivāti** sateratasāṅkhātavijjulātā viya pabhāsare vijjotanti.

1019. Anekacittāvatatoti (..0258) anekehi mālākammādicittehi avatato samokiṇṇo. “Anekacittāvitato”tipi paṭhanti, soyeva attho, gāthāsukhattham pana dīghakaraṇam. **Puthū ca nemī cāti** puthulanemi ca, eko ca-kāro nipātamattam. **Sahassaraṃsikoti** anekasahassaraṃsiko. “Sahassaraṃsiyo”tipi pāḷi. Apare pana “natā raṃsiyo”ti ca paṭhanti, tattha **natāti** ajiyadhanudaṇḍako viya oṇatā nemippadesā. **Sahassaraṃsiyoti** sūriyamaṇḍalam viya vipphurantakiraṇajālā. **Tesanti** olambamānakiṅkiṇikajālānam nemippadesānam.

1020. Sirasminti sīse, rathassa sīseti attho. Siro vā asmiṃ rathe. **Cittanti** vicittam. **Maṇicandakappitanti** maṇimayamaṇḍalānuviddham candamaṇḍalasadisena maṇinā anuviddham. **Ruciraṃ pabhassaranti** iminā tassa candamaṇḍalasadisatāmyeva vibhāveti, **sadā visuddhanti** iminā panassa candamaṇḍalatopi visesaṃ dasseti. **Suvaṇṇarājīhīti** antarantarā vaṭṭākārena saṅghitāhi suvaṇṇalekhāhi. **Saṅgataṃ** sahitaṃ. **Veḷuriyarājivāti** antarantarā suvaṇṇarājīhi khacitamaṇimaṇḍalattā veḷuriyarājīhi viya sobhati. “Veḷuriyarājīhi”ti ca paṭhanti.

1021. Vāḷiti vāḷavanto sampannavāḷadhino, asse sandhāya vadati. “Vāḷi”ti vā pāḷho. **Maṇicandakappitā**ti cāmarolambanaṭṭhānesu maṇimayacandakānuviddhā. **Ārohakambū**ti uccā ceva tadanurūpapariṇāhā ca, ārohapariṇāhasampannāti attho. **Sujavā**ti sundarajavā javavanto **mahājavā**, sobhanagatikāti attho. **Brahūpamā**ti brahā viya paminitabbā, attano pamāṇato adhikā viya paññāyantāti attho. **Brahā**ti vuḍḍhā pavaḍḍhasabbaṅgapaccaṅgā. **Mahantā**ti mahānubhāvā mahiddhikā. **Bali-**noti sarīrabalena ca ussāhabalena ca balavanto. **Mahājavā**ti sīghavegā. **Mano tavaññāyā**ti tava cittaṃ ṇatvā. **Tathevā**ti cittānurūpameva. **Siṃsareti** saṃsappare, pavattareti attho.

1022. Imeti yathāvutta-asse sandhāyāha. **Sabbeti** saḥassamattāpi. **Sahitā**ti samānajavatāya samānagamanatāya ca gatiyaṃ sahitā, aññamaññaṃ anūnādhikagamanāti attho. Catūhi pādehi kamanti (..0259) gacchantīti **catukkamā**. **Samaṃ vahantī**ti “sahitā”ti padena vuttamevatthaṃ pākaṭataraṃ karoti. **Mudukā**ti mudusabhāvā, bhadrā ājāniyāti attho. Tenāha “**anuddhatā**”ti, uddhatarahitā khobhaṃ akarontāti attho. **Āmodamānā**ti pamodamānā, akhaḷuṅkatāya aññamaññaṃ rathikādinañca tuṭṭhiṃ pavedayantāti attho.

1023. Dhunantīti cāmarabhāraṃ kesarabhāraṃ vāladhiñca vidhunanti. **Vagga-**ntīti kadāci pade padaṃ nikkhipantā vagganena gamanena gacchanti. **Patantī**ti kadāci pavattanti, laṅghantīti attho. “Plavanti”ti ca keci paṭhanti, soyevattho. **Abbhuddhunantā**ti kammaṣippinā sukate suṭṭhu nimmite khuddakaghaṇṭṭādi-assālaṅkāre abhi-uddhunantā adhikaṃ uddhunantā. **Tesanti** tesam piḷandhanānaṃ.

1024. Rathassa ghosoti yathāvutto rathanigghoso. **Apiḷandhanāna cāti** a-kāro nipātamattaṃ. Piḷandhanānaṃ ābharaṇānaṃ. Apiḷandhananti ca ābharaṇapariyāyoti vā vadanti, rathassānaṃ ābharaṇānañcaghosoti attho. **Khurassanādoti** turaṅgānaṃ khuranipātasaddo. Kiñcāpi assā ākāsenā gacchanti, madhurassa pana khuranipātasaddassa upaladdhihetubhūtena kammunā tesam khuranikkhepe khuranikkhepe paṭighāto labbhatīti vadanti. **Abhihiṃsanāya cāti** assānaṃ adhikaḥiṃsanena ca, antarantarā assehi pavattitahesanena cāti attho. “Abhihesanāya cā”ti keci paṭhanti. **Samitassā**ti samuditassa dibbajanassa ghoso ca suvaggu sumadhuraṃ suyati. Kiṃ viyāti āha “**gandhabbatūriyāni vicitrasaṃvane**”ti, citralatāvane gandhabbadevaputtānaṃ pañcaṅgikatūriyāni viya. Tūriyasannissito hi saddo “tūriyāni”ti vutto nissayavohārena. “Gandhabbatūriyāna ca vicitrasaṃvane”-ti ca pāḷho, “tūriyānañca”iti anunāsikaṃ

ānetvā yojetabbaṃ. Apare “gandhabbatūriyāni vicitrapavane” ti paṭhanti.

1025. Rathe ṭhitātāti rathe ṭhitā etā. **Migamandalocanāti** migacchāpikānaṃ viya mudusiniddhaditṭhinipātā. **Āḷārapamhāti** bahalasaṅgatapakhumā, gopakhumāti attho. **Hasitāti** pahasitā, pahaṃsitamukhāti attho (..0260). **Piyaṃvadāti** piyavādi-niyo. **Veḷuriyajālāvatatāti** veḷuriyamaṇimayena jālena chāditasarīrā. **Tanucchavāti** sukhumacchaviyo. **Sadevāti** sadā eva sabbakālemeva. **Gandhabbasūraggapūjī-tāti** gandhabbadevatāhi ceva aparāhi ca aggadevatāhi laddhapūjā.

1026. Tā rattarattambarapītavāsasāti rajaniyarūpā ca rattapītavatthā ca. **Abhira-ttalocanāti** visesato rattarājīhi upasobhitanayanā. **Kule sujātāti** sindhavakule sujātā visiṭṭhadevanikāye sambhavā. **Sutanūti** sundarasarīrā. **Sucimhitāti** suddha-sitakaraṇā.

1027. Tā kambukeyūradharāti suvaṇṇamayakeyūradharā. **Sumajjhimāti** vilagga-majjhā. **Ūruthanūpapannāti** sampanna-ūruthanā, kadalikkhandhasadisa-ūru ceva samuggasadisathanā ca. **Vaṭṭaṅgulyoti** anupubbato vaṭṭaṅgulyo. **Sumukhāti** sundaramukhā, pamuditamukhā vā. **Sudassanāti** dassaniyā.

1028. Aññāti ekaccā. **Suvenīti** sundarakesaveṇiyo. **Susūti** daharā. **Missakesi-yoti** rattamālādīhi missitakesavaṭṭiyo. Kathaṃ? **Samaṃ vibhattāhi pabhassarāhi cāti**, samaṃ aññamaññasadisamaṃ nānāvibhattivasena vibhattāhi suvaṇṇacīrādikhacitāhi indanīlamaṇi-ādayo viya pabhassarāhi kesavaṭṭihi missitakesiyoti yojanā. **Anubbatāti** anukūlakiriyā. **Tāti** accharāyo.

1029. Candanasāravositāti sārabhūtena dibbacandanena ullittā vicchuritā.

1031. Kaṅthesūti-ādinā gīvūpagahatthūpagapādūpagasīsūpagādi-ābharaṇāni dasseti. **Obhāsayantīti** kaṅthesu yāni piḷandhanāni, tehi obhāsayantīti yojanā. Evaṃ sesesupi. **Abbhuddayanti** abhi-uggacchanto, “abbhuddasan”tipi pāṭho, soyevattho. **Sāradikoti** saradakāliko. **Bhāṇumāti** sūriyo. So hi abbhādidosavira-hena dasapi disā suṭṭhu obhāseti.

1032. Vātassa vegena cāti manuññagandhūpahāraṃ saddūpahārañca karo-ntena upaharantena viya vāyantena vātassa vegena rathaturaṅgavegena ca. **Muñcantīti** (..0261) vissajjenti. **Ruciranti** pañcaṅgikatūriyāni viya uparūpari rucidā-yakaṃ. **Sucinti** suddhaṃ asaṃsaṭṭhaṃ. **Subhanti** manuññaṃ. **Sabbehi viññūhi sutabbarūpanti** sabbehipi viññujātikehi gandhabbasamayaññūhi sotabbaṃ sava-nīyaṃ uttamasabhāvaṃ ghosaṃ muñcantīti yojanā.

1033. Uyyānabhūmyāti uyyānabhūmiyaṃ. **Duvaddhatoti** dvīhi addhapassehi. “Dubhato ca ṭhitā”tipi paṭhanti, soyevattho. **Rathāti** rathe. **Nāgāti** nāge. Upayo-gatthe hi etaṃ paccattavacanaṃ. **Saroti** rathanāgatūriyāni paṭicca nibbatto saro. **Devindāti** devaputtaṃ ālapati. **Vīṇā yathā pokkharapattabāhubhīti** yathā vīṇā sammadeva yojitehi doṇipattabāhudaṇḍehi taṃtaṃmucchanānurūpaṃ avatṭhi-tehi vādiyamānā suṇantaṃ janaṃ pamodeti, evaṃ taṃ rathādayo attano sarena pamodayanti. Susikkhitabhāvena pokkharabhāvaṃ sundarabhāvaṃ pattehi vīṇā-vādakassa hatthehi pavāditā vīṇā yathā mahājanaṃ pamodeti, evaṃ taṃ rathā-dayo attano sarena pamodayantīti.

1034. Imāsu vīṇāsūti gāthāya ayaṃ saṅkhepattho- **imāsu** ujukoṭivaṅkabrahatī-

nandinītisara-ādibhedāsu **bahūsu viñāsu** siniddhamadhurassaratāya **vaggūsu** tato eva **manuññarūpāsu hadayeritaṃ** hadayaṅgamaṃ hadayahāriṇiṃ **pītiṃ** pītimittitaṃ **pavajjamānāsu** pavādiyamānāsu **accharā** devakaññā pītivegukkhittatāya attano susikkhitatāya ca dibbapadumesu **bhamanti** naccaṃ dassentiyo sañca-ranti.

1035. Imānīti idaṃ paccekamaṃ yojetabbaṃ “imāni gītāni, imāni vāditāni, imāni naccāni cā”ti. **Samenti ekatoti** ekajjhaṃ samarasāni honti. Atha vā **samenti ekatoti** ekato ekajjhaṃ samāni samarasāni karonti, tantissaraṃ gītassarena, gītassarañca tantissarena saṃsandantiyo naccanena yathādhigate hassādirase aparihā-pentiyo samenti samānentīti attho. **Atthettha naccanti atthettha accharā obhāsaya-****ntīti** evaṃ gītādīni samarase karontiyo atha aññā ekaccā accharā ettha etasmiṃ tava rathe naccanti, atha aññā varitthiyo uttamitthiyo naccaṃ passantiyo attano sarīrobhāsenā ceva vatthābharaṇa-obhāsenā ca ettha (..0262) etasmiṃ padese ubhato dvīsu passesu dasapi disā kevalaṃ obhāsanti vijjotayantīti attho.

1036. Soti so tvaṃ evaṃbhūto. **Tūriyagaṇappabodhanoti** dibbatūriyasamūhena katapītipabodhano. **Mahīyamānoti** pūjīyamāno. **Vajirāvudhorivāti** indo viya.

1037. Uposathaṃ kaṃ vā tuvaṃ upāvasīti aññehipi uposatho upavasīyati, tvaṃ kaṃ vā kīdisaṃ nāma uposathaṃ upavasīti pucchati. **Dhammacariyanti** dānādipu-ññapaṭipattiṃ. **Vatanti** vatasamādānaṃ. **Abhirocayīti** abhirocesi, ruccitvā pūresīti attho. “Abhirādhayī”tipi paṭho, sādhesi nipphādesīti attho.

1038. Idanti nipātamattaṃ, idaṃ vā phalanti adhippāyo. **Abhirocaseti** abhibha-vitvā vijjotasi.

Evaṃ mahātherena puṭṭho devaputto tamatthaṃ ācikkhi. Tena vuttaṃ-

1040. “So devaputto attamano, moggallānena pucchito;
pañhaṃ puṭṭho viyākāsi, yassa kammassidaṃ phalaṃ”ti.

1041. “Jitindriyaṃ buddhamanomanikkamaṃ, naruttamaṃ kassapamaggapu-ggalaṃ;

avāpurantaṃ amatassa dvāraṃ, devātidevaṃ satapuññalakkhaṇaṃ.

1042. “Tamaddasaṃ kuñjaramoghatiṇṇaṃ, suvaṇṇasiṅgīnadabimbāsādisaṃ;
disvāna taṃ khippamaṃ sucīmano, tameva disvāna subhāsītaddhajaṃ.

1043. “Tamannapānaṃ athavāpi cīvamaṃ, sucīmaṃ paṇītaṃ rasasā upetaṃ;
pupphābhikiṇṇamhi sake nivesane, paṭiṭṭhapesiṃ sa asaṅgamānaso.

1044. “Tamannapānena (..0263) ca cīvarena ca, khajjena bhojjena ca sāyanena
ca;

santappayitvā dvīpadānamuttamaṃ, so saggaso devapure ramāmaṃ.

1045. “Etenupāyena imaṃ niraggaḷaṃ, yaññaṃ yajitvā tividdhaṃ visuddhaṃ;
pahāyahaṃ mānusaṃ samussayaṃ, indūpamo devapure ramāmaṃ.

1046. “Āyuñca vaṇṇaṃca sukhaṃ balañca, paṇītarūpaṃ atikaṅkhatā muni;
annañca pānañca bahuṃ susaṅkhatā, paṭiṭṭhapetabbamasāṅgamānase.

1047. “Nayimasmiṃ loke parasmīṃ vā pana, buddhena seṭṭho va samo va
vijjati;

āhuneyyānaṃ paramāhutiṃ gato, puññatthikānaṃ vipulapphalesinaṃ”ti.

1041. Tattha **jitindriyanti** manacchaṭṭhānaṃ indriyānaṃ bodhimūleyeva aggama-ggena jitattā nibbisevanabhāvassa katattā jitindriyaṃ. Abhiññeyyādīnaṃ abhiññeyyādibhāvato anavasesato abhisambuddhattā **buddhaṃ**. Puripuṇṇavīriyatāya **anomanikkamaṃ** caturaṅgasamannāgatassa vīriyassa catubbidhasammappadhānassa ca pāripūriyāti attho. **Naruttamanti** narānaṃ uttamaṃ dvipaduttamaṃ. **Kassapanti** bhagavantaṃ gottena vadati. **Avāpurantaṃ amatassa dvāranti** koṇāgamanassa bhagavato sāsananantaradhānato pabhuti pihitaṃ nibbānamahānagarassa dvāraṃ ariyamaggaṃ vivarantaṃ. **Devātidevanti** sabbesampi devānaṃ atidevaṃ. **Satapuññalakkhaṇanti** anekasatapuññavasena nibbattamahāpurisalakkhaṇaṃ.

1042. **Kuñjaranti** kilesapaṭisattunimmaddanena kuñjarasadiṣaṃ, mahānāganti attho. Catunnaṃ oghānaṃ saṃsāramahogghassa taritattā **oghatiṇṇaṃ**. **Suvaṇṇasiṅginadabimbasādisanti** (.0264) siṅgīsuvaṇṇajambunadasuvaṇṇarūpasadiṣaṃ, kañcanasannibhattacanti attho. **Disvāna taṃ khippamaḥuṃ sucīmanoti** taṃ kassapasammāsambuddhaṃ disvā khippaṃ tāvadeva “sammāsambuddho bhagavā”ti pasādavasena kilesamalāpagamanena sucimano visuddhamano ahoṣiṃ, tañca kho **tameva disvāna** taṃ disvā eva. **Subhāsītaddhajanti** dhammaddhajaṃ.

1043. **Tamannapānanti** tamhi bhagavati annaṅca pānaṅca. **Athavāpi cīvaranti** atha cīvarampi. **Rasasā upetanti** rasena upetaṃ sādurasaṃ, uḷāranti attho. **Pupphābhikiṇṇamhīti** ganthitehi ca aganthikehi ca pupphehi olambanavasena santharaṇavasena ca abhikiṇṇe. **Paṭiṭṭhapesinti** paṭipādesiṃ adāsīṃ. **Asaṅgamānasoti** katthaci alaggacitto so ahanti yojanā.

1044. **Saggasoti** aparāparūpapattivaseṇa sagge sagge, tatthāpi ca devapure sudassanamahānagare. **Ramāmīti** kiḷāmi modāmi.

1045. **Etenupāyenāti** gopālabrāhmaṇakāle sasāvakasaṅghassa kassapabhagavato yathā asadisadānaṃ adāsīṃ, etena upāyena. **Imaṃ niraggaḷaṃ yaññaṃ yajitvā tividhaṃ visuddhanti** anāvaṭadvāratāya muttacāgatāya ca niraggaḷaṃ, tīsupi kālesu tīhi dvārehi karaṇakārāpanānussaraṇavidhīhi sampannatāya tividhaṃ, tattha saṃkilesābhāvena visuddhaṃ aparimitadhanapariccāgabhāvena mahācāgatāya yaññaṃ yajitvā, mahādānaṃ datvāti attho. Taṃ pana dānaṃ cirakatampi khettavatthucittānaṃ uḷāratāya antaranarā anussaraṇena attano pākaṭaṃ āsannaṃ paccakkaṃ viya upaṭṭhitaṃ gahetvā āha “iman”ti.

1046. Evaṃ devaputto attanā katakammaṃ therassa kathetvā idāni tādisāya sampattiyā parepi paṭiṭṭhāpetukāmataṃ tathāgate ca uttamaṃ attano pasādabahu-mānaṃ pavedento “**āyuṅca vaṇṇaṅcā**”ti-ādīnā

gāthādvayamāha. Tattha **abhikaṅkhatā**ti icchantena. **Munī**ti theram ālapati.

1047. Nayimasmim loketi devaputto attano paccakkhabhūtam lokam vadati. **Parasminti** tato aññasmim. Etena sabbepi sadevake loke (..0265) dasseti. **Samo ca vijjatīti** seṭṭho tāva tiṭṭhatu, samo eva na vijjatīti attho. **Āhuneyyānam paramāhutim gatoti** imasmim loke yattakā āhuneyyā nāma, tesu sabbesu paramāhutim paramam āhuneyyabhāvam gato. “Dakkhiṇeyyānam paramaggatam gato”ti vā pāṭho, tattha **paramaggatanti** paramam aggabhāvam, aggadakkhiṇeyyabhāvanti attho. Kesanti āha “**puññatthikānam vipulapphalesinan**”ti, puññena atthikānam vipulam mahantam puññaphalam icchantānam, tathāgato eva lokassa puññakkhetanti dasseti. Keci pana “āhuneyyānam paramaggatam gato”ti paṭhanti, soyevattho.

Evam kathentameva tam thero kallacittam muducittam vinīvaraṇacittam udaggacittam pasannacittaṅca ñatvā saccāni pakāsesi. So saccapariyosāne sotāpatti-phale patiṭṭhahi. Atha thero manussalokam āgantvā bhagavato tamattham attanā ca devaputtena ca kathitaniyāmeneva ārocesi. Satthā tamattham aṭṭhuppattim katvā sampattapariyāya dhammam desesi. Sā desanā mahājanassa sātthikā aho-sīti.

Mahārathavimānavañṇanā niṭṭhitā.

Iti paramatthadīpaniyā khuddakaṭṭhakathāya vimānavatthusmim

Cuddasavatthupaṭimaṇḍitassa pañcamassa mahārathavaggassa

Atthavañṇanā niṭṭhitā.

6. Pāyāsivaggo

1. Paṭhama-agāriyavimānavañṇanā

Yathā vanaṃ cittalataṃ pabhāsatiti agāriyavimānam. Tassa kā uppatti? Bhagavā rājagahe viharati veḷuvane. Tena samayena rājagahe ekaṃ kulam ubhatopasannaṃ hoti silācārasampannaṃ opānabhūtam bhikkhūnam bhikkhunīnam. Te dve jayampatikā ratanattayaṃ uddissa yāvajīvam puññāni katvā tato cutā tāva-tiṃsesu nibbattiṃsu, tesam dvādasayojanikaṃ kanakavimānam nibbatti. Te tattha dibbasampattim anubhavanti. Athāyasmā (..0266) mahāmoggallānoti-ādi heṭṭhā vuttanayeneva veditabbaṃ.

1048. “Yathā vanaṃ cittalataṃ pabhāsati, uyyānaseṭṭham tidasānamuttamaṃ; tathūpamaṃ tuyhamidaṃ vimānam, obhāsayaṃ tiṭṭhati antalikkhe.

1049. “Deviddhipattosi mahānubhāvo, manussabhūto kimakāsi puññaṃ;
kenāsi evaṃ jalitānubhāvo, vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati” ti.-

Thero pucchi.

1050. “So devaputto attamano, moggallānena pucchito;
pañhaṃ puṭṭho viyākāsi, yassa kammassidaṃ phalaṃ”.

1051. “Ahañca bhariyā ca manussaloke, opānabhūtā gharamāvasimha;
annañca pānañca pasannacittā, sakkacca dānaṃ vipulaṃ adamha.

1052. “Tena metādiso vaṇṇo ...pe...
vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati” ti.-

Attano sampattiṃ byākāsi. Gāthāsupi apubbaṃ natthi.

Paṭhama-agāriyavimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Dutiya-agāriyavimānavaṇṇanā

Yathā (..0267) **vanaṃ cittalatanti** dutiya-agāriyavimānaṃ. Etthāpi aṭṭhuppatti
anantarasadisāva.

1054. “Yathā vanaṃ cittalataṃ pabhāsati, uyyānasetṭhaṃ tidasānamuttamaṃ;
tathūpamaṃ tuyhamidaṃ vimānaṃ, obhāsayaṃ tiṭṭhati antalikkhe.

1055. “Deviddhipattosi mahānubhāvo,
manussabhūto kimakāsi puññaṃ;
kenāsi evaṃ jalitānubhāvo,
vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati” ti.- pucchi;

1056. “So devaputto attamano ...pe... yassa kammassidaṃ phalaṃ”.

1057. “Ahañca bhariyā ca manussaloke, opānabhūtā gharamāvasimha;
annañca pānañca pasannacittā, sakkacca dānaṃ vipulaṃ adamha.

1058. “Tena metādiso vaṇṇo ...pe...
vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati” ti.-

Attano sampattiṃ byākāsi. Gāthāsupi apubbaṃ natthi.

Dutiya-agāriyavimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Phaladāyakavimānavaṇṇanā

Uccamidaṃ mañithūṇanti phaladāyakavimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā
rājagahe viharati veḷuvane. Tena samayena rañño bimbisārassa akāle ambapha-
lāni paribhuñjituṃ icchā uppajji. So ārāmapālaṃ āha- “mayhaṃ kho, bhaṇe, amba-
phalesu icchā uppannā, tasmā ambāni me ānetvā (..0268) dehī” ti. “Deva, natthi
ambesu ambaphalaṃ, apicāhaṃ tathā karomi, sace devo kiñci kālaṃ āgameti,
yathā ambā na cirasseva phalaṃ gaṇhanti” ti. “Sādhu, bhaṇe, tathā karohī” ti. Ārā-

mapālo ārāmaṃ gantvā ambarukkhamaññesu paṃsum apanetvā tādisaṃ paṃsum ākiri, tādisañca udakaṃ āsiñci, yathā na cirasseva ambarukkhā sacchinnapattā ahesuṃ. Atha naṃ paṃsum apanetvā phārusakakasaṭṭamissakaṃ pākatikaṃ paṃsum ākiritvā sādhuṃ udakaṃ adāsi. Tadā ambarukkhā na cireneva korakitā pallavitā kuṭamalakajātā hutvā pupphimsu, atha salāṭukajātā hutvā phalāni gaṇhimsu. Tatthekasmiṃ ambarukkhe paṭhamataraṃ cattāri phalāni manosilācu-ṇṇapiñjaravaṇṇāni sampannagandharasāni pariṇatāni ahesuṃ.

So tāni gahetvā “rañño dassāmi”ti gacchanto antarāmagge āyasmantaṃ mahā-moggallānaṃ piṇḍāya caramānaṃ disvā cintesi “imāni ambāni aggaphalabhūtāni imassa ayyassa dassāmi, kāmaṃ maṃ rājā hanatu vā pabbājetu vā, rañño hi dinne diṭṭhadhamme pūjāmatṭaṃ appamattakaṃ phalaṃ, ayyassa dinne pana diṭṭhadhammikampi samparāyikampi aparimāṇaṃ phalaṃ bhavissati”ti. Evaṃ pana cintetvā tāni phalāni therassa datvā rājānaṃ upasaṅkamtvā rañño tamatṭhaṃ ārocesi. Taṃ sutvā rājā rājapurise āṇāpesi “vīmaṃsatha tāva, bhaṇe, yathāyaṃ āhā”ti. Thero pana tāni phalāni bhagavato upanāmesi. Bhagavā tesu ekaṃ sārīputtattherassa, ekaṃ mahāmoggallānattherassa, ekaṃ mahākassapa-ttherassa datvā ekaṃ attanā paribhuñji. Purisā taṃ pavattiṃ rañño ārocesuṃ.

Rājā taṃ sutvā “dhīro vatāyaṃ puriso, yo attano jīvitampi pariccajitvā puññapa-suto ahosi, attano parissamañca ṭhānagatameva akāsi”ti tuṭṭhacitto tassa ekaṃ gāmaṃ vātaṃ vatthālaṅkāradīni ca datvā “yaṃ tayā bhaṇe ambaphaladānena puññaṃ pasutaṃ, tato me pattim dehi”ti āha. So “demi, deva, yathāsukhaṃ pattim gaṇhāhi”ti avoca. Ārāmapālo aparabhāge kālaṃ katvā tāvatimsesu uppajji (..0269), tassa soḷasayojanikaṃ kanakavimānaṃ nibbatti sattasatakūṭāgārapaṭimaṇḍitaṃ. Taṃ disvā āyasmā mahāmoggallāno pucchi-

1060. “Uccamidaṃ mañithūṇaṃ vimānaṃ, samantato soḷasa yojanāni;
kūṭāgārā sattasatā uḷārā, veḷuriyathambhā rucakatthātā subhā.

1061. “Tatthacchasi pivasi khādasi ca, dibbā ca vīṇā pavadanti vagguṃ;
aṭṭhaṭṭhakā sikkhitā sādhurūpā, dibbā ca kaññā tidasacarā uḷārā;
naccanti gāyanti pamodayanti.

1062. “Deviddhipattosi mahānubhāvo ...pe...
vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati”ti.

1063. “So devaputto attamano ...pe... yassa kammassidaṃ phalaṃ”.

1064. “Phaladāyī phalaṃ vipulaṃ labhati, dadamujugatesu pasannamānaso;
so hi pamodati saggagato tidive, anubhoti ca puññaphalaṃ vipulaṃ.

1065. “Tavevāhaṃ mahāmuni, adāsiṃ caturō phale.

1066. “Tasmā hi phalaṃ alameva dātuṃ, niccaṃ manussena sukhatthikena;
dibbāni vā patthayatā sukhāni, manussasobhaggatamicchatā vā.

1067. “Tena (..0270) metādiso vaṇṇo ...pe...
vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”ti.- sopissa byākāsi;

1061. Tattha **aṭṭhaṭṭhakā**ti ekekasmim kūṭāgāre aṭṭhaṭṭhakā catusaṭṭhiparimāṇā.

Sādhurūpāti rūpasampattiyā ca silācārasampattiyā ca sikkhāsampattiyā ca sunda-rasabhāvā. **Dibbā ca kaññā**ti devaccharāyo. **Tidasacarā**ti tidasesu sukhācārā

sukhavihāriniyo. Uḷārāti uḷāravibhavā.

1064. Phaladāyīti attanā ambaphalassa dinnattā

attānaṃ sandhāya vadati. **Phalanti** puññaphalaṃ. **Vipulanti** mahantaṃ labhati manussaloke patiṭṭhitoti adhippāyo. **Dadanti** dadanto dānāhetu. **Ujugatesūti** ujupaṭṭipannesu. **Saggagatoti** uppajjanavasena saggamaṃ gato, tathāpi **tidive** tāvatimsabhavane **anubhoti ca puññaphalaṃ vipulaṃ** yathāhaṃ, evaṃ aññopīti attho.

1066. Tasmāti yasmā catunnaṃ phalānaṃ dānamattena īdisī sampatti adhigatā, tasmā. **Alameva** yuttameva. **Niccanti** sabbakālaṃ. **Dibbānīti** devalokapariyāpannāni. **Manussasobhaggatanti** manussesu subhagabhāvaṃ. Sesamaṃ vuttanayameva.

Phaladāyaka vimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Paṭhama-upassaya dāyaka vimānavaṇṇanā

Cando yathā vigatavalāhake nabheti upassaya dāyaka vimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā rājagahe viharati veḷuvane. Tena samayena aññataro bhikkhu gāmakāvāse vassaṃ vasitvā vutthavasso pavāretvā bhagavantaṃ vanditumaṃ rājagahaṃ gacchantaṃ antarāmagge sāyamaṃ aññataraṃ gāmaṃ pavisitvā vasanaṭṭhānaṃ pariyesanto aññataraṃ upāsakaṃ disvā pucchi- “upāsaka, imasmiṃ gāme atthi kiñci pabbajitānaṃ vasanayoggaṭṭhānaṃ”ti. Upāsako pasannacitto gehamaṃ gantvā bhariyāya saddhiṃ mantevā therassa (..0271) vasanayoggaṃ ṭhānaṃ paricchinditvā tatha āsanaṃ paññāpetvā pādodakaṃ pādapiṭhaṃ upaṭṭhapetvā theramaṃ pavesetvā tasmimaṃ pāde dhovante padīpaṃ ujjaletvā mañce paccattharaṇāni paññāpetvā adāsi. Svātanāya ca nimantevā therassa dutiyadivase bhojetvā pānakatthāya guḷapiṇḍaṅca datvā theramaṃ gacchantaṃ anugantvā nivatti. So aparena samayena saha bhariyāya kālaṃ katvā tāvatimsabhavane dvādasayojanike kanakavimāne nibbatti. Taṃ āyasmā mahāmoggaḷāno dvīhi gāthāhi paṭipucchi-

1069. “Cando yathā vigatavalāhake nabhe, obhāsayaṃ gacchati antalikkhe; tathūpamaṃ tuyhamidaṃ vimānaṃ, obhāsayaṃ tiṭṭhati antalikkhe.

1070. “Deviddhipattosi mahānubhāvo, manussabhūto kimakāsi puññaṃ; kenāsi evamaṃ jalitānubhāvo, vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati”ti.

So devaputto imāhi gāthāhi byākāsi-

1071. “So devaputto attamano ...pe... yassa kammassidaṃ phalaṃ”.

1072. “Ahañca bhariyā ca manussaloke, upassayaṃ arahato adamha; annaṅca pānaṅca pasannacittā, sakkacca dānaṃ vipulaṃ adamha.

1073. “Tena metādiso vaṇṇo ...pe... vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”ti. tatha gāthāsu yaṃ vattabbaṃ, taṃ heṭṭhā vuttanayameva;

Paṭhama-upassaya dāyaka vimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Dutiya-upassayadāyakavimānavaṇṇanā

Sūriyo (..0272) **yathā vigatavalāhake nabheti** dutiya-upassayadāyakavimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā rājagahe viharati veļuvane. Tena samayena sambahulā bhikkhū gāmakāvāse vassaṃ vasiṭvā bhagavantaṃ dassanāya rājagahaṃ uddissa gacchantā sāyaṃ aññataraṃ gāmaṃ sampāpuṇiṃsu. Sesāṃ anantaravimānasadisameva.

1075. “Sūriyo yathā vigatavalāhake nabhe ...pe....

(yathā purimavimānaṃ, tathā vitthāretabbaṃ;)

1079. “Vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati” ti.

Tattha gāthāsupi apubbaṃ natthi;

Dutiya-upassayadāyakavimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Bhikkhādāyakavimānavaṇṇanā

Uccamidaṃ mañithūṇaṃ vimānanti bhikkhādāyakavimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā rājagahe viharati veļuvane. Tena samayena aññataro bhikkhu addhānamaggapaṭipanno aññataraṃ gāmaṃ piṇḍāya pavitṭho ekassa gharaddhāre aṭṭhāsi. Tattha aññataro puriso dhotahatthapādo “bhuñjissāmī” ti nisinno bhojanaṃ upanetvā pātiyā pakkhitte taṃ bhikkhuṃ disvā pātiyā bhattaṃ tassa bhikkhuno patte ākiranto tena “ekadesameva dehi” ti vuttopi sabbameva ākiri. So bhikkhu anumodanaṃ vatvā pakkāmi. So puriso “chātajjhattassa bhikkhuno mayā abhuñjitvā bhattaṃ dinnan” ti anussaranto uļāraṃ pītisomanassaṃ paṭilabhi. So aparabhāge kālaṃ katvā tāvatimṣesu dvādasayojanike kanakavimāne nibbatti. Taṃ āyasmā mahāmoggallānatthero devacārikaṃ caranto mahatiyā deviddhiyā virocāmānaṃ disvā imāhi gāthāhi paṭipucchi-

1081. “Uccamidaṃ (..0273) mañithūṇaṃ vimānaṃ, samantato dvādasa yojanāni;

kūṭāgārā sattasatā uļārā, veļuriyathambhā rucakatthatā subhā.

1082. “Deviddhipattosi mahānubhāvo ...pe...

vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati” ti.

Sopi tassa imāhi gāthāhi byākāsi-

1083. “So devaputto attamano ...pe... yassa kammassidaṃ phalaṃ”.

1084. “Ahaṃ manussesu manussabhūto, disvāna bhikkhuṃ tasitaṃ kilantaṃ;

ekāhaṃ bhikkhaṃ paṭipādayissaṃ, samaṅgi bhattena tadā akāsiṃ.

1085. “Tena metādiso vaṇṇo ...pe... vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati” ti.

1084. Tattha **ekāhaṃ bhikkhanti** ekaṃ ahaṃ bhikkhāmattaṃ, ekaṃ bhattavaḍḍhitakanti attho. **Paṭipādayissanti** paṭipādesiṃ adāsiṃ. **Samaṅgi bhattenāti** bhattena samaṅgibhūtaṃ, laddhabhikkhanti attho. Evaṃ mahāthero tena devaputtena attano sucaritakamme pakāsite saporivārassa tassa dhammaṃ desetvā

manussalokamāgato, taṃ pavattiṃ sammāsambuddhassa kathesi. Satthā taṃ aṭṭhuppattiṃ katvā sampattamahājanassa dhammaṃ desesi. Sā desanā mahājanassa sātthikā ahoṣīti.

Bhikkhādāyakavimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Yavapālakavimānavaṇṇanā

Uccamidaṃ (..0274) **mañithūṇaṃ vimānanti** yavapālakavimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā rājagahe viharati veḷuvane. Tena samayena rājagahe aññataro duggatadāraḷo yavakhettaṃ rakkhati. So ekadivasaṃ pātarāsatthāya kummāsaṃ labhivā “khettaṃ gantvā bhujjissāmī”ti taṃ kummāsaṃ gahetvā yavakhettaṃ gantvā rukkhamaūle nisīdi. Tasmaṃ khaṇe aññataro khīṇāsavatthero maggappaṭipanno upakaṭṭhe kāle taṃ ṭhānaṃ patvā yavapālakena nisinnaṃ rukkhamaūlaṃ upasaṅkami. Yavapālako velaṃ oloketvā “kacci, bhante, āhāro laddho”ti āha. Thero tuṅhī ahoṣi. So aladdhabhāvaṃ ṇatvā “bhante, upakaṭṭhā velā, piṇḍāya caritvā bhujjituṃ na sakkā, mayhaṃ anukampāya imaṃ kummāsaṃ paribhujjathā”ti vatvā therassa taṃ kummāsaṃ adāsi. Thero taṃ anukampanto tassa passantasseva taṃ paribhujjivā anumodanaṃ vatvā pakkāmi. Sopi dāraḷo “sudinnaṃ vata mayā īdisassa kummāsadaṇaṃ dadantenā”ti cittaṃ pasādetvā aparabhāge kālaṃ katvā tāvatimsabhavane vuttanayeneva vimāne nibbatti. Taṃ āyasmā mahāmogallānatthero imāhi gāthāhi paṭipucchi-

1087. “Uccamidaṃ mañithūṇaṃ vimānaṃ ...pe...

vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsatī”ti.

Sopi tassa imāhi gāthāhi byākāsi-

1089. “So devaputto attamano ...pe... yassa kammassidaṃ phalaṃ”.

1090. “Ahaṃ manussesu manussabhūto, ahoṣiṃ yavapālako;

addasaṃ virajaṃ bhikkhuṃ, vippasannamanāvilaṃ.

1091. “Tassa adāsahaṃ bhāgaṃ, pasanno sehi pāṇibhi;

kummāsapiṇḍaṃ datvāna, modāmi nandane vane.

1092. “Tena (..0275) metādiso vaṇṇo ...pe...

vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsatī”ti.

Tattha gāthāsupi apubbaṃ natthi.

Yavapālakavimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Paṭhamakuṇḍalīvimānavaṇṇanā

Alaṅkato malyadharo suvatthoti kuṇḍalīvimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā sāvatthiyaṃ viharati jetavane. Tena samayena dve aggasāvakaṃ saparivārā kāsīsu

cārikaṃ carantā sūriyatthaṅgamanavelāyaṃ aññataraṃ vihāraṃ pāpuṇiṃsu. Taṃ pavattiṃ sutvā tassa vihārassa gocaragāme aññataro upāsako there upasaṅka-mitvā vanditvā pādadhovanaṃ pādabbhañjanatelaṃ mañcapīṭhaṃ paccattha-raṇaṃ padīpiyañca upanetvā svātanāya ca nimantetvā dutiyadivase mahādānaṃ pavattesi, therā tassa anumodanaṃ vatvā pakkamiṃsu. So aparena samayena kālaṃ katvā tāvatimṣesu dvādasayojanike kanakavimāne nibbatti. Taṃ āyasmā mahāmogallānatthero imāhi gāthāhi paṭipucchi-

1094. “Alaṅkato malyadharo suvattho, sukuṇḍalī kappitakesamassu;
āmuttahaṭṭhābharaṇo yasassī, dibbe vimānamhi yathāpi candimā.

1095. “Dibbā ca vīṇā pavadanti vagguṃ, aṭṭhaṭṭhakā sikkhitā sādhurūpā;
dibbā ca kaññā tidasacarā uḷārā, naccanti gāyanti

pamodayanti.

1096. “Deviddhipattosi mahānubhāvo ...pe...
vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati” ti.

Sopi (..0276) tassa imāhi gāthāhi byākāsi-

1097. “So devaputto attamano ...pe... yassa kammassidaṃ phalaṃ”.

1098. “Ahaṃ manussesu manussabhūto, disvāna samaṇe sīlavante;
sampannavijjācaraṇe yasassī, bahussute taṇhakkhayūpapanne;
annañca pānañca pasannacitto, sakkacca dānaṃ vipulaṃ adāsiṃ.

1099. “Tena metādiso vaṇṇo ...pe...

vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati” ti.

1094. Tattha **sukuṇḍalī**ti sundarehi kuṇḍalehi alaṅkatakaṇṇo. “Sakuṇḍalī”tipi pāṭho, sadisaṃ kuṇḍalaṃ sakuṇḍalaṃ, taṃ assa atthīti sakuṇḍalī, yuttakuṇḍalī aññaññañca tuyhañca anucchavikakuṇḍalīti attho. **Kappitakesamassū**ti sammākappitakesamassu. **Āmuttahaṭṭhābharaṇoti** paṭimukka-aṅguliyādihattābharaṇo.

1098. **Taṇhakkhayūpapanneti** taṇhakkhayaṃ arahattaṃ, nibbānameva vā upagata, adhigatavanteti attho. Sesamaṃ vuttanayameva.

Paṭhamakuṇḍalīvimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Dutiyakuṇḍalīvimānavaṇṇanā

Alaṅkato malyadharo suvatthoti dutiyakuṇḍalīvimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā sāvattiyaṃ viharati jetavane. Tena samayena dve aggasāvaka kāsisu janapadacārikaṃ carantāti-ādi sabbaṃ anantarasadisameva.

1101. “Alaṅkato malyadharo suvattho, sukuṇḍalī kappitakesamassu;
āmuttahaṭṭhābharaṇo yasassī, dibbe vimānamhi yathāpi candimā.

1102. “Dibbā (..0277) ca vīṇā pavadanti vaggumaṃ;
aṭṭhaṭṭhakā sikkhitā sādthurūpā;

dibbā ca kaññā tidasacarā uḷārā, naccanti gāyanti pamodayanti.

1103. “Deviddhipattosi mahānubhāvo ...pe...

vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati” ti.- pucchi;

1104. “So devaputto attamano ...pe... yassa kammassidaṃ phalaṃ”.

1105. “Ahaṃ manussesu manussabhūto, disvāna samaṇe sādthurūpe;
sampannavijjācaraṇe yasassī, bahussute sīlavante pasanne;
annañca pānañca pasannacitto, sakkacca dānaṃ vipulaṃ adāsiṃ.

1106. “Tena metādiso vaṇṇo ...pe...

vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati” ti.

Gāthāsopi apubbaṃ natthi.

Dutiyakuṇḍalīvimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. (uttara) pāyāsivimānavañṇanā

Yā devarājassa sabhā sudhammāti uttaravimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavati parinibbute dhātuvibhāge ca kate tattha tattha thūpesu patiṭṭhāpiyamānesu dhammavinayaṃ saṅgāyitaṃ uccinitvā gahitesu mahākassapappamukhesu mahātheresu yāva vassūpagamaṇā aññesu ca theresu attano attano parisāya saddhiṃ tattha tattha vasantesu āyasmā kumārakassapo pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ setabyanagaraṃ gantvā siṃsapāvane vasi. Atha pāyāsi rājañño therassa tattha vasanabhāvaṃ sutvā mahatā janakāyena (..0278) parivuto taṃ upasaṅkamitvā paṭisanthāraṃ katvā nisinno attano diṭṭhigataṃ pavedesi. Atha naṃ thero candimāsūriyūdāharaṇādīhi paralokassa atthibhāvaṃ pakāsento anekavihitahetūpamālaṅkataṃ diṭṭhigaṇṭhiviniveṭhanaṃ nānāyavicittaṃ pāyāsissuttaṃ (dī. ni. 2.406 ādayo) desetvā taṃ diṭṭhisampadāyaṃ patiṭṭhāpesi.

So visuddhadiṭṭhiko hutvā samaṇabrāhmaṇakapaṇaddhikādīnaṃ dānaṃ dento anuḷārajhāsayatāya lūkhaṃ adāsi ghāsacchādanamattaṃ kaṇājakaṃ bilaṅgaduṭṭiyaṃ sāṇāni ca vatthāni. Evaṃ pana asakkaccadānaṃ datvā kāyassa bhedaṃ hīnakāyaṃ upapajji cātumahārājikānaṃ saḥabyataṃ. Tassa pana kiccākiccesu yuttaṃ payutto uttaro nāma māṇavo ahosi dāne byāvaṭo. So sakkaccadānaṃ datvā tāvatimṣakāyaṃ upapanno, tassa dvādasayojanikaṃ vimānaṃ nibbatti. So kataññutaṃ vibhāvento saha vimānena kumārakassapattheraṃ upasaṅkamitvā vimānato oruyha pañcapatiṭṭhitena vanditvā añjaliṃ paggayha aṭṭhāsi. Taṃ thero-

1108. “Yā devarājassa sabhā sudhammā, yatthacchati devasaṅgho samaggo; tathūpamaṃ tuyhamidaṃ vimānaṃ, obhāsayaṃ tiṭṭhati antalikkhe.

1109. “Deviddhipattosi mahānubhāvo ...pe ...

vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati” ti.- gāthāhi paṭipucchi;

1110. “So devaputto attamano ...pe ... yassa kammassidaṃ phalaṃ”.

1111. “Ahaṃ manussesu manussabhūto, rañño pāyāsissa ahosiṃ māṇavo; laddhā dhanaṃ saṃvibhāgaṃ akāsiṃ, piyā ca me sīlavanto ahesuṃ; annañca pānañca pasannacitto, sakkacca dānaṃ vipulaṃ adāsiṃ.

1112. “Tena (..0279) metādiso vaṇṇo ...pe ...

vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati” ti.-

So devaputto tassa imāhi gāthāhi byākāsi.

1108. Tattha **devarājassāti** sakkassa. **Sabhā sudhammā**ti evaṃnāmaṃ santhāgāraṃ. **Yatthāti** yassaṃ sabhāyaṃ. **Acchatīti** nisīdati. **Devasaṅgho**ti tāvatimṣadevakāyo. **Samaggoti** sahito sannipatito.

1111. **Pāyāsissa ahosiṃ māṇavoti** pāyāsirājaññassa kiccākiccakaro daharātāya māṇavo, nāmena pana uttaro nāma ahosiṃ. **Saṃvibhāgaṃ akāsiṃ**ti ahaṃ meva abhuñjitvā yathāladdhaṃ dhanaṃ dānamukhe pariccajanavasena saṃvibhājanāṃ akāsiṃ. Annañca pānañca pariccajantoti vacanaseso. Atha vā dānaṃ vipulaṃ adāsiṃ. Kathaṃ? **Sakkaccaṃ**. Kīdisaṃ? **Annañca pānañcāti** yojetabbaṃ.

(uttara) pāyāsivimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

Iti paramatthadīpaniyā khuddaka-aṭṭhakathāya vimānavatthusmiṃ

Dasavatthupaṭimaṇḍitassa chaṭṭhassa pāyāsivaggassa

Atthavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Sunikkhittavimānavaggo

1. Cittalatāvimānavaṇṇanā

Yathā vanaṃ cittalataṃ pabhāsatiti cittalatāvimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā sāvattiyam viharati jetavane. Tena samayena sāvattiyam aññataro upāsako daliddo appabhogo paresaṃ kammaṃ katvā jīvati. So saddho pasanno jiṇṇe vuḍḍhe mātāpitaro posento “itthiyo nāma patikule ṭhitā issariyaṃ karonti, sassusasurānaṃ manāpacāriniyo dullabhā”ti mātāpitūnaṃ cittadukkhaṃ pariharanto dārapariggahaṃ akatvā sayameva ne upaṭṭhahati, sīlāni rakkhati, uposathaṃ upavasati (..0280), yathāvibhavaṃ dānāni deti. So aparabhāge kālaṃ katvā tāva-tiṃsesu dvādasayojanike vimāne nibbatti. Taṃ āyasmā mahāmoggallāno heṭṭhā vuttanayena gantvā katakammaṃ imāhi gāthāhi paṭipucchi-

1114. “Yathā vanaṃ cittalataṃ pabhāsati, uyyānaseṭṭhaṃ tidasānamuttamaṃ; tathūpamaṃ tuyhamidaṃ vimānaṃ, obhāsayaṃ tiṭṭhati antalikkhe.

1115. “Deviddhipattosi mahānubhāvo ...pe... vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati”ti.

1116. “So devaputto attamano ...pe... yassa kammassidaṃ phalaṃ”.

1117. “Ahaṃ manussesu manussabhūto, daliddo atāṇo kapaṇo kammakaro ahosiṃ;

jiṇṇe ca mātāpitaro abhāriṃ, piyā ca me sīlavanto ahesuṃ;

annañca pānañca pasannacitto, sakkacca dānaṃ vipulaṃ adāsiṃ.

1118. “Tena metādiso vaṇṇo ...pe...vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”ti.-

Sopi tassa byākāsi. Sesaṃ vuttanayameva.

Cittalatāvimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Nandanavimānavaṇṇanā

Yathā (..0281) **vanaṃ nandanam pabhāsati** nandanavimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā sāvattiyam viharati jetavane. Tena samayena sāvattiyam aññataro upāsakoti-ādi sabbam anantaravimānasadisam. Ayaṃ pana dārapari-ggahaṃ katvā mātāpitaro posesīti ayameva viseso.

1120. Yathā vanaṃ nandanam pabhāsati, uyyānaseṭṭham tidasānamuttamaṃ; tathūpamaṃ tuyhamidaṃ vimānaṃ, obhāsayaṃ tiṭṭhati antalikkhe.

1121. “Deviddhipattosi mahānubhāvo ...pe...vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati”ti.

1122. “So devaputto attamano ...pe... yassa kammassidaṃ phalaṃ”.

1123. “Ahaṃ manussesu manussabhūto, daliddo atāṇo kapaṇo kammakaro ahoṣiṃ;

jiṇṇe ca mātāpitaro abhāriṃ, piyā ca me sīlavanto ahesuṃ;

annañca pānañca pasannacitto, sakkacca dānaṃ vipulaṃ adāsiṃ.

1124. “Tena metādiso vaṇṇo ...pe...vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”ti.-
Gāthāhi byākāsi. Tattha gāthāsupi apubbaṃ natthi.

Nandanavimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Mañithūṇavimānavaṇṇanā

Uccamidaṃ (..0282) **mañithūṇam vimānanti** mañithūṇavimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā sāvattiyam viharati jetavane. Tena samayena sambahulā therā bhikkhū araññāyatane viharanti. Tesam gāmaṃ piṇḍāya gamanamagge eko upāsako visamaṃ samaṃ karoti, kaṇṭake nīharati, gacchagumbe apaneti, udaka-kāle mātikāsu setuṃ bandhati, vivanaṭṭhānesu chāyārukkhe ropeti, jalāsayesu mattikaṃ uddharitvā te puthulagambhīre karoti, titthe sampādeti, yathāvibhavaṃ dānaṃ deti, sīlaṃ rakkhati. So aparabhāge kālaṃ katvā tāvatimsesu dvādasayojanike kanakavimāne nibbatti. Taṃ āyasmā mahāmoggallānatthero upasaṅkamtivā imāhi gāthāhi paṭipucchi-

1126. “Uccamidaṃ mañithūṇam vimānaṃ, samantato dvādasa yojanāni; kūṭāgārā sattasatā uḷārā, veḷuriyathambhā rucakathatā subhā.

1127. “Tatthacchasi pivasi khādasi ca, dibbā ca vīṇā pavadanti vagguṃ; dibbā rasā kāmaguṇettha pañca, nāriyo ca naccanti suvaṇṇacchannā.

1128. “Kena tetādiso vaṇṇo ...pe...vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati”ti.

Sopi tassa gāthāhi byākāsi-

1130. “So devaputto attamano ...pe... yassa kammassidaṃ phalaṃ”.

1131. “Ahaṃ manussesu manussabhūto, vivane pathe saṅkamaṃ akāsiṃ; Ārāmarukkhāni ca ropayissaṃ, piyā ca me sīlavanto ahesuṃ;

annañca pānañca pasannacitto, sakkacca dānaṃ vipulaṃ adāsiṃ.

1132. “Tena (..0283) metādiso vaṇṇo ...pe...vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”-
ti.

1131. Tattha **vivaneti** arañṇe. **Ārāmarukkhāni cā** ārāmabhūte rukkhe, ārāmaṃ
katvā tattha rukkhe ropesinti attho. Sesamaṃ sabbaṃ vuttanayameva.

Mañithūṇavimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Sovaṇṇavimānavaṇṇanā

Sovaṇṇamaye pabbatasminti suvaṇṇavimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā
andhakavinde viharati. Tena samayena aññataro upāsako saddho pasanno vibha-
vasampanno tassa gāmassa avidūre aññatarasmimṃ muṇḍakapabbate sabbākāra-
sampannaṃ bhagavato vasaṇānucchavikaṃ gandhakuṭimṃ kāretvā tattha bhaga-
vantaṃ vasāpento sakkaccaṃ upaṭṭhahi, sayañca niccasile paṭiṭṭhito suvisuddha-
sīlasamaṃvaro hutvā kālaṃ katvā tāvatiṃsabhavane nibbatti. Tassa kammānubhāva-
saṃsūcakaṃ nānāratanaṃsijālasamujjalaṃ vicittavedikāparikkhittaṃ vividhavi-
pulālaṅkāropasobhitaṃ suvibhattabhittitthambhasopānaṃ ārāmaramaṇiyakaṃ
kañcanapabbatamuddhani vimānaṃ uppajji. Taṃ āyasmā mahāmogallāno deva-
cārikaṃ caranto disvā imāhi gāthāhi paṭipucchi-

1134. “Sovaṇṇamaye pabbatasmimṃ, vimānaṃ sabbatopabhaṃ;
hemajālapaṭicchannaṃ, kiṅkiṇijālakappitaṃ.

1135. “Aṭṭhaṃsā sukataṃ thambhā, sabbe veḷuriyāmayā;
ekamekāya aṃsiyā, ratanā satta nimmitā.

1136. “Veḷūriyasuvaṇṇassa, phalikā rūpiyassa ca;
masāragallamuttāhi, lohitaṅgamaṇīhi ca.

1137. “Citrā manoramā bhūmi, na tatthuddhaṃsatī rajo;
gopānasīgaṇā pītā, kūṭaṃ dārenti nimmitā.

1138. “Sopānāni (..0284) ca cattāri, nimmitā caturo disā;
nānāratanaṃgabbhehi, ādiccova virocāti.

1139. “Vediyā catasso tattha, vibhattā bhāgasō mitā;
daddallamānā ābhanti, samantā caturo disā.

1140. “Tasmimṃ vimāne pavare, devaputto mahappabho;
atirocasi vaṇṇena, udayantova bhāṇuma.

1141. “Dānassa te idaṃ phalaṃ, atho sīlassa vā pana;
atho añjalikamma, taṃ me akkhāhi pucchito”ti.

Sopissa imāhi gāthāhi byākāsi-

1142. “So devaputto attamano ...pe... yassa kammassidaṃ phalaṃ”.

1143. “Ahaṃ andhakavindasmimṃ, buddhassādiccabandhuno;
vihāraṃ satthu kāresiṃ, pasanno sehi pāṇibhi.

1144. “Tattha gandhañca mālañca, paccayañca vilepanaṃ;
vihāraṃ satthu adāsiṃ, vippasannena cetasā;
tena mayhaṃ idaṃ laddhaṃ, vasaṃ vattemi nandane.

1145. “Nandane ca vane ramme, nānādi jagaṇāyute;
ramāmi naccagītehi, accharāhi purakkhato” ti.

1134. Tattha **sabbatopabhanti** sabbabhāgehi pabhāsantaṃ pabhāmuñcanakaṃ.

Kiñkiñijālakappitanti kappitakiñkiñikajālaṃ.

1135. **Sabbe veḷuriyāmayā**ti sabbe thambhā veḷuriyamaṇimayā. Tattha pana **ekamekāya aṃsiyā**ti aṭṭhaṃsesu thambhesu ekamekasmim̐ aṃsabhāge. **Ratanā satta nimmitā**ti sattaratanakammanimmitā, ekeko aṃso sattaratanamayoti attho.

1136. “**Veḷūriyasuvaṇṇassā**” ti-ādinā nānāratanāni dasseti. Tattha **veḷūriyasuvaṇṇassā**ti veḷuriyena ca suvaṇṇena ca nimmitā, citrāti (..0285) vā yojanā. Karaṇatthe hi idaṃ sāmivacanaṃ. **Phalikā rūpiyassa cāti** etthāpi eseva nayo. **Masāragalla muttāhī**ti kabaramaṇihi. **Lohitaṅgamaṇihi cāti** rattamaṇihi.

1137. **Na tatthuddhaṃsatī rajoti** maṇimayabhūmikattā na tasmim̐ vimāne rajo uggacchati. **Gopānasīgaṇāti** gopānasīsamūhā. **Pītāti** pītavaṇṇā, suvaṇṇamayā ceva phussarāgādimaṇimayā cāti attho. **Kūṭaṃ dhārentī**ti sattaratanamayāṃ kaṇṇikaṃ dhārenti.

1138-9. **Nānāratanagabbhehī**ti nānāratanamayehi ovarakehi. **Vediyāti** vedikā. **Catassoti** catūsu disūsu catasso. Tenāha “**samantā caturo disā**” ti.

1140. **Mahappabhoti** mahājutiko. **Udayantoti** uggacchanto. **Bhāṇumāti** ādicco.

1143. **Sehi pāṇibhī**ti kāyasāraṃ puññaṃ pasavanto attano pāṇihi taṃ taṃ kiccaṃ karonto vihāraṃ satthu kāresinti yojanā. Atha vā **sehi pāṇibhī**ti tattha andhakavindasmim̐ gandhañca mālañca paccayañca vilepanaṃca pūjāvasena. Yathā kathaṃ? Vihārañca vippasannena cetasā satthuno adāsiṃ pūjesiṃ niyyādesiṃ cāti evamettha yojanā veditabbā.

1144. **Tenāti** tena yathāvuttena puññakamma kāraṇabhūtena. **Mayhanti** mayā. **Idanti** idaṃ puññaphalaṃ, idaṃ vā dibbaṃ ādhipateyyaṃ. Tenāha “**vasaṃ vattemī**” ti.

1145. **Nandaneti** nandiyā dibbasamiddhiyā uppajjanaṭṭhāne imasmim̐ devaloke, tatthāpi visesato nandane vane ramme, evaṃ ramaṇiye imasmim̐ nandane vane ramāmīti yojanā. Sesāṃ vuttanayameva.

Evaṃ devatāya attano puññakamme āvikate thero saparivārassa

tassa devaputtassa dhammaṃ desetvā bhagavato tamatthaṃ nivedesi. Bhagavā taṃ aṭṭhuppattiṃ katvā sampattaparisāya dhammaṃ desesi. Sā desanā mahājānassa sātthikā ahoṣīti.

Suvaṇṇavimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Ambavimānavaṇṇanā

Uccamidaṃ (..0286) **mañithūṇanti** ambavimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā rājagahe viharati veļuvane. Tena samayena rājagahe aññataro duggatapurisō paresaṃ bhattavetanabhato hutvā ambavanaṃ rakkhati. So ekadivasaṃ āyasmantaṃ sāriputtaṃ gimhasamaye sūriyātapasantatte uṇhavālikānippīḷite vipphandamānamarīcijālavitthate bhūmippadese tassa ambārāmassa avidūrena maggena sedāgatenā gattena gacchantaṃ disvā sañjātagāravabahuṃ māno upasaṅkamtivā evamāha “mahā ayaṃ, bhante, ghammapariḷāho, ativiya parissantarūpo viya dissati, sādhu, bhante, ayyo imaṃ ambārāmaṃ pavisitvā muhuttaṃ vissamitvā addhānaparissamaṃ paṭivinodetvā gacchatha anukampaṃ upādāyā”ti. Thero visesato tassa cittappasādaṃ paribrūhetukāmo taṃ ārāmaṃ pavisitvā aññatarassa ambarukkhaṃ mūle nisīdi.

Puna so puriso āha “sace, bhante, nhāyitukāmattha, ahaṃ ito kūpato udakaṃ uddharitvā tumhe nhāpessāmi, pāṇiyañca dassāmi”ti. Theropi adhvāsesi tuṇhībhāvena. So kūpato udakaṃ uddharitvā parissāvetvā therāṃ nhāpesi, nhāpetvā ca hatthapāde dhovitvā nisinnassa pāṇiyaṃ upanesi. Thero pāṇiyaṃ pivitvā paṭippassaddhadaratho tassa purisassa udakadāne ceva nhāpane ca anumodanaṃ vatvā pakkāmi. Atha so puriso “ghammābhitattassa vata therassa ghammapariḷāhaṃ paṭippassambhesiṃ, bahuṃ vata mayā puññaṃ pasutan”ti uḷārapītisomanassaṃ paṭisaṃvedesi. So aparabhāge kālaṃ katvā tāvatimsesu uppajji. Taṃ āyasmā mahāmogallāno upasaṅkamtivā imāhi gāthāhi katapuññaṃ pucchi.

1146. “Uccamidaṃ mañithūṇaṃ vimānaṃ, samantato dvādasa yojanāni; kūṭāgārā sattasatā uḷārā, veļuriyathambhā rucakathatā subhā.

1147. “Tatthacchasi (..0287) pivasi khādasi ca, dibbā ca vīṇā pavadanti vagguṃ. dibbā rasā kāmaguṇettha pañca, nāriyo ca naccanti suvaṇṇachannā.

1148. “Kena tetādiso vaṇṇo ...pe... vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati”ti.

1150. “So devaputto attamaṃ ...pe... yassa kammassidaṃ phalaṃ”.

1151. “Gimhānaṃ pacchime māse, patapante divaṅkare; paresaṃ bhatako poso, ambārāmasiñcati.

1152. “Atha tenāgamā bhikkhu, sāriputtoti vissuto; kilantarūpo kāyena, akilantova cetasā.

1153. “Tañca disvāna āyantaṃ, avocaṃ ambasiñcako;

sādhu taṃ bhante nhāpeyyaṃ, yaṃ mamassa sukhāvahaṃ.

1154. “Tassa me anukampāya, nikkhipi pattacīvaraṃ;
nisīdi rukkhamūlasmiṃ, chāyāya ekacīvaro.

1155. “Tañca acchena vārinā, pasannamānaso naro;
nhāpayī rukkhamūlasmiṃ, chāyāya ekacīvaraṃ.

1156. “Ambo ca sitto samaṇo ca nhāpito,
mayā ca puññaṃ pasutaṃ anappakaṃ;
iti so pītiyā kāyaṃ, sabbaṃ pharati attano.

1157. “Tadeva ettakaṃ kammaṃ, akāsiṃ tāya jātiyā;
pahāya mānusaṃ dehaṃ, upapannomhi nandaṃ.

1158. “Nandane (..0288) ca vane ramme, nānādi jagaṇāyute;
ramāmi naccagītehi, accharāhi purakkhato” ti.-

Sopi tassa imāhi gāthāhi byākāsi.

1151. Tattha **gimhānaṃ pacchime māseti** āsāḥhimāse. **Patapanteti** ativiya dippante, sabbaso uṇhaṃ vissajjenteti attho. **Divāṅkareti** divākare, ayameva vā pāṭho. **Asiñcatīti** siñcati, -kāro nipātamattaṃ, siñcati ambarukkhāmūlesu dhuvaṃ jalasekaṃ karotīti attho. “Asiñcathā” ti ca pāṭho, siñcitthāti attho. “Asiñcahan” ti ca paṭhanti, paresaṃ bhatako poso hutvā tadā ambārāmaṃ asiñciṃ ahanti attho.

1152. **Tenāti** yena disābhāgena so ambārāmo, tena agamā agaṅchi. **Akilantova cetasāti** cetodukkhassa maggeneva pahīnattā cetasā akilantopi samāno kilantu-rūpo kāyena tena maggena agamāti yojanā.

1153-4. **Avocaṃ** ahaṃ tadā **ambasiñcako** hutvāti yojanā. **Ekacīvaroti** nhāyitukā-moti adhippāyo.

1156. **Itīti** evaṃ “ambo ca sitto, samaṇo ca nhāpito, mayā ca puññaṃ pasutaṃ anappakaṃ, ekeneva payogena tividhopi attho sādhitō” ti iminākārena pavattāya **pītiyā so** puriso **attano sabbaṃ kāyaṃ pharati**, nirantaraṃ phuṭaṃ karotīti yojanā. Atītatthe cetaṃ vattamānavacanaṃ, pharīti attho.

1157. **Tadeva ettakaṃ kammanti** taṃ ettakaṃ evaṃ pāṇiyadānamattakaṃ kammaṃ akāsiṃ, tāya tassaṃ jātiyaṃ aññaṃ nānussarāmīti adhippāyo. Tesam vuttanayameva.

Ambavimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Gopālavimānavaṇṇanā

Disvāna (..0289) **devaṃ paṭipucchi bhikkhūti** gopālavimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā rājagahe viharati veḷuvane. Tena samayena rājagahavāsī aññataro gopā-lako pātarāsathāya pilotikāya puṭabaddhaṃ kummāsaṃ gahetvā nagarato nikkhamitvā gāvīnaṃ caraṇaṭṭhānabhūtaṃ gocarabhūmiṃ sampāpuṇi. Taṃ āyasmā mahāmoggallāno “ayaṃ idāneva kālaṃ karissati, mayhañca kummāsaṃ datvā tāvatimṣesu uppajjissati” ti ca ñatvā tassa samīpaṃ agamāsi. So velaṃ oloketvā

therassa kummāsaṃ dātukāmo ahosi. Tena ca samayena gāviyo māsakkhettaṃ pavisanti. Atha so gopālo cintesi “kiṃ nu kho therassa kummāsaṃ dadeyyaṃ, udāhu gāviyo māsakkhettato nīhareyyan”ti. Athassa etadahosi “māsasāmikā maṃ yaṃ icchanti, taṃ karontu, there pana gate kummāsādānantarāyo me siyā, handāhaṃ paṭhamāṃ ayyassa kummāsaṃ dassāmi”ti taṃ therassa upanesi. Paṭiggahesi thero anukampaṃ upādāya.

Atha naṃ gāviyo nivattetuṃ parissayaṃ anoloketvā vegena upadhāvantaṃ pādena phuṭṭho āsiviso ḍaṃsi. Theropi taṃ anukampamāno taṃ kummāsaṃ paribhuñjantaṃ disvā pasannacitto uḷāraṃ pītisomanassaṃ paṭisaṃvedento nisīdi. Tāvadevassa sakalasarīraṃ visaṃ ajjhotthari. Muhuttameva vege muddhapatte kālamakāsi, kālakato ca tāvatimṣesu dvādasayojanike kanakavimāne nibbatti. Taṃ āyasmā mahāmoggallāno disvā imāhi gāthāhi paṭipucchi-

1159. “Disvāna devaṃ paṭipucchi bhikkhu, ucce vimānamhi ciraṭṭhitike;
āmuttahaṭṭhābharaṇaṃ yasassiṃ, dibbe vimānamhi yathāpi candimā.

1160. “Alaṅkato (..0290) malyadharo suvattho, sukuṇḍalī kappitakesamassu;
āmuttahaṭṭhābharaṇo yasassī, dibbe vimānamhi yathāpi candimā.

1161. “Dibbā ca viṇā pavadanti vagguṃ; aṭṭhaṭṭhakā sikkhitā sādhurūpā;
dibbā ca kaññā tidasacarā uḷārā, naccanti gāyanti pamodayanti.

1162. “Deviddhipattosi mahānubhāvo ...pe...
vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati”ti.

Sopi tassa byākāsi-

1163. “So devaputto attamano ...pe...yassa kammassidaṃ phalaṃ”.

1164. “Ahaṃ manussesu manussabhūto, saṅgamma rakkhissaṃ paresaṃ
dhenuyo;

tato ca āgā samaṇo mamantike, gāvo ca māse agamaṃsu khādituṃ.

1165. “Dvayajja kiccaṃ ubhayañca kāriyaṃ, iccevahaṃ bhante tadā vicintayiṃ.
tato ca saññaṃ paṭiladdha yoniso, ‘dadāmi bhante’ti khipiṃ anantakaṃ.

1166. “So māsakkhettaṃ turito avāsariṃ, purā ayaṃ bhañjati yassidaṃ dhanāṃ.
tato ca kaṇho urago mahāviso, aḍaṃsi pāde turitassa me sato.

1167. “Svāhaṃ aṭṭomhi dukkhena piḷito, bhikkhu ca taṃ sāmaṃ muñcitvāna-
ntakaṃ;

ahāsi kummāsaṃ mamānukampayā, tato cuto kālakatomi devatā.

1168. “Tadeva (..0291) kammaṃ kusalaṃ kataṃ mayā, sukhañca kammaṃ
anubhomi attanā;

tayā hi bhante anukampito bhusaṃ, kataññutāya

abhivādayāmi taṃ.

1169. “Sadevake loke samārake ca, añño muni natthi tayānukampako; tayā hi bhante anukampito bhusaṃ, kataññutāya abhivādayāmi taṃ.

1170. “Imasmiṃ loke parasmīṃ vā pana, añño munī natthi tayānukampako; tayā hi bhante anukampito bhusaṃ, kataññutāya abhivādayāmi taṃ” ti.

Athāyasmā mahāmoggallāno attanā ca devatāya ca kathitaniyāmeneva taṃ bhagavato ārocesi. Satthā tamatthaṃ paccanubhāsivā taṃ aṭṭhuppattim katvā sampattaparīsāya dhammaṃ desetum **“disvāna devaṃ paṭipucchi bhikkhū”** ti-ādi-māha.

1159. Tattha **devanti** gopāladevaputtaṃ. **Bhikkhūti** āyasmantaṃ mahāmoggallānaṃ sandhāya satthā vadati. So hi sabbaso bhinnakilesatāya bhikkhu. Vimānassa bahukālāvaṭṭhāyitāya kappatṭhitikatāya eva vā **“ciraṭṭhitike”** ti vuttaṃ, “ciraṭṭhitikan” tipi keci paṭhanti. Tañhi “devan” ti iminā sambandhitabbaṃ. Sopi hi satṭhisatasahassādhikā tisso vassakoṭiyo tattha avatṭhānato “ciraṭṭhitike” ti vattabbaṃ labhati. **Yathāpi candimāti** yathā candimā devaputto kantasītalamanoharakiraṇajālasamujjale attano dibbe vimānamhi virocati, evaṃ virocāmānanti vacanasesā.

1160. **Alaṅkatoti**-ādi tassa devaputtassa therena pucchitākāradassanaṃ, taṃ heṭṭhā vuttatthameva.

1164. **Saṅgammāti** (..0292) saṅgametvā, **saṅgammāti** vā saṅgahetvā. Hetvattthopi hi idha antonīto, bahū ekato hutvāti attho. **Āgāti** āgañchi. **Māseti** māsassa-ssāni.

1165. **Dvayajjāti** dvayaṃ ajja etarahi **kiccaṃ** kātabbaṃ. **Ubhayañca kāriyanti** vuttassevatthassa pariyāyavacanaṃ. **Saññanti** dhammasaññaṃ. Tenāha “yoniso”-ti **paṭiladdhāti** paṭilabhitvā. **Khipinti** paniggāhāpanavasena hatthe khipiṃ. **Ananta-kanti** nantakaṃ kummāsaṃ pakkhipitvā bandhitvā ṭhapitaṃ pilotikaṃ. A-kāro cettha nipātamattaṃ.

1166. **Soti** so ahaṃ. **Turitoti** turito sambhamanto. **Avāsarinti** upagacchi, pāvisiṃ vā. **Purā ayaṃ bhañjati yassidaṃ dhananti** yassa khettsāmikassa idaṃ māsa-sassaṃ dhanam, taṃ ayaṃ gogaṇo bhañjati purā tassa bhañjanato, āmaddanato puretaramevāti attho. **Tatoti** tattha. **Turitassa me satoti** sambhamantassa me samānassa, sahasā gamanena magge kaṇhasappaṃ anoloketvā gatassāti adhippāyo.

1167. **Aṭṭomhi dukkhena pīlitoti** tena āsīvisaḍaṃsanena aṭṭo aṭṭito upadduto maraṇadukkhena bādhitto bhavāmi. **Ahāsīti** ajjhohari, paribhuñjīti attho. **Tato cuto kālakatomhi devatāti** tato manussattabhāvato cuto maraṇakālappattiyā, tattha vā āyusaṅkhārassa khepanasaṅkhātassa kālassa katattā kālakato, tadanantameva ca amhi devatā devattabhāvappattiyā devatā homīti attho.

1169. **Tayāti** tayā sadiso **añño muni** moneyyaguṇayutto isi natthi. **Tayāti** vā nissakke idaṃ karaṇavacanaṃ. Sesam vuttanayameva.

Gopālavimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Kaṇḍakavimānavañṇanā

Puṇṇamāse (..0293) **yathā candoti** kaṇḍakavimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā sāvattiyāṃ viharati jetavane. Tena ca samayena āyasmā mahāmogga-llāno heṭṭhā vuttanayeneva devacārikaṃ caranto tāvatimsabhavanaṃ gato. Tasmīṃ khaṇe kaṇḍako devaputto sakabhavanato nikkhamitvā dibbayānaṃ abhiruhitvā mahantena parivārena mahatiyā deviddhiyā uyyānaṃ gacchanto āya-smantaṃ mahāmogga-llānaṃ disvā sañjātagāravabahumāno sahasā yānato oruyha therāṃ upasaṅkamitvā pañcapatiṭṭhitena vanditvā sira-smiṃ añjalim paggayha aṭṭhāsi. Atha naṃ thero-

1171. “Puṇṇamāse yathā cando, nakkhattaparivārito;
samantā anupariyāti, tārakādhipatī sasi.

1172. “Tathūpamaṃ idaṃ byamaṃ, dibbaṃ devapuramhi ca;
atirocati vaṇṇena, udayantova raṃsimā.

1173. “Veḷūriyasuvaṇṇassa, phalikā rūpiyassa ca;
masāragallamuttāhi, lohitaṅgamaṇīhi ca.

1174. “Citrā manoramā bhūmi, veḷūriyassa santhatā;
kūṭāgārā subhā rammā, pāsādo te sumāpito.

1175. “Rammā ca te pokkharaṇī, puthulomanisevitā;
acchodakā vippasannā, soṇṇavālukasanthatā.

1176. “Nānāpadumasañchannā, puṇḍarīkasamotatā;
surabhiṃ sampavāyanti, manuññā mātuteritā.

1177. “Tassā te ubhato passe, vanagumbā sumāpitā;
upetā puppharukkhehi, phalarukkhehi cūbhayaṃ.

1178. “Sovaṇṇapāde pallaṅke, muduke gonakatthate;
nisinnaṃ devarājaṃva, upatiṭṭhanti accharā.

1179. “Sabbābharaṇasañchannā (..0294), nānāmālāvibhūsitā;
ramenti taṃ mahiddhikaṃ, vasavattiva modasi.

1180. “Bherisaṅkhamudiṅgāhi, viṇāhi paṇavehi ca;
ramasi ratisampanno, naccagīte suvādite.

1181. “Dibbā te vividhā rūpā, dibbā saddā atho rasā;
gandhā ca te adhippetā, phoṭṭhabbā ca manoramā.

1182. “Tasmīṃ vimāne pavare, devaputta mahappabho;
atirocasi vaṇṇena, udayantova bhāṇumā.

1183. “Dānassa te idaṃ phalaṃ, atho sīlassa vā pana;
atho añjalikamma, taṃ me akkhāhi pucchito”ti.-

Adhigatasampattikittanamukhena katakammaṃ pucchi.

1184. “So devaputto attamano, mogga-llānena pucchito;
pañhaṃ puṭṭho viyākāsi, yassa kammassidaṃ phalaṃ”.

1185. “Ahaṃ kapilavatthusmiṃ, sākiyānaṃ puruttame;
suddhodanassa puttassa, kaṇḍako sahajo ahaṃ.

1186. “Yadā so aḍḍharattāyaṃ, bodhāya mabhinikkhami;
so maṃ mudūhi pāṇīhi, jālitambanakhehi ca.
1187. “Satthiṃ ākoṭayitvāna, vaha sammāti cabravi;
‘ahaṃ lokaṃ tārayissaṃ, patto sambodhimuttamaṃ’.
1188. “Taṃ me giraṃ suṇantassa, hāso me vipulo ahu;
udaggacitto sumano, abhisīsiṃ tadā ahaṃ.
1189. “Abhirūḷhañca maṃ ṇatvā, sakyaputtaṃ mahāyasaṃ;
udaggacitto mudito, vahissaṃ purisuttamaṃ.
1190. “Paresaṃ (..0295) vijitaṃ gantvā, uggatasmīṃ divākare;
mamaṃ channañca ohāya, anapekkho so apakkami.
1191. “Tassa tambanakhe pāde, jivhāya parilehisaṃ;
gacchantañca mahāvīraṃ, rudamāno udikkhisaṃ.
1192. “Adassanenaṃ tassa, sakyaputtassa sirīmato;
alattaṃ garukābādhaṃ, khippaṃ me maraṇaṃ ahu.
1193. “Tasseva ānubhāvena, vimānaṃ āvasāmidamaṃ;
sabbakāmaguṇopetaṃ, devo devapuramhiva.
1194. “Yañca me ahuvā hāso, saddaṃ sutvāna bodhiyā;
teneva kusalamūlena, phusissaṃ āsavakkhayaṃ.
1195. “Sace hi bhante gaccheyyāsi, satthu buddhassa santike;
mamāpi naṃ vacanena, sirasā vajjāsi vandanaṃ.
1196. “Ahampi daṭṭhuṃ gacchissaṃ, jinaṃ appaṭipuggalaṃ;
dullabhaṃ dassanaṃ hoti, lokanāthāna tādinaṃ”ti.-

Sopi attanā katakammaṃ kathesi. Ayañhi anantare attabhāve amhākaṃ bodhisattena sahaṃjāto kaṇḍako assarājā ahosi. So abhinikkhamanasamaye abhiruḷho teneva rattāvasesena tīṇi rajjāni mahāpurisaṃ atikkamāpetvā anomānadītīraṃ sampāpesi. Atha so mahāsattena sūriye uggate ghaṭikāramahābrahmunā upanītāni pattacīvarāni gahetvā pabbajitvā channena saddhiṃ kapilavatthuṃ uddissa vissajjito. Sinehabhārikena hadayena mahāpurisassa pāde attano jivhāya lehitvā pasādasommāni akkhīni ummīletvā yāva dassanapathā olokeno dassanūpacāraṃ pana atikkante lokanāthe “evaṃvidhaṃ nāma lokagganāyakaṃ mahāpurisaṃ ahaṃ vahiṃ, saphalaṃ vata me sarīraṃ ahosi”ti pasannamānaso hutvā puna cirakālaṃ saṅgatassa pemassa vasena viyogadukkhaṃ asahanto bhāviniyā dibbasampattiyā vasena (..0296) dhammatāya codiyamāno kālaṃ katvā tāvatīṃsabha-vane nibbatti.

Taṃ sandhāya vuttaṃ “**puṇṇamāse yathā cando ...pe... ahaṃ kapilavatthusmin**”-ti-ādi.

1171. Tattha **puṇṇamāseti** puṇṇamāsiyaṃ sukkaṃpakke pannarasiyaṃ. **Tārakā-dhipatīti** tārakānaṃ adhipati. **Sasīti** sasalañchanavā. “Tārakādhipa dissati”ti keci paṭhanti, tesam tārakādhipātī avibhattikaniddeso, tārakānaṃ adhipo hutvā dissati anupariyāti cāti yojanā kātābbā.

1172. **Dibbaṃ devapuramhi cāti** devapurasmimpi dibbaṃ. Yathā manussānaṃ ṭhānato devapuraṃ uttamaṃ, evaṃ devapurato cāpi idaṃ tava vimānaṃ uttamanti dasseti. Tenāha “**atirocati vaṇṇena, udayantova raṃsimā**”ti, uggacchanto sūriyo viyāti attho.

1173. **Veḷūriyasuvaṇṇassāti** veḷuriyena suvaṇṇena ca idaṃ byamhaṃ nimmitanti vacanasesena yojanā. **Phalikāti** phalikamaṇinā.

1175. **Pokkharāṇīti** pokkharāṇiyo.

1177-8. **Tassāti** tassā pokkharāṇiyā. **Vanagumbāti** uyyāne supupphagacche sandhāya vadati. **Devarājaṃvāti** sakkaṃ viya. **Upatiṭṭhantīti** upaṭṭhānaṃ karonti.

1179. **Sabbābharāṇasañchannāti** sabbehi itthālañkārehi paṭicchādītā, sabbaso vibhūsitasarīrāti attho. **Vasavattivāti** vasavattidevarājā viya.

1180. **Bherisaṅkhamudiṅgāhīti** liṅgavipallāsena vuttaṃ, bherīhi ca saṅkhehi ca mudīṅgehi cāti yojanā. **Ratisampannoti** dibbāya ratiyā samaṅgībhūto. **Naccagīte suvādītetī** nacce ca gīte ca sundare vādite ca, naccane ca gāyane ca sundare vādite ca hetubhūte. Nimittatthe hi etaṃ bhummaṃ, pavattiteti vā vacanaseso.

1181. **Dibbā te vividhā rūpāti** devalokapariyāpannā nānappakārā cakkhuvī-ñṇeyyā rūpā tuyhaṃ adhippetā yathādhippetā manoramā (..0297) vijjantīti kiriyā-padaṃ ānetvā yojetabbaṃ. **Dibbā saddāti**-ādīsipi eseva nayo.

1185. **Kaṇḍako sahaḥo ahanti** ettha **ahanti** nipātamattaṃ. “Ahū”ti keci paṭṭhanti, kaṇḍako nāma assarājā mahāsattena saha ekasmiṃyeva divase jātattā sahaḥo ahosinti attho.

1186. **Aḍḍharattāyanti** aḍḍharattiyaṃ, majjhimayāmasamayeti attho. **Bodhāya mabhinikkhamīti** ma-kāro padasandhikaro, abhisambodhi-atthaṃ mahābhinikkhamanaṃ nikkhamīti attho. **Mudūhi pāṇīhīti** muduhatthataṃ mahāpurisalakkhaṇaṃ vadati. **Jālitambanakhehīti** jālavantehi abhilohitanakhehi. Tena jālahatthataṃ mahāpurisalakkhaṇaṃ tambanakhataṃ anubyañjanañca dasseti.

1187. **Satthi** nāma jaṅghā, idha pana satthino āsannaṭṭhānabhūto ūruppadeso “satthī”ti vutto. **Ākoṭayitvānāti** appoṭhetvā. “**Vaha sammā**”ti **cabravīti** “samma kaṇḍaka, ajjekarattiṃ maṃ vaha, mayhaṃ opavuyhaṃ hohī”ti ca kathesi. Vahane pana payojanaṃ tadā mahāsattena dassitaṃ vadanto “**ahaṃ lokaṃ tārayissaṃ, patto sambodhimuttaman**”ti āha. Tena “ahaṃ uttamaṃ anuttaraṃ sammāsa-mbodhiṃ patto adhigato hutvā sadevakaṃ lokaṃ saṃsāramahoghato tārayi-ssāmi, tasmā nayidaṃ gamanaṃ yaṃkiñcīti cinteyyāsī”ti gamane payojanassa anuttarabhāvaṃ dasseti.

1188-9. **Hāsoti** tuṭṭhi. **Vipuloti** mahā-uḷāro. **Abhisīsinti** āsisim icchim sampa-ṭicchim. **Abhirūḷhañca maṃ ṇatvā, sakyaputtaṃ mahāyasanti** patthaṭavipulayasam

sakyarājaputtam mahāsattam maṃ abhiruyha nisinnam jānitvā. **Vahissanti** nesim.

1190-91. Paresanti pararājūnam. **Vijitanti** desam pararajjam. **Ohāyāti** vissajjitvā. **Apakkamīti** apakkamitum ārabhi. “Paribbajī”ti ca paṭhanti. **Parilehisanti** parito lehiṃ. **Udikkhisanti** olokesim.

1192-3. Garukābādhanti (..0298) garukam bāḷham ābādham, maraṇantikaṃ dukkhanti attho. Tenāha “**khippam me maraṇam ahū**”ti. So hi anekāsu jātisū mahāsattena daḷhabhattiko hutvā āgato, tasmā viyogadukkham sahitum nāsakki, “sammāsambodhiṃ adhigantum nikkhanto”ti pana sutvā nirāmisam uḷāram pītiso-manassañca uppajji, tena maraṇānantaram tāvatimsesu nibbatti, uḷārā cassa dibbasampattiyo pāturaheṣum. Tena vuttam “**tasseva ānubhāvenā**”ti, ṭhānagatassa pasādamayapuññassa balena. **Devo devapuramhivāti** tāvatimsabhavane sakko devarājā viya.

1194. Yañca me ahuvā hāso, saddam sutvāna bodhiyāti “patto sambodhimuttaman”ti paṭhamataram bodhisaddam sutvā tadā mayham hāso ahu, yaṃ hāsassa bhavanam sussanam, **teneva kusalamūlena** teneva kusalabijena **phusissanti** phusissāmi pāpuṇissāmi.

1195. Evaṃ devaputto yathādhigatāya anāgatāya bhavasampattiyā kāraṇabhūtam attano kusalakammaṃ kathento idāni attanā bhagavato santikaṃ gantukā-mopi puretaram therena satthu vandanaṃ pesento “**sace**”ti gāthamāha. Tattha **sace gaccheyyāsīti** yadi gamissasi. “Sace gacchasi”ti keci paṭhanti, so evattho. **Mamāpi nam vacanenāti** na kevalam tava sabhāveneva, atha kho mamāpi vacanena bhagavantam. **Vajjāsīti** vadeyyāsi, mamāpi **sirasā vandananti** yojanā.

1196. Yadi pi dāni vandanañca pesemi, pesetvā eva pana na tiṭṭhāmīti dassento āha “**ahampi daṭṭhum gacchissam, jinaṃ appaṭipuggalan**”ti. Gamane pana daḷhataram kāraṇam dassetum “**dullabham dassanam hoti, lokanāthāna tādinan**”ti āha.

1197. “So kataññū katavedī, sathhāram upasaṅkami;
suttvā giram cakkhumato, dhammacakkhum visodhayi.

1198. “Visodhetvā diṭṭhigatam, vicikiccham vatāni ca;
vanditvā sathhuno pāde, tatthevantaradhāyathā”ti.-

Imā dve gāthā saṅgītikārehi ṭhapitā.

1197. Tattha (..0299) **suttvā giram cakkhumatoti** pañcahi cakkhūhi cakkhumato sammāsambuddhassa vacanam sutvā. **Dhammacakkhanti** sotāpattimaggam. **Visodhayīti** adhigacchi. Adhigamoyeva hi tassa visodhanam.

1198. Visodhetvā diṭṭhigatanti diṭṭhigatam samugghātetvā. **Vicikiccham vatāni cāti** soḷasavatthukam aṭṭhavatthukañca vicikicchañca “sīlabbatehi suddhī”ti pavattanakasīlabbataparāmāse ca visodhayīti yojanā. Tattha hi saha pariyāyehi tathā pavattā parāmāsā “vatānī”ti vuttam. Sesam vuttanayameva.

Kaṇḍakavimānavañṇanā niṭṭhitā.

8. Anekavañṇavimānavañṇanā

Anekavaṇṇaṃ darasokaṇāsananti anekavaṇṇavimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā sāvattiyaṃ viharati jetavane. Tena samayena āyasmā mahāmoggallaṇo heṭṭhā vuttanayena devacārikaṃ caranto tāvatimsabhavanaṃ agamāsi. Atha naṃ anekavaṇṇo devaputto disvā sañjātagāravabahumāno upasaṅkamtivā añjaliṃ paggayha aṭṭhāsi. Thero-

1199. “Anekavaṇṇaṃ darasokaṇāsaṇaṃ, vimānamāruyha anekacittaṃ; parivārito accharāsaṅgaṇena, sunimmito bhūtapatīva modasi.

1200. “Samassamo natthi kuto panuttaro, yasena puññaṇa ca iddhiyā ca; sabbe ca devā tidasagaṇā samecca, taṃ taṃ namassanti sasiṃva devā; imā ca te accharāyo samantato, naccanti gāyanti pamodayanti.

1201. “Deviddhipattosi (..0300) mahānubhāvo, manussabhūto kimakāsi puññaṃ; kenāsi evaṃ jalitānubhāvo, vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsatī” ti.-

Adhigatasampattikittanamukhena katakammaṃ pucchi. Taṃ dassetuṃ-

1202. “So devaputto attamano ...pe...yassa kammassidaṃ phalaṃ” ti.-

Vuttaṃ. Sopi-

1203. “Ahaṃ bhadante ahuvāsi pubbe, sumedhanāmassa jinassa sāvako; puthujjano ananubodhohamasmi, so satta vassāni paribbajissahaṃ.

1204. “Sohaṃ sumedhassa jinassa satthuno, parinibbutassoghatiṇṇassa tādino. ratanuccayaṃ hemajālena channaṃ, vanditvā thūpasmimṃ manaṃ pasādayimṃ.

1205. “Na māsi dānaṃ na ca matthi dātuṃ, pare ca kho tattha samādapesimṃ; pūjetha naṃ pūjanīyassa dhātuṃ, evaṃ kira saggamito gamissatha.

1206. “Tadeva kammaṃ kusalaṃ kataṃ mayā, sukhañca dibbaṃ anubhomi attanā; modāmahaṃ tidasagaṇassa majjhe, na tassa puññaṇa khayampi ajjhagan” ti.- kathesi;

Ito kira tiṃsakappasahassee sumedho nāma sammāsambuddho loke uppajjitvā sadevakaṃ lokaṃ ekobhāsaṃ katvā katabuddhakicco parinibbuto, manussehi ca bhagavato dhātuṃ gahetvā ratanacetiye kate aññataro puriso satthu sāsane pabbajitvā satta vassāni brahmacariyaṃ

(..0301) caritvā anavaṭṭhitacittatāya kukkuccako hutvā uppabbaji. Uppabbajito ca saṃvegabahulatāya dhammacchandavantatāya ca cetiyaṅgaṇe sammajjanapari-bhaṅḍādīni karonto niccasīla-uposathasīlāni rakkhanto dhammaṃ suṇanto aññe ca puññakiriyāya samādapento vicari. So āyupariyosāne kālakato tāvatimṣesu nibbatti. So puññakammassa uḷārabhāvena mahesakkho mahānubhāvo sakkā-dīhi devatāhi sakkatapūjito hutvā tattha yāvatāyukaṃ ṭhatvā tato cuto aparāparaṃ devamanussesu saṃsaranto imasmiṃ buddhuppāde tasseva kammassa vipākā-vasesena tāvatimṣabhavane nibbatti, “anekavaṇṇo”ti naṃ devatā sañjāniṃsu. Taṃ sandhāya vuttaṃ “atha naṃ anekavaṇṇo devaputto ...pe... na tassa puññassa khayampi ajjhaganti kathesi”ti.

1199. Tattha **anekavaṇṇanti** nīlapitādivasena vividhavaṇṇatāya anantaravimā-nādīnaṃ vividhasaṅṭhānatāya ca nānāvidhavaṇṇaṃ. **Darasokanāsananti** sītala-bhāvena darathapariḷāhānaṃ vinodanato manuññatāya dassaniyatāya ca sokassa anokāsato darasokanāsaṇaṃ. **Anekacittanti** nānāvidhacittarūpaṃ. **Sunimmito bhūtapativāti** tāvatimṣakāyikopi uḷāradibbabhogatāya sunimmitadevarājā viya modasi tussasi abhiraṃsi.

1200. **Samassamoti** samo eva hutvā samo, nibbariyāyena sadiso te tuyhaṃ natthi, kuto pana kena kāraṇena uttari adhiko ko nāma siyā. Kena pana samatā uttaritaratā cāti āha “**yasena puññena ca iddhiyā cā**”ti. Tattha **yasenāti** parivārena. **Iddhiyāti** ānubhāvena. **Yasenāti** vā issariyena, **iddhiyāti** deviddhiyā. **Yasenāti** vā vibhavasampattiyā, **iddhiyāti** yathicchi tassa kāmaguṇassa ijghanena. **Yasenāti** vā kittighosena, **iddhiyāti** samiddhiyā. **Puññenāti** tattha tattha vuttāvasiṭṭhapuññapha-lena, puññakammeneva vā.

“**Sabbe ca devā**”ti sāmāññato gahitamattaṃ “**tidasagaṇā**”ti iminā visesetvā vuttaṃ. Ekaccassa paccekaṃ nipaccakāraṃ karontāpi pamuditā na karonti (..0302), na evametassa. Etassa pana pamuditāpi karontiyevāti dassetuṃ “**sameccā**”ti vuttaṃ. **Taṃ tanti** taṃ tvamaṃ. **Sasiṃva devāti** yathā nāma sukkapakkhapāṭipadiyaṃ dissamānaṃ sasiṃ candamaṃ manussā devā ca ādaraḷātā namassanti, evaṃ taṃ sabbepi tidasagaṇā namassantīti attho.

1203. **Bhadanteti** theramaṃ gāravabahumānena samudācarati. **Ahuvāsinti** ahoṣiṃ. **Pubbeti** purimajātiyaṃ. **Sumedhanāmassa jinassa sāvako**ti sumedhoti evaṃ pākā-ṭanāmassa sammāsambuddassa sāsane pabbajitabhāvena sāvako. **Puthūjjanoti** anariyo. Tatthāpi saccānaṃ anubodhamattassāpi abhāvena **ananubodho**. **So satta vassāni paribbajissahanti** so ahaṃ satta saṃvaccharāni pabbajjāguṇamattena vicariṃ, uttarimanussadhammaṃ nādhigacchinti adhippāyo.

1204. **Ratanuccayanti** maṇikanakādiratanehi uccitaṃ ussitaratanacetiyaṃ. **Hemajālena channanti** samantato upari ca kañcana jālena paṭicchāditaṃ. **Vanditvāti** pañcapaṭiṭṭhitena tattha tattha paṇāmaṃ katvā. **Thūpasmimṃ manam pasādayinti** “sabbaññuguṇādhiṭṭhānāya vata dhātuyā ayaṃ thūpo”ti thūpasmimṃ cittaṃ pasādesiṃ.

1205. **Na māsi dānanti** me mayā kataṃ dānaṃ nāsi nāhosi. Kasmā pana? **Na ca metthi dātunti** me mama pariggahabhūtaṃ dānaṃ dātuṃ na atthi, na kiñci deyya-

vatthu vijjati, **pare ca kho** satte **tattha** dāne **samādapesiṃ**. “Paresañca tattha samādapesin”ti ca paṭhanti, tattha **paresanti** upayogatthe sāmivacanaṃ daṭṭhabbaṃ. **Pūjetha** nanti-ādi samādapanākāradassanaṃ, taṃ dhātunti yojanā. **Evam kirāti kira-**saddo anussavattho.

1206. Na tassa puññassa khayampi ajjhaganti tassa tadā sumedhaṃ bhagavantaṃ uddissa katassa puññakammaṃ parikkhayaṃ nādhigacchiṃ, tasseva kammaṃ vipākāvasesaṃ paccanubhomīti dasseti. Yaṃ panettha na vuttaṃ, taṃ heṭṭhā vuttanayattā suviññeyyamevāti daṭṭhabbaṃ.

Anekavaṇṇavimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Maṭṭhakuṇḍalīvimānavaṇṇanā

Alaṅkato (..0303) **maṭṭhakuṇḍalīti** maṭṭhakuṇḍalīvimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā sāvattiyā viharati jetavane. Tena samayena sāvattivāsī eko brāhmaṇo addho mahaddhano mahābhogo assaddho appasanno micchādiṭṭhiko kassaci kiñci na deti, adānato eva “adinnapubbako”ti paññāyittha. So micchādiṭṭhibhāvena ca luddhabhāvena ca tathāgataṃ vā tathāgatasāvakaṃ vā daṭṭhumpi na icchati. Maṭṭhakuṇḍalaṃ nāma attano puttañca sikkhāpesi “tāta, tayā samaṇo gotamo tassa sāvakaṃ ca na upasaṅkamitabbā na daṭṭhabbā”ti. Sopi tathā akāsi. Athassa putto gilāno ahosi, brāhmaṇo dhanakkhayabhayaena bhesajjaṃ na kāresi, roge pana vaḍḍhiteva vejje pakkositvā dassesi. Vejjā tassa sarīraṃ oloketvā “atekiccho”ti taṃ ñatvā apakkamiṃsu. Brāhmaṇo “putte abbhantare mate nīharaṇaṃ dukkhaṃ”ti puttaṃ bahidvārakoṭṭhake nipajjāpesi.

Bhagavā rattiyā paccūsasamaye mahākaruṇāsamāpattito vuṭṭhāya lokaṃ volokento addasa maṭṭhakuṇḍalīvimānaṃ khiṇāyukaṃ tadaheva cavanadhammaṃ, nirayaṃvattanikañcassa kammaṃ katokāsaṃ. “Sace panāhaṃ tattha gamissāmi, so mayi cittaṃ pasādetvā devaloke nibbattitvā pitaraṃ aḷāhane rodamaṇaṃ upagantvā saṃvejessati, evaṃ so ca tassa pitā ca mama santikaṃ āgamissati, mahājanakāyo sannipatissati tattha mayā dhamme desite mahādhammābhisa-mayo bhavissati”ti evaṃ pana ñatvā pubbaṇhasamayaṃ nivāsetvā pattacīvaramā-dāya mahatā bhikkhusaṅghena saddhiṃ sāvattiṃ piṇḍāya pavitṭho maṭṭhakuṇḍalīvimānavassa pitu gehasamipe ṭhatvā chabbaṇṇabuddharaṃsiyo vissajjesi. Tā disvā māṇavo “kimetan”ti ito cito ca vilokento addasa bhagavantaṃ dantaṃ guttaṃ santindriyaṃ dvattiṃsāya mahāpurisalakkhaṇehi asītiyā anubyañjanehi byāmapabhāya ketumālāya ca vijjotamaṇaṃ anupamāya buddhasiriyā acinteyyena buddhānubhāvena virocamaṇaṃ. Disvā tassa etadahosi “buddho nu kho bhagavā idhānuppatto, yassāyaṃ rūpasampadā attano tejasā sūriyampi abhivahavati, kantabhāvena candimaṃ, upasantabhāvena (..0304) sabbepi samaṇabrāhmaṇe, upasamena nāma ettheva bhavitabbaṃ, ayameva ca maññe imasmiṃ loke aggapuggalo, mameva ca anukampāya idhānuppatto”ti buddhārammaṇāya

pītiyā nirantaraṃ phuṭasarīro anappakaṃ pītisomanassaṃ paṭisaṃvedento pasanna-citto añjaliṃ paggayha nipajji. Taṃ disvā bhagavā “alam imassa ettakena saggūpapattiyā”ti pakkāmi.

Sopi taṃ pītisomanassaṃ avijahantova kālaṃ katvā tāvatimṣesu dvādasayojanike vimāne nibbatti. Pitā panassa sarīrasakkāraṃ karitvā dutiyadivase paccūsa-velāyaṃ ālāhanaṃ gantvā “hā hā maṭṭhakuṇḍali, hā hā maṭṭhakuṇḍali”ti parideva-māno ālāhanaṃ anuparikkamanto rodāti. Devaputto attano vibhavasampattiṃ oloketvā “kuto nu kho ahaṃ idhāgato kiñca kammaṃ katvā”ti upadhārento attano purimattabhāvaṃ ñatvā tattha ca maraṇakāle bhagavati pavattitaṃ cittappasādaṃ manoharaṃ añjalikaraṇamattaṃ disvā “aho mahānubhāvā buddhā bhagavanto”ti sātisayaṃ tathāgate sañjātappasādabahumāno “adinnapubbakabrāhmaṇo nu kho kiṃ karoti”ti upadhārento ālāhane rodamānaṃ disvā “ayaṃ mayhaṃ pubbe bhesajjamattampi akatvā idāni niratthakaṃ ālāhane rodāti, handa naṃ saṃve-jetvā kusale patiṭṭhāpessāmi”ti devalokato āgantvā maṭṭhakuṇḍalīrūpena rodamāno “hā hā canda, hā hā sūriyā”ti bāhā paggayha kandanto pitu samīpe aṭṭhāsi. Atha naṃ brāhmaṇo “ayaṃ maṭṭhakuṇḍali āgato”ti cintetvā gāthāya ajjhabhāsi-

1207. “Alaṅkato maṭṭhakuṇḍalī, māladhārī haricandanussado;
bāhā paggayha kandasi, vanamajjhe kiṃ dukkhito tuvan”ti.

Tattha **alaṅkatoti** vibhūsito. **Maṭṭhakuṇḍalīti** sarīrappadesassa aghaṃsanatthaṃ mālālatādayo adassetvā maṭṭhākāreneva katakuṇḍalo. Atha vā **maṭṭhakuṇḍalīti** visuddhakuṇḍalo, tāpetvā jātihiṅgulikāya majjitvā dhovitvā sūkaralomena majjita-kuṇḍaloti attho (..0305). **Māladhārīti** mālaṃ dhārento, piḷandhitamāloti attho. **Haricandanussadoti** rattacandanena sabbaso anulittagatto. **Kinti** pucchāvacaṇaṃ. **Dukkhitoti** dukkhappatto. **Kimdukhitoti** vā ekameva padaṃ, kena dukkhena dukkhitoti attho.

Atha naṃ devaputto āha-

1208. “Sovaṇṇamayo pabhassaro, uppanno rathapañjaro mama;
tassa cakkayugaṃ na vindāmi, tena dukkhena jahāmi jīvitan”ti.

Atha naṃ brāhmaṇo āha-

1209. “Sovaṇṇamayaṃ maṇimayaṃ, lohitakamayaṃ atha rūpiyamayaṃ;
ācikkha me bhaddamāṇava, cakkayugaṃ paṭipādayāmi te”ti.

Taṃ sutvā māṇavo “ayaṃ puttassa bhesajjaṃ akatvā puttapatirūpakaṃ maṃ disvā rodanto ‘sovaṇṇādīmayaṃ rathacakkaṃ karomī’ti vadati, hotu niggaṇhi-ssāmi nan”ti cintetvā “kīva mahantaṃ me cakkayugaṃ karissasī”ti vatvā “yāva mahantaṃ ākaṅkhasī”ti vutte “candimasūriyehi me attho, te me dehi”ti yācanto-

1210. “So māṇavo tassa pāvadi, candasūriyā ubhayettha dissare;
sovaṇṇamayo ratho mama, tena cakkayugena sobhatī”ti.

Atha naṃ brāhmaṇo āha-

1211. “Bālo kho tvaṃ asi māṇava, yo tvaṃ patthayase apatthiyaṃ;
maññāmi tvaṃ marissasi, na hi tvaṃ lacchasi candasūriye”ti.

Atha (..0306) naṃ māṇavo “kiṃ pana paññāyamānassatthāya rodanto bālo hoti, udāhu apaññāyamānassā”ti vatvā-

1212. “Gamanāgamanampi dissati, vaṇṇadhātu ubhayattha vīthiyā;
peto kālakato na dissati, ko nidha kandataṃ bālyataro”ti.

Taṃ sutvā brāhmaṇo “yuttaṃ esa vadatī”ti sallakkhetvā-

1213. “Saccaṃ kho vadesi māṇava, ahameva kandataṃ bālyataro;
candaṃ viya dārako rudaṃ, petaṃ kālakatābhipatthayin”ti.-

Vatvā tassa kathāya nissoko hutvā māṇavassa thutiṃ karonto imā gāthā abhāsi-

1214. “Ādittaṃ vata maṃ santaṃ, ghatasittaṃva pāvakaṃ;

vārinā viya osiñcaṃ, sabbaṃ nibbāpaye daraṃ.

1215. “Abbahī vata me sallaṃ, sokaṃ hadayanissitaṃ;
yo me sokaparetassa, puttasaṃ apānudi.

1216. “Svāhaṃ abbūḷhasallosmi, sītibhūtosmi nibbuto;
na socāmi na rodāmi, tava sutvāna māṇavā” ti.

1208-10. Tattha **rathapañjaroti** rathūpatthaṃ. **Na vindāmīti** na labhāmi. **Bhadda-**
māṇavāti ālapanāṃ. **Paṭipādayāmīti** sampādetvā dadāmi, mā cakkayugābhāvena
jīvitāṃ jahīti adhippāyo. **Ubhayettha dissareti** ubhopi ettha candasūriyā ākāse
dissanti. **Ya-kāro** padasandhikaro, ubhaye etthāti vā padavibhāgo.

1212. **Gamanāgamananti** divase divase ogamanuggamanavasena candasūri-
yānaṃ gamaṃ āgamaṃ āgamaṃ dissati. “Gamanogamanā” tipī pāḷi, uggamaṃ
ogamaṃ āgamaṃ (..0307) attho. **Vaṇṇadhātūti** sītibhāvavisiṭṭhā kantabhāvabhāsuraṃ,
uṇṇabhāvavisiṭṭhā tikkhabhāvabhāsuraṃ ca vaṇṇanibhā. **Ubhayatthāti** cande sūriye
cāti dvīsūpi vaṇṇadhātu dissatīti yojetabbaṃ. **Vīthiyāti** pavattanavīthiyaṃ ākāse,
nāgavīthiyādivīthiyaṃ vā. “Ubhayetthā” tipī pāṭho, ubhaye etthāti padavisandhi.
Bālyataroti bālataro atisayena bālo.

1213. Imaṃ pana kathaṃ sutvā “alabbhaniyavatthum vatāhaṃ patthetvā
kevalaṃ sokagginā ḍayhāmi, kiṃ me niratthakena anayabyasanenā” ti paṭisa-
ñkhāne aṭṭhāsi. Atha devaputto maṭṭhakuṇḍalīrūpaṃ paṭisaṃharitvā attano dibba-
rūpeneva aṭṭhāsi. Brāhmaṇo pana taṃ anoloketvā māṇavavohāreneva voharanto
“**saccaṃ kho vadesi māṇavā**” ti-ādimāha. Tattha **candaṃ viya dārako rudanti**
candaṃ abhipatthayaṃ rudanto dārako viyāti attho. **Kālakatābhipatthayinti** kāla-
kataṃ abhipatthayaṃ. “Abhipatthayan” tipī pāṭho.

1214-5. **Ādittanti** sokagginā ādittaṃ. **Nibbāpaye daranti** nibbāpayi darathaṃ
sokapariḷāhaṃ. **Abbahīti** uddhari.

Atha brāhmaṇo sokaṃ vinodetvā attano upadesadāyakaṃ dibbarūpena ṭhitaṃ
disvā “ko nāma tvaṃ” ti pucchanto-

1217. “Devatā nusi gandhabbo, adu sakko purindado;
ko vā tvaṃ kassa vā putto, kathaṃ jānemu taṃ mayan” ti.-

Āha. Sopi tassa-

1218. “Yañca kandasi yañca rodasi, puttaṃ āḷāhane sayaṃ dahitvā;
svāhaṃ kusalaṃ karitvā kammaṃ, tidasānaṃ saḥabyataṃ gato” ti.-

Attānaṃ (..0308) kathesi. Tattha **yañca kandasi yañca rodasīti** yaṃ tava puttaṃ
maṭṭhakuṇḍaliṃ uddissa rodasi, assūni muñcasi.

Atha naṃ brāhmaṇo āha-

1219. “Appaṃ vā bahuṃ vā nāddasāma, dānaṃ dadantassa sake agāre;
uposathakammaṃ vā tādisaṃ, kena kammena gatosi devalokaṃ” ti.

Tattha “uposathakammaṃ vā tādisaṃ nāddasāmā” ti yojanā.

Atha naṃ māṇavo āha-

1220. “Ābādhikohaṃ dukkhito gilāno, āturarūpomhi sake nivesane;
buddhaṃ vigatarajaṃ vitiṇṇakañkhaṃ, addakkiṃ sugataṃ anomapaññaṃ.

1221. “Svāhaṃ muditamano pasannacitto, añjaliṃ akarim tathāgatassa;

tāhaṃ kusalaṃ karitvāna kammaṃ, tidasānaṃ sahabyataṃ gato”ti.

1220-21. Tattha **ābādhikoti** ābādhasamaṅgī. **Dukkhitoti** teneva ābādhikabhāvena jāta dukkho. **Gilānoti** gilāyamānoti attho. **Āturarūpoti** dukkhavedanābhitunnakāyo. **Vigatarajanti** vigatarāgādirajaṃ. **Vitiṇṇakaṅkhanti** sabbaso saṃsayānaṃ samucchinnatā tiṇṇavicikicchaṃ. **Anomapaññanti** paripuṇṇapaññaṃ, sabbaññanti attho. **Akarinti** akāsiṃ. **Tāhanti** taṃ ahaṃ.

Evaṃ tasmim̐ kathenteyeva brāhmaṇassa sakalasarīraṃ pītiyā paripūri. So taṃ pītiṃ pavedento-

1222. “Acchariyaṃ (..0309) vata abbhutaṃ vata, añjalikammaṃ ayamīdiso vipāko; ahampi muditamano pasannacitto, ajjeva buddhaṃ saraṇaṃ vajāmi”ti.- āha;

Tattha anabhiṇhappavattitāya accharaṃ paharitaṃ yogganti **acchariyaṃ**, abhūtapubbatāya **abbhutaṃ**. Ubhayenapi vimhayāvahataṃyeva dassetvā “**ahampi muditamano pasannacitto, ajjeva buddhaṃ saraṇaṃ vajāmi**”ti āha.

Atha naṃ devaputto saraṇagamane silasamādāne ca niyojento-

1223. “Ajjeva buddhaṃ saraṇaṃ vajāhi, dhammañca saṅghañca pasannacitto; tatheva sikkhāya padāni pañca, akhaṇḍaphullāni samādiyassu.

1224. “Pāṇātipātā viramassu khippaṃ, loke adinnaṃ parivajjayassu; amajjapo mā ca musā bhaṇāhi, sakena dārena ca hohi tuṭṭho”ti.-

Gāthādvayamāha.

1223. Tattha **tathevāti** yathā pasannacitto “sammāsambuddho bhagavā”ti buddhaṃ saraṇaṃ vajesi, tatheva “svākkhāto dhammo, suppaṭipanno saṅgho”ti pasannacitto dhammañca saṅghañca saraṇaṃ vajāhi. Yathā vā pasannacitto rata-nattayaṃ saraṇaṃ vajesi, tatheva “ayaṃ ekaṃsato diṭṭheva dhamme abhisamparāyañca hitasukhāvaho”ti pasannacitto **sikkhāya** adhisīlasikkhāya **padāni** koṭṭhāsabhūtāni adhicitā-adhipaññāsikkhāya vā upāyabhūtāni pañcasīlāni avikopanato ca asaṃkilissanato ca **akhaṇḍaphullāni samādiyassu**, samādāya vattassūti attho.

Evaṃ devaputtena saraṇagamane silasamādāne ca niyojito brāhmaṇo tassa vacanaṃ sirasā sampaṭicchanto-

1225. “Atthakāmosi (..0310) me yakkha, hitakāmosi devate; karomi tuyhaṃ vacanaṃ, tvaṃsi ācariyo mamā”ti.-

Gāthaṃ vatvā tattha patiṭṭhahanto-

1226. “Upemi saraṇaṃ buddhaṃ, dhammañcāpi anuttaraṃ; saṅghañca naradevassa, gacchāmi saraṇaṃ ahaṃ.

1227. “Pāṇātipātā viramāmi khippaṃ, loke adinnaṃ parivajjayāmi; amajjapo no ca musā bhaṇāmi, sakena dārena ca homi tuṭṭho”ti.-

Gāthādvayamāha. Tampi suviññeyyameva.

Tato devaputto “kataṃ mayā brāhmaṇassa kattabbayuttakaṃ, idāni sayameva bhagavantaṃ upasaṅkamissatī”ti tattheva antaradhāyi. Brāhmaṇopi kho bhagavati sañjātapasādabahumāno devatāya ca codiyamāno “samaṇaṃ gotamaṃ upasaṅkamissāmi”ti vihārābhimukho gacchati. Taṃ disvā mahājano “ayaṃ

brāhmaṇo ettakaṃ kālaṃ tathāgataṃ anupasaṅkamtivā ajja puttāsokena upasaṅkamati, kīdisī nu kho dhammadesanā bhavissati”ti taṃ anubandhi.

Brāhmaṇo bhagavantaṃ upasaṅkamtivā paṭisanthāraṃ katvā evamāha “sakkā nu kho bho gotama kiñci dānaṃ adatvā silaṃ vā arakkhitvā kevalaṃ tumhesu pasādamattena sagge nibbattitun”ti. “Nanu, brāhmaṇa, ajja paccūsavēlāyaṃ maṭṭhakuṇḍalinā devaputtēna attano devalokūpapattikāraṇaṃ tuyhaṃ kathikaṃ”ti bhagavā avoca. Tasmim̐ khaṇe maṭṭhakuṇḍalīdevaputto saha vimānena āgantvā dissamānarūpo vimānato oruyha bhagavantaṃ abhivādetvā añjaliṃ paggayha ekamantaṃ aṭṭhāsi. Atha bhagavā tassaṃ parisati tena devaputtēna katasuca-ritaṃ kathetvā parisāya cittakallataṃ ṇatvā sāmukkaṃsikaṃ dhammadesanaṃ akāsi. Desanāpariyosāne devaputto ca brāhmaṇo ca sannipatitaparīsā cāti caturā-sītiyā pāṇasahassānaṃ dhammābhisamayo ahoṣīti.

Maṭṭhakuṇḍalīvimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Serīsakavimānavaṇṇanā

Suṇoṭha (..0311) **yakkhassa ca vāṇijāna cāti** serīsakavimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavati parinibbute āyasmā kumārakassapo pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ setabyanagaraṃ sampatto. Tattha pāyāsirājaññaṃ attano santikaṃ upagataṃ viparītaggāhato vivecetvā sammādassane patiṭṭhāpesi. So tato paṭṭhāya puññapasuto hutvā samaṇabrāhmaṇānaṃ dānaṃ dento tattha akataparicayatāya asakkaccaṃ dānaṃ datvā aparabhāge kālaṃ katvā cātumahārājikabhavane suññe serīsake vimāne nibbatti.

Atīte kira kassapassa bhagavato kāle eko khīṇāsavatthero aññatarasmim̐ gāme piṇḍāya caritvā bahigāme devasikaṃ ekasmim̐ padese bhattakiccaṃ akāsi. Taṃ disvā eko gopālako “ayyo sūriyātapena kilamati”ti pasannacitto catūhi sirīsathambehi sākhamāṇḍapaṃ katvā adāsi, maṇḍapassa samīpe sirīsaruḅkkaṃ rope-sīti ca vadanti. So kālaṃ katvā teneva puññakammaṃ cātumahārājikesu nibbatti, tassa purimakammaṃ sūcakaṃ vimānadvāre sirīsavanaṃ nibbatti vaṇṇagandhasampannehi pupphehi sabbakālaṃ upasobhamānaṃ, tena taṃ vimānaṃ “serīsakan”ti paññāyittha. So ca devaputto ekaṃ buddhantaṃ devesu ceva manussesu ca saṃsaranto imasmim̐ buddhuppāde

yasattherassa catūsu vimalādīsu gihisahāyesu gavampati nāma hutvā bhagavato dhammadesanāya arahatte paṭiṭṭhito pubbāciṅṅavasena taṃ suññavimānaṃ disvā abhiṅgaṃ divāvihāraṃ gacchati.

So aparabhāge pāyāsīdevaputtaṃ tattha disvā “kosi tvaṃ, āvuso”ti pucchitvā tena “ahaṃ, bhante, pāyāsīrājāñño idhūpapanno”ti vutte “nanu tvaṃ micchādiṭṭhiko viparītadassano kathamidhūpapanno”ti āha. Atha naṃ pāyāsīdevaputto “ayyenaṃhi kumārakassapattherena micchādassanato vivecīto, puññakiriyānaṃ asakkaccakāritāya pana suññe vimāne nibbatto. Sādhu, bhante, manussalokaṃ gatakāle mama pariṇānaṃ ārocetha (..0312) ‘pāyāsīrājāñño asakkaccaṃ dānaṃ datvā suññaṃ serīsakavimānaṃ upapanno, tumhe pana sakkaccaṃ puññaṃ katvā tatrūpapattiyā cittaṃ paṇidhāthā”ti. Thero tassānukampāya tathā akāsi. Tepi therassa vacanaṃ sutvā tathā cittaṃ paṇidhāya puññaṃ katvā serīsake vimāne nibbattiṃsu. Serīsakadevaputtaṃ pana vessavaṇamahārājā marubhūmiyaṃ chāyūdakarahite magge maggapaṭipannānaṃ manussānaṃ amanussapaṭipannaṃ mocanattaṃ maggarakkhakaṃ ṭhapesi.

Atha aparena samayena aṅgamagadhavāsīno vāṇijā sakaṭasahassaṃ bhaṅgassa pūretvā sindhusovīradesaṃ gacchantā marukantāre divā uṇhabhayaena maggaṃ appaṭipajjitvā rattiṃ nakkhattasaññāya maggaṃ paṭipajjiṃsu. Te maggamūḷhā hutvā aññaṃ disaṃ agamaṃsu. Tesāṃ antare eko upāsako ahosi saddho pasanno sīlasampanno arahattapaṭipattiyā upanissayasampanno mātāpītūnaṃ upaṭṭhānattaṃ vāṇijāya gato. Taṃ anuggaṇhanto serīsakadevaputto saha vimānena attānaṃ dassesi. Dassetvā ca pana “kasmā tumhe imaṃ chāyūdakarahitaṃ vālukākantāraṃ paṭipannaṃ”ti pucchi. Te cassa tattha attano āgatappaṭipattiyaṃ kathaṃ, tadatthadīpanā devaputtassa vāṇijānañca vacanapaṭivacana-gāthā honti. Ādīto pana dve gāthā tāsāṃ sambandhadassanattaṃ dhammasaṅgāhakehi ṭhapitā-

1228. “Suṇoṭha yakkhassa ca vāṇijāna ca, samāgamo yattha tadā ahosi;
yathā kathaṃ itaritarāna cāpi, subhāsitaṃ tañca suṇātha sabbe.

1229. “Yo so ahu rājā pāyāsī nāma, bhummānaṃ sahabyagato yasassī;
so modamānova sake vimāne, amānuso mānuse ajjhabhāsī”ti.

1228-9. Tattha **suṇoṭhā**ti savanāṇattikavacanaṃ. Yaṃ mayaṃ idāni bhaṅāma, taṃ suṇoṭhāti. **Yakkhassā**ti devassa. Devo hi manussānaṃ ekaccānaṃ (..0313) devānañca pūjanīyabhāvato “yakkho”ti vuccati. Apica sakkopi cattāro mahārājānopi vessavaṇapārisajjāpi purisopi “yakkho”ti vuccati. Tathā hi “atibāḷhaṃ kho ayaṃ yakkho pamatto viharati, yaṃnūnāhaṃ imaṃ yakkhaṃ saṃvejeyyan”ti-ādīsu (ma. ni. 1.393) sakko “yakkho”ti vutto. “Cattāro yakkhā khaggahatthā”ti-ādīsu mahārājāno. “Santi hi, bhante, uḷārā yakkhā bhagavato appasannā”ti-ādīsu (dī. ni. 3.276) vessavaṇapārisajjā. “Ettāvatā yakkhassa suddhī”ti-ādīsu (su. ni. 482) puriso. Idha pana vessavaṇapārisajjo adhippeto. **Vāṇijāna cā**ti gāthābandhasukhatthaṃ anunāsikalopaṃ katvā vuttaṃ. **Samāgamoti** samodhānaṃ. **Yatthā**ti yasmīṃ vaṇṇupathe. **Tadā**ti tasmīṃ maggamūḷhā hutvā gamanakāle. **Itaritarāna cāpī**ti itaritarāñcāpi, idaṃ yathāti iminā yojetabbaṃ. Ayañhettha attho- serīsakade-

vaputtassa vāñijānañca tadā yattha samāgamo ahosi, taṃ suṇoṭha, yathā vāpi tehi aññamaññaṃ subhāsitaṃ sulapitaṃ kathaṃ pavattitaṃ, tañca sabbe ohita-cittā suṇāthāti. **Bhummananti** bhummadevānaṃ.

Idāni yakkhassa pucchāgāthāyo honti-

1230. “Vañke araññe amanussaṭṭhāne, kantāre appodake appabhakkhe; suduggame vaṇṇupathassa majjhe, vañkam̐bhayā natṭhamanā manussā.

1231. “Nayidha phalā mūlamayā ca santi, upādānaṃ natthi kutodha bhakkho; aññatra paṃsūhi ca vālukāhi ca, tattāhi uṇhāhi ca dāruṇāhi ca.

1232. “Ujjaṅgalaṃ tattamivaṃ kapālaṃ, anāyasaṃ paralokena tulyaṃ; luddānamāvāsamidaṃ purāṇaṃ, bhūmippadeso abhisattarūpo.

1233. “Atha (..0314) tumhe kena vaṇṇena, kimāsamānā imaṃ padesañhi; anupaviṭṭhā sahasā samecca, lobhā bhayā atha vā sampamūḷhā”ti.

1230. Tattha **vañketi** saṃsayatṭhāne. Yattha pavitṭhānaṃ “jīvissāma nu kho, marissāma nu kho”ti jīvite saṃsayo hoti, tādise **araññe**. **Amanussaṭṭhāneti** amanussānaṃ pisācādīnaṃ sañcaraṇatṭhāne, manussānaṃ vā agocaratṭhāne. **Kantāreti** nirudake iriṇe, kaṃ tārenti nayanti etthāti hi kantāro, udakaṃ gahetvā taritabbatṭhānaṃ. Tenāha “**appodake**”ti. Appa-saddo hettha abhāvatto “appiccho appanigghoso”ti-ādīsu (a. ni. 8.23; cūḷava. 456) viya. **Vaṇṇupathassa majjheti** vālukākantāramajjheti attho. **Vañkam̐bhayāti** vañkehi bhītā. Vañkehi bhayaṃ etesanti “vañkabhayā”ti vattabbe gāthāsukhatthaṃ sānunāsikaṃ katvā “vañkam̐bhayā”ti vuttaṃ. Idañca vālukākantārapavesanato pubbe tesam̐ uppabbhayaṃ sandhāya vuttaṃ. **Natṭhamanāti** maggasativippavāsena natṭhamānasā, maggamūḷhāti attho. **Manussāti** tesam̐ ālapanam̐.

1231. **Idhāti** imasmiṃ marukantāre. **Phalāti** ambajambutālanāḷikerādīphalāni na santīti yojanā. **Mūlamayā cāti** mūlāniyeva mūlamayā, vallikandādīni sandhāya vadati. **Upādānaṃ natthīti** kiñcāpi kiñci bhakkhaṃ natthi, upādānaṃ vā indhanaṃ, aggissa indhanamattampi natthi, kuto kena kāraṇena idha marukantāre bhakkho siyāti attho. Yaṃ pana atthi tattha, taṃ dassetuṃ “**aññatra paṃsūhi**”ti-ādi vuttaṃ.

1232. **Ujjaṅgalanti** jaṅgalaṃ vuccati lūkhadhūsaro anudako bhūmippadeso, taṃ pana ṭhānaṃ jaṅgalatopi ukkaṃsena jaṅgalanti āha “ujjaṅgalan”ti. Tenāha “**tattamivaṃ kapālan**”ti, tattam̐ ayokapālasadisanti attho. Gāthāsukhatthañcetha sānunāsikaṃ katvā vuttaṃ, tattamiva-icceva daṭṭhabbaṃ. **Anāyasanti** natthi ettha āyo sukham̐ anāyaṃ, tato eva jīvitaṃ siyati (..0315) vināsetīti anāyasaṃ. Atha vā na āyasanti anāyasaṃ. **Paralokenāti** narakena tulyaṃ. Narakañhi sattānaṃ ekantānatthātāya parabhūto paṭisattubhūto lokoti visesato “paraloko”ti vuccati, samantato ayomayattā āyasañca, idaṃ pana tadabhāvato anāyasaṃ, mahato dukkhassa uppattitṭhānatāya paralokasadisanti dasseti, “anassayan”ti ca keci paṭhanti, sukkhassa appattitṭhānabhūtanti attho. **Luddānamāvāsamidaṃ purāṇanti** idaṃ ṭhānaṃ cirakālato paṭṭhāya luddānaṃ dāruṇānaṃ pisācādīnaṃ āvāsabhūtaṃ. **Abhisattarūpoti** “evaṃ lūkho ghorākāro hotū”ti porāṇehi isihi sapitasadisō, dinnasapo viyāti attho.

1233. **Kena vaṇṇenāti** kena kāraṇena. **Kimāsamānāti** kiṃ paccāsīsantā. **Hīti**

nipātamattam. “Padesampi”ti ca paṭhanti, imampi nāma padesanti attho. **Sahasā sameccāti** sahasā ādīnavānisamse avicāretvā samavāyena **anupaviṭṭhā** sappaviṭṭhā. **Lobhā bhayā atha vā** kenaci anattakāmena palobhitā lobhato kenaci amanussādinā paripātītā bhayā vā. Atha vā **sampamūḷhāti** maggavippanaṭṭhā imaṃ padesaṃ anupaviṭṭhāti yojanā.

Idāni vāṇijā āhaṃsu-

1234. “Magadhesu aṅgesu ca satthavāhā, āropayitvā paṇiyaṃ puthuttaṃ; te yāmase sindhusovīrabhūmiṃ, dhanatthikā uddayaṃ patthayānā.

1235. “Divā pipāsaṃnadhivāsayantā, yoggānukampañca samekkhamānā; etena vegena āyāma sabbe, rattiṃ maggaṃ paṭipannā vikāle.

1236. “Te (..0316) duppayātā aparaddhamaggā, andhākulā vippanaṭṭhā araññe. suduggame vaṇṇupathassa majjhe, disaṃ na jānāma pamūḷhacittā.

1237. “Idaṅca disvāna adiṭṭhapubbaṃ, vimānasetṭhañca tavañca yakkha; tatuttariṃ jīvitamāsamānā, disvā patītā sumanā udaggā”ti.

1234. Tattha **magadhesu aṅgesu ca satthavāhāti** magadharaṭṭhe ca aṅgaraṭṭhe ca jātā saṃvaḍḍhā taṃnivāsino satthe satthassa ca vāhanakā satthakā ceva satthasāmikā ca. **Paṇiyanti** bhaṇḍaṃ. **Teti** te mayaṃ. **Yāmaseti** gacchāma. **Sindhusovīrabhūminti** sindhudesam sovīradesaṅca. **Uddayanti** ānisamsaṃ atirekalābhaṃ.

1235. **Anadhivāsayantāti** adhivāsetuṃ asakkontā. **Yoggānukampanti** goṇā-dīnaṃ sattānaṃ anuggahaṃ. **Etena vegenaṭi** iminā javena, yena tava dassanato pubbe āyāma āgatamha. **Rattiṃ maggaṃ paṭipannāti** rattiyaṃ maggaṃ paṭipannā. **Vikāleti** akāle avelāyaṃ.

1236. **Duppayātāti** duṭṭhu payātā apathe gatā, tato eva **aparaddhamaggā**. **Andhākulāti** andhā viya ākulā, maggajānanasamatthassa paññācakkhuno abhāvena andhā, tato eva ākulā, **vippanaṭṭhā** ca maggasammūḷhatāya. **Disanti** gantabba-disaṃ, yassaṃ disāyaṃ sindhusovīradeso, taṃ disaṃ. **Pamūḷhacittāti** disāsamsa-yasumūḷhacittā.

1237. **Tavañcāti** tavañca. **Yakkhāti** ālapanam. **Tatuttariṃ jīvitamāsamānāti** yo “ito paraṃ amhākaṃ jīvitaṃ natthi”ti jīvitasamsayo uppanno, idāni tato uttarimpi jīvitaṃ āsīsantā. **Disvāti** dassanahetu. **Patītāti** pahaṭṭhā. **Sumanāti** somanassa-ppattā. **Udaggāti** udaggāya pītiyā udaggacittā.

Evaṃ (..0317) vāṇijehi attano pavattiyā pakāsītāya puna devaputto dvīhi gāthāhi pucchi-

1238. “Pāraṃ samuddassa imaṅca vaṇṇuṃ, vettācaram saṅkupathañca maggaṃ;

nadiyo pana pabbatānañca duggā, puthuddisā gacchatha bhogahetu.

1239. “Pakkhandiyāna vijitaṃ paresaṃ, verajjake mānuse pekkhamānā;
yaṃ vo suttaṃ vā atha vāpi diṭṭhaṃ, accherakaṃ taṃ vo suṇoma tātā”ti.

Tassattho- **pāraṃ samuddassa**ti samuddassa paratīraṃ, **imañca** īdisaṃ, **vaṇṇuṃ**
vaṇṇupathaṃ vettalatā bandhitvā ācaritabbato **vettācaraṃ maggaṃ**, saṅkuke
khāṇuke koṭṭetvā gantabbato **saṅkupathaṃ maggaṃ**, **nadiyo pana** candabhāgā-
dikā, **pabbatānañca** visamappadesāti evaṃ **duggā puthuddisā** bhoganimittaṃ
gacchatha, evaṃ gacchantā ca **pakkhandiyāna** pakkhanditvā anupavisitvā,
paresaṃ rājūnaṃ vijitaṃ tattha **verajjake** videsavāsike **manusse pekkhamānā**
gacchatha, evaṃbhūtehi **vo** tumhehi **yaṃ suttaṃ vā atha vā diṭṭhaṃ** vā **accherakaṃ**
acchariyaṃ, **taṃ vo** santike **tātā** vāñijā **suṇomāti** attano vimānassa acchariya-
bhāvaṃ tehi kathāpetukāmo pucchati.

Evaṃ devaputtena puṭṭhā vāñijā āhaṃsu-

1240. “Itopi accherataraṃ kumāra, na no suttaṃ vā atha vāpi diṭṭhaṃ;
atītamānusakameva sabbaṃ, disvā na tappāma anomavaṇṇaṃ.

1241. “Vehāyasaṃ pokkharañño savanti, pahūtamalyā bahupuṇḍarīkā;
dumā cime niccaphalūpapannā, atīva gandhā surabhiṃ pavāyanti.

1242. “Veḷūriyathambhā (..0318) satamussitāse, silāpavāḷassa ca āyataṃsā;
masāragallā sahalohitaṅgā, thambhā ime jotirasāmayāse.

1243. “Sahassathambhaṃ atulānubhāvaṃ, tesūpari sādhumidaṃ vimānaṃ;
ratanantaraṃ kañcanavedimissaṃ, tapaniyapaṭṭhehi ca sādhumannaṃ.

1244. “Jambonaduttattamidaṃ sumatṭho, pāsādasopānaphalūpapanno;
daḷho ca vaggu ca susaṅgato ca, atīva nijjhānakhamo manuñño.

1245. “Ratanantarasmīṃ bahu-annapānaṃ, parivārīto accharāsaṅgaṇena;
muraja-ālambaratūriyaghuṭṭho, abhivanditosi thutivandanāya.

1246. “So modasi nāriḅaṇappabodhano, vimānapāsādavare manorame;
acintiyo sabbaguṇūpapanno, rājā yathā vessavaṇo naḷinyā.

1247. “Devo nu āsi udavāsi yakkho,
udāhu devindo manussabhūto;
pucchanti taṃ vāñijā satthavāhā,
ācikkha ko nāma tuvaṃsi yakkho”ti.

1240-2. Tattha (..0319) **kumārāti** paṭhamavaye ṭhitattā devaputtaṃ ālapati.
Sabbanti devaputtaṃ tassa vimānapaṭibaddhañca sandhāya vadati. **Pokkhara-**
ññoti pokkharaṇiyo. **Satamussitāseti** sataratanubbedhā. **Silāpavāḷassāti** silāya
pavāḷassa ca, silāmayā pavāḷamayāti attho. **Āyataṃsāti** dīghaṃsā. Atha vā āyatā
hutvā aṭṭhasoḷasadvattiṃsādi-aṃsavanto.

1242. **Tesūparīti** tesāṃ thambhānaṃ upari. **Sādhumidanti** sundaraṃ idaṃ tava
vimānaṃ. **Ratanantaranti** ratanantaravantaṃ, bhittithambhasopānādīsu nānāvi-
dhehi aññehi ratanehi yuttaṃ. **Kañcanavedimissanti** suvaṇṇamayāya vedikāya
sahitaṃ parikkhittaṃ. **Tapaniyapaṭṭhehi ca sādhumannaṃ** tapaniyamayehi aneka-
ratanamayehi ca chadanehi tattha tattha suṭṭhu chāditaṃ.

1244. **Jambonaduttattamidanti** idaṃ tava vimānaṃ yebhuyyena uttattajambuna-
dabhāsurāṃ. **Sumatṭho pāsādasopānaphalūpapanno**ti tassa ca so so padeso

sumattho sutthu majjito, tehi tehi anantarapāsādehi sopānavisesehi ramaṇīyehi phalakehi ca yutto. **Daḷhoti** thiro. **Vaggūti** abhirūpo samuggato. **Susaṅgoti** sutthu saṅgatāvayavo aññamaññānurūpapāsādāvayavo. **Atīva nijjhānakhamoti** pabhasarabhāvepi ativiya olokanakkhamo. **Manuññoti** manoramo.

1245. Ratanantarasminti ratanamaye, ratanabhūte vā sārabhūte vimānassa abbhantare. **Bahu-annapānanti** pesalaṃ pahūtaṃ annaṅca pānaṅca vijjati, upalabbhatīti adhippāyo. **Muraja-ālambaratūriyaghuṭṭhoti** mudiṅgānaṃ ālambarānaṃ avasiṭṭhatūriyānaṅca saddehi niccaghosito. **Abhivanditosīti** namassito, thomito vā asi. Tenāha “**thūtivandanāyā**” ti.

1246. Acintiyoti acinteyyānubhāvo. **Naḷinyāti** evaṃnāmake kīḷanaṭṭhāne yathā vessavaṇo mahārājā, evaṃ tvaṃ modasīti yojanā.

1247. Āsīti (..0320) asi bhavasi. **Devindoti** sakko devarājā. **Manussabhūtoti** manussesu bhūto manussajātiko. **Yakkhoti** devādibhāvaṃ pucchitvāpi yakkhabhāvaṃ āsaṅkantā vadanti.

Idāni so devaputto attānaṃ jānāpentō-

1248. “Serīsako nāma ahamhi yakkho, kantāriyo vaṇṇupathamhi gutto; imaṃ padesaṃ abhipālayāmi, vacanakaro vessavaṇassa rañño” ti.-
Āha. Tattha **ahamhī yakkhoti** ahaṃ yakkho amhi. **Kantāriyoti** ārakkhaṇatthaṃ kantāre niyutto. **Guttoti** gopako. Tenāha “**abhipālayāmi**” ti.

Idāni vāṇijā tassa kammādīni pucchantā āhaṃsu-

1249. “Adhiccaladdhaṃ pariṇāmajaṃ te, sayamaṃkataṃ udāhu devehi dinnam; pucchanti taṃ vāṇijā satthavāhā, kathaṃ tayā laddhamidaṃ manuññan” ti.
Tattha **adhiccaladdhanti** adhiccasamuppattikaṃ, yadicchakaṃ laddhanti attho. **Pariṇāmajaṃ teti** niyatisaṅgatibhāvapariṇataṃ, kālapariṇataṃ vā. **Sayamaṃkatanti** tayā sayameva kataṃ, deviddhiyā tayā sayameva nibbattitanti attho. **Udāhu devehi dinnanti** tayā ārādhitehi devehi pasādavasena nissaṭṭhaṃ.

Idāni devaputto caturopi pakāre paṭikkhipitvā puññameva apadisanto-

1250. “Nādhiccaladdhaṃ na pariṇāmajaṃ me, na sayamaṃkataṃ na hi devehi dinnam;

takehi kammehi apāpakehi, puññehi me laddhamidaṃ manuññan” ti.-

Gāthamāha.

Taṃ (..0321) sutvā vāṇijā puna “nādhiccaladdhan” ti gāthāyaṃ puññādhikameva te caturo pakāre āropetvā puññassa ca sarūpaṃ pucchiṃsu-

1251. “Kiṃ te vataṃ kiṃ pana brahmacariyaṃ, kissa suciṇṇassa ayaṃ vipāko; pucchanti taṃ vāṇijā satthavāhā, kathaṃ tayā laddhamidaṃ vimānan” ti.

Tattha **vatanti** vatasamādānaṃ. **Brahmacariyanti** seṭṭhacariyaṃ.

Puna devaputto te paṭikkhipitvā attānaṃ yathūpacitaṃ puññaṅca dassento-

1252. “Mamaṃ pāyāsīti ahu samaññā, rajjaṃ yadā kārayiṃ kosalānaṃ; natthikadiṭṭhi kadariyo pāpadhammo, ucchedavādī ca tadā ahosiṃ.

1253. “Samaṇo ca kho āsi kumārakassapo, bahussuto cittakathī uḷāro; so me tadā dhammakathaṃ abhāsi, diṭṭhivisūkāni vinodayī me.

1254. “Tāhaṃ tassa dhammakathaṃ suṇitvā, upāsakattaṃ paṭivedayissaṃ;

pāṇātipātā virato ahoṣiṃ, loke adinnaṃ parivajjayissaṃ;
amajjapo no ca musā abhāṇiṃ, sakena dārena ca ahoṣiṃ tuṭṭho.

1255. “Taṃ (..0322) me vataṃ taṃ pana brahmacariyaṃ, tassa suciṇṇassa
ayaṃ vipāko;

teheva kammehi apāpakehi, puññehi me laddhamidaṃ vimānan”ti.-

Āha. Taṃ suviññeyyameva.

Atha vāṇijā devaputtaṃ vimānañcassa paccakkhato disvā kammaphalaṃ
saddahitvā attano kammaphale saddhaṃ pavedentā-

1256. “Saccaṃ kirāhaṃsu narā sapaññā, anaññathā vacanaṃ paṇḍitānaṃ;
yahiṃ yahiṃ gacchati puññakammo, tahiṃ

tahiṃ modati kāmakāmī.

1257. “Yahiṃ yahiṃ sokapariddavo ca, vadho ca bandho ca parikkilesō; tahiṃ tahiṃ gacchati pāpakammo, na muccati duggatīyā kadācī” ti.-
Gāthādvayaṃ avocuṃ. Tattha **sokapariddavoti** soko ca paridevo ca. **Parikkilesoti** vuttā anathuppatti.

Evam tesu kathentesuyeva vimānadvāre sirīsarukkhato paripākena muttabandhanā paripakkā sipāṭikā pati, tena devaputto saparijano domanassappatto ahosi. Taṃ disvā vāṇijā-

1258. “Sammūḷharūpova jano ahosi, asmiṃ muhutte kalalīkatova; janassimassa tuyhañca kumāra, appaccayo kena nu kho ahosi” ti.-
Gāthamāhaṃsu. Tattha **sammūḷharūpovāti** sokavasena sabbaso mūḷhasabhāvo viya. **Janoti** devajano. **Asmiṃ muhutte**ti imasmiṃ muhuttamatte (..0323). **Kalalīkatoti** kalalaṃ viya kato, kalalanissita-udakībhūto viya āviloti adhippāyo. **Janassimassa tuyhañcāti** imassa tava pariyanassa tuyhañca. **Appaccayoti** domanassaṃ.

Taṃ sutvā devaputto-

1259. “Ime ca sirīśavanā tātā, dibbā gandhā surabhī sampavanti; te sampavāyanti imaṃ vimānaṃ, divā ca ratto ca tamaṃ nihantvā.

1260. “Imesañca kho vassasataccayena, sipāṭikā phalati ekamekā; mānussakaṃ vassasataṃ atītaṃ, yadagge kāyamhi idhūpapanno.

1261. “Disvānaṃ vassasatāni pañca, asmiṃ vimāne thatvāna tātā; āyukkhayā puññakkhayā cavissaṃ, teneva sokena pamucchitosmī” ti.- āha;

1256. Tattha **sirīśavanāti** sirīśavipinato. **Tātāti** vāṇije ālapati. Ime tumhākaṃ mayhañca paccakkhabhūtā **dibbā gandhā surabhī** ativiya sugandhāyeva samantato **pavanti** pavāyanti. Te dibbā gandhā evaṃ vāyantā **imaṃ vimānaṃ sampavāyanti** sammadeva gandhaṃ gāhāpentī, na kevalaṃ sampavāyanameva, atha kho attano pabhāya tamampi nihanti. Tenāha “**divā ca ratto ca tamaṃ nihantvā**” ti.

1260-61. **Imesanti** sirīśanaṃ. **Sipāṭikāti** phalakuṭṭhīlikā. **Phalatīti** paccitvā vaṇṇato muccati, puṭabhedam vā patvā sissati. **Mānussakaṃ vassasataṃ atītanti** yasmā vassasatassa accayena imassa sirīśassa sipāṭikā phalati, ayañca phalitā, tasmā mayhaṃ mānussakaṃ vassasataṃ atītaṃ. **Yadagge** yato paṭṭhāya, **kāyamhi idha** imasmiṃ devanikāye **upapanno** (..0324) nibbatto. Mayhañca devagaṇanāya pañca vassasatāni āyu, tasmā khīyati me āyūti sokavasena sampamūḷhoti dasseti. Tenāha “**disvānaṃ vassasatāni pañca ...pe... teneva sokena pamucchitosmī**” ti.

Atha naṃ vāṇijā samassāsento-

1262. “Kathaṃ nu soceyya tathāvidho so, laddhā vimānaṃ atulaṃ cirāya; ye cāpi kho ittaramupapannā, te nūna soceyyuṃ parittapuññā” ti.-

Āhaṃsu. Tattha yādisehi appāyukehi maraṇaṃ paṭicca socitabbaṃ siyā, tādiso pana evaṃ dibbānubhāvasampanno navutivassasatasahassāyuko kathaṃ nu soceyya, na socitabbamevāti adhippāyo.

Devaputto tattakeneva samassāsetvā tesaṃ vacanaṃ sampañicchanto tesañca upadesaṃ dento-

1263. “Anucchaviṃ ovadiyañca metaṃ, yaṃ maṃ tumhe peyyavācaṃ vadetha. tumhe ca kho tātā mayānuguttā, yehicchakaṃ tena paletha sotthin” ti.-

Gāthamāha. Tattha **anucchavinti** anucchavikaṃ, tumhākameva taṃ yuttarūpaṃ. **Ovadiyañca metanti** me mayhaṃ tumhehi ovadiyaṃ ovādavasena vattabbametaṃ. **Yaṃ yasmā, maṃ mayhaṃ, tumhe** “kathaṃ nu soceyyan” ti-ādinā **peyyavācaṃ** piyavacanaṃ **vadetha**. Yaṃ vā peyyavācāya vadanaṃ kathanāṃ, taṃ tumhākameva anucchavikanti yojanā. Atha vā yaṃ yasmā tumhe peyyavācaṃ vadetha, tasmā anucchavikaṃ ovadiyañca ovaditabbaṃ ovādānurūpaṃ kātabbañca me mayā kataṃ, kiṃ pana tanti āha “**tumhe ca kho tātā**” ti-ādi. Tattha **mayānuguttā**ti imasmiṃ amanussapariggahe marukantāre yāva kantārātikkamā mayā anuguttā rakkhitā, **yenicchakaṃ** yathārucitena, **sotthiṃ** khemena, **paletha** gacchathāti attho.

Atha vāñijā kataññubhāvaṃ pakāsentā-

1264. “Gantvā (..0325) mayaṃ sindhusovīrabhūmiṃ, dhanatthikā uddayaṃ patthayānā;

yathāpayogā paripuṇṇacāgā, kāhāma serīsamahaṃ uḷāranti.-

Gāthamāhaṃsu. Tattha **yathāpayogā**ti idāni katapaṭiññānurūpapayogā. **Paripuṇṇacāgā**ti samattacāgā, uḷārassa mahassa pariyattapariccāgā. **Mahanti** ussavapūjaṃ.

Puna devaputto mahakaraṇaṃ paṭikkhipanto kattabbesu ca te niyojento-

1265. “Mā ceva serīsamahaṃ akattha, sabbañca vo bhavissati yaṃ vadetha; pāpāni kammāni vivajjayātha, dhammānuyogañca adhiṭṭhahāthā” ti.-

Gāthamāha. Tattha **yaṃ vadethāti** yaṃ tumhe khemena sindhusovīradesapattiṃ tattha ca vipulaṃ uddayaṃ lābhaṃ paccāsīsantā “gantvā mayan” ti-ādīni vadatha. **Sabbaṃ** taṃ **vo** tumhākaṃ tatheva bhavissati, tattha nikkañkhā hotha, tumhe pana ito paṭṭhāya **pāpāni kammāni** pāṇātipātādīni **vivajjayātha** parivajjetha. **Dhammānuyoganti** dānādikusaladhammassa anuyuñjanaṃ. **Adhiṭṭhahāthāti** anu-sikkhatha idaṃ serīsakamahanti dasseti.

Yaṃ pana upāsakaṃ anuggaṇhanto tesaṃ rakkhāvaraṇaṃ kātukāmo ahosi, tassa guṇaṃ kittetvā taṃ tesaṃ uddisanto imā gāthāyo āha-

1266. “Upāsako atthi imamhi saṅghe, bahussuto sīlavatūpapanno; saddho ca cāgī ca supesalo ca, vicakkhaṇo santusito mutimā.

1267. “Sañjānamāno (..0326) na musā bhaṇeyya, parūpaghātāya na cetayeyya. vebhūtikaṃ pesuṇaṃ no kareyya, saṅhañca vācaṃ sakhilaṃ bhaṇeyya.

1268. “Sagāravo sappatisso vinīto, apāpako adhisīle visuddho; so mātaraṃ pitarañcāpi jantu, dhammena poseti ariyavutti.

1269. “Maññe so mātāpitūnaṃ kāraṇā, bhogāni pariyesati na attahetu; mātāpitūnañca yo accayena, nekkhammapoṇo carissati brahmacariyaṃ.

1270. “Ujū avaṅko asaṭho amāyo, na lesakappena ca vohareyya; so tādiso sukatakammakārī, dhamme ṭhito kinti labhetha dukkhaṃ.

1271. “Taṃkāraṇā pātukatomihi attanā, tasmā dhammaṃ passatha vāñijāse; aññatra teniha bhasmī bhavetha, andhākulā vippanaṭṭhā araññe;

taṃ khippamānena lahuṃ parena, sukho have sappurisenā saṅgamo”ti.

1266. Tattha **saṅgheti** sattasamūhe. **Vicakkhaṇoti** tattha tattha kattabbatāya kusalo. **Santusitoti** santuṭṭho. **Mutimāti** kammassakataññādinā idhalokaparaloka-hitānaṃ munanato mutimā.

1267. **Sañjānamāno na musā bhaṇeyyāti** sampajānamusā na bhāseyya. **Vebhūtikanti** sahitānaṃ vinābhāvakaraṇato “vebhūtikan”ti laddhanāmaṃ piṣuṇaṃ, **no kareyya** na vadeyya.

1268. **Sappatissoti** (..0327) patissayo garuṭṭhāniyesu nivātavuttikattā soraccaṃ, saha patissenāti sappatisso. **Adhisīleti** upāsakena rakkhitabba-adhisīlasikkhāya. **Ariyavuttīti** parisuddhavutti.

1269. **Nekkhammaṇoti** nibbānaninno. **Carissati brahmacariyanti** pabbajjaṃ sāsana brahmacariyaṃ carissati.

1270. **Lesakappenāti** kappiyalesena. **Na ca vohareyyāti** māyāsāṭṭheyyavasena vacanaṃ na nicchāreyya. **Dhamme ṭhito kinti labhetha dukkhanti** evaṃ vuttana-yena dhamme ṭhito dhammacārī samacārī kinti kena pakārena dukkhaṃ labhetha pāpuṇeyya.

1271. Tamkāraṇāti tannimittam tassa upāsakassa hetu. **Pātukatomihi attanāti** sayameva tumhākaṃ ahaṃ pāturahosiṃ. “Attānan”tipi pāṭho, mama attānaṃ tumhākaṃ pātvākāsinti attho. **Tasmāti** yasmā ahaṃ dhammaṃ apacāyamāno taṃ rakkhanto tumhepi rakkhāmi, tasmā **dhammaṃ passatha** dhammameva caritabbaṃ katvā oloketha. **Aññatra teniha bhasmī bhavethāti** tena upāsakena vinā ce āgatā, imasmiṃ marukantāre anāthā appaṭisaraṇā bhasmabhāvaṃ gaccheyyātha. **Khippamānenāti** evaṃ khippantena vambhantena piḷantena. **Lahunti** sukaraṃ. **Parenāti** adhikaṃ, aññena vā. Tasmā **sukho have sappurisena saṅgamoti**. So hi khantisoracce nivīṭṭho kenaci kiñci vuttopi na paṭippharatīti adhippāyo.

Evaṃ sāmāññato kittitam sarūpato ñātukāmā vāṇijā-

1272. “Kiṃ nāma so kiñca karoti kammaṃ,

kiṃ nāmadheyyaṃ kiṃ pana tassa gottam;

mayampi naṃ daṭṭhukāmamha yakkha, yassānukampāya idhāgatosi;

lābhā hi tassa yassa tuvaṃ pihesī”ti.-

Gāthamāhaṃsu. Tattha **kiṃ nāma soti** nāmato so jantu satto ko nāma. **Kiñca karoti kammanti** kasivaṇijjādīsu kīdisaṃ kammaṃ karoti. **Kiṃ** (..0328) **nāmadheyyanti** mātāpitūhi kataṃ pana “tisso phusso”ti-ādīsu tassa kiṃ nāmadheyyaṃ, “bhaggavo bhāradvājo”ti-ādīsu kiṃ vā tassa gottam. **Yassa tuvaṃ pihesīti** yaṃ tuvaṃ piyāyasi.

Idāni devaputto taṃ nāmagottādivasena dassento-

1273. “Yo kappako sambhavanāmadheyyo,

upāsako kocchaphalūpajīvī;

jānātha naṃ tumhākaṃ pesiyo so,

mā kho naṃ hīlittha supesalo so”ti.-

Āha. Tattha **kappakoti** nhāpito. **Sambhavanāmadheyyoti** sambhavoti evaṃnāmo. **Kocchaphalūpajīvīti** kocchañca phalañca upanissāya jīvanako. Tattha kocchaṃ nāma ālakādīsaṅṭhāpanatthaṃ kesādīnaṃ ullikhanasādhanam. **Pesiyo** pesanakārako veyyāvaccakaro.

Idāni vāṇijā taṃ sañjānitvā āhaṃsu-

1274. “Jānāmase yaṃ tvaṃ pavadesi yakkha, na kho naṃ jānāma sa edisoti;

mayampi naṃ pūjayissāma yakkha, sutvāna tuyhaṃ vacanaṃ uḷāran”ti.

Tattha **jānāmaseti** yaṃ tvaṃ vadesi, taṃ mayaṃ sarūpato jānāma. **Edisoti** guṇato pana yathā tayā kittitam, evaṃ edisoti taṃ na kho jānāma, yathā taṃ aviddasunoti adhippāyo.

Idāni devaputto te attano vimānaṃ āropetvā anusāsanatthaṃ-

1275. “Ye keci imasmiṃ satthe manussā, daharā mahantā athavāpi majjhimā;

sabbeva te ālambantu vimānaṃ, passantu puññānaṃ phalaṃ kadariyā”ti.-

Gāthamāha (..0329). Tattha **mahantāti** vuḍḍhā. **Ālambantūti** ārohantu. **Kadariyāti** maccharino adānasilā.

Idāni pariyoṣāne cha gāthā dhammasaṅgāhakehi vuttā-

1276. “Te tattha sabbeva ahaṃ pureti, taṃ kappakaṃ tattha purakkhatvā;

sabbeva te ālambiṃsu vimānaṃ, masakasāraṃ viya vāsavassa.

1277. “Te tattha sabbeva ahaṃ pureti, upāsakattaṃ paṭivedayaṃsu;
pāṇātipātā viratā ahesuṃ, loke adinnaṃ parivajjayiṃsu;
amajjapā no ca musā bhaṇiṃsu, sakena dārena ca ahesuṃ tuṭṭhā.

1278. “Te tattha sabbeva ahaṃ pureti, upāsakattaṃ paṭivedayitvā;
pakkāmi sattho anumodamāno, yakkhiddhiyā anumato punappunaṃ.

1279. “Gantvāna te sindhusovīrabhūmiṃ, dhanatthikā uddayaṃ patthayānā;
yathāpayogā paripuṇṇalābhā, paccāgamuṃ pāṭaliputtamakkhataṃ.

1280. “Gantvāna te saṅgharaṃ sotthivanto, puttehi dārehi samaṅgibhūtā;
ānandī vittā sumanā patitā, akaṃsu serīsamahaṃ uḷāraṃ;
serīsakaṃ te pariveṇaṃ māpayiṃsu.

1281. “Etādisā (..0330) sappurisāna sevanā, mahatthikā dhammaguṇāna
sevanā;

ekassa atthāya upāsakassa, sabbeva sattā sukhitā ahesun”ti.

1276. Tattha **ahaṃ pureti** ahaṃ purimaṃ ahaṃ purimanti ahamahaṃkarāti
attho. “**Te tattha sabbevā**”ti vatvā puna “**sabbeva te**”ti vacanaṃ “sabbeva te
yathā vimānassa āruhane ussukkaḷātā ahesuṃ, tathā sabbeva taṃ āruhiṃsu, na
kassaci āruhane antarāyo ahoṣi”ti dassanatthaṃ vuttaṃ. **Masakkasāraṃ viya
vāsavassā**ti “masakkasāraṃ”ti ca tāvatimsabhavanaṃ vuccati, sabbaṃ vā deva-
bhavanaṃ, idha pana sakkabhavanaṃ veditabbaṃ. Tenāha “masakkasāraṃ viya
vāsavassā”ti.

1277-8. Atha te vāṇijā vimānaṃ passitvā pasannacittā tassa devaputtassa
ovāde ṭhatvā saraṇesu ca sīlesu ca patiṭṭhāya tassa ānubhāvena sotthinā icchitaṃ
desaṃ agamaṃsu. Tena vuttaṃ “**te tattha sabbevā**”ti-ādi. Tattha anumato
pakkāmi sattho yakkhiddhiyā punappunaṃ anumodamānoti yojanā. Kena pana
anumatoti? Yakkhenāti pākaṭoyamattho.

1279. **Yathāpayogā**ti yathā-ajjhāsayaṃ katapayogā. **Paripuṇṇalābhā**ti sami-
ddhalābhā. **Akkhatanti** anupaddutaṃ pāṭaliputtaṃ. **Akkhatanti** vā anābādhaṃ anu-
ppīlaṃ, anantarāyenāti attho.

1280. **Saṅgharanti** sakaṃ gehaṃ. **Sotthivantoti** sotthibhāvena yuttā khemino.
Ānandīti-ādīhi catūhi padehi somanassitabhāvameva vadati. **Serīsakaṃ te pari-
veṇaṃ māpayiṃsū**ti kataññutāya ṭhatvā paṭissavamocanattañca devaputtassa
nāmena serīsakaṃ nāma paricchavedasena veṇiyato pekkhitabbato pariveṇaṃ
pāsādakūṭāgārarattiṭṭhānādisampannaṃ pākāraparikkhitaṃ dvārakoṭṭhakayuttaṃ
āvāsaṃ akaṃsu.

1281. **Etādisā**ti (..0331) edisī, evaṃ anattapaṭibāhinī atthasādhikā ca. **Mahatthi-
kā**ti mahāpayojanā mahānisamsā. **Dhammaguṇānanti** aviparītaguṇānaṃ. **Ekassa**
sattassa hitatthaṃ **sabbeva sattā** sabbe eva te sathapariyāpannā sattā, **sukhitā**
sukhappattā khemappattā **ahesuṃ**.

Sambhavo pana upāsako pāyāsissa devaputtassa tesañca vāṇijānaṃ vacana-
paṭivacanavasena pavattaṃ gāthābandhaṃ sutaniyāmeneva uggahetvā therānaṃ
ārocesi. Pāyāsīdevaputto āyasmato sambhavattherassa kathesīti apare. Taṃ
yasattherappamukhā mahātherā dutiyasaṅgītiyaṃ saṅghaṃ āropesuṃ.

Sambhavo pana upāsako mātāpitūnaṃ accayena pabbajitvā arahatte patiṭṭhāsi.

Serīsakavimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

11. Sunikkhittavimānavaṇṇanā

Uccamidaṃ maṇithūṇaṃ vimānanti sunikkhittavimānaṃ. Tassa kā uppatti? Bhagavā sāvatthiyaṃ viharati jetavane. Tena samayena āyasmā mahāmoggallāno heṭṭhā vuttanayeneva devacārikaṃ caranto tāvatimsabhavanaṃ upagato. Tasmiṃca khaṇe aññataro devaputto attano vimānadvāre ṭhito āyasmantaṃ mahāmoggallānaṃ disvā sañjātagāravabahumāno upasaṅkamtivā pañcapatiṭṭhitena vanditvā añjaliṃ paggayha aṭṭhāsi.

So kira atīte kassapasammāsambuddhe parinibbute tassa sarīradhātuyo pakkhipitvā yojanike kanakathūpe ca kate catasso parisā kālena kālaṃ upasaṅkamtivā gandhapupphadhūpādīhi cetiye pūjaṃ karonti, tattha aññataro upāsako aññesu pupphapūjaṃ katvā gatesu tehi pūjitaṭṭhāne dunnikkhittāni pupphāni disvā tattheva tāni sammadeva ṭhapento sannivesavasena dassaniyaṃ pāsādikaṃ vibhattivisesayuttaṃ pupphapūjaṃ akāsi. Katvā ca pana etaṃ ārammaṇaṃ gaṇhanto satthu guṇe anussarivā pasannacitto taṃ puññaṃ hadaye ṭhapesi.

So (..0332) aparabhāge kālaṃ katvā tasseva kammassa ānubhāvena tāvatimsabhavane dvādasayojanike kanakavimāne nibbatti, mahānubhāvo mahā cassa parivāro ahosi. Taṃ sandhāya vuttaṃ “tasmiṃca khaṇe aññataro devaputto ...pe... aṭṭhāsi”ti. Atha naṃ āyasmā mahāmoggallāno yathāladdhasampattikittanamukhena katasucaritakammaṃ imāhi gāthāhi pucchi-

1282. “Uccamidaṃ maṇithūṇaṃ vimānaṃ, samantato dvādasayojanāni;
kūṭāgārā sattasatā uḷārā, veḷuriyathambhā rucakatthā subhā.

1283. “Tatthacchasi pivasi khādasi ca, dibbā ca vīṇā pavadanti vagguṃ;
dibbā rasā kāmaguṇettha pañca, nāriyo ca naccanti suvaṇṇachannā.

1284. “Kena tetādiso vaṇṇo, kena te idha mijjhati;
uppajjanti ca te bhogā, ye keci manaso piyā.

1285. “Pucchāmi taṃ deva mahānubhāva, manussabhūto kimakāsi puññaṃ;

kenāsi evaṃ jalitānubhāvo, vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsatī”ti.

Sopi tassa attano katakammaṃ imāhi gāthāhi kathesi. Taṃ dassentā saṅgīti-kārā āhaṃsu-

1286. “So devaputto attamano, moggallānena pucchito;

pañhaṃ puṭṭho viyākāsi, yassa kammassidaṃ phalaṃ”.

1287. “Dunnikkhittaṃ mālaṃ sunikkhipitvā, patiṭṭhapetvā sugatassa thūpe;

mahiddhiko camhi mahānubhāvo, dibbehi kāmehi samaṅgibhūto.

1288. “Tena (..0333) metādiso vaṇṇo, tena me idha mijjhati;

uppajjanti ca me bhogā, ye keci manaso piyā.

1289. “Akkhāmi te bhikkhu mahānubhāva, manussabhūto yamaṃ akāsiṃ;

tenamhi evaṃ jalitānubhāvo, vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsatī”ti.

1287. Tattha **dunnikkhittaṃ mālaṃ** cetiye pūjākaraṇaṭṭhāne nirantaraṭṭhapanā-

dinā racanāvisesena aṭṭhapetvā yathānikkhittatāya na suṭṭhu nikkhittaṃ, vātena

vā paharivā dunnikkhittaṃ pupphaṃ. **Sunikkhipitvā**ti suṭṭhu nikkhipitvā racanāvi-

sesena dassaniyaṃ pāsādikaṃ katvā nikkhipiya. **Patiṭṭhapetvā**ti vibhattivisesādi-

vasena pupphaṃ patiṭṭhāpetvā. Taṃ vā pupphaṃ nikkhipanto satthu cetiyaṃ

uddissa mama santāne kusaladhammaṃ patiṭṭhāpetvāti evaṃ ettha attho

daṭṭhabbo. Sesam vuttanayameva.

Evaṃ devaputtena attano sucaritakamme pakāsite thero tassa dhammaṃ

desetvā āgantvā bhagavato tamatthaṃ nivedesi. Bhagavā taṃ aṭṭhuppattiṃ katvā

sampattamahājanassa dhammaṃ desesi. Desanā mahājanassa sātthikā ahoṣīti.

Sunikkhittavimānavaṇṇanā niṭṭhitā.

Iti paramatthadīpaniyā khuddaka-aṭṭhakathāya vimānavatthusmiṃ

Ekādasavatthupaṭiṃḍitassa sattamassa

Sunikkhittavaggassa atthavaṇṇanā niṭṭhitā.

Niṭṭhitā ca purisavimānavaṇṇanā.

Nigamanakathā

Ettāvatā (..0334) ca-

Devatānaṃ vimānādi-sampattiṃ tassa kāraṇaṃ;

pakāsayantī sattānaṃ, sabbalokahitāvahā.

Appakānampi kārānaṃ, yā vibhāveti desanā;

uḷāraphalataṃ citta-khettasampattiyogato.

Yaṃ kathāvatthukusalā, supariññātavatthukā;
Vimānavatthuicceva, saṅgāyiṃsu mahesayo.
Tassa atthaṃ pakāsetuṃ, porāṇaṭṭhakathānayaṃ;
sannissāya samāraddhā, atthasaṃvaṇṇanā mayā.
Yā tattha paramatthānaṃ, tattha tattha yathārahaṃ;
pakāsanā **paramattha-dīpanī** nāma nāmato.
Sampattā pariniṭṭhānaṃ, anākulavinicchayā;
sā sattarasamattāya, pāḷiyā bhāṇavārato.
Iti taṃ saṅkharontena, yaṃ taṃ adhigataṃ mayā;
puññaṃ tassānubhāvena, lokanāthassa sāsanaṃ.
Ogāhetvā visuddhāya, silādipaṭṭipattiyā;
sabbepi dehino hontu, vimuttirasabhāgino.
Ciraṃ tiṭṭhatu lokasmiṃ, sammāsambuddhasāsanaṃ;
tasmिṃ sagāravā niccaṃ, hontu sabbepi pāṇino.
Sammā (..0335) vassatu kālena, devopi jagatīpati;
saddhammanirato lokaṃ, dhammeneva pasāsātūti.

Iti badaratitthavihāravāsinā **ācariyadhammapālena**

Katāya

Paramatthadīpaniyā khuddaka-aṭṭhakathāya

Vimānavatthu-atthavaṇṇanā niṭṭhitā.

Vimānavatthu-aṭṭhakathā samattā.